

ИДОРАКУНИИ ДАВЛАТӢ

НАШРИЯИ ДОНИШКАДАИ ИДОРАКУНИИ ДАВЛАТИИ НАЗДИ
ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

ИЗДАНИЕ ИНСТИТУТА ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРИ
ПРЕЗИДЕНТЕ

РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

2017 (4)

МАҶАЛЛА АЗ СОЛИ 2005 НАШР МЕШАВАД.

МАҶАЛЛА ДАР ВАЗОРАТИ ФАРҲАНГИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН 03.07.17
ТАҲТИ РАҚАМИ 012/МҶ-97 САБТИ НОМ ШУДААСТ. МАҶАЛЛА ДАР ЯК СОЛ
4 МАРОТИБА ЧОП МЕШАВАД. МАВОДИ ИРСОЛШУДА БОЗГАРДОНИДА
НАМЕШАВАД.

Сармухаррир:

Абдуллоҳқозода Л.А. – ректори Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои педагогӣ, дотсент

Муовини сармухаррир:

Ҷамиедов Ҷ.Н. – муовини ректори Донишкада оид ба илм, инноватсия ва муносибатҳои байналмилалӣ, номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент

Ҳайати тахририя:

Файзализода Ҷ.Х. – муовини ректори Донишкада оид ба таълим, доктори илмҳои педагогӣ

Мухторов З. – директори Пажӯҳишгоҳи идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ, доктори илмҳои филологӣ, профессор

Қудратов Р. – вакили Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор

Хидирзода М.У. – сарҳодими илмии шӯбаи сиёсатшиносии Пажӯҳишгоҳи фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои фалсафа, профессор

Ализода Б.П. – сарҳодими илмии Пажӯҳишгоҳи идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ, номзади илмҳои филологӣ, дотсент

Шарипов Ш. – мудири кафедраи забонҳои Донишкада, номзади илмҳои филологӣ

Шарифов Ҷ. – котиби масъул, сармутахассиси бахши таъбу нашри Донишкада

Шукурова Т.Ф. – номзади илмҳои филологӣ

Ҳайати мушовара:

Раҳмон Озода Эмомалӣ – роҳбари Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Раҳмон Асадулло – ёрдамчии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаҳои кадрҳо

Раҳмонзода А.А. – ёрдамчии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаҳои рушди иҷтимоӣ ва робита бо ҷомеа, академики Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон

Давлатов Ҷ.М. – директори Агентии хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Раҳимӣ Ф.Қ. – президенти Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон

**САТҲУ СИФАТИ ИДОРАКУНИИ ДАВЛАТӢ БА ДОНИШУ
ТАҶРИБА, МАҲОРАТУ МАЛАКА, МАСЪУЛИЯТШИНОСИВУ
ТАШАББУСКОРӢ ВА СИФАТҲОИ КАСБИВУ КОРДОНИИ
ХИЗМАТЧИЁНИ ДАВЛАТӢ ВОБАСТА АСТ.**

ЭМОМАЛӢ РАҲМОН

МУНДАРИЧА

Президент

Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 22.12.2017..... 7

Сиёсат

Кенҷаев А.Ҳ. Пешвое, ки бо ӯ метавон ифтихор кард..... 31

Идоракунии давлатӣ

Файзализода Ҷ. Х. Қабули қарор ҳамчун ҷузъи муҳимтарини фаъолияти идоракунии..... 37

Носиров М.С., Нейматуллоев М.М. Мактаби идоракунии Пешвои миллат..... 47

Нодирова Р.М. Нақши Пешвои миллат дар ташаккули идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ дар даврони истиқлолияти давлатӣ 54

Иқтисодиёт ва ҷомеа

Мухторов З. М. Таҳия, татбиқ ва идоракунии лоиҳаҳо дар ҳалли масоили иҷтимоӣ 60

Робитаҳои байналмилалӣ

Бобозода Ф. Марҳилаи навин дар рушди ҳамкориҳо миёни Тоҷикистон ва Ўзбекистон..... 71

Шукурзода А., Воҳидов Н.Ҳ. Масъалаҳои сиёсӣ ва амниятӣ дар равобити ИМА ва Хитой 77

Одоби муошират

Қобилов М.З. Баъзе ҷанбаҳои рафтори одамон дар робитаҳои байнифарҳангӣ 84

Масъалаҳои об ва энергетика

Толибов И. Нақши Пешвои миллат дар танзими сиёсати обию энергетикаи Ҷумҳурии Тоҷикистон 91

Шўҳрат Саидзода. Ташаббусҳои байналмилалӣ дар соҳаи об - марҳилаи тоза дар рушди дипломатияи тоҷик..... 98

Таърихи идоракунии давлатӣ

Абилова Г.С., Мирзораҳимов М.М. Ақидаҳои оид ба давлат ва давлатдорӣ дар рисолаи «Муқаддима»-и Ибни Халдун..... 105

Қодиров Д.С. Идоракунии давлатӣ ва низоми ҳуқуқи Афғонистон дар миёнаҳои қарни XVIII ва охири қарни XX 115

Бачамардов А.Н. Аҳамияти омӯзиши хизмати давлатии Федератсияи Россия: таърихи ташаккул ва низоми муосир 123

Каримов К.О. Политическая модернизация Японии во второй половине XIX – начале XX века 134

Таҳсилот ва тарбия

Сафаров Д.Дж. Личностно-ориентированный и системно-деятельностный подходы в модернизированном образовании..... 138

Мавлоназаров С.С. Ақидаҳои педагогии мутафаккирони тоҷик оид ба тарбияи наврасону ҷавонон..... 145

Таърихи тандурустӣ

Маҳмадов И. Гибби мардумӣ дар минтақаи Кӯлоб (аз замони қадим то инқилоби Октябр) 151

**ПАЁМИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН, ПЕШВОИ
МИЛЛАТ МУҲТАРАМ ЭМОМАЛӢ РАҲМОҶ БА МАҶЛИСИ ОЛИИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН, 22.12.2017**

**Муҳтарам аъзои Маҷлиси миллӣ ва вакилони Маҷлиси намояндагон!
Ҳамватанони азиз!**

Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо вучуди тағйирёбии вазъи сиёсиву иқтисодӣ ва амниятии ҷаҳон, дар роҳи пешрафти бемайлони иқтисодӣ, расидан ба ҳадафҳои стратегӣ ва ба ин васила таъмин намудани зиндагии шоистаи аҳоли бо қадамҳои устувор пеш мееравад.

Аммо вақтҳои охир дар ҷаҳон раванди бартаричӯӣ, мусаллаҳшавии бошитоб, пайдоиши нишонаҳои марҳалаи нави “ҷанги сард” боиси нигаронӣ гардидааст.

Соли ҷорӣ дар гӯшаҳои гуногуни олам нооромиву низоъҳо идома ёфта, барои ҷомеаи ҷаҳонӣ ҳамчун айёми душвору пургазод эътироф гардид. Дар ин давра зиёда аз сад давлати дунё мавриди ҳамлаҳои ғайриинсонии террористон ва ифротгароён қарор гирифт.

Воқеият чунин аст, ки ҷуғрофияи нооромӣҳо торафт доман паҳн намуда, таҳдиду хатарҳои глобалӣ имрӯз ба асосҳои бунёдии тартибу низоми ҷаҳонӣ ва усулҳои муносиботи байналмилалӣ таъсиргуздор мебошанд. Идомаи минбаъдаи ин ҳолат метавонад боиси амиқ гардидани таҳдиду хатарҳои

сиёсиву иқтисодӣ, амниятӣ ва башариву фарҳангӣ дар минтақаҳои гуногуни олам гардад.

Дар марҳалаи кунунӣ кишвари мо бо мақсади воқуниши саривактӣ ба таҳдиду хатарҳои ҷаҳонӣ дар раванди ташаккули иқтисодии муносиби дохилӣ ва хориҷӣ тадбирҳои муассир меандешад.

Дар ин раванд, барои Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамгироии бештар бо ҷомеаи ҷаҳон ва минтақа, сохторҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ, инчунин, ба роҳ мондани ҳамкории фарогир муҳим мебошад.

Мо ҷонибдори низоми ҷаҳонии одилона, бидуни ҷангу низоъ, густариши ҳамкориву шарикӣ баробар ва судманди ҳамаи кишварҳои олам, таъмини амнияти ҷаҳониву минтақавӣ бо роҳи созишу муколамаи созанда бар асоси Ойинномаи Созмони Милали Муттаҳид мебошем. Бо дарназардошти воқеияти кунунӣ ва бо мақсади таъмини амнияти устувор ҷиҳати пешгирӣ аз хатарҳои афзоюндаи терроризму ифротгароӣ ва дигар таҳдидҳои замони муосир мо омодаем ҳамкории густурдари сомонҳои байналмилаливу минтақавӣ ва кишварҳои шарик тақвият бахшем.

Бо ин мақсад дар ҳамкорӣ бо Созмони Милали Муттаҳид, Иттиҳоди Аврупо, Созмони Амният ва Ҳамкорӣ дар Аврупо ва дигар шарикони рушд моҳи майи соли 2018 дар Душанбе баргузори Конфронси байналмилалӣ сатҳи баланд дар мавзӯи муборизаи муштарак бо терроризму ифротгароӣ ва тундгароии хушунатомез ба нақша гирифта шудааст. Таҳлили вазъи имрӯзаи ҷомеаи ҷаҳонӣ ва тамоюлҳои муносибатҳои байналмилалӣ дурустии роҳи интиҳобкардаи моро бар асоси татбиқи манфиатҳои миллии кишвар собит месозад.

Сиёсати «дарҳои кушода» чун меҳвари аслии муносибатҳои мо бо ҷаҳони муосир воқеӣ, дуруст ва судовар будани худро нишон дод. Ин сиёсат доираи шарикони Тоҷикистонро афзоиш бахшида, барои таъмин намудани иштироки густурдаи кишварамон дар фаъолияти сомонҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ заминаи мусоид фароҳам овард.

Мо ин сиёсатро идома медиҳем ва дар ҷодаи таҳкими ҳамкории бо ҳамаи кишварҳои ҷаҳон минбаъд низ ҷораҳои зарурӣ меандешем. Дар ин раванд, ҳимояи манфиатҳои иқтисодиву иҷтимоӣ ва амнияти Тоҷикистон, ҷалби сармояи хориҷӣ ҷиҳати татбиқи лоиҳаҳои бузурги инфрасохторӣ, эҷоди шароити мусоиди берунӣ барои рушди устувори кишвар ва таъмини беҳатарии он муҳим арзёбӣ мегардад.

Барои расидан ба ин ҳадафҳо ва ҳалли масоили вобаста ба об кишвари мо дар арсаи байналмилалӣ ва минтақавӣ ҷандин ташаббусҳои созандаро пешниҳод кард. Дар натиҷа, тибқи арзёбиҳои байналмилалӣ, Тоҷикистон тайи ду даҳсолаи гузашта ташаббускори ҷаҳонии ҳалли масоили глобалӣ дар соҳаи об эътироф гардид.

Мо татбиқи пайгиронаи дипломатияи ҳамкорӣ дар соҳаи обро василаи воқеии ҳалли мушкилот дар ин самт медонем ва дар даҳсолаи оянда низ иҷрои ин нақши пешбарро идома хоҳем дод.

Соли 2018 дар айёми таҷлили чашни Наврӯзи байналмилалӣ ва Рӯзи ҷаҳонии об - 22 март раванди татбиқи ташаббуси нави глобалии мо - Даҳсолаи байналмилалии амал «Об барои рушди устувор, 2018-2028» расман оғоз мегардад. Вобаста ба ин, дар мамолики гуногуни ҷаҳон, аз ҷумла кишвари мо ҷорабиниҳои муҳим баргузор мешаванд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар замони истиқлолияти худ ҳамкориҳои густурдаи минтақавиро воситаи муҳимтарини ҳалли масъалаҳои иқтисодиву тичоратӣ, иҷтимоӣ, экологӣ ва таъмини амниятӣ субот дар Осиеи Марказӣ доништа, ҷонибдори таҳкими муносибатҳои байниҳамдигарии мардумони минтақа бар пояи дӯстӣ ва ҳусни эътимод мебошад. Умумияти ҳадафу вазифаҳои, ки дар назди давлатҳои мо қарор доранд, зарурати дар минтақа муҳайё намудани фазои мусоиди рафтуомади озода одамон, интиқоли беамониати молу сармоя ва захираҳои меҳнатиро тақозо менамояд.

Бо тақия ба ин усул мо метавонем ҳамкорихоҷмонро дар соҳаи амният низ густариш бахшида, яқчо бар зидди таҳдиду хатарҳои глобалии муосир дар минтақа муқовимат ва истодагарӣ намоем. Итминон дорем, ки ҳамгирии созандаи минтақавӣ ба манфиати ҳамаи давлату халқҳои Осиеи Марказӣ мебошад.

Дар сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳким ва густариши муносибатҳо бо кишварҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил мавқеи стратегӣ ва моҳияти хос дорад. Тоҷикистон раёсати Иттиҳоди Давлатҳои Мустақилро дар соли 2018 ба дӯш гирифтааст.

Мулоқоти сарони давлатҳо ва ҳукуматҳои кишварҳои аъзо соли оянда дар Тоҷикистон аз муҳимтарин ҷорабиниҳои раёсати мо арзёбӣ мегардад. Дар мамлақати мо, ҳамчунин, Конфронси байналмилалии сатҳи баланд оид ба татбиқи Даҳсолаи байналмилалии амал “Об барои рушди устувор, 2018-2028” ва ҷаласаи сарони ҳукуматҳои кишварҳои аъзои Созмони Ҳамкориҳои Шанхай баргузор мегарданд, ки мақоми муҳим хоҳанд дошт.

Муносибатҳои Тоҷикистон бо давлатҳои калидӣ ва дигар кишварҳои Осие ҳусусияти шарикӣ пайдо карда истодаанд, ки далели равшани ҳадафҳои созандаи мо мебошанд.

Мо минбаъд низ ҳамкорихоро дар чунин руҳияи созанда бо ҳамаи кишварҳои Осие идома хоҳем дод. Мо чунин мешуморем, ки кумак ба эҳёи иқтисодӣ ва рушди иҷтимоии Афғонистон беҳтарин роҳи истиқрори сулҳу субот дар ин кишвар ва таъмини амният дар минтақа мебошад. Аз ин рӯ, аз ҷомеаи ҷаҳонӣ даъват ба амал меорем, ки ҷиҳати дастгирии рушди иҷтимоиву иқтисодӣ ва беҳтар намудани вазъи амниятии ин кишвар кумакҳои амалии худро афзоиш диҳанд. Тоҷикистон кӯшиш менамояд, ки ҳамкориҳои беғаразонаро бо Ҳукумати кишвари ҳамсоя дар ҳамаи ин соҳаҳо тақвият бахшад.

Ҳамкорӣ бо кишварҳои Аврупо ва Амрико дар сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон мақоми хоса дорад.

Мо ҷонибдори рушди минбаъдаи равобити Тоҷикистон бо ин гурӯҳи кишварҳо, ки шарикони муҳими байналмилалии мо маҳсуб мешаванд, дар

асоси усулҳои хусни тафохум, эҳтироми якдигар ва барои ҷонибҳо судманд мебошем.

Дар баробари ин, кишвари мо бо мақсади фаъол гардидани муносибат ва ҳамкориҳо бо кишварҳои ҷануби Африқо ва Амриқои Лотинӣ тадбирҳо меандешад.

Таҳаввулоти босуръати геоиқтисодии замони муосир боиси афзоиши аҳамияти дипломатияи иқтисодӣ гардидаанд. Аз ин рӯ, истифодаи муассир ва самараноки василаҳои дипломатияи иқтисодӣ ҷиҳати расидан ба ҳадафҳои милливу давлатӣ яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати хориҷии Тоҷикистон маҳсуб меёбад.

Густариши ҳамкориҳои иқтисодӣ бо шарикони минтақавӣ ва ҷаҳонӣ, сохторҳои байналмилалӣ ва минтақавии молиявӣ қарзӣ бояд дар маркази тавачҷуҳи Ҳукумати кишвар ва ниҳодҳои дахлдори он бошад.

Ҳукумати мамлакат бояд дар татбиқи уҳдадорӣҳои Тоҷикистон дар ҷаҳорҷӯби созмонҳои байналмилалӣ минтақавӣ ва ҷалби беҳтари ин созмонҳо ба иҷрои барномаҳо ва лоиҳаҳои муҳими кишвар, аз ҷумла Стратегияи миллии рушд барои давраи то соли 2030 ҷораҳои заруриро роҳандозӣ намояд.

Зарур аст, ки дар самти пешбурди ҳамкориҳои минбаъда бо мамлакатҳои хориҷӣ вазорату идораҳо фаъолияти худро ҷиҳати ҳифзи мановфеи миллии кишвар, ҷалби сармояи хориҷӣ, аз ҷумла сармояи мустақим ва технологияҳои нав ҳарчи пурсамар роҳандозӣ намоянд.

Дар марҳалаи кунунӣ бояд ба фаъолияти давлати мо дар самти густариши ҳамкориҳои башариву фарҳангӣ бо мамлакатҳои дунё боз ҳам вусъат бахшида шавад.

Миллати тоҷик соҳиби ойину суннатҳои бостонӣ ва фарҳанги қадима буда, дар тамаддуни ҷаҳонӣ саҳми сазовор гузоштааст. Суннату ойинҳои нек ва ҷашнҳои миллии мо, мисли Наврӯз, Мехргон ва Сада дар тӯли таърих барои тарғиби ахлоқи маънавиёти созанда хизмат кардаанд. Аз ин рӯ, зарур аст, ки дастовардҳои маънавию моддии мардуми шарифи мо ба феҳристи умумиҷаҳонии ЮНЕСКО ворид гарданд ва нақши тамаддунсози миллати тоҷикро минбаъд низ боло баранд.

Ба ин хотир, Вазорати қорҳои хориҷӣ вазифадор аст, ки ҷиҳати пешбурди самарабахши ҳадафу вазифаҳои сиёсати хориҷӣ ва густариши робитаҳои бисёрсамта бо кишварҳо ва созмонҳои байналмилалӣ минтақавӣ ҳарчи бештар талош намояд.

Ҳамватанони азиз!

Ҳозирини муҳтарам!

Ҳукумати мамлакат ҳамаи захираву имкониятҳои барои таҷдиду бунёди инфрасохтори иқтисодӣ иҷтимоӣ, ворид намудани технологияҳои ҳозиразамон, ҳалли масъалаҳои вобаста ба соҳаҳои обу энергетика, махсусан, истифодаи манбаъҳои энергияи барқароршаванда ва татбиқи “иқтисодиёти

сабз”, фароҳам овардани фазои мусоид барои сармоягузориву соҳибкорӣ, рушди баҳши хусусӣ ва таъмини волоияти қонун сафарбар кардааст.

Мо бояд минбаъд низ доир ба ҳифзи манфиатҳои иқтисодии кишвар, истифодаи самаранокӯ оқилонаи имконияту захираҳои мавҷуда ва дарёфти сарчашмаҳои нави рушди иқтисодӣ, баланд бардоштани қобилияти рақобати истеҳсолоти ватанӣ ва татбиқи технологияҳои инноватсионӣ кӯшиш намоём. Бо ин мақсад дар кишвар заминаҳои мусоид муҳайё гардида, стратегияву барномаҳои давлатӣ амалӣ шуда истодаанд.

Тайи ду соли охир татбиқи “Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030” амалӣ гардида, тадбирҳои афзалиятноки давраи аввали он ба “Барномаи миёнамуҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020” ворид шудаанд ва нишондиҳандаҳои маҷмӯии рушди иқтисодӣ асосан иҷро гардида истодаанд. Барои расидан ба ҳадафҳои пешбинишуда дар ин давра аз ҳисоби бучети давлатӣ зиёда аз 36 миллиард сомонӣ ҷудо гардида, дар солҳои 2018-2020 ба ин мақсад равона сохтани қариб 70 миллиард сомонӣ ба нақша гирифта шудааст.

Дар Паёми соли гузашта дастовардҳои Тоҷикистонро дар давраи бисту панҷ соли истиқлолияти давлатӣ муфассал баён карда будам.

Ҳоло меҳодам таваҷҷуҳи шуморо ба дастоварду камбудҳои ҷойдошта ва вазифаҳои барои соли оянда ҷалб намоям.

Соли ҷорӣ нишондиҳандаҳои макроиқтисодии кишвар дар сатҳи устувор нигоҳ дошта шуда, суръати рушди воқеии иқтисодиёт ба 7 фоиз ва ҳаҷми маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ ба 60 миллиард сомонӣ баробар гардид. Тибқи дурнамо дар се соли минбаъда ҳаҷми маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ зиёда аз 30 фоиз афзоиш ёфта, то ба 82 миллиард сомонӣ расонида мешавад.

Вобаста ба ин, Ҳукумати мамлакатро зарур аст, ки натиҷаи ду соли татбиқи барномаро ҳаматарафа таҳлил карда, минбаъд ҳамаи имкониятҳои мавҷударо барои сифатнок амалӣ гардонидани он сафарбар намояд. Ҳамзамон бо ин, самаранокӣ ва қобилияти рақобати ҳамаи иқтисоддорҳо ба таври назаррас баланд бардошта, ислоҳоти соҳаҳои иқтисоди миллиро идома диҳад.

Дар соли 2017 маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ ба ҳар нафар аҳолии нисбат ба соли гузашта 12 фоиз ва дар муқоиса бо нишондиҳандаи пешбинишудаи барномавӣ 8 фоиз зиёд гардида, даромади пулии аҳолии 10 фоиз афзоиш ёфт.

Рушди соҳаҳои иқтисодиёти миллий, аз ҷумла саноат 21,5 фоиз, кишоварзӣ 7,2 фоиз, маблағгузорӣ ба сармояи асосӣ беш аз 6 фоиз, савдои чакана 6,6 фоиз ва хизматрасонии пулакӣ 1,8 фоиз таъмин гардида, таваррум дар сатҳи 6,3 фоиз нигоҳ дошта шуд.

Қисми даромади бучети давлатӣ, дар маҷмӯъ, иҷро шуда, ҳаҷми бучети соли 2018 ба маблағи 21,3 миллиард сомонӣ ва назар ба соли 2017-ум 7,3 фоиз зиёд муайян гардид. Ҳарчанд ки дар 11 моҳи соли 2017 содирот нисбат ба ҳамин давраи соли гузашта 35,4 фоиз афзоиш ёфта, воридот 10 фоиз кам

шудааст, вале ин нишондиҳанда моро қонё карда наметавонад, зеро ҳоло ҳам қисми зиёди маҳсулот бе коркарди ниҳоӣ содирот карда мешавад.

Бинобар ин, ба масъалаҳои тақвияти рушди содирот, тезонидани ҷараёни диверсификатсияи истеҳсолоти ба содирот нигаронидашуда аҳамияти махсус дода, барои коркарди ниҳоии маҳсулоти кишоварзӣ, аз ҷумла пахта ва меваю сабзавот, истихроҷи маъдан, коркарди металлӯ сангҳои қиматбаҳо тадбирҳои зарурӣ андешида шаванд.

Дар буҷети давлатӣ вазифаҳои иҷтимоии он ба инобат гирифта шуда, Ҳукумати кишвар барои баланд бардоштани сатҳи некӯаҳволии мардум пайваста ҷорачӯӣ менамояд. Дар панҷ соли охир маблағгузори соҳаҳои маориф аз буҷети давлатӣ 2,3 баробар ва тандурустӣ 2,1 баробар зиёд шуда, соли 2017 нисбат ба соли 2016 мутаносибан 16 фоиз ва 25 фоиз афзоиш ёфтааст.

Бо дарназардошти рушди иқтисодиёти мамлакат ва имкониятҳои имрӯзаи молиявӣ аз 1-уми сентябри соли 2018 музди меҳнати кормандони соҳаҳои буҷетӣ зиёд карда мешавад. Аз ҷумла, музди меҳнати кормандони мақомоти ҳокимият ва идоракунии давлатӣ, муассисаҳои маориф, илм, фарҳанг, варзиш, тандурустӣ, муассисаҳои соҳаи ҳифзи иҷтимоӣ ва дигар ташкилоту муассисаҳои буҷетӣ 15 фоиз, инчунин, музди меҳнати кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва хизматчиёни ҳарбӣ 10 фоиз зиёд карда мешавад.

Ҳадди ақал ва ҳадди ниҳоии нафақа аз рӯи синну сол ва нафақаи заминавӣ, инчунин, нафақаҳои меҳнати шаҳрвандон ба ҳисоби миёна то 15 фоиз, стипендияи донишҷӯён ва дигар намудҳои стипендия 15 фоиз зиёд карда мешавад.

Ҷиҳати истифодаи самаранок ва мақсадноки маблағҳои буҷетӣ, назорат ва таъмини шаффофияти хароҷоти он ҳоло ислоҳоти идоракунии молияи давлатӣ амалӣ гардида истодааст.

Дар раванди татбиқи ин ислоҳот мо буҷетеро роҳандозӣ мекунем, ки он ба рушди мамлакат нигаронида шудааст. Буҷети рушд дар баробари иҷроӣ уҳдадорҳои иҷтимоии афзояндаи давлат ба густариши фаъолияти инноватсиониву сармоягузорӣ, татбиқи босифати барномаҳои соҳавӣ ва бунёди иншооти инфрасохторӣ мусоидат менамояд.

Барои баланд бардоштани самаранокии истифодаи захираҳои молиявӣ ва тақсмоту истифодаи мақсадноки онҳо зарурати тақвият бахшидани корҳои дар самти таҳияву татбиқи буҷет дар асоси барномаҳои тарҳрезӣшуда пеш меояд.

Дар ин раванд, бояд ба усулҳои муосири арзёбии стратегияву барномаҳои қабулгардидаи рушд эътибори ҷиддӣ дода, маблағгузори барномавӣ минбаъд аз рӯи натиҷа ва самаранокии он татбиқ карда шавад. Амалӣ намудани ҷорабиниҳо вобаста ба танзими тақсимкунандагони асосии маблағҳои буҷетӣ имкон медиҳад, ки самаранокии фаъолияти мақомоти давлатӣ беҳтар гардида, назорати истифодаи шаффофии молияи давлатӣ ва татбиқи барномаҳои соҳавӣ таъмин карда шавад. Чунин тадбирҳо ба тақмили раванди маблағгузорӣ дар маҳал низ мусоидат менамоянд.

Бояд гуфт, ки ҳаҷми бучетҳои маҳаллӣ дар соли 2017 ба 5,3 миллиард сомонӣ расида, дар он ҳиссаи дастгирӣ аз бучети ҷумҳуриявӣ 16,7 фоизро ташкил намуд. Бо вучуди ин, таҳлили сифати иҷрои бучет ва барномаҳои рушди иҷтимоиву иқтисодии шаҳру ноҳияҳо нишон медиҳад, ки имкониятҳои воқеии маҳалҳо ба назар гирифта намешаванд.

Аз ин лиҳоз, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳо бояд ҷиҳати баланд бардоштани самаранокӣ ва таъмини шаффофияти истифодаи маблағҳои бучетӣ, инчунин, ташаккули сарчашмаҳои иловагии бучетҳои маҳаллӣ тадбирҳои мушаххас андешанд. Бо мақсади боз ҳам содда, сабук ва шаффоф гардонидани чараёни андозсупорӣ Ҳукумати кишварро зарур аст, ки вобаста ба тақмили низоми маъмурикунонии андоз чораҷӯӣ намояд.

Дар баробари ин, бояд шаклҳои пешниҳоди ҳисоботи оморӣ ва механизми ҷамъоварии маълумот мукамал гардонидани шаванд.

Вазъи низоми пуливу қарзии кишвар, бахусус, фишори қурб ба асъори миллӣ, ноустувории сармояи бонкӣ, сатҳи нокифояи қарзидиҳӣ ба иқтисоди миллӣ ва ҷалби сармоя моро водор месозад, ки дар ин самт тадбирҳои таъхирнопазир андешем.

Соли ҷорӣ ҳаҷми қарзидиҳӣ аз ҷониби бонкҳо нисбат ба соли 2016-ум 4 фоиз коҳиш ёфт. Чунин вазъ дар натиҷаи ғаъолияти сушт ва саҳлангории роҳбарону масъулони як қатор бонкҳои тиҷоратӣ, аз ҷумла “Агроинвестбанк” ва “Тоҷиксодирутбанк” ба амал омад.

Баъди сармоякунонии давлатии ду бонки низомсоз ҷиҳати беҳтар намудани вазъи молиявии онҳо ва пардохти пасандозҳои мизочон як қатор корҳо ба анҷом расонида шуданд. Вале корҳои иҷрошуда барои пурра солим гардонидани вазъи молиявии ин ду бонк кофӣ нестанд.

Аз ин хотир, Ҳукумати мамлакатро зарур аст, ки нақшаи таҷдиду солимгардонии ҷамъиятҳои саҳҳомии “Тоҷиксодирутбанк” ва “Агроинвестбанк”-ро дар муҳлатҳои кӯтоҳтарин таҳия ва амалӣ намояд.

Пасандозҳои ташкилотҳои қарзӣ ба санаи 30 ноябри соли 2017 маблағи қариб 9 миллиард сомони ро ташкил намуда, нисбат ба ҳамин давраи соли 2016-ум 464 миллион сомонӣ ё 5 фоиз кам шудаанд. Таҳлили сохтори қарзи ҷудогардида дар 11 моҳи соли 2017 нишон медиҳад, ки ҳаҷми он ба соҳибкории истеҳсолӣ ҳамагӣ 4 фоиз ва ба соҳаҳои хизматрасонӣ 43 фоиз зиёд шудааст.

Чунин вазъ ба суръати рушди соҳаҳои воқеии иқтисод ва махсусан, ба раванди саноатикунонии кишвар таъсири манфӣ мерасонад.

Вобаста ба ин, Бонки миллиро зарур аст, ки дар самти гузаронидани ислоҳоти зарурии пуливу қарзӣ, муътадил нигоҳ доштани қурби пули миллӣ, сатҳи нархҳо, ғаъолияти бонкҳо, назорати риояи қонунгузори бонкӣ ва тақмили он, паст кардани дараҷаи хавфҳо ва ҷорӣ намудани усулҳои идораи корпоративӣ чораҳои мушаххас андешад.

Бо мақсади танзими хизматрасониҳои пардохтӣ, осон ва шаффоф гардонидани амалиёт, кам намудани истифодаи пули нақд дар муомилот ва

вусъат бахшидани ҳисоббаробаркунии ғайринакдӣ тадбирҳои зарурӣ амалӣ шуда истодаанд. Дар ин самт инфрасохтори зарурӣ бояд бо дарназардошти таҷрибаи байналмилалӣ ташаккул дода шавад. Аммо таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки гарчанде соли сипаришуда шумораи дорандагони қортҳои пардохтӣ 5,5 фоиз зиёд шуда, 1,7 миллион нафарро ташкил додааст, вале то ба ҳол 95 фоизи амалиёти қортӣ бо гирифтани пули нақд вобаста мебошад. Дар робита ба ин, Бонки миллии бояд назорати татбиқи Стратегияи рушди низоми пардохтро пурзӯр карда, доир ба насби терминалҳои пардохтӣ ва истифодаи васеи қортҳо чораҷӯӣ намояд.

Ҳамзамон бо ин, зарур аст, ки бо мақсади таъмини рақобати солим дар бозори хизматрасониҳои бонкӣ ва дастрасии аҳоли ба воситаҳои молиявӣ, инчунин, ҷалби бештари сармоя ба ин соҳа ҳадди ақалли сармояи ойинномавӣ барои бонкҳои нафтаъсис, ки ҳоло 80 миллион сомониро ташкил медиҳад, 50 миллион сомонӣ муқаррар карда шавад.

Тайи ду соли охир ба иқтисоди милли аз ҳамаи манбаҳои сармоягузорӣ беш аз 22 миллиард сомонӣ равона ва аз худ карда шудааст, ки 6 миллиард сомонии онро маблағи лоиҳаҳои давлатии сармоягузорӣ ташкил медиҳад. Дар ин давра ҷихати амалӣ гардонидани 26 лоиҳа барои рушди инфрасохтори энергетикӣ, нақлиётӣ ва иҷтимоӣ 40 созишномаи қарзиву грантӣ ба маблағи 7 миллиард сомонӣ ба имзо расида, татбиқ шуда истодааст.

Вобаста ба ин, Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатӣ бояд назорати ҷиддиро дар самти татбиқи босифату шаффоф ва саривактии лоиҳаҳо ба роҳ монад.

Тибқи санадҳои барномавӣ ҳиссаи бахши хусусӣ дар сармоягузорию умумӣ то соли 2020 ду баробар афзоиш дода мешавад. Чунин ҳадаф моро водор месозад, ки ба масъалаи фароҳам овардани фазои мусоид ва ҷорӣ намудани усулҳои ҳавасмандгардонии фаъолияти соҳибкориву сармоягузорӣ дар маҳалҳо эътибори аввалиндарача диҳем. Вобаста ба таҳлили хусусиятҳои хоси ҳар як минтақа, захираҳои табиӣ ва инсонӣ, иқлим ва шароити ҷойгиршавии онҳо бояд таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои гуногуни сармоягузорӣ фаъл гардонидани шавад. Аз ин рӯ, Ҳукумати мамлакат бояд усули арзёбии фаъолияти мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳоро аз рӯи саҳми онҳо дар фароҳам овардани фазои мусоид барои соҳибкорӣ, ташкили ҷойҳои нави қор ва фаъл гардонидани сармоягузорию хусусӣ ҷорӣ намояд.

Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатиро зарур аст, ки якҷо бо мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ барои ташкили марказҳо ва курсҳои баланд бардоштани маърифати ҳуқуқиву молиявӣ соҳибкорону тоҷирон, сатҳи касбият ва малакаи онҳо чораҳои мушаххас андешад.

Дар баробари ин, фаъолияти минтақаҳои озоди иқтисодӣ вобаста ба ҷалби сармоя ва ташкили инфрасохтор бояд тақвият дода шавад. Ҳукумати кишвар бояд мушкilotи ҷойдоштаи минтақаҳои озоди иқтисодиро

ҳаматарафа омӯхта, барои тақвият бахшидан ба фаъолияти онҳо ва ташкили дигар минтақаҳои озоди иқтисодӣ дар ҳудуди мамлакат тадбирҳои иловагиро амалӣ намояд.

Дар мулоқоте, ки 14-уми октябри соли қорӣ бо соҳибкорону сармоягузoron баргузор шуд, масъалаҳои вобаста ба бурду боҳти соҳа муфассал таҳлил гардида, ҳамаи пешниҳодҳои соҳибкорон омӯхта шуданд ва ҳоло нақшаи чорабиниҳо амалӣ шуда истодааст.

Бори дигар таъкид менамоем, ки бо вучуди дастгирии ҳаматарафаи давлат ҳолатҳои риоя нагардидани қонунгузори аз ҷониби баъзе субъектҳои соҳибкорӣ ба назар мерасанд. Дар натиҷаи санҷишҳои дар солҳои 2016 - 2017 гузаронидашуда маълум гардид, ки маблағи андозии аз ҷониби субъектҳои хоҷагидор пинҳонкардашуда 1,6 миллиард сомони ро ташкил кардааст.

Дар асоси қарори Ҳукумати мамлакат аз 27 майи соли 2017 бояд аз ҳисоби чор сохтору ҳадамоти Вазорати кишоварзӣ - Кумитаи бехатарии озуқаворӣ назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дар заминаи се ҳадамоти Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли - Ҳадамоти давлатии ҳифзи тандурустии аҳоли таъсис дода шавад. Таъсис додани сохторҳои зикршуда ба кам кардани такроршавии вазифаҳои ба ҳам монанд, ҳамоҳангсозии санҷишҳо, сарфаи маблағҳои буҷет ва кам гардидани монеаҳо барои фаъолияти соҳибкорӣ мусоидат менамояд.

Мутобиқи қонунҳои амалкунанда айна ҳол фаъолияти субъектҳои хоҷагидорро 78 мақоми санҷишу назорат ва иҷозатдиҳандаву иҷозатномадиҳанда, инчунин, мақомоти ҳифзи ҳуқуқ мавриди санҷиш қарор медиҳанд. Бо сабаби он, ки санҷишҳо асосан нисбат ба шахсони ҳуқуқӣ татбиқ мегарданд, дар нуҳ моҳи соли 2017 ба ҳар як шахси ҳуқуқии фаъолияткунанда 5 санҷиш рост омадааст.

Аз ин лиҳоз, зарур мешуморам, ки бо мақсади бартараф намудани санҷишҳои беасосу такрорӣ ва фароҳам овардани фазои мусоид барои соҳибкорӣ ба ҳама гуна санҷишҳои фаъолияти соҳибкорони истехсолӣ, ба истиснои санҷишҳои нақшавии мақомоти андоз, Прокуратураи генералӣ, Палатаи ҳисоб, Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсия ва Бонки милли дар давоми ду соли минбаъда мораторий эълон карда шавад.

Вакилони мухтарам!

Бо дарназардошти тағйирёбии вазъу талаботи бозори ҷаҳонӣ ва таъмини рушди устувори иқтисодӣ тараққӣ додани соҳаи саноат ва коркарди маҳсулоти он то ҳадди ниҳой аз ҷумлаи вазифаҳои муҳимтарин мебошад.

Хотиррасон менамоем, ки пешрафти ояндаи Тоҷикистон дар шакли индустриалӣ ва инноватсионӣ пешбинӣ гардида, ҷиҳати татбиқи ин ҳадаф бо истифода аз технологияҳои муосир баланд бардоштани самаранокии саноати коркард ва қобилияти рақобати маҳсулоти ватанӣ бисёр муҳим мебошад. Бинобар ин, Вазорати саноат ва технологияҳои нав вазифадор аст, ки дар асоси таҳлили иқтисодӣ имконоти минтақаҳо ва муайян намудани самтҳои

афзалиятноки истехсолоти саноатӣ доир ба пайваста афзоиш додани коркарди ашёи хом то дараҷаи маҳсулоти ниҳой барномаҳои соҳавиро ғабӯлона татбиқ намояд.

Барои тақвият бахшидан ба ғабӯлияти корхонаҳои саноатӣ ва бо кадрҳои баландхатисос таъмин намудани онҳо, зарур аст, ки ҳамкориҳои муассисаҳои тахсилоти миёна ва олии касбӣ бо корхонаҳои саноатӣ дар самти омода намудани кадрҳо бо ихтисосҳои техникӣ ва технологӣ густариш дода шавад.

Соли 2017 дар шаҳру ноҳияҳои гуногун 150 корхонаи саноатӣ бо таъсиси 3 ҳазор ҷойи кор бунёд ва ба истифода супорида шуд. Дар ин давра истехсоли риштаи пахтагин 2,8 баробар, қолин ва маҳсулоти он 1,6 баробар ва газворҳо 42 фоиз афзуд, ки натиҷаи тадбирҳои амалинамудаи Ҳукумати кишвар дар самти коркарди ниҳии маҳсулоти ватанӣ мебошад. Вобаста ба ин, зарур аст, ки барои таъмини коргоҳҳои насочӣ бо ашёи хоми ватанӣ ва то маҳсулоти ниҳой коркард намудани нахи пахта тадбирҳои иловагӣ андешида, истехсоли пахта дар мамлакат мунтазам афзоиш дода шавад.

Таҳлили сохтори маҳсулоти саноатӣ нишон медиҳад, ки дар кишвар истехсоли ангишт бомаром афзоиш ёфта, соли ҷорӣ бори аввал дар даврони соҳибистиклолӣ ба 1,7 миллион тонна расонида шуд.

Дар соли 2017 бо вучуди 21 фоиз таъмин шудани рушди саноат истехсоли 36 намуди маҳсулот кам шудааст. Чунин вазъ иҷрои барномаи давлатии мусоидат ба содирот ва воридотивазкуниро мушкул мегардонад. Тибқи таҳлилҳо рушди содирот асосан аз ҳисоби корхонаҳои саноатии солҳои охир бунёдгардида таъмин шуда истодааст. Танҳо дар зарфи солҳои 2016-2017 содироти маҳсулоти маъдан дуҷумла баробар афзуда, ҳиссаи он зиёда аз 45 фоизро ташкил додааст. Яъне гуногуншаклии содирот ҳоло ҳам дар сатҳи зарурӣ таъмин нагардидааст, ки ин вобастагии кишварро аз омилҳои берунӣ зиёд мегардонад.

Бинобар ин, Ҳукумати мамлакат бояд ҷиҳати гузаронидани таҳлили имкониятҳои афзоиш додани ҳаҷми истехсоли маҳсулоти содиротӣ бо арзиши баланди иловашуда ва ба роҳ мондани истехсоли молҳои ивазкунандаи воридот чораҷӯӣ карда, лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи дастгирии содирот ва баланд бардоштани қобилияти рақобат»-ро таҳия намояд.

Ҳозирини гиromӣ!

Тоҷикистон дар арсаи байналмилалӣ яке аз кишварҳои татбиқкунандаи “иктисодиёти сабз” маҳсуб ёфта, аз лиҳози истифодаи манбаъҳои таҷдидшавандаи энергия дар қатори шаш мамлақати пешсафи сайёра қарор дорад, зеро 98 фоизи барқ тавассути нерӯгоҳҳои барқи обӣ истехсол мешавад.

Дар баробари бунёди иншооти нави тавлиди нерӯи барқи обӣ имрӯз зарурати таҷдиди нерӯгоҳҳои амалкунанда пеш омадааст, ки сармоягузориҳои зиёдро тақозо менамояд. Лоиҳаи таҷдиди нерӯгоҳи барқи обии “Норак” дар

ду марҳала бо ҷалби 6 миллиард сомонӣ пешбинӣ шуда, марҳалаи якуми он оғоз ёфт.

Дар самти татбиқи лоиҳаи таҷдиди нерӯгоҳи барқи обии “Сарбанд” ба маблағи 1,1 миллиард сомонӣ корҳо оғоз ёфта, агрегати якуми он соли 2018 ба кор андохта мешавад.

Нерӯгоҳи барқи обии “Қайроққум” яке аз куҳнатарин нерӯгоҳҳо буда, аз соли 1957 мавриди истифода қарор дорад. Барои таҷдиди ин нерӯгоҳ 600 миллион сомонӣ ҷалб гардида, корҳо тибқи лоиҳаи соли оянда оғоз мешаванд.

Дар маҷмӯъ, барои таҷдиди нерӯгоҳҳои амалкунанда беш аз 8 миллиард сомонӣ равона мегардад.

Барои бунёди нерӯгоҳи барқи обии “Роғун” соли 2017-ум аз ҳамаи манбаъҳо 4 миллиарду 700 миллион сомонӣ харҷ гардид ва дар соли 2018 ба ин мақсад қариб 5 миллиард сомонӣ пешбинӣ шудааст.

Илова бар ин, ҳоло барои навсозии системаи энергетикӣ кишвар ва бунёди инфрасохтори зарурии содироти он татбиқи 7 лоиҳаи давлатии сармоягузорӣ ба маблағи 8,1 миллиард сомонӣ идома дошта, дар маҷмӯъ, барои рушди соҳа беш аз 21 миллиард сомонӣ (яъне 2 миллиарду 400 миллион доллари амрикоӣ) равона гардидааст.

Бо роҳандозӣ гардидаи тадбирҳои Ҳукумати мамлакат дар ин самт мо тавонистем, ки аввалин бор дар замони соҳибистиклолӣ дар давраи тирамоҳу зимистон аҳолии кишвар ва соҳаҳои иҷтимоиву иқтисодиро бо нерӯи барқ бе маҳдудият таъмин намоем. Дар баробари ин, истеъмолкунандагон ва тамоми сокинонро зарур аст, ки барои кам кардани талафоти нерӯи барқ ва истифодаи сарфақоронаи он, аз ҷумла тавассути истифодаи васеи технологияҳои каммасраф кӯшиш намоянд.

Дар ин сурат мо метавонем дар се соли оянда ба истиклолияти энергетикӣ ноил гардем.

Бинобар ин, Ҳукумати кишвар вазифадор карда мешавад, ки доир ба тақмили низоми ташкиливу идорақунии таъминот бо барқ, аз ҷумла оид ба таҷдиди сохтори Ширкати «Барқи Тоҷик», баҳисобгирӣ, кам намудани талафоти техникӣ нерӯи барқ ва баланд бардоштани маърифати аҳоли чихати истифодаи оқилонаи он тадбирҳои зарурӣ андешад.

Тарифи миёнаи як киловатт-соат нерӯи барқ ба аҳоли дар кишварҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, ба мисли Қазоқистон 30 дирам, Россия 38-40 дирам, Беларус 44-45 дирам, Ўзбекистон 53-55 дирам, Арманистон - 80 дирам буда, дар Аврупо, аз ҷумла Дания, Олмон, Белгия ва дигарҳо ҳатто 2,8-3 сомонино ташкил медиҳад. Дар Тоҷикистон нархи як киловатт соат барқ ҳамагӣ 17 дирамро ташкил медиҳад.

Вакилони муҳтарам!

Ҳукумати мамлакат чихати ноил шудан ба ҳадафи то соли 2030 ба кишвари транзитӣ табдил додани Тоҷикистон дар замони соҳибистиклолӣ лоиҳаҳои давлатии сармоягузориро бо ҷалби беш аз 12 миллиард сомонӣ амалӣ гардонидаст. Имрӯзҳо татбиқи лоиҳаҳои давлатии сармоягузорӣ доир

ба таҷдиди роҳи Душанбе - Қўрғонтеппа, Хучанд - Исфара, Кўлоб-Шамсиддини Шохин, Шкев - Қалъаихумб, Темурмалик - Балчувон - Ховалинг ва қитъаҳои дигар ба маблағи 7,7 миллиард сомонӣ идома дорад.

Лоихаҳои таҷдид ва бунёди роҳҳои мошингарди Обигарм - Нуробод (86 километр), Қалъаихумб - Ванҷ (93 километр), қитъаи Хучанд-Конибодомии роҳи Хучанд - Исфара (130 километр), Қўрғонтеппа - Данғара - Кўлоб (155 километр) ва дар маҷмӯъ, беш аз 500 километр дар марҳалаи омӯзиш ва лоихакашӣ қарор доранд.

Тибқи рейтингҳои Форуми ҷаҳонии иқтисодӣ дар доираи нишондиҳандаи қобилияти рақобати байналмилалӣ Тоҷикистон аз ҷиҳати сифати роҳҳо ва рушди инфрасохтор мавқеи хубро ишғол намуда, дар ин ҷода ба ҳайси кишвари пешқадам дар минтақа арзёбӣ гардид. Вале бо вучуди ин, мо бояд дар самти бунёди роҳҳо ва ба меъёрҳои байналмилалӣ ҷавобгӯ гардонидани онҳо корҳои зиёдро ба анҷом расонем.

Чунонки дар Паёми соли гузашта иброз намудам, дар давраи миёнамуҳлат таҷдид ва азнавсозии зиёда аз 2000 километр роҳҳои мошингарди ба меъёрҳои замонавӣ мувофиқ пешбинӣ шудааст.

Дар баробари ин, бори дигар таъкид менамоем, ки таъмири таҷдид ва нигоҳдории роҳҳои дохилишаҳриву байниноҳиявӣ ва шаҳраку деҳот вазифаи мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилоятҳо, шаҳру ноҳияҳо мебошад ва дар ин самт корҳо бояд тақвият дода шаванд.

Вобаста ба ин, Вазорати нақлиёт яқчо бо дигар сохтору мақомот оид ба ташкили терминалҳои наздисарҳадӣ ва марказҳои логистикӣ, долонҳои нақлиётӣ ва ба меъёрҳои байналмилалӣ ҷавобгӯ гардонидани хизматрасониҳо лоихаҳои дахлдорро таҳия ва бо ҷалби сармояи дохиливу хориҷӣ амалӣ намояд.

Таъмин намудани аҳоли бо маҳсулоти хушсифат, ки шартӣ асосии солимии мардум мебошад, яке аз масъалаҳои муҳим ба ҳисоб меравад. Вале ҳолатҳои аз ҷониби соҳибкорону тоҷирон бо ҳар роҳу васила ба бозори истеъмолии кишвар ворид намудани маҳсулоти пастсифат ба назар мерасанд, ки ба саломатии шаҳрвандон зараровар аст.

Ба Ҳукумати мамлакат супориш дода мешавад, ки барои мукамал гардонидани низоми идораи давлатии санитариву фитосанитарӣ, стандартизатсия, сертификатсия ва назорати байторӣ тағйироти сохтории заруриро амалӣ намояд. Ҷиҳати пешгирии воридоти молу маҳсулоти пастсифат ва ғайристандартӣ мақомоти ваколатдорро зарур аст, ки доир ба риояи ҳатмии Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагон» чораҳои таъхирнопазир андешанд ва дар ин самт Барномаи бехатарии маҳсулоти озуқавориро таҳия ва амалӣ намоянд.

Тибқи маълумоти Прокуратураи генералӣ фаъолияти гурӯҳи корӣ вобаста ба санҷиши сифати маҳсулоти воридотӣ дар 196 ширкати тижоратӣ нишон дод, ки ба кишвар ҳамасола 500-600 тонна бозичаҳои гуногун аз 20 давлати дунё ворид мешаванд, ки 90 фоизи онҳо аз рӯи сифат ба талаботи бехатарӣ мувофиқ нестанд ва ба саломатии кӯдакон зараровар мебошанд.

Бо мақсади рушди соҳаи парандапарварӣ дар кишвар ва таъмин намудани бозори истеъмолӣ бо маҳсулоти хушсифати ватанӣ чорӣ қардани чораҳои ҳавасмандгардонӣ ва имтиёзҳо доир ба андоз зарур аст. Дар робита ба ин, соҳаи парандапарварӣ оид ба истеҳсоли маҳсулоти озуқа яке аз самтҳои афзалиятнок эълон гардида, воридоти технологияву таҷҳизот ва мавод барои таъминоти соҳа аз ҳамаи андозу пардохтҳо озод қарда шавад.

Дар баробари ин, технологияи нигоҳдории маҳсулоти гӯшти дар сатҳи зарурӣ ва тибқи меъёрҳои қабулшуда таъмин нагардидааст ва соҳибкоронро зарур аст, ки дар ин самт низ чораҷӯӣ намоянд.

Солҳои охир истеҳсоли меваю сабзавот афзоиш ёфта истодааст, вале содироти он дар 11 моҳи соли равон 23 фоиз кам шудааст. Аз ин бармеояд, ки сарфи назар аз талаботи зиёди шарикони асосии тичоратиамон ба меваю сабзавоти аз ҷиҳати экологӣ тозаӣ мо, имкониятҳои мавҷуда дар самти коркард, бандубаст ва содироти онҳо ба таври зарурӣ истифода нашудаанд ва сохтору мақомоти марбута дар ҳалли ин масъала бояд мунтазам чораҷӯӣ намоянд.

Ҳукумати кишвар вазифадор қарда мешавад, ки бо дарназардошти талаботи воқеии аҳолии мамлакат ба маводи озуқа ва дастрасии сокинон ба ғизои хушсифат барномаи нави давлатии амнияти озуқавориро таҳия ва татбиқ созад.

Истифодаи самараноки обу замин ва зиёд қардани ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ бе ворид намудани технологияҳои нав ва риояи қоидаҳои муосири агротехникии парвариши зироатҳо ғайриимкон мебошад.

Дар панҷ соли охир беш аз 10 ҳазор техникаву таҷҳизоти кишоварзӣ ба маблағи 570 миллион сомонӣ ворид қарда, барои ин дар ҳаҷми беш аз 200 миллион сомонӣ имтиёзҳо татбиқ гардиданд. Вобаста ба ин, Ҳукумати мамлакат, Вазорати саноат ва технологияҳои нав вазифадор қарда мешаванд, ки қорро дар самти таъсиси корхонаҳои муштарак доир ба истеҳсоли техникаи таъиноти кишоварзӣ дар дохили кишвар ба роҳ монанд.

Вазорати кишоварзӣ, Кумитаи давлатии идораи замин ва геодезӣ, Агентии беҳдошти замин ва обёрӣ, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ бояд бо ҷалби соҳибкорони ватаниву хориҷӣ ҷиҳати беҳтар намудани ҳолати мелиоративии заминҳо, ба роҳ мондани усулҳои интенсивии истеҳсолоти кишоварзӣ, пурра ба гардиши кишоварзӣ ворид намудани заминҳои боир, махсусан, баланд бардоштани маданияти истифодаи замин чораҷӯӣ намоянд. Дар баробари ин, дар самти зиёд намудани майдони боғу тоқзор ва ба ин васила афзун гардонидани истеҳсоли меваҳои аз ҷиҳати экологӣ тоза, ба стандартҳои ҷаҳонӣ мутобиқ ва ба содирот нигаронидашуда тадбирҳо андешида шаванд.

Дар ин ҷода, бо ҷалби сармояи дохиливу хориҷӣ бунёд намудани корхонаҳои коркарди маҳсулоти кишоварзӣ, марказҳои логистикӣ ва сардхонаҳо, инчунин, беҳтар намудани корҳои бозорёбӣ (маркетинг) низ аз ҷумлаи вазифаҳои муҳим мебошад.

Ҳозирини муҳтарам!

Сайёҳӣ яке аз соҳаҳои муҳими бо шуғл фаро гирифтани аҳолии қобили меҳнат, баланд бардоштани сатҳи зиндагии мардум, рушди дигар соҳаҳои хизматрасонию истеҳсоли, инчунин, муаррификунандаи таъриху фарҳанг, табиат ва анъанаҳои миллӣ ба ҳисоб меравад. Барои рушди ин соҳа дар кишвар ҳамаи заминаҳои зарурии меъёрии ҳуқуқӣ фароҳам оварда шуда, илова бар ин, як силсила чораҳои хавасмандкунӣ низ татбиқ гардидаанд. Аз ҷумла, воридоти таҷҳизот ва масолеҳи сохтмон барои иншооти сайёҳӣ аз пардохтҳои андозу гумрук ва ширкатҳои сайёҳӣ дар панҷ соли аввали фаъолиятшон аз пардохти андоз аз ғоида озод карда шудаанд.

Қобили зикр аст, ки тайи солҳои охир дар Тоҷикистон низоми соддакардашудаи равидид барои шаҳрвандони 80 кишвари ҷаҳон ҷорӣ гардида, шабакаи ягонаи электронӣ ба қор андохта шудааст.

Тибқи арзёбии созмонҳои бонуфузи байналмилалӣ ҳоло Тоҷикистон аз лиҳози низоми соддаи гирифтани равидиди навъи сайёҳӣ дар рӯйхати панҷ кишвари пешсафи ҷаҳон мавқеи қорумро ишғол менамояд. Аммо сатҳи иҷрои қорҳо дар самти рушди соҳаи сайёҳӣ, аз ҷумла ҷиҳати бунёди иншоот ва баланд бардоштани сифати хизматрасонӣ ҳамоно беҳбудӣ металабад.

Шароити мусоиди табиӣ ва иқлимӣ Тоҷикистон барои ба роҳ мондани хизматрасонии муосири сайёҳӣ ва инкишофи намудҳои гуногуни он имконияти беҳтарин муҳайё кардааст. Танҳо зарур аст, ки инфрасохтори муосир бунёд ва сифати хизматрасонӣ дар сатҳи байналмилалӣ ба роҳ монда шавад.

Айни ҳол дар қонунгузорию мо муҳлати бақайдгирии шаҳрвандони кишварқоеро, ки бо Ҷумҳурии Тоҷикистон низоми равидид доранд, то 3 рӯз муайян шудааст. Таҷриба ва омӯзиш нишон медиҳад, ки муҳлати зикршуда барои шаҳрвандони қоричӣ қофӣ нест.

Аз ин хотир, Ҳуқумати мамлақат доир ба масъалаи то 10 рӯзи қорӣ дароз қардани муҳлати бақайдгирӣ дар мақомоти қорҳои дохилӣ қарори дахлдор қабул намояд. Раванди додани равидид бе муҳайё сохтани инфрасохтори дахлдор дар сарҳади давлатӣ ғайриимқон аст. Аз ин рӯ, тамоми гузарқоҳои сарҳади Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд ба шабакаи ягона пайваст қарда, низоми идорақунӣ тақмил дода шавад.

Ҳуқумати мамлақат вазиқадор қарда мешавад, ки масъалаи мазқурро дар муҳлати ду моҳ қаллу қасл намояд.

Ба Қумитаи рушди сайёҳӣ супориш дода мешавад, ки барои инкишофи намудҳои гуногуни сайёҳӣ, таъсиси инфрасохтори зарури, омода намудани маводи иттилоотӣ ва қатсайрҳои нав дар мавзёҳои гуногуни кишвар, инчунин, тақмили қонунгузорию танзимқунандаи фаъолияти соҳа қораҳои зарури андешида, лоиҳаи Стратегияи рушди сайёҳиро барои давраи то соли 2030 омода ва барои баррасӣ ба Ҳуқумати мамлақат пешниҳод намояд.

Яке аз масъалаҳои қалталаб барои рушди сайёҳӣ баланд бардоштани сатҳу сифати хизматрасонӣю мусофирқашонӣ аз қониби Ширкати

ҳавопаймоии давлатии “Тоҷик Эйр” ва Корхонаи воҳиди давлатии “Роҳи оҳани Тоҷикистон” мебошад.

Кухнаю фарсуда шудани парки техникӣ, номукаммалии сохтори идоракунӣ ва вазъи душвори молиявӣ садди роҳи инкишофи соҳаҳои зикршуда гардидааст.

Зарур мешуморам, ки ҷиҳати навсозии техникаи ширкат ва корхонаи мазкур ва ба ин васила баланд бардоштани сатҳи сифати хизматрасонӣ ба мусофирон воридоти ҳавопаймоҳо, локомотивҳо ва вагонҳои замонавии мусофиркаш пурра аз пардохти бочи гумрукӣ ва андоз аз арзиши иловашуда озод карда шавад.

Ҳамзамон бо ин, ба Ҳукумати кишвар супориш дода мешавад, ки барои баланд бардоштани қобилияти рақобати Ширкати давлатии “Тоҷик Эйр” барномаи махсуси дастгирии давлатии онро таҳия ва амалӣ намояд.

Бо мақсади тараққӣ додани соҳаи сайёҳӣ, муаррифии шоистаи имкониятҳои сайёҳии мамлакат ва фарҳанги миллӣ дар арсаи байналмилалӣ, инчунин, ҷалби сармоя ба инфрасохтори сайёҳӣ пешниҳод менамоем, ки соли 2018 дар кишвар Соли рушди сайёҳӣ ва хунарҳои мардумӣ эълон карда шавад.

Дар ин раванд, Ҳукумати мамлакатро зарур аст, ки барои рушди хунарҳои мардумӣ ба соҳибкорон ва хунармандон ҷудо намудани қарзҳои имтиёзнокро тавассути Фонди дастгирии соҳибкорӣ васеъ ба роҳ монанд. Инчунин, бо мақсади ҳавасмандгардонии аҳоли ҷиҳати истехсоли молҳои ниёзи мардум дар хона ва рушди хунарҳои мардумӣ аз 1 январи соли 2018 ғуруши ҷунин молу мавод аз пардохти ҳамаи намудҳои андоз озод карда шавад.

Ҳотирнишон месозам, ки такмили низоми идоракунии давлатӣ ва пешниҳоди хизматрасониҳои босифат самти муҳимми ислоҳоти иқтисодӣ ба ҳисоб меравад. Ҳалли муваффақонаи масъалаҳои рушди минбаъдаи кишвар, пеш аз ҳама, бо самаранокии низоми идоракунӣ, баланд бардоштани масъулияти хизматчиёни давлатӣ, баргараф намудани монеаҳои сунӣ ва таъмини шаффофияти фаъолияти мақомоти давлатӣ алоқаманд мебошад.

Аз ин лиҳоз, Ҳукумати мамлакат бояд қорҳоро дар самти такмили низоми идоракунии давлатӣ батадрич идома дода, асосҳои банақшагирии стратегиро дар сатҳи марказӣ ва маҳаллии идоракунӣ тарҳрезӣ ва амалӣ намояд.

Вакилони арҷманд!

Нишондиҳандаҳои рушди нерӯи инсонӣ аз се самти асосӣ – дастрасӣ ба таҳсилот, тандурустиву дарозумрӣ ва сатҳи шоистаи зиндагӣ иборат мебошанд.

Ҳукумат барои беҳтар гардидани вазъ дар самтҳои мазкур барномаҳои давлатӣ ва тадбирҳои иловагиро амалӣ карда, дар ду соли охир ба дастовардҳои назаррас соҳиб гардидааст. Махсусан, мо дар соҳаи илму

маориф икдомоти чиддиро роҳандозӣ карда, ислоҳот ва навсозиро босуръат пеш бурда истодаем.

Соли 2017 аз ҳисоби ҳамаи сарчашмаҳо чиҳати сохтмон ва азнавсозии муассисаҳои таълимӣ зиёда аз 400 миллион сомонӣ сарф гардида, 24 ҳазор ҷойи нишаст муҳайё карда шуд. Соли 2018 ин раванд идома ёфта, маблағҳои бучети давлатӣ ва лоиҳаҳои сармоягузорӣ ба ин самт равона карда мешаванд.

Инчунин, бо қарори Ҳукумати Тоҷикистон “Барномаи давлатии таъмини муассисаҳои таҳсилоти умумии ҷумҳурӣ бо кабинетҳои фанӣ ва озмоишгоҳҳои мучаҳҳази таълимӣ барои солҳои 2018- 2020” қабул гардид. Нишондиҳандаҳои дараҷаи таҳсилот собит месозанд, ки саводнокӣ миёни аҳолии калонсол боло рафта, ҳиссаи шаҳрвандоне, ки таҳсилоти ибтидоӣ, миёна ва олии касбӣ мегиранд, бамаротиб афзуда истодааст.

Мувофиқи назарсанҷие, ки созмонҳои бонуфузи ҷаҳонӣ доир ба кишварҳои рӯ ба инкишоф анҷом додаанд, соли 2017 Тоҷикистон аз рӯи 4 нишондиҳанда: дастрасӣ ба таҳсилот, сифати таҳсилот, сармояи инсонӣ ва қобилияти рақобати он дар миёни 101 давлати ҷаҳон ҷойи 54-умро соҳиб шудааст.

Аз рӯи ин таҳлил Тоҷикистон дар фазои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил яке аз ҷойҳои аввалинро ишғол менамояд.

Албатта, ин дастоварди хуб аст, аммо мо набояд бо ин нишондиҳанда қонеъ шуда, таваҷҷуҳро ба ин соҳаи ҳаётан муҳим кам намоем. Баръакс, моро зарур аст, ки боз ҳам зиёдтар заҳмат кашаида, ба масъалаи таълиму тарбия афзалияти бештар диҳем, сатҳу сифати таълимиро дар ҳамаи зинаҳо беҳтар кунем, барои таҳсилоти босифат аз тамоми имконот истифода карда, заминаҳои моддиву техникаи муассисаҳои таълимиро таҳким бахшем ва самарабахшии фаъолияти онҳоро таъмин намоем. Барои ин, мо бояд нишондиҳандаҳои таъмини сифатро дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот бо стандартҳои ҷаҳонӣ наздик созем, ҳамкориҳои муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбиро бо субъектҳои бозори меҳнат густариш бахшем, дараҷаи рушди низоми инноватсияи миллӣ ва нишондиҳандаҳои азхудкунии технологияҳои иттилоотиву коммуникатсиониро беҳтар гардонем. Зеро сифати оморасозии мутахассисони оянда аз ҳамин омилҳо вобастагӣ дошта, имкон медиҳад, ки мо дар соҳаи маориф ба натиҷаҳои боз ҳам бештар ноил гардем.

Дар робита ба ин, Вазорати маориф ва илмро зарур аст, ки чиҳати боло бурдани сатҳу сифати дониши хонандагону донишҷӯён, омӯзиши илмҳои муосир ва забонҳои хоричӣ тадбирҳои иловагӣ андешида, ба масъалаи баланд бардоштани ҳисси худшиносии миллӣ, ватандӯстӣ, ифтихори ватандорӣ ва дар руҳияи инсонпарварӣ тарбия намудани насли навраси кишвар таваҷҷуҳи аввалиндараҷа зоҳир намояд.

Сармояи инсонӣ ҳамчун муҳаррики пуриқтидор ба пешрафти инноватсия ва технологияҳои нав мусоидат мекунад ва бинобар ин, илми муосири ватанӣ бояд ҷавобнонро бештар ба илмомӯзӣ, татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ ва таҳқиқи масъалаҳои иқтисодии рақамӣ сафарбар намояд. Махсусан, вусъат додани раванди ихтироъкорӣ, азхудкунии технологияҳои

инноватсионӣ ва қорӣ қардани онҳо дар истеҳсолот вазифаи аввалиндараҷаи олимони кишвар маҳсуб меёбад.

Тибқи маълумот аз 14 ҳазор пирияхе, ки дар кишвари мо ба қайд гирифта шудааст, дар давоми 40 соли охир бо сабаби гармшавии иқлим ҳазор пириях аз байн рафтааст ва ин раванд солҳои охир босуръат идома дорад. Бо дарназардошти чунин вазъ, Академияи илмҳо дар сохтори худ Маркази омӯзиши пирияхро таъсис дода, мониторинги доимии пирияхҳо ва дигар сарчашмаҳои обии кишварро ҷиддӣ ба роҳ монанд. Ҳамзамон бо ин, муассисаҳои илмӣ Академияро зарур аст, ки таҳқиқотро доир ба гуногунии биологӣ, сарватҳои табииву зеризаминӣ, ҷустуҷӯи геологӣ, қорҳои бостоншиносӣ ва омӯзиши таъриху фарҳанги миллати тоҷик идома бахшанд.

Дар шароити имрӯза, ки илму технология бо суръати қайҳонӣ пеш рафта истодааст, олимони кишварро зарур аст, ки ҷиҳати баланд бардоштани қобилияти рақобати илми ватанӣ қорҳои таҳқиқотиву технологиро вусъат бахшанд.

Тамоюли ҷаҳонишавии фарҳанг ба яке аз проблемаҳои глобалии асри XXI табиӣ ёфта, талабот нисбат ба сатҳи маънавиёти инсон, тарбия ва ташаккули наслҳое, ки вазифаҳои азими бунёди ҷомеаи навин дар даврони соҳибистиклолии миллати тоҷик ба зиммаи онҳо гузошта хоҳад шуд, торафт меафзояд. Дар ин марҳалаи муҳим мақсаду вазифаҳои фарҳанг бештар ба масъалаҳои ташаккули маънавиёт, омӯзиши амиқи таъриху фарҳанги гузаштаву муосири халқи тоҷик, баланд бардоштани ифтихори миллии ва ҳисси ватандӯстиву ватандорӣ, инчунин, дар тафаккури мардум ва маҳсусан, наврасону ҷавонон густариш додани эҳсоси эҳтиром ба муқаддасоти милливу рамзҳои давлатӣ равона мегардад.

Аз ҷониби Ҳукумати кишвар дар даҳ соли ахир Китобхонаи миллии ва Осорхонаи миллии бунёд гардида, бинои аксари театрҳои касбӣ ва муассисаҳои фарҳангӣ дар мамлакат, аз ҷумла ду театри академӣ дар шаҳри Душанбе аз таъмири асосӣ бароварда, дар шаҳру ноҳияҳои гуногуни мамлакат беш аз 20 театр ва қасру марказҳои муосиру мучахҳази фарҳангӣ сохта, ба истифода дода шуданд. Барои тайёр қардани кадрҳои соҳаи фарҳанг ду муассисаи таҳсилоти олиии касбӣ – Консерваторияи миллии ва Донишкадаи давлатии санъати тасвирӣ ва дизайн таъсис гардида, Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати ба номи Мирзо Турсунзода пурра аз таъмири асосӣ бароварда, оркестри муқаммалӣ симфонӣ иборат аз 120 нафар ташкил қарда шуд.

Дар баробари ин, дар хориҷи кишвар садҳо нафар мутахассисони соҳаи фарҳанг тарбия ёфта, иддае аз онҳо аллақай дар театрҳои касбӣ ва муассисаҳои фарҳангӣ фаъолият қарда истодаанд. Бо вучуди ин, ҳоло ҳам нарасидани кадрҳои баланддараҷаси соҳаи фарҳанг мушоҳида мешавад.

Аз ин рӯ, Вазорати фарҳанг вазифадор аст, ки дар доираи татбиқи “Барномаи давлатии тайёр қардани мутахассисони соҳаи фарҳанг, санъат ва таъбу нашр барои солҳои 2018-2022” мушқилоти ҷойдоштаро бартараф намояд.

Ҳамчунин, моро зарур аст, ки фаъолияти муассисаҳои таълимии санъату хунар, осорхонаву китобхонаҳо, театрҳо ва марказҳои фарҳанги бехтар гардонем, аҳли ҷомеа ба ин муассисаҳо ҳарчи бештар ҷалб кунем ва бо ин роҳ ба раванди баланд бардоштани сатҳи маърифату маънавиёти аҳли ҷомеа, алалхусус, наврасону ҷавонон, яъне наслҳои ояндасози миллат ва рушди фарҳанги миллии тақдир бахшем.

Вакилони муҳтарам!

Ҳукумати мамлакат, бо дарназардошти он, ки саломатии мардум шартӣ муҳимтарини пешрафти мамлакат мебошад, ба ҳалли масъалаҳои вобаста ба тандурустии аҳолии эътибори аввалиндараҷа меҷиҳад.

Дар давоми 26 сол дар кишвар барои таъмин намудани аҳолии бо оби тозаву босифати нӯшокӣ, ки омилҳои асосии ҳифзи саломатӣ мебошад, ба маблағи қариб 1 миллиард сомонӣ лоиҳаҳои давлатии сармоягузорӣ ва кумаки беруна амалӣ гардида, дар ин самт таҷрибаҳои лоиҳаҳо боз ба маблағи 1,2 миллиард сомонӣ идома дорад. Дар соҳаи тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии ислоҳот бомаром идома ёфта, дар натиҷаи мунтазам афзудани маблағгузорӣ дар ду соли ахир садҳо муассисаҳои нави тандурустӣ, ки дорой таҷриботи замонавии тиббӣ мебошанд, мавриди истифода қарор гирифта, сатҳи сифати хизматрасонии тиббӣ ба аҳолии бехтар шуда истодааст. Бо вучуди пешравиҳо, бояд гуфт, ки дар соҳа ҳоло ҳам як қисми мушкилоте боқӣ мондаанд, ки ислоҳи саривақтӣ меҷиҳанд.

Тоҷикистони мо дорой неъматҳои бебаҳои табиӣ - обҳои табобативу гиёҳҳои шифобахш буда, муҳит ва табиати кишварамон барои рушди соҳаи дорусозӣ ва бунёди истироҳатгоҳҳо дар мавзеву обҳои шифобахш бисёр мувофиқ мебошад. Вале истифода аз ин имконот ва тақдирҳои инфрасохтори муносири табобативу солимгардонӣ ҳанӯз қонеъкунанда нест.

Дар Паёми соли гузашта доир ба масъалаи пастсифат будани маводи доруворӣ ва пеш нарафтани саноати дорусозӣ изҳори нигаронӣ карда будам. Вале вазъият дар ин самт то ба ҳол бехтар нагардидааст.

Ҳоло дар мамлакат 32 корхонаи хурди соҳа фаъолият дорад, вале онҳо ҳамагӣ 240 номгӯи маводи доруворӣ ва тиббиро истеҳсол мекунанд. Яъне нарасидани доруворӣ, пастсифат будани аксари онҳо ва рушди нақардани саноати дорусозӣ дар мамлакат ба яке аз масъалаҳои ташвишвар табдил ёфтааст. Ҳол он ки дар кишвари мо зиёда аз 3500 нави гиёҳҳои шифобахш ва садҳо сарчашмаи обҳои гарми табобатӣ мавҷуданд. Бо мақсади бехтар намудани вазъи пешниҳод менамоем, ки аз соли 2018 воридоти технологияҳои наватарин барои корхонаҳои дорусозӣ ва таҷриботи ҳозиразамони ташхису табобат аз андоз аз арзиши иловашуда ва боҷи гумрукӣ озод карда шавад.

Мо ба раванди солимгардонии маъҷубон, дастгирии иҷтимоии табақаҳои осебпазири аҳолии аз ҷумла кӯдакони ятимӣ бесаробонмонда, оилаҳои камбизоат ва дастрасии онҳо ба хизматрасонии тиббӣ ва иҷтимоӣ тавачҷуҳӣ хос зоҳир намуда, дар ин самт ҳамаи тадбирҳои саривақтӣ амалӣ карда истодаем. Масалан, маблағгузориҳои хона - интернатҳои ятимон, маъҷубон ва

пиронсолон дар як сол ба як бошанда 21 ҳазор сомонӣ ва хонаи кӯдакон ба як кӯдак 15 ҳазор сомонӣ рост меояд, ки нисбат ба соли 2010 мутаносибан чор ва дуоғим баробар зиёд мебошад. Барои мактаб-интернатҳои низоми маорифи кишвар бошад, ба як хонанда дар як сол аз бучети давлат ба ҳисоби миёна 7500 сомонӣ маблағ сарф карда мешавад, ки афзоиши он дар ҳафт соли охир беш аз се баробарро ташкил медиҳад. Вале масъалаҳои вобаста ба тайёр кардани кадрҳои соҳаи ҳифзи иҷтимоӣ, ҷорӣ намудани шаклҳои инноватсионии кори иҷтимоӣ ва таъмини муҳити дастрас барои маъбӯбон беҳбудиро тақозо доранд.

Аз ин рӯ, ба вазоратҳои тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли, меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳоли, маориф ва илм супориш дода мешавад, ки оид ба ҳалли мушкилоти мавҷуда ҷораҳои зарурӣ андешида, камбудииҳои ҷойдоштаро ислоҳ намоянд.

Ҳукумати кишвар ба масъалаи шуғл ва таъсиси ҷойҳои нави кори диққати махсус дода, дар ин самт якҷанд барномаҳои давлатиро амалӣ намуда истодааст. Соли 2017-ум 135 ҳазор ҷойи кори доимӣ, муваққатӣ ва мавсимӣ ташкил шудааст, ки ин мушкилоти нарасидани ҷойҳои кориро дар мамлакат ҳал карда наметавонад. Аз ин рӯ, мо бояд дар ҳамкорӣ бо соҳибкорони ватанӣ ва тавассути ҳарчи бештар ҷалб намудани сармояи дохиливу хориҷӣ, аз ҷумла сармояи мустақим сохтмони корхонаҳои хурду миёна ва азхудкунии заминҳои навро, ки омили муҳайё кардани ҷойҳои кори нав мебошанд, ҷиддӣ ба роҳ монем.

Вобаста ба ин, Ҳукумат вазифадор аст, ки ҷиҳати таъсис додани корхонаҳои хурду миёна тадбирҳои бетаъхир андешида ва дар давоми соли 2018-ум 110 ҳазор ҷойи кори доимӣ, баҳусус, барои занону ҷавонон таъсис диҳад.

Вазоратҳои меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳоли, саноат ва технологияҳои нав, маориф ва илм, кумитаҳои кор бо ҷавонон ва варзиш, занон ва оила, рушди сайёҳӣ, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳоро зарур аст, ки масъалаи шуғли аъзои ҳар як оилаи кишварро таҳлил карда, ҷалби онҳоро ба соҳаи кишоварзӣ, корҳои хонагӣ, касибӣ, ҳунарҳои мардумӣ, инчунин, корҳои мавсимӣ ва хизматрасонӣ таъмин созанд. Дар баробари ин, касбомӯзии калонсолонро ба роҳ монда, дар заминаи муассисаҳои таҳсилоти умумӣ, ибтидоӣ, миёна ва олиии касбӣ марказҳои касбомӯзӣ ташкил карда шаванд.

Бо дарназардошти саҳми созандаи ҷавонон дар мамлакат мо соли 2017 -ро Соли ҷавонон эълон намудем. Ин иқдом дар татбиқи сиёсати давлатӣ оид ба дастгирии ҷавонон нақши назаррас бозид. Ташаббуси мазкур, инчунин, барои боло рафтани ҳисси ватандӯстӣ, ташаккули тафаккури ҷавонон оид ба масъалаҳои ифтихори миллӣ ва худогоҳиву худшиносӣ тақони ҷиддӣ бахшид.

Боиси қаноатмандист, ки ҷавонони бонангу номус ва боиродаи мо ҳамчун нерӯи созанда дар маърақаҳои муҳимми давлативу ҷамъиятӣ фаъолона иштирок карда, дар корҳои ободонӣ ва бунёдкорӣ ҳиссаи сазовор гузошта истодаанд.

Дар ин раванд, зарур аст, ки минбаъд худи ҷавонон ташаббускори амалҳои созанда бошанд, дастовардҳои илмиву эҷодии худро сари вақт муаррифӣ созанд, ба муқобили зуҳуроти номатлуб мубориза баранд, зиракии сиёсиро аз даст навода, дар ҳифзи амнияти ҷомеа ва давлат омода бошанд, таъриху фарҳанги халқамонро гиромӣ доранд ва барои ободиву пешрафти минбаъдаи Ватани маҳбубамон саъю кӯшиш намоянд.

Ғамхории Ҳукумат нисбат ба ҷавонон танҳо бо Соли ҷавонон маҳдуд намешавад. Баръакс, ҳалли масъалаҳои вобаста ба наврасону ҷавонон минбаъд низ самти муҳимтарини фаъолияти мо хоҳад буд.

Мо бояд ба оммавигардонии варзиш, таблиғи тарзи ҳаёти солим ва рушди бемайлони варзиш дар мамлакат тавачҷуҳи бештар зоҳир намоем. Варзиш ҳамчун қосиди сулҳ воситаи беҳтарини муаррифии давлату миллат дар арсаи байналмилалӣ ба шумор меравад.

Имсол варзишгарони тоҷик дар бисёр мусобиқаҳои минтақавӣ ва ҷаҳонӣ иштирок карда, шаъну шарафи Ватани азизамонро баланд бардоштанд, ки ин дастовардҳои онҳо тухфаи сазовор ба Соли ҷавонон мебошад.

Ҳарчанд ки дар шаҳру ноҳияҳои мамлакат аз соли 2011 то 2016-ум беш аз 1400 иншооти варзишии нав бунёд гардида, қариб 1100 иншоот таъмиру таҷдид шудааст, вале мо бояд дар оянда низ ба бунёди майдонҳо, иншооту толорҳои варзишӣ ва рушди минбаъдаи инфрасохтори соҳаи варзиш диққати ҷиддӣ диҳем.

Имсол танҳо дар шаҳри Душанбе 75 майдону марказҳои хурду бузурги варзишӣ бунёд гардида, дар аксари гулгаштҳо ва боғҳои фароғату истироҳат ҷойҳои алоҳидаи машқу тамрин сохта шуданд, ки ин ҳама ба оммавигардонии варзиш ва ташвиқи тарзи ҳаёти солим дар байни наврасону ҷавонон мусоидат менамояд.

Роҳбарияти шаҳри Душанбе, иловатан, тасмим гирифтааст, ки соли 2018 дар пойтахти мамлакат барои наврасону ҷавонон боз 90 майдонҳои варзишӣ ва гулгаштҳои нав сохта, то ҷашни истиқлолият ба истифода супорад.

Дар доираи ин ташаббус ба роҳбарони Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳои Суғду Хатлон ва раисони шаҳру ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ супориш дода мешавад, ки нақшаи ҷорабиниҳо таҳия карда, то ҷашни 30 – солагии истиқлолият ҳамаи имкониятҳоро ба оммавигардонии варзиш, ташвиқи тарзи ҳаёти солим ва рушди варзиш сафарбар созанд.

Зарур аст, ки дар маркази вилоятҳо, шаҳру ноҳияҳо, шаҳраку дехот, маҳалҳои аҳолинишину деҳаҳо якҷо бо соҳибкорону тоҷирон ва дигар шахсони саховатпеша бунёди боғу гулгаштҳо, марказҳои истироҳату фароғат, майдону толорҳои варзишӣ ва дигар корҳои ободонӣ дастҷамъона идома дода шаванд.

Ҳозирини гиromӣ!

Кишвари мо роҳи эъмори ҷомеаи ҳуқуқбунёдро интиҳоб намудааст, ки яке аз ғояҳои асосии он таъмини волоияти қонун ва ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шахрванд мебошад. Принсипи мазкур тақозо менамояд, ки муносибатҳои ҷамъияти дар ҳамаи соҳаҳо тавассути қонунҳои танзим шаванд, ки ҷавобгӯии меъёрҳои ахлоқ ва адолату инсондӯсти бошанд.

Яке аз иқдоми муҳим дар ин самт якҷо бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросим дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» ворид намудани тағйиру иловаҳо ба шаш қонун ва санадҳои меъёрии ҳуқуқи мебошад, ки аз ҷониби сокинони мамлакат дастгирӣ ёфт. Мусаллам аст, ки фароҳам овардани фазои ҳуқуқи дар ҷомеа вазифаи аввалиндараҷаи давлати ҳуқуқбунёд мебошад.

Барои амалӣ намудани ин ҳадаф, пеш аз ҳама, ҳифзи амният ва тартиботи ҳуқуқи зарур аст. Зеро амният ва субот заминаи асосии рушди давлат ба ҳисоб меравад. Аз ин ҷост, ки ҳоло таъмини амният дар ҷомеаи ҷаҳонӣ дар сарҳати масъалаҳои мубрами рӯз қарор дорад.

Дар соле, ки сипарӣ шуда истодааст, мо шоҳиди содир шудани амалҳои мудҳиши террористӣ дар Осиёву Африқо ва Аврупову Амрико гардидем ва қариб рӯзе нест, ки сокинони ин ё он гӯшаи ҷаҳон қурбони ҷинойтҳои террористӣ нагарданд. Бо вучуди чунин вазъ, дар арсаи байналмилалӣ то ҳол таърифи ягонаи мафҳумҳои «терроризм» ва «террорист» вучуд надорад, ки ин ҳолат ба истифодаи меъёрҳои дугона ва духӯрагиву гуногунфаҳмиҳо мусоидат карда истодааст. Мо бояд ҳамеша дар назар дошта бошем, ки терроризм ва террористро ба худӣ ва бегона, ашаддӣ ва ислоҳгаро ё хубу бад ҷудо кардан мумкин нест. Баръакс, тавре ки ман борҳо таъкид намуда будам, террорист ватан, дин, мазҳаб ва миллат надорад.

Зухуроти терроризм ба суботи амнияти қураи замин хавфу хатари бениҳоят зиёд дорад. Хатарҳои замони муосир, вазъият дар Ховари Миёна, баҳусус, вазъи Афғонистони ҳамсоя моро водор месозанд, ки ба масъалаи таъмини амният диққати аввалиндараҷа диҳем.

Баҳусус, дар қаламрави Афғонистон пайдо шудани террористони ба ном «Давлати исломӣ», ки баъзе шахрвандони кишварҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил низ ба он шомиланд, вазъро боз ҳам ноором намуда, боиси ташвиши давлатҳои ҳамсоя гардидааст.

Тоҷикистон, ки бо Афғонистон сарҳади тӯлонӣ дорад, ба ин масъала бетафовут буда наметавонад. Вазъи имрӯзаи сарҳад бо Афғонистон низ моро водор менамояд, ки ба ин масъала тавачҷуҳи бештар зоҳир намоем.

Мушкилии дигари бо вазъи Афғонистон алоқаманд муомилоти ғайриқонунии маводи муҳаддир мебошад.

Ба ҳама маълум аст, ки муомилоти ғайриқонунии маводи муҳаддир яке аз сарчашмаҳои маблағгузории терроризми байналмилалӣ ва нооромии дар ҷаҳон ба шумор меравад.

Тибқи маълумоти расмии Созмони Милали Муттаҳид имсол майдони кишти ин зироатҳо 63 фоиз зиёд шуда, то ба 328 ҳазор гектар расидааст ва дар

назар аст, ки истеҳсоли маводи муҳаддир нух ҳазор тоннаро дар муодили афюн ташкил хоҳад кард ва кӯшиши интиқоли қисми муайяни ин мавод тавассути кишвари мо низ сурат хоҳад гирифт.

Аз соли 1994 инҷониб аз тарафи мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва сохторҳои низомии кишвар беш аз 121 тонна маводи нашъаовар, аз ҷумла зиёда аз 34 тонна героин мусодира карда шудааст, ки ин миқдор мавод метавонист қариб 53 миллион нафарро гирифтори бемории нашъамандӣ ва ҳамин қадар оилаҳоро бадбахт гардонад.

Бо вучуди ин, зарур аст, ки мубориза бар зидди маводи муҳаддир аз ҷониби Агентии назорати маводи нашъаовар ва дигар сохтору мақомот боз ҳам пурзӯр гардида, дар ин самт тадбирҳои иловагӣ андешида шаванд.

Дар шароити мураккабу печидаи ҷаҳони муосир хизматчиёни ҳарбии Қувваҳои Мусаллаҳ ва кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ вазифадоранд, ки барои химояи марзу буми давлати соҳибистиклоламон, ҳифзи суботи сиёсӣ ва қонуниятро тартиботи ҳуқуқӣ доим омода бошанд.

Мо ба фарзандони часуру далери халқамон – ҳомиёни Ватани маҳбубамон эътимоди комил дорем ва бо онҳо ифтихор мекунем.

Дар баробари ин, ба Ҳукумати мамлакат супориш дода мешавад, ки бо дарназардошти вазъи мураккаби ҷаҳони имрӯза ҷиҳати фароҳам овардани шароити мусоид барои зиндагиву хизмати низомӣ, мустаҳкам гардонидани асосҳои моддиву техникии Қӯшунҳои сарҳадӣ ва дигар ҷузъу томҳои Қувваҳои Мусаллаҳ, бунёди инфрасохтори муосири ҳифзи сарҳад, таъмин намудани сохтору мақомоти зикршуда бо кадрҳои баландихтисоси ҳарбӣ тадбирҳои зарурӣ андешад.

Мо диққати сохтору мақомоти давлатӣ ва аҳли ҷомеаро мунтазам ба масъалаи пурзӯр намудани мубориза бо коррупсия ҷалб мекунем, зеро бо вучуди тадбирҳои дар ин самт андешидаи Ҳукумат ҳанӯз ҳам ҳолатҳои содиршавии амалҳои коррупсионӣ кам нестанд.

Соли 2017 аз ҷониби баъзе хизматчиёни давлатӣ, кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва сохторҳои низомӣ содиршавии ҷиноятҳои дорои хусусияти коррупсионӣ нисбат ба соли 2016 зиёд шудааст. Аз ҷумла, содир шудани чунин ҷиноятҳо аз ҷониби кормандони вазоратҳои маориф ва илм, тандурустӣ, меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳоли, Кумитаи давлатии идораи замин ва геодезӣ, кумитаҳои андоз, қор бо ҷавонон ва варзиш, судҳо ва бонкҳо бештар ба қайд гирифта шудааст. Содир намудани ҷиноятҳои коррупсионӣ дар мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ низ тамоюли зиёдшавӣ дошта, дар муқоиса ба соли 2016-ум 25 фоиз афзудааст.

Аз ин лиҳоз, ба роҳбарони вазорату идораҳо, бахусус, мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва худидоракунии шаҳраку деҳот зарур аст, ки интиҳоб ва ҷобачогузори кадрҳоро танҳо тавассути озмун ба роҳ монда, барои тоза кардани сафи мақомот аз шахсони тасодуфӣ, риояи қатъии Кодекси одоби хизматчиӣ давлатӣ ва татбиқи усулҳои муассири назорати дохилӣ чораҷӯӣ намоянд.

Масъалаи чиддии дигаре, ки бояд мавриди таваҷҷуҳи доимии мо қарор дошта бошад, ин пешгирии омилҳои коррупсионӣ дар соҳаи истифодаи замин мебошад. Бо мақсади таъмини эҳтиёҷоти аҳоли дар давраи истиклолият зиёда аз 130 ҳазор гектар, аз ҷумла 27 ҳазор гектар замини қорами обӣ ба шаҳрвандон ҳамчун замини наздиҳавлигӣ дода шудааст. Лекин ҳоло ҳам ҳолатҳои тақсимои ғайриқонунӣ, хариду фурӯш ва худсарона ишғол намудани замин аз байн нарафтаанд.

Танҳо дар давоми 10 соли охир қариб 1300 ҷинояти дорои хусусияти коррупсионии вобаста ба замин содир шудааст.

Бинобар ин, ба Прокуратураи генералӣ, Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсия ва Кумитаи давлатии идораи замин ва геодезӣ супориш дода мешавад, ки дар ҳамкорӣ бо дигар мақомоти давлатӣ ҷиҳати сари вақт ошкор ва пешгирӣ намудани ҳуқуқвайронкуниҳо оид ба замин, хусусан, ҷиноятҳои коррупсионӣ дар ин самт тадбирҳои қатъӣ андешанд.

Муҳтарам аъзои Маҷлиси миллӣ ва вакилони Маҷлиси намояндагон! Ҳамватанони азиз!

Тоҷикистони соҳибистиклол ҳоло ба шарофати заҳмати халқи соҳибмаърифату тамаддунсозаш ба марҳалаи нави рушд ворид шудааст.

Сулҳу оромӣ, суботи сиёсӣ ва ваҳдати якпорчагии мардуми шарафманди тоҷик имкон дод, ки мо маҷрои рушди иқтисоди миллиамонро ба кулلى тағйир диҳем, барномаҳои нави давлатиро қабул кунем, сохтори давлатдориамонро, ки асоси онро принсипи адолати иҷтимоӣ ташкил медиҳад, таҳким бахшем, иқтидорҳои нави истеҳсолиро ба қор андозем, сокинони мамлакатро дар тамоми ҷағҳаи сол бо нерӯи барқ таъмин кунем ва барои рушди минбаъдаи соҳаҳои ҳаётан муҳимми кишвар шароит ва заминаи мусоид фароҳам оварем.

Ин пешравиҳо бо саъю кӯшиши ҳар як сокини мамлакат, аз ҷумла кишоварзону коргарон, мутахассисону муҳандисон, омӯзгорону зиёӣён, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва роҳбарону масъулони тамоми сохторҳои давлатӣ ба даст омадаанд ва бори дигар аз иродаи қавӣ, заҳматпешагӣ ва ҳисси баланди ватандӯстона доштани кулли шаҳрвандони Тоҷикистони муқаддасу маҳбубамон дарак медиҳанд. Вале мехоҳам махсус таъкид намоям, ки бо вучуди ҳамаи дастоварду пешравиҳо дар назди мову шумо ханӯз ҳам мушкилоту масъалаҳои зиёди ҳалталаб қарор доранд.

Вазифаи муҳимтарини вакилони мардум, аъзои Ҳукумат, роҳбарони тамоми идораву муассисаҳо, вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳо, ташкилоту муассисаҳо, кулли хизматчиёни давлатӣ, ҷавону бонувон, аҳли зиё ва умуман, хурду бузурги мамлакат аз он иборат аст, ки минбаъд низ саъю кӯшиши худро, дар навбати аввал, ба хоштири ҳифзи сулҳу оромӣ, суботи сиёсӣ ва ваҳдати миллӣ дар кишвари азизамон сафарбар созанд. Яъне мо вазифадорем, ки боз ҳам бештар заҳмат кашида, ба иҷрои ҳадафҳои стратегии миллиамон – таъмини истиклолияти энергетикӣ ва истифодаи

самарабахши нерӯи барқ, аз бунбасти коммуникатсионӣ баровардан ва ба кишвари транзитӣ табдил додани Тоҷикистон, ҳифзи амнияти озуқаворӣ ва дастрасии аҳолии мамлакат ба ғизои хушсифат ноил гардем, диёрамонро то ғӯшаҳои дурдасттарини он боз ҳам ободу зебо гардонем, корхонаву коргоҳҳои нав бунёд кунем, барои сокинон ҷойҳои корӣ муҳайё намоем ва сатҳу сифати зиндагии халқамонро аз имрӯза дида, баланд бардорем.

Зеро мардуми шарифи Тоҷикистон ҳуқуқи маънавии зиндагии шоистаро доранд.

Танҳо бо сабру таҳаммул, иродаи мустаҳкам, иттиҳоду сарҷамъӣ, саъю талоши аҳлона, заҳмати содиқонаву софдилона, масъулияти баланд ва ташаббусҳои созанда мо метавонем ба ҳадафҳои дар наздамон қарордошта муваффақ шавем ва ҳамаи нақшаву барномаҳои қабулкардамонро амалӣ намоем.

Чанд рӯз пеш Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистонро доир ба таҷлили ҷашни 30 - солагии истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба имзо расонида, ба Ҳукумат дастур додам, ки қарор ва нақшаи чорабиниҳоро вобаста ба ин санаи фархунда омода намояд.

Ба Ҳукумат ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ супориш дода мешавад, ки ба таҳияи лоиҳаи қарори Ҳукумат ва нақшаи чорабиниҳо бо масъулияти том ва ҳисси баланди ватандӯстӣ муносибат карда, ба масъалаи бунёди иншооти маорифу тандурустӣ, фарҳанг ва дигар муассисаҳои иҷтимоӣ, роҳҳо, корхонаву коргоҳҳои истеҳсоли, махсусан, ободу зебо гардонидани маҳалли зист, хиёбонҳо, гулгашту майдонҳо ва дигар қорҳои созандагӣ эътибори аввалиндараҷа диҳанд.

Дар баробари ин, барои тарғиби васеи моҳияти истиқлолият ва озодӣ, соҳибватаниву соҳибдавлатӣ ва арзишҳои неки миллий тамоми зиёӣни мамлакат, олимону донишмандон, ҷавонону занон, роҳбарони муассисаҳои илмиву фарҳангӣ, аз ҷумла Вазорати фарҳанг, Академияи илмҳо, Кумитаи телевизион ва радио саҳм гирифта, ин арзишҳои муқаддаси миллиро ба таври васеъ инъикос кунанд, дар тафаккур ва андешаи ҳар як сокини кишвар, бахусус, наврасону ҷавонони мамлакат мазмун ва моҳияти соҳибистиклоливу озодиро ҳарчи бештар ҷой намоянд.

Ман ба қудрати созандаи халқи азизам итминони комил дорам ва дилпуруна изҳор менамоем, ки мо бо заҳмату ғаъолияти аҳлонаи худ дар ояндаи наздик мушкilotеро, ки дар ҳаёти ҷомеа ва давлатамон вучуд доранд, бартараф мекунем ва барои мардумамон шароити зиндагии боз ҳам беҳтару сазовор муҳайё месозем.

Ба ҳар яки шумо - вакилони халқ, ҳозирини гиромӣ ва қулли мардуми шарифи Тоҷикистон саломативу сарбаландӣ, иқболи нек, хонаи обод ва барори қор орзу менамоем!

Ҳамеша сарфарозу сарбаланд бошед, ҳамватанони азиз!

ПЕШВОЕ, КИ БО Ӯ МЕТАВОН ИФТИХОР КАРД

Кенчаев Алишер Ҳокимхоҷаевич – донишҷӯи соли 3-юми факултети муносибатҳои байналмилали Донишкадаи идоракунии давлати назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992) 933 720 306, E-mail: mullokhakim.aliev.2017@mail.ru

Дар мақола оид ба нақши Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар таҳкими сулҳу амнияти тоҷикон маълумот дода шудааст.

Вожаҳои калидӣ: амнияти миллӣ, Тоҷикистон, нақши Президент, қаҳрамон, ҷавонон, ваҳдат.

ЛИДЕР, КОТОРЫМ МОЖНО ГОРДИТЬСЯ

Кенджаев Алишер Хокимходжаевич – студент 3-го курса факультета международных отношений Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, г. Душанбе, ул. Саида Носира, 33, тел.: (+992) 933 720 306, E-mail: mullokhakim.aliev.2017@mail.ru

В статье рассматривается роль Основателя мира и национального единства – Лидера нации, Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона в укрепление мира и стабильности в Республике Таджикистан.

Ключевые слова: национальная безопасность, Таджикистан, роль Президента, лидер, молодёжь, мир.

A LEADER WORTH OF PRIDE

Kenjaev Alisher Hokimkhojaevich – 3rd year student of the Faculty of International Relations, Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 933 720 306, E-mail: mullokhakim.aliev.2017@mail.ru

The article examines the role of the Founder of Peace and National Unity – the Leader of the Nation, the President of the Republic of Tajikistan Emomali Rahmon in strengthening peace and stability in the Republic of Tajikistan.

Key words: national security, Tajikistan, the role of the President, leader, youth, peace.

Бузургтарин сарвати ҳар як давлату миллат фарзандони ватандӯст, ватанпарвар, боистеъдод, бофарҳанги он мебошад. Ин қабил фарзандони содиқу фидокори миллат қодиранд, ки дар ҳар даври замон, дар лаҳзаҳои басо ҳассосу сарнавиштасози таърих масъулият ва зимоми умури идораи кишварро ба дасти худ гирифта, сафинаи умеду орзуҳои халқу миллати хешро ба саломат ба соҳили умед бирасонанд. Истеъдод, часорату матонат, дониши мукаммали сиёсии шахсони барҷаста дар қорӣ қардани тартибу низом, сулҳу ваҳдат, пешрафту шуқуқоии кишвар, беҳбудии рӯзгори мардум намоён мешавад. Нахустин бор пас аз муддати зиёд, баъди Нусратулло Махсум, Абдурахим Ҳочибоев, Шириншоҳ Шохтемур, Абдуқодир Муҳиддинов, Чинор Имомов, Бобочон Ғафуров, Турсун Ўлчабоев ва Ҷаббор Расулов халқи тоҷик соҳиби чунин сарвари сарсупурдаи ватандӯсте чун Эмомалӣ Раҳмон шуд, ки халқи худро ба сӯйи ҳадафи ниҳой, ба ваҳдату ягонагӣ ва сулҳу беҳбудӣ роҳнамоӣ мекунад.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз ҷумлаи чунин шахсон буда, яке аз сиёсатмадорони дурандешу хирадманд, ифодакунандаи ормонҳо ва рисолати давраи тақдирасози истиқлолияти миллӣ ба шумор меравад. Ӯ дар лаҳзаҳои душвортарини таърихӣ қафолати сулҳ, яқпорчагӣ ва ваҳдати ҳақиқии халқҳои Тоҷикистонро бо мардонагӣ ба уҳда гирифт.

Таърих гувоҳ аст, дар ибтидои солҳои 90-уми қарни XX вазъи сиёсии Тоҷикистон ба дунболи хушунатҳои сиёсӣ ва майдондорӣҳои нерӯҳои муҳолиф тезутунд гардида, кишварро оташи ҷанги бародаркуш фаро гирифт. Бар асоси тасмимгириҳои роҳбари давлат ханӯз дар нимаи аввали соли 1993 бо мақсади хотима бахшидан ба ҷанги шаҳрвандӣ дар мамлакат, бозгардондани гурезаҳо ва муҳоҷирини иҷборӣ ба макони зист, барқарор сохтани ҳазорҳо манзили харобгардида, пешгирии раванди таназзули иқтисод ва бозсозии ҷароҳатҳои ҷанги бародаркуш ба хотири наҷот додани Тоҷикистон аз вартаи ҳалокат масъалаи ба ҳам овардани нерӯҳои даргир музокироти сулҳи тоҷикон оғоз шуд, ки давраи аввали он дар шаҳри Москва аз 5 то 19 апрели соли 1994 ҷараён гирифт.

Барои тавсеа ва суръат бахшидан ба раванди сулҳу оштии Сарвари давлат баробари баргузориҳои музокирот дар ороستاني мулоқоту суҳбатҳо бо роҳбари Иттиҳоди нерӯҳои муҳолифини тоҷик бо иродат эҳтимом варзид. Ин гуна мулоқот дар бештари маворид дар ҳоле ба вуқӯъ меомад, ки дар сатҳи музокирот ё машварат ҷонибҳо ба тавофуқ намерасиданд. Бо ибтикори роҳбари давлати Тоҷикистон ҷонибҳо 17-19 майи соли 1995 дар шаҳри Кобул диғарбора мулоқот барпо қарданд, то натиҷае аз ин гуфтушунидҳо ба ҳусни тафоҳуми тарафҳо дар дарёфти ризоият ва сулҳи кишвар биафзояд. Паймомади ин мулоқот қабули изҳороти муштарақ буд, ки эътимоди тарафҳоро дар ҳосили матлаб тақвият бахшид. Воҳӯриҳои баъдина дар сатҳи олий 19 июли соли 1995 дар Техрон, 10-11 декабри соли 1996 дар Афғонистон ва 19-23 декабри ҳамон сол дар Москва, 21-22 феврал ва 16-18 майи соли 1997 дар шаҳрҳои Машҳад ва Бишкек, ки дар маҷмӯъ 8

маротиба доир гардиданд ва ниҳоят ба имзо гардидани санади сарнавиштсози миллати тоҷик – Созишномаи истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон ин раванд хотима пазируфт.

Таърих ва миллати тоҷик часорати Сарвари давлати худро дар раванди таъмини сулҳ ва ризоияти миллӣ, баҳусус дар ҷараёни баргузори гуфтушунид дар қаламрави Афғонистон, дар мулоқоте, ки 11 декабри соли 1996 баргузор гардид, ҳаргиз фаромӯш нахоҳад кард. Ҷараёни ин мулоқот дар китоби рӯзноманигорони рус Владимир Сухомлинов ва Геннадий Шалаев «Роҳ ба сӯйи созиш» чунин шарҳ ёфтааст: “Эҳтимол вохӯрии аз ҷама пуршиддат ва хатарноку бемисл дар Афғонистон 11 декабри соли 1996 баргузор шуд. Вақте Сайид Абдуллоҳи Нурӣ ба Эмомалӣ Раҳмонов пешниҳод намуд, ки гуфтушунидро дар рустои Хусдех, ки дар шимоли Афғонистон, вилояти Тахор ҷойгир аст, гузаронанд, гӯё иродати Президентро месанҷид, ӯ бе ягон дудилагӣ розӣ шуд. Аз рӯйи маслиҳати пешакӣ чархболи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистонро бояд дар сарҳад пешвоз гирифта, ҳамзамон тарафи пешвозгиранда онҳоро мебоист ба қароргоҳи президенти онвақтаи Афғонистон Бурҳониддин Раббонӣ мебарданд. Ва он ҷо бояд сарлашқари машҳури он кишвар Аҳмадшоҳи Масъуд иштирок мекард. Вале дар сарҳад чархболи Сарвари давлатро касе пешвоз нагирифт. Дастаи посбонони Президент исрор мекарданд, ки ба Душанбе баргарданд. Дар худуди давлати бегона, ки дар он ҷанги шаҳрвандӣ дар авҷ аст, парвоз кардан хатари бузург дорад, онҳо мекушиданд инро ба Раҳмонов бовар кунонанд. Ӯ инро мефаҳмид. Бо вучуди ин шояд боз мефаҳмид, ки ҳоло ҳар соат ғанимат аст, то созишномаи умумии оташбас имзо нагардад, ҷавонони зиёде аз ҳар ду ҷониб талаф меёбанд. Эмомалӣ Раҳмон фармон дод, ки ба парвоз идома диҳанд.

Маълум аст, ки касе чизеро саҳв кардааст ва нодуруст фаҳмидааст. Дар он тарафи марз Президент ва ҳайати кории ӯро ду чип интизор буд...

Аммо ин воқеа бар хилофи чашмдошт хеле бомуваффақият анҷом ёфт: умеду боварии Президенти Тоҷикистон амалан бочуръатии ӯро пурра собит гардонд. Раҳмонов ва Нурӣ санади Протокол дар бораи ба танзим даровардани вазъияти ҳарбӣ-сиёсӣ дар минтақаҳои ҷангро имзо карданд. Файр аз ин, хусусан пас аз вохӯрӣ, дигаргуниҳои катъӣ ва муҳиме дар гуфтушунидҳо ба амал омад ва амалан оташбас байни размандағони муҳолифин ва сарбозони ҳукумати оғоз ёфт. Ва агар Президент аз сарҳад ба Душанбе бармегашт, маълум набуд, ки дар Тоҷикистон “садои тӯпҳо кай хомӯш мешуд”.

Дигар саҳифаи фаромӯшнашаванда пазируфтани пешниҳод дар бораи даъвати иҷлосияи махсуси Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (даъвати якум) мебошад. Ҳарчанд нерӯҳои муҳолифин барои иштирок дар ин иҷлосия ба тавофуқ расиданд ва Президенти Тоҷикистон қафолати таъмини амнияти онҳоро ба уҳда гирифт, намояндағони ҷониби муҳолифин дар ин иҷлосия, ки 11 март соли 1996 баргузор гардид, ширкат наварзиданд. Бо вучуди ин иҷлосияи мазкур доир гардид ва дар робита ба ин матлаб

Эмомалӣ Раҳмон дар суҳанрониаш ба таври махсус таъкид дошт: «Ба иҷлосия даъват шудани роҳбарияти муҳолифин танҳо як мақсад дорад: азбаски давраи бетанаффуси гуфтушуниди байни тоҷикон ба кӯчаи сарбаста ворид шуд, қарор додем, ки дар ин иҷлосия бо роҳбарияти муҳолифин рӯ ба рӯ, ошкоро, бе пардапӯшиҳои дипломатӣ гуфтугӯ кунем.

Ман ҳамеша тарафдори он будам ва ҳастам ва инро хангоми мулоқотҳоям бо роҳбари муҳолифин Сайид Абдуллоҳи Нурӣ дар Кобул ва Техрон ҳам гуфтам, ки муноқишоти миёни тоҷиконро бояд ҳуди тоҷикон, намояндагони босалоҳияти ҳамин мардум, ки дилашон ба халқу кишварашон месӯзад, ҳал кунанд.

Ман имрӯз гуфта метавонам, ки насли ҳозираи миллати тоҷик ҳарчанд аввал пешпо хӯрд, имрӯз пирӯз аст, зеро ин насл тавонист васвасаи аҳриманиро, ки дар майнаи халқи мо ҷо гирифта буд, аз худ дур андохта, морони захҳокиро, ки ҷони ҷавони садҳо фарзандони моро қурбон мекарданд, сарқӯб созад... Ақли солим ва хиради дурбин пирӯз шуд. Рӯзи фархундае, ки онро дар ҳамаи шаҳру ноҳияҳо ва дехоти дурдаст, дар ҳамаи оилаҳо интизор будем, фаро расид».

Таҷрибаи сулҳи миёни тоҷикон яке аз бузургтарин сабақҳои мактаби сиёсатмадорӣ ва давлатдорӣ Эмомалӣ Раҳмон аст, ки ҳам дар дохили кишвар ва ҳам дар сатҳи ҷаҳонӣ мавриди таҳқику омӯзиш қарор гирифт. Ин таҷрибаи таърихӣ ба Ватан ва ба макони зист баргардонидани дар ҳудуди як миллион нафар гурезаҳо ва ташкили ҳамгироии иҷтимоии онҳо аз тарафи ташкилоту созмонҳои бонуфуз, аз ҷумла Созмони Милали Муттаҳид, Созмони амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо ҳамчун амсилаи (модел) нодири сулҳофаринӣ эътироф гардид.

Оромиву амният, ки аз баракати Созишномаи истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон барқарор гардид, барои бунёди сохтмонҳои азим, равнақи самтҳои мухталифи иқтисодӣ миёни миллӣ, тавсеаи ҳамкориҳои бисёрҷониба бо кишварҳои ҷаҳон пояҳои мустаҳкам гузошт. Ба расмият шинохта шудани Тоҷикистон аз ҷониби беш аз 150 давлати ҷаҳон, ифтиҳои сафоратхонаҳои чандин кишварҳои дунё дар пойтахти Тоҷикистон ва дар мамолики ҷаҳон таъсис ёфтани намояндагӣҳои дипломативу тичоратии давлати тоҷикон раванди ин муносибатҳоро вусъат ва суръати бисёрҷониба бахшид. Ҳамаи ин падидаҳои барҷаста, ки «сиёсати дарҳои боз» дар низомии равоҷи дипломатии Тоҷикистон унвон гирифт, миёни Тоҷикистон ва ҷомеаи башарӣ пайвандҳои тоза ба тоза эҷод намуда, дар ҷаҳони муосир сулҳи тоҷиконро ҳамчун таҷрибаи ибратомӯзи давлатдорӣ муаррифӣ сохт. Сулҳи тоҷикон аз ҷониби сиёсатмадорони барҷастаи ҷаҳони муосир баҳои баланд гирифта, сабақи судманди таърихӣ онро дар барқарорӣ амнияти минтақаҳои мухталиф арзишманд гардонид.

Президенти Федератсияи Россия Владимир Путин сиёсати сулҳофаринӣ сарвари Тоҷикистонро бо тавачҷуҳ ба моҳияти фарогиру ояндасозӣ он ба андеша гирифта, навиштааст: «Эмомалӣ Раҳмонов дар байни сиёсатмадорони Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил яке аз ҷойҳои

намоёнро ишғол менамояд. Ва ин бесабаб нест. Тамоми кӯшишҳои вай аз он шаҳодат медиҳанд, ки дар Тоҷикистон ҷараёни сулҳу осоиш ҳамона амиктар реша меронад ва дар қиёс ба нуктаҳои, ки вазияташон муташанниҷ аст, ин комёби ба худ назир надорад. Он чи дар Тоҷикистон ба амал меояд ва руҳ медиҳад, барои бисёр халқҳо ва мамлакатҳо намунаи ибрат аст».

Фарҳанги сулҳи Эмомалӣ Раҳмон, ки паёми ваҳдати воқеии тоҷикон, паёми ба орзуву ормонҳои худ расидани халқ буд, ба Президенти Тоҷикистон ва давлати тозаистиклоли он эътироф, эътибор ва эҳтироми ҷаҳонӣ армуғон овард.

Сарчашмаи ин эътирофи ҷаҳониро метавон дар заминаи шинохти моҳият ва ҳадафҳои сиёсати дохиливу хориҷии Эмомалӣ Раҳмон дарёфт намуд, зеро тамоми дастовардҳои мардуми тоҷик дар даврони истиқлол, бавижа, таҷрибаи сулҳ самараи ҳамин сиёсати оқилонаи Пешвои миллат маҳсуб мешавад. Натиҷаи ин сиёсат ва расидан ба марзи сулҳу оштии буд, ки дар мамлакат таҳаввулот ва дигаргунсозии азим дар тамоми соҳаҳои зиндагӣ ба вуқӯъ пайваستا, заминаҳои эҳёи миллӣ ва таҷаддуди кишвар фароҳам омаданд. Тоҷикистон имрӯз дар миёни давлатҳои мутамаддин ҷойгоҳи шоистаи хешро пайдо кардааст, зеро ташаббус ва иқдоми Сарвари Тоҷикистон аз ҷониби кишварҳои хурду бузург ва созмонҳои байналмилалӣ бо иродатмандӣ истиқбол мешаванд. Сиёсати мазкур, ки бо зуҳури роҳбар ва пешвои навадеше дар таърихи миллати бостонӣ иртибот мегирад, падидаи барҷастаи таҳаввул ва гардиши кулӣ дар тафаккур ва фарҳанги сиёсии тоҷикон дар ибтидои асри XXI маҳсуб мешавад.

Истиқрори сулҳу созгории миллӣ, тантанаи ваҳдат ва ҳамгирии мардуми Тоҷикистон, ки ҳосил аз хидматҳои таърихӣ Эмомалӣ Раҳмон дар ҷодаи эҳёи миллат ва давлатдорӣи миллист, талошҳои тоҷиконро дар бунёди ҷомеаи демократӣ аз иқтидори азими маънавӣ бархурдор намуд. Бо ҳидояти Эмомалӣ Раҳмон ва ҳузури мубораки ӯ рӯзҳои ҷашни ваҳдати миллӣ мардуми шарифи тоҷик дар яке аз манотиқи кишвар канори ҳам омада, нишоту шукронаи ваҳдатро ба ҳам қисмат мекунанд.

Ин расми неку ба як оини давлатдорӣи Эмомалӣ Раҳмон табдил ёфтааст, ки дар миёни мардум ва мардуми давлат пайванду муколамаи ҳамешагиро дар қаринаи хуштарин орзуву ниятҳо вазъ намуд. Бояд афзуд, ки ташрифи Президент ба шаҳру навоҳии мамлакат ба манзури огоҳии доиму мустақим аз ҳоли мулку мардум ва мулоқоту суҳбатҳои ошқору самимонаи эшон ба пиру барнои мамлакат, ба ғайри вуқуфи комил бар мушкилоти ҷудоғонаи минтақаи мушаххас, шунидани ормонҳои мардум ва шарҳу тафсири нақшаву ҳадафҳои Ҳукумати Тоҷикистон, ҳамеша кушоиш ва барномаҳои дар пай дорад, ки мучиби пешрафтҳои намоёни ноҳия ва шаҳре мегардад.

Мардуми тоҷик тайи тақрибан бист сол шоҳиди он аст, ки ин ҳикмат дар мисоли сафарҳои Сарвари давлат ба шаҳру навоҳӣ ва вилоятҳо, ташрифи ӯ ба коргоҳҳои тоза, иншооти азими иҷтимоиву иқтисодӣ, мактабу

китобхона, мучтамаъҳои фарҳангиву фароғатӣ ва ғайра дар ҳаёт татбиқ мешаванд ва ба ҳақиқати он имон овардаанд. Истиқболи самимонаву пурмуҳаббати сокинони ҳама маҳалҳои Тоҷикистон аз ҳузури Президенти мамлакат, ки байни худ ва сарвари худ ҳаргиз садде ё фосилаеро эҳсос накардаанд, далели барҷастаи мардумгаро будани ғитрату сиёсати Эмомалӣ Раҳмон аст, ки аз муассиртарин омил ба ваҳдату ягонагии воқеӣ расидани тоҷикон гардид.

Аз ҷумлаи тадбирҳои муҳими сиёсӣ, ки фазои мусолиҳат ва ҳусни тафохумро бар мабной ваҳдати миллӣ устувор намуданд, таъсиси Шӯрои ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон аст. Дар ҳаёти он намоёндоғони аҳзоб ва созмонҳои ҷамъиятии мухталиф ба ҳам омаданд. Ниҳоди ҷамъиятии мазкур аз ҷониби 30 хизбу ҳаракатҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ Аҳдномаи ризоияти ҷомеаи Тоҷикистонро бо иштироки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 9 март соли 1996 имзо намуд. Ин ҳуҷҷат бо раъйи роҳбарияти хизбу ҳаракатҳои шомил ба он расмият пайдо намуд.

Ҷаъолияти густурдаи Президент дар ҷодаи иттиҳоди тоҷикон ва форсигӯни тамоми олам, ки яке аз аслҳои умдаи ҳадафҳои олии ӯ буд, шахсияти Эмомалӣ Раҳмонро аз маснади пешвои ормонии миллӣ то ба ҳадди пешвои тоҷикони ҷаҳон рифъат бахшид.

Низоми нави давлатдорӣ, ки Президенти мамлакат дар натиҷаи ислоҳоти конститусионӣ ва низоми қонунгузорӣ тарҳрезӣ намуд, барои озодии инсон ва ҷомеа муҳит ва заминаҳои воқеӣ муҳайё карданд. Ҳамзамон бо озодии андеша, вичдон, ақоид ва раъю иродат, озодии ҷаъолияти иқтисодӣ барои ҳар як шахрванд фароҳам оварда шуд. Истиқлолияти миллат ва давлатдории миллӣ, ки Президент ханӯз дар поёни соли 1992 ҳадафи олии худ эълон дошта буд, бо заҳмати шабонарӯзии ӯ ва пайравии содиқонаи фарзандони бонангу номуси Ватан пойдор гардид.

Эмомалӣ Раҳмон дар ҳақиқат ҳам Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ ва Пешвои сарнавиштсози миллати тоҷик аст. Ба шарофати сиёсати бунёдкорона ва созандаи ин абармарди таърихи навин Ҷумҳурии Тоҷикистон аз даргириҳои дохилӣ раҳой ёфта, имрӯз чун давлати соҳибихтиёр дар харитаи ҷаҳон ва ҷомеаи байналмилалӣ мақоми сазовор гирифтааст ва акнун, онро тамоми мардуми дунё мешиносанд ва эътироф мекунанд.

Адабиёт:

1. Давлаталӣ Давлатзода. Вера в национальный прогресс. – Душанбе: Эҷод, 2007. – 260 с.

2. Абдуфаттоҳ Шарифзода, Абдулло Давлатов. Наҷотбахши миллат. – Душанбе: Ширкати алюминийи тоҷик, 2012. – 320 с.

3. Эмомалӣ Раҳмон . Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Ҷилди 8. – Душанбе: Ирфон, 2009. – 575 с.

4. Владимир Сухомлинов, Геннадий Швалаев. Дорога к согласию, Эмомали Раҳмон – человек и политик. – Москва: Собеседник, 2002. – 158 с.

ҚАБУЛИ ҚАРОР ҲАМЧУН ЧУЗЪИ МУҲИМТАРИНИ ФАЪОЛИЯТИ ИДОРАКУНӢ

Файзализода Чумъахон Хол – д.и.п., профессор, проректори Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992) 918 50 63 24

Муаллиф дар мақола таъкид менамояд, ки қабули қарор ҳамчун чузъи марказии фаъолияти идоракунӣ шинохта шудааст. Дар зимн, бо тақия ба маъхазҳои муътабари илмӣ навъҳо ва таснифоти гуногунчанбаи қабули қарор бозгӯ гардида, бо овардани далелҳои мушаххас исбот карда мешавад, ки қабули қарор ин раванди мураккаби фикрие мебошад, ки он асосан идроки масъала, интиҳоби мақсади мувофиқ ва воситаҳо барои расидан ба мақсади мазкурро таъмин менамояд.

Вожаҳои калидӣ: қабули қарор, равонишинос, идоракунӣ, мақсад, восита, раванди мураккаб, шароити беруна, миқёси фарогирӣ, қарори беихтиёр, фаросат, мусоҳибаи кушод, ангезаи зеҳнӣ, ихтилофи эҳтиросӣ, вижагии фардӣ.

ПРИНЯТИЕ РЕШЕНИЯ КАК ВАЖНЕЙШИЙ КОМПОНЕНТ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Файзализода Дҷумахон Хол – д.п.н., профессор, проректор Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира 33, тел.: (+992) 918 50 63 24

В статье подчеркивается, что принятие решения признано важным компонентом управленческой деятельности. Автор, опираясь на компетентные научные источники, излагает разноплановые типы и классификации принятия решения, и на основе конкретных примеров доказывает, что принятие решения является сложным умственным процессом, которым обеспечивается восприятие центральной темы, выбора цели и средств достижения этой цели.

Ключевые слова: принятие решения, психолог, управление, цель, средство, сложный процесс, внешние условия, масштаб охвата, произвольное решение, интуиция, открытая беседа, интеллектуальный мотив, эмоциональный конфликт, индивидуальная особенность.

ARRIVAL AT A DECISION AS THE MOST IMPORTANT
COMPONENT OF MANAGEMENT ACTIVITIES

Fayzalizoda Jumakhon Khol – Doctor of Pedagogy, Professor, Vice-rector of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 918 50 63 24

The article emphasizes that the arrival at a decision is recognized as an important component of management activity. The author, relying on competent scientific sources, sets out diverse types and classifications of decision-making, and on the basis of concrete examples proves that decision-making is a complex mental process that ensures the perception of the central theme, the choice of the goal and the means to achieve this goal.

Key words: *arrival at a decision, psychologist, management, goal, means, complex process, external conditions, scale of coverage, arbitrary decision, intuition, open conversation, intellectual motive, emotional conflict, individual peculiarity.*

Қабули қарор тақрибан аз тарафи тамоми равоншиносон ҳамчун ҷузъи марказии идоракунии шинохта шудааст. Маҳз бо ҳамин меъёр нақши асосии раванди меҳнати муайян қарда мешавад: роҳбар ва тобеъ. Қарор дар банақшагири (раванди ҷустуҷӯ ва қабули қарор, ҳамчунин муайян намудани мақсад, вазифа ва воситаи ноилгардӣ ба он), дар ташкил (қарор барои ҷамъ намудани захираҳои гуногун ва фаъолияти якҷояи одамон), идоракунии маромҳо, назорат ва ғайраҳо ба вучуд меояд.

Қабули қарор – ин раванди мураккаби фикрие мебошад, ки идроки масъала, ба роҳ мондани мақсади мувофиқ ва интихоби восита барои иҷрои мақсади мазкурро таъмин менамояд.

Мутаассифона, аксаран раванди мазкур ба таври стихиявӣ дар зери таъсири шароити беруна ва фишори роҳбарият ҷараён мегирад. Бинобар ин, иҷрои он ҳам ба мушкилӣ тавба мегардад. Профессор Лотар Зайверт, роҳбари Институти истифодаи самараноки вақт (Олмон) қайд мекунад, ки аксарияти менечерон чунин зинаҳоро афзал мешуморанд:

- ✓ корро дуруст намо, ба ҷойи он ки корро то андозае дуруст намоӣ;
- ✓ масъаларо ҳал бикун, ба ҷойи он, ки алтернативаи эҷодӣ ташкил намоӣ;
- ✓ маблағро харҷ бикун, ба ҷойи он, ки истифодаи маблағро муносиб гардонӣ;
- ✓ қарзи худро адо намо, ба ҷойи он, ки ба натиҷа ноил гардӣ;
- ✓ хароҷотро коҳиш деҳ, ба ҷойи он, ки ғоидаро боло барӣ.

Ҳамаи ин – натиҷаи нодуруст қабул кардани қарор мебошад [9:1185].

Барои ҷӣ қабули қарорҳои нодуруст имконпазир мегарданд? Чи гуна эҳтимолияти иштибоҳи мазкурро дар идоракунии коҳиш диҳем? Барои он,

ки инро дарк намоем, бояд ба хусусиятҳои психологгии инсон муроҷиат намоем, ки тавассути он амали мазкур ба амал меояд.

Дар раванди қабули қарор дониш, шавқу ҳавас ва ҷаҳонбинии инсонҳо ҳамгиро мешаванд ва на як нафар. Муҳимтарин хусусиятҳои ин раванд ҷанбаи иродавӣ ҳамчун қобилияти муқобилият карда тавонистан ба шароити одамон, қобилияти дастгирӣ кардани амалисозии мақсадҳои мавҷуда дар шароити мураккаби тағйирёбанда мебошад. Мураккабии раванди мазкур аз он иборат аст, ки дар муддати кӯтоҳ ба роҳбар лозим меояд, ки қарорҳои гуногунсамти бисёреро қабул намояд.

Қарорҳоро бо асосҳои зерин тасниф кардан мумкин аст:

- аз рӯйи миқёси фарогирӣ (умумӣ ва хусусӣ);
- аз рӯйи муҳлат ва дараҷаи таъсир ба қарори оянда (фаврӣ, тактикӣ ва стратегӣ);
- аз рӯйи нишонаҳои амалкард (қарорҳо оид ба тақмили банақшагирӣ, ташкилӣ, ҳавасмандӣ ва назорат дар самти муайян);
- аз рӯйи мазмун (сиёсӣ, техникӣ, технологӣ);
- аз рӯйи дараҷаи навғониҳо (қуҳна, қолабӣ, эҷодӣ, нодир);
- аз рӯйи сатҳи муайянии масъала, ки ин қарорҳо бояд ҳал гарданд (қарорҳое, ки дар шароити муайян, дар ҳолати хатар, яъне эҳтимолияти номуайяни);
- Аз рӯйи муроҷиат намудан ба соҳаҳои зехнӣ ё эҳтисосӣ-иродавии шахсият (зехнӣ, иродавӣ, эҳсосотӣ).

Дар қарор амалҳои беихтиёрона, прагматикӣ ва оқилона иҷро карда мешавад.

Қарори беихтиёрона – қарор дар асоси эҳсоси ҳақиқӣ будани он, бе таҳлили ҳамаи «тарафдор»-у «зид»-ҳо қабул карда мешавад. Муносибати беихтиёрона ҳангоми қабули қарорҳои наваз ба қисми баланд дорад: дар ин ҷо на танҳо омодагӣ, таҷриба ва талаботи мувофиқ, балки баҳои эмотсионалии довтолаб – «маъқул ҳаст ё не» муҳим аст.

Қарори прагматикӣ ба дониш ва таҷриба асос ёфтааст – ин интиҳоби донишҳои вобаста ба таҷрибаи ҷойдошта мебошад. Пеш аз ҳама, чунин муносибат барои қарори технологӣ хос аст.

Қарори оқилона – қарорест, ки ба таҷрибаи гузашта вобастагӣ надорад ва ба таври таҳлилӣ асоснок карда мешавад. Чунин муносибат бояд дар қабули қарорҳои стратегӣ ҳалқунанда бошад.

Дар ҳақиқат, дар раванди қабули қарор ҳар се нуқтаи назар ширкатдоранд, ки яке аз онҳо бартарӣ дорад. Илова бар ин, дар вазъиятҳои гуногун роҳбар ба таври гуногун амал мекунад. Маълум аст, ки на ҳама вақт иттилооти пурра дастрас мегардад, то ки бо маълумоти ибтидоӣ таҳлили мувофиқ карда шавад. Гузашта аз ин, на ҳамеша вақт имкон медиҳад, ки чунин таҳлил роҳандозӣ гардад. Дар ин ҳол фаросат, (интуитсия) ба ҷунбиш омада, қобилияти идроки ҷараёни дурусти рӯйдодҳоро пешгӯӣ менамояд, ҳатто агар он баёни оқилона набошад. Шахс эҳсос мекунад, ки дар ин ҷо «қадам чизе нодуруст аст» - бинобар ин,

бо шарикӣ эҳтимолӣ созиш намебандад ва аз кирдори худ пушаймон ҳам намешавад. Сабаби барҳамхӯрии созишнома дар муқоиса ба манфиатҳои пешниҳодшуда, гӯё як чизи нодаркор ба назар мерасад: дар суҳбат эҳсоси ноухдабарой, ки аз дарки бешууронои номутобиқатӣ дар рафтори мусоҳиб шаҳодат медиҳад, ошкор месозад, ки шарик ба росткорӣ амал намекунад. Дар тафовут бо он чизе, ки дар боло баррасӣ намудем, раванди қабули қарори технологӣ асосан ба дониш ва таҷриба, ҳарчанд ки дар ин ҷо низ ақидаҳои беихтиёроно ҷой дорад, таъя менамояд. Интиҳоби стратегӣ муносибати оқилонаро тақозо мекунад, ҳарчанд ки ангеҷаҳои шахсе, ки қарори мазкурро қабул мекунад, ба ақли солими ӯ таъя менамояд.

Дар замони тарзи сотсиалистии рушди кишвар қабули қарорҳои мустақилона танҳо ба таври ҷузъӣ истиқбол мешуд. Гузариш ба равиши идоракунии дар шароити бозаргонӣ дарки қолабҳои шахсӣ, усул(принсипҳо), муносибат ба қабули қарорро тақозо менамояд. Кор оид ба қабули қарор на кам аз се ҷузъӣ асосиро дар бар мегирад:

❖ шахсӣ (таносуби ҳадафҳо, ки қарорҳои қабулкардаи роҳбарро бо мақсади ташкил, инчунин бо дарназардошти манфиатҳои гурӯҳи мушаххас мепазирад);

❖ муурофиавӣ (муайян кардани ҳолати қонунии мушкilotи мушаххас, муайян намудани дараҷаи тағйироти оянда ва тадбирҳои минбаъда барои баргараф кардани холигии байни онҳо);

❖ технологӣ (муайян кардани натиҷа ва нишондиҳандаҳои он, оқибатҳои пешгӯӣҳои хатар, ҷустуҷӯи захираҳо ва ғайра).

Роҳбар ҳамчунин метавонад барои қабули қарори оқилона коллективно ҷалб намояд, ки он ё дар шакли мувоҳисаи кушод, ё ба тартиби «ангеҷиши зехн» ҳаматарафа ва амикан коркарди гунаҳои пешниҳодгардидаи ҳалли масъаларо таъмин менамояд. Дар чунин вазъият самаранокии таъсири мутақобилаи ҳалқҳои гуногуни ташкилот хеле боло рафта, муҳити иҷтимоӣ-психологиро беҳтар гардонида, қаноатмандиро аз меҳнат тақвият медиҳад, инчунин барои қабули қарор масъулиятро тақсим менамояд. Бештари равоншиносон, аз ҷумла *Курт Левин* (1890-1947) – равоншиноси олмонӣ-америкой, раванди қабули гурӯҳии қарорро самараноктар медонад.

Ҳар як вазъияти проблемавӣ ҳалли худро талаб менамояд, ки зиддиятро байни ҳозираи номақбул ва ояндаи дилхоҳ инъикос менамояд. Масалан, дараҷаи баланди ихтилоф дар гурӯҳи коргарон, ки дар натиҷаи задухӯрд миёни сарварони гурӯҳ (ки бештар ба коллективҳои занон хос аст) ба амал омадааст, маҳсулнокии меҳнатро тақрибан 20% коҳиш медиҳад. Роҳбарро зарур аст, ки муайян намояд: кӣ гунаҳор аст ва чӣ бояд кард? Ҳар як сарвар ба таври худ ҳақ аст ва бо аз кор озод кардани яке аз онҳо ба осонӣ барҳам додани гурӯҳ номумкин аст. Ҳарду сарвар – мутахассисони ҳирфай буда, тарафдоронашон ақидаҳои онҳоро дастгирӣ менамоянд. Объекти ноаёни ихтилофро (ки он доимо мавҷуд аст) дарёфт

намуда, онро барҳам задан муҳим аст, то ки ихтилофи касбӣ ба зиддияти эҳсосотӣ табдил наёбад.

Дар замони муосир шумораи зиёди методҳои коркарди қарорҳои идоракунии фароҳам гардидааст. Як қатор таснифоти методҳо аз тарафи олимони рус З.Янчан, М. Естрон, Г. Добров, В. Глюминский ва дигарон пешниҳод гардидааст, ки асоси онҳоро нишонаҳои гуногун ташкил менамояд. Ҳамин тавр, олими рус Владимир Александрович Лисичкин се синфи методҳоро ҷудо кардааст:

1. Умумиилмӣ (методҳои характери мантиқӣ ва эвристикидошта¹ - мушоҳида, озмоиш, таҳлил, таркиб, индуксия ва дедуксия, баҳои озмоишӣ, афзун намудани ақидаҳои дастачамъӣ);

2. Байниилмӣ (методҳои, ки ҷанбаи фарогирии ҳамагонро надоранд, вале барои доираи васеи объектҳо дар соҳаҳои гуногуни фаъолият, аз қабилҳои омори математикӣ, амсиласозӣ ва ғайра истифода мешаванд);

3. Шахсӣ (методҳои, ки барои як объект ё соҳаи дониш хосанд) [9,187-188].

Аксарияти донишмандон ҳангоми қабули қарорҳои методҳои дар асоси расмиёти дастгоҳҳои истифодашаванда ба се гурӯҳ тақсим менамоянд:

1. Методҳои расмӣ (оморӣ ва иқтисодӣ-математикӣ, ҳамчунин амсилаҳои иқтисодӣ-математикӣ);

2. Методҳои эвристикӣ (аз ҷумла методҳои қиёсӣ ва қалбакии амсиласозӣ);

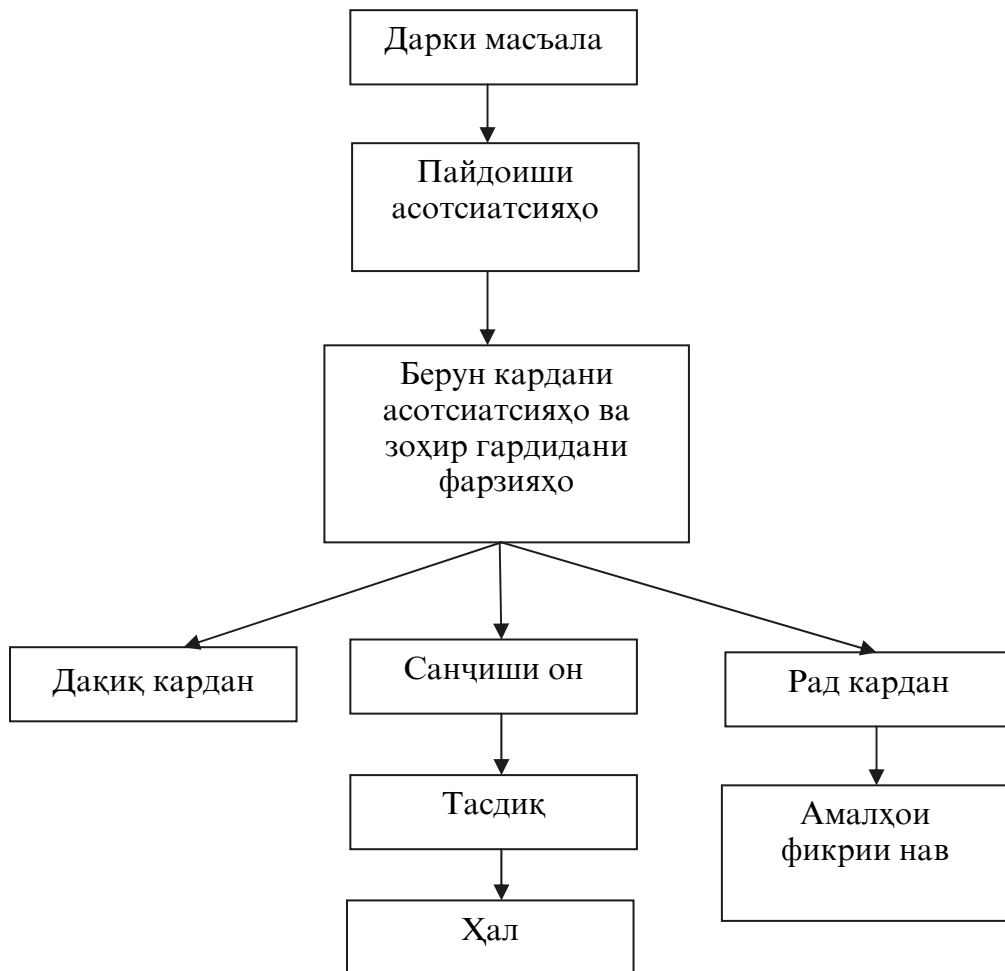
3. Методҳои баҳогузори озмоишӣ (ки дар замони ҳозира аз ҷумлаи писандидатарин методҳо ба шумор меравад). Ҳангоми таҳқиқи объектҳои мураккаб баҳои озмоишӣ аслан олооти ҳатмии таҳлил ё ҳамчун методи мустақил ва ё якҷо бо методҳои дигар шуморида мешавад.

Чигунагии иҷрои раванди қабули қарорҳои вазифаи менечмент мебошад. Психологияи идоракунии саъй менамояд шароити дохилии ин раванд, асосҳои субъективии қабули қарорҳоро кашф намояд. Пеш аз ҳама, қабули қарор бо ёрии тамоми амалкардии равонӣ (аз қабилҳои эҳсосоти оддитарин, идрок, хотира, тафаккур ва тахайюл) ба ҷо оварда мешавад.

Роҳи ҳалли масъаларо, ки профессори рус К. К. Платонов (1906-1984) пешниҳод кардааст, мавриди баррасӣ қарор дода мешавад. Ҳар як амали фикрӣ, давраро, ки дар ҷадвал нишон дода шудааст, аз ин ё он супориш ё вазифа оғоз мегардад. Иҷрои супоришҳоро амали фикрӣ ба анҷом мерасонад. Вале аллақай ҳалли мушкилии мавҷуда метавонад саволҳои навро ба вучуд оварад, ки дар қарордиҳанда амалиёти нави фикрӣ ё мураккаб ва баъзан равандҳои фикрии тӯлониро оғоз намояд. Барои вазъии равонии солимии инсон ҳалли масъала аз дониш, маҳорат ва таҷриба вобаста мебошад.

¹ **Эвристика** – калимаи юнонӣ буда, маънои он «меёбам, меҷӯям, мекушоям» мебошад.

Чадвали ҳалли проблема

Вале ба ақидаи профессор Т.В.Розанова вазифаҳои идоракунии хусусиятҳои хоси худро дорад:

- 1) вазифаҳо метавонанд дорои шароити номуайян ва дар баъзе ҳолатҳо, ҳатто зиддиятнок бошанд;
- 2) дар вазифаҳо метавонад маълумоти кофӣ оид ба воситаҳои имконпазири ҳалли он умуман набошад;
- 3) алгоритмҳои дақиқи ҳалли масъалаҳои монанд вучуд надорад;
- 4) масъалаҳо аксаран дар шароити норасоии вақт ҳал карда мешаванд [9:189].

Равоншиносони амрикоӣ Врум Виктор ва Филипп Йеттон омилҳои асосиро, ки ба рафтори роҳбарон ҳангоми қабули қарор таъсир мерасонад, ба таври зерин ҷудо мекунанд:

1. Вижагиҳои фардӣ-психологӣ (мизоч, хулқу хӯ, қобилият), таҷрибаи ҳаётӣ, тамоюли арзишии шахсияти роҳбар.

2. Моҳияти қарори қабулгардида, аз ҷумла дараҷаи мушкilotи сохторӣ.

3. Маҳдудияти фардӣ. Вазъиятҳои мешавад, ки ба роҳбар маълумоти иловагӣ зарур мегардад, агар кормандони муассиса он маълумотро дар ихтиёр надошта бошанд, лозим меояд, ки он аз ҷойи дигар дастрас шавад. Роҳбар бояд бидонад, ки ба ӯ чӣ қадар маълумот зарур аст ва он чи андоза арзиш дорад, оё онро гирифтани зарур аст.

4. Дар доираи қабули қарорҳо, яъне қарор дар шароити муайян ё номуайянии хавфҳо қабул мегардад. Замони қабули қарор низ муҳим аст.

5. Қарорҳои бо ҳам алоқаманд. Дар ташкилот ҳамаи қарорҳо бо ҳам алоқаманданд. Қабули қарори ягонаи муҳим метавонад қабули садҳо қарорҳои хурдро талаб намояд. Қарорҳои муҳим оқибатҳои ҷиддиро ба бор меорад. Масалан, агар муассиса қарор барорад, ки таҷҳизоти навини муосирро харидорӣ намояд, пас вай бояд роҳро ҷустуҷӯ намояд, ки маҳсулоти бо он таҷҳизот истеҳсолкардаи худро ба фурӯш расонад.

6. Муносибати зердастон ба қарори қабулгардида. Дар ин ҷо дараҷаи омодагии коллектив, дараҷаи комилии таҳассусӣ, муҳити иҷтимоӣ-психологӣ, маромнокии тобеон, эҳтимолияти бавучудоии гуногунандешӣ мутаносибан ба қарори пешниҳодгардида хеле муҳим аст [2:189-190].

Ҳамчунин ба он ин ё он қарореро, ки ба тақдирӣ шахси муайян алоқаманд аст, метавон илова намуд, масалан, аз кор сабукдӯш кардан ё ҳавасмандгардонӣ, гузаронидан ба дигар вазифа ё кори дигар ва ғайра. Бинобар ин, бояд ба ҳисоб гирифта шавад, ки одамони дигар низ (зердастон, шарикон ва ба амсоли онҳо) аз роҳбар қарори муайяно интизор буда, омодаанд бо огоҳ намудан аз таҷрибаи хуб ё на он қадар хуби гузашта, ки дар таҷрибаи гузаштаи ин ё он муассиса ба амал омада буд, ба он таъсир расонанданд. Ҳамин тавр, муҳокимаи мутлақ дар раванди ҳалли масъалаҳо бениҳоят камэътимод мегарданд.

Ба ақидаи олими белорус Н.И. Кабушкин дар қарори шахсӣ шахсият чун қатрае дар баҳр инъикос меёбад. Дар ин раванд шавқу рағбати муайяно хунари шахсии қарори идоракунӣ, яъне ҳамон маҷмӯи вижагии шахсии маҳорати роҳбар, ки қарорро ба иҷрокунандагон мерасонад, ифода менамояд. Дар илм, қайд менамояд ӯ, чунин қарорҳои гуногун, ки аз маҳорати шахсӣ бармеоянд, ҷудо карда шудаанд:

1. Қарори ботамкин – ба ашхосе, ки масъаларо бо ақидаҳои қаблан ифодаёфта оғоз менамоянд, хос аст, ки дар натиҷаи таҳлили пешакии шароити талаботи ин масъала ба вучуд меояд. Ботамкинӣ ҳамон вақт ба вучуд меояд, ки пешниҳоди фарзия ва санҷиши он диққати инсонро яқсон ҷалб намояд. Чунин назарияи қабули қарор сермаҳсултарин ба ҳисоб меравад.

2. Қарорҳои импульсивӣ (беихтиёр) – ба он одамоне хост аст, ки раванди таҳияи фарзияшон нисбат ба таҳлили он бештар аст. Чунин шахс

мутаносибан масъалаҳоро осон ҳосил менамояд, вале дар бораи арзиши онҳо камтар таваҷҷуҳ мекунад. Бинобар ин, раванди қабули қарор бар хилофи марҳилаи асоснокнамоӣ ва санҷишҳо ба таври номурааттаб ҷараён мегирад. Дар қорҳои ташкилӣ қарорҳои импульсивӣ метавонад боиси он гардад, ки роҳбар кӯшиш менамояд, он қарореро дар ҳаёт татбиқ намояд, ки камтар идрок ва асоснок карда шудаанд.

3. Қарорҳои беҳаракат (суст, беташаббус) – натиҷаи ҷустуҷӯи басо бечуръатона ва эҳтиёткорона мебошад. Баъди бавучудоии фарзияи ибтидоӣ муайян кардани он хеле суст мегузарад. Роҳбар саҳт хурдагирона ба баъзе фарзияҳо менигарад, ҳар як қадами худро батақрор месанҷад. Ин вақти раванди қабули қарорро тӯлонӣ менамояд.

4. Қарори хавфнок (хатарнок) – монанди қарорҳои импульсивист, вале бо баъзе хусусиятҳои тактикийи худ фарқ мекунад. Агар қарори импульсивӣ ба воситаи марҳилаи муайяннамоии фарзия ҷаҳиш намояд, қарори хавфнок аз он худдорӣ намекунад, вале ба баҳои инсон ҳамон вақт мепардозад, ки носозгорӣ байни шароити зарурӣ ва ҷойдошта барои иҷрои фаъолият намоён гардад.

5. Қарори навъи эҳтиёткор – бо қиддияти ҳоси баҳо додан ба фарзия, таҳлили интиқодии он тавсиф дода мешавад. Роҳбар пеш аз он ки ба ҳулосае ояд, якчанд амалҳои гуногуни омодагиро ба анҷом мерасонад. Қарорҳои навъи эҳтиёткор, ба оқибатҳои манфии амалҳои худ, нисбат ба натиҷаҳои мусбати онҳо ҳассостар мешаванд. Ин қабил раҳбарон ба ҷойи он ки аз қомеъҳои хурсанд шаванд, аз хатогиҳо метарсанд. Бинобар ин, ҳатти эҳтиёткоронаи боадабона – нишонаи аз хатогиҳо эмин будан аст. Барои одамони импульсивӣ, масалан, ҳатти боадабонаи баръақс ҳос аст: онҳо бештар ба қомеъӣ майл доранд ва нисбат ба ноқомӣ камтар ҳассосанд [7,190-191].

Дар роҳи қабули қарори хуб аксаран монеаҳои муайян, махсусан, ҷанбаи психологидошта эҷод мешаванд. Надонистани онҳо метавонад ба иштибоҳоти қиддӣ ва ҳатто хатарнок боис шавад. Олими рус Р.И. Мокшансев монеа ва маҳдудиятҳои зеринро қайд менамояд:

1. Шитобкорӣ. Чунин шуморида мешавад, ки маҳз шитобкорӣ сабаби бисёре аз қарорҳои нодуруст мегардад. Одатан, он аз сабаби нарасидани вақт сар мезанад. Дар шароити тангии фурсат ҳуди иттилоот низ нисбат ба шароити мусоиди қорӣ на он қадар хуб таҳлил карда мешавад. Бинобар ин, иттилооти муҳиму қиддӣ аз эътибор дур мемонанд. Шитобкорӣ намегузорад, ки ҳамаи гунаҳо бодикқат баррасӣ шаванд, дар натиҷа бисёре аз онҳо аз назар дур мемонанд. Дар вазъияти бавучудодама, одатан он қарори аввалине, ки ба назар дуруст мерасад, қабул карда мешавад.

Ҳангоми нарасидани вақт қабули қарорро то вақти худро ором эҳсос кардан ба таъхир бояд андохт. Маҳз чунин иқдом дар ниҳояти қор боандешонатарин шуморида мешавад.

2. Мутаассиршавӣ. Мумкин аст, дар зери таъсири саҳти мутаассиршавии эҳтиросотӣ шитобкорона қарор қабул карда шавад. Агар

инсон оташин ё озурда бошад, пас қарори қабулкардаи ӯ иҷрошаванда нест. Мутаассиршавии эҳтиросоти метавонад на танҳо дар шакли эҳсосоти манфӣ, балки дар шакли эҳсосоти мусбат низ инъикос меёбад. Чидду ҷаҳд низ метавонад инсонро гумроҳ намояд, ки он низ, гоҳ-гоҳе рӯй медиҳад.

3. Таъхирандозӣ. Ин маҳдудкунандаи чиддӣ дар раванди қабули қарор мебошад. Мумкин аст, ҳадди ақал, шаш сабаби зеринро, ки ба таъхир андохтани қабули қарор водор месозад, таъкид гарданд:

- Равоншиносон муқаррар намудаанд, ки майлу хоҳиши худдорӣ аз ҳалли масъала тақрибан дар ҳар як фард мавҷуд аст. Одамон бошуурона аз қабули қарор бо умедвории оқибати нек сар боз мекунанд. Ба ин падида як қатор нишондодҳо мусоидат менамоянд, аз қабили: «Бо ман ин рӯй намедиҳад», «Ман метавонам доир ба он баъдтар ғамхорӣ намоям» ва ғайра.

- Инсон аксаран ба он чизе, ки дар ихтиёр дорад, қонеъ мебошад. Бинобар ин, андарзи он ки ба мушкилии пешомада кордор набош, то он вақте ки ба ту дахл накунад, басо маъмул аст. Вале дар ин ҷаҳони тез тағйирёбандаи муосир бидуни пешбинии воқеа ва ба рағми он иқдом кардан ба чизе ноил гардидан мушкил аст. Чи тавре ки мегӯянд: «Зарур аст, ки гурезӣ, то ки ҳама чиз дар ҷойи худ боқӣ монад».

- Сабаби сеюми ба кундӣ эътино кардан ба воқеаҳо – ин тақрибан ақидаи дилбазани ҳалли дастаҷамъии масъала мебошад. Муҳокимаи дастаҷамъӣ, албатта, метавонад барои қабули қарор судманд бошад, вале онро мутлақ шуморидан нашояд.

- Масъалаи чиддӣ – мавҷуд будани ҳаҷми зиёди иттилоот. Аксаран, роҳбарон барои санҷидани тамоми иттилооти бадастомада имкон (қудрат) надоранд.

- Имконияти пайдо гардидани гунаҳои тасодуфӣ - дар раванди ҳақиқии қабули қарор басанда аст. Ба эътибор нагирифтани ин далел, кӯшиши ба ҳар роҳе набошад ояндаро пешбинӣ намудан, метавонад яке аз маҳдудкунандаҳои чиддӣ ҳангоми қабули қарор бошанд.

- Бечуръатӣ ҳангоми қабули қарор. Шакли бехтарини бартараф намудани тарси нокомӣ ин қобилияти пешбинӣ карда тавонистани инкишофи воқеот бо сенарияи бадтарин шуморида мешавад. Ба ақидаи он шахсоне, ки бо ҳамин масъала дучор шудаанд, фарқ надорад, ки онҳо онро ҳал кардаанд ё на, гӯш додан аз манфиат ҳолӣ нест.

4. Иштибоҳоти худро эътироф карда натавоништан. Дар ҳаёт, баъзан ба ашхосе вохӯрдан мумкин аст, ки дар соҳаи фаъолияти худ ба комёбиҳои баланд ноил гардида, хеле машхуранд, вале эътироф кардани қарорҳои қабулкардаи нопурраи худро рад мекунанд. Онҳо муътақиданд, ки чунин эътироф ба кори онҳо зарари ислохнопазир мерасонад. Ҳар қадаре дар вазиятҳои хатарафзо одам рафтори худро дарк мекунад, ҳамон қадар ӯ тезтар аз он раҳой меёбад.

5. Худбоварии барзиёд. Роҳбароне ҳастанд, ки танҳо ақидаи худро дуруст шуморида, андешаҳои дигаронро нодуруст меҳисобанд. Худбоварии барзиёд – монеаи чиддӣ дар роҳи дурусти қабули қарор мебошад [9,191-193].

Тавре ки дида мешавад, вазифаҳои идоракуни на танҳо равандҳои фикрӣ, балки шахсияти роҳбарро низ дар бар мегирад. Бинобар ин, рефлексия шартӣ асосӣ барои интихоби методи зарурӣ мебошад. Чустучӯи муваффақонаи ҳалли масъала ба ҷанбаи рефлексӣ-шахсии арзиши вазифаи муҳим марбут буда, он дар навбати худ ба мақсад, талабот, шавқу ҳавас, эътиқод, ормон ва ҷаҳонбинии инсон вобаста аст.

Адабиёт:

1. Акофф Р. Искусство решения проблем. М., 1982.
2. Берн Э. Что такое человек. // Теории личности в западно-европейской и американской психологии. Самара, 1996
3. Вейл Л. П. Искусство менеджмента. М., 1999.
4. Грейсон Дж. К. Мл, О'Делл К. Американский менеджмент на пороге XXI века. М., 1991.
5. Козелецкий Ю. Психологическая теория решений. М., 1979.
6. Кибанов А. Я. Управление персоналом организации. М., 1997.
7. Кабушкин Н. И. Основы менеджмента. Мн., 2002.
8. Статт Д. Психология и менеджмент. М., 2003.
9. Чередниченко И. П., Тельных Н. В. Психология управления / Серия «Учебники для высшей школы». - Ростов-на-Дону: Феникс, 2004.

МАКТАБИ ИДОРАКУНИИ ПЕШВОИ МИЛЛАТ

Носиров Мириароб Сангинович – мудири баҳши табъу нашири Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992) 939 996 092

Неъматуллоев Муродбек – донишҷӯи соли сеюми факултети идоракунии давлатии Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, Ҷумҳурии Тоҷикистон, тел.: (+992) 92-768-07-27, e-mail: mnematulloev@bk.ru

Дар мақола нақши сарнавиштасози Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ташаккули ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва таҳкими ҳокимияти давлатӣ бозгӯ шудааст.

Вожаҳои калидӣ: Пешвои миллат, мактаби идоракунӣ, таҳкими ҳокимият, ҷанги шаҳравандӣ, ҳифзи ҳуқуқ, иқтисоди миллӣ, созмони байналмилалӣ, ормони миллӣ.

ШКОЛА УПРАВЛЕНИЯ ЛИДЕРА НАЦИИ

Носиров Мириароб Сангинович – заведующий сектором печати Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира 33, тел.: (+992) 939 996 092

Неъматуллоев Муродбек – студент третьего курса факультета государственного управления Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира 33, тел.: (+992) 927 680 727, e-mail: mnematulloev@bk.ru

Автора в статье подчеркивают судьбоносную роль Основателя мира и национального единства – Лидера нации, Президента Республики Таджикистан уважаемого Эмомали Рахмона в формировании политической, экономической, социальной жизни и укреплении государственной власти в стране

Ключевые слова: Лидер нации, школа управления, укрепление власти, гражданская война, защита прав, национальная экономика, международная организация, национальная идея.

SCHOOL OF GOVERNANCE OF THE LEADER OF THE NATION

Nosirov Mirsharob Sanginovich – Head of the publishing sector of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 939 996 092

Nematulloev Murodbek – third-year student of the faculty of public administration of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 927 680 727, e-mail: mnematulloev@bk.ru

Authors underline the crucial role of the Founder of Peace and National Unity - the Leader of the Nation, the President of the Republic of Tajikistan, H.E. Emomali Rahmon in shaping political, economic, social life and strengthening the state power in the country

***Key words:** the Leader of the Nation, school of governance, strengthening of authority, civil war, protection of rights, national economy, international organization, national idea.*

Дар сарғахи ташаккули ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва ҳуқуқии халқу миллатҳо шахсиятҳои таърихӣ ҳастанд, ки ном, ҷаҳолият ва зиндагиномаи онҳо бо таърих ва сарнавишти давлатдорӣ он халқу миллатҳо пайванди ногустанӣ дорад. Дар таърихи давлатдорӣ тоҷикон - Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз зумраи шахсиятҳои, ки на танҳо дар ташаккул ва таҳаввули таърихи навини миллати тоҷик, ҳасти имрӯзу фардои тоҷикистониён, давлатдорӣ ва ҳуқуқи муосири кишвар, балки барои эҳё намудани падидаҳои неку писандида ва арзишҳои волои фарҳангии ниёгонамон хизматҳои барҷаста кардааст.

Дуруст аст, ки инъикоси симои шахсе, ки халқи беш аз ҳазор сол аз сахнаи таърих дурафтодаро аз сари нав ҳамчун миллати соҳибдавлат ба арсаи сиёсати ҷаҳонӣ ворид карда, халқи гирифтори фаноро аз гирдоби нобудӣ наҷот додааст, инъикоси симои инсон, ки миллатро дар кӯтоҳтарин замон аз вартаи ҷанги шаҳрвандӣ раҳонида, тасвири қорнамоии фарзанди фарзонаи миллат, ки ҷон дар каф ба душманони дӯрӯза оғӯш кушода, ҷинойткоронро авф карда, гурезаҳоро ба Ватан баргардонида, ба миллати мотамзада ваҳдат, сулҳу субот, амният оварда, ҳамаи дорӣ, қудрат ва сиёсатро дар хизмати инсон воғузур намуда, пояи давлатдориро аз сифр, низоми молияро аз ҳазинаи холии ба ғоратрафта, лашкарро бо фармондеҳони содиқ таъмин, ҳуқуқро бо ғояҳои анъанавию миллӣ тарҳрезӣ намуда, оби наҷотбахши озодиву соҳибдавлатиро барои ташнагонӣ беш аз ҳазорсола эҳдо намуда, садои модари тоҷикро ҳамчун модари миллати соҳибдавлат то ба созмонҳои байналмилалӣ расонида, мардуми парешонро атрофи дастархони миллат муттаҳид карда, дар харитаи сиёсии ҷаҳон

Идоракунии давлатӣ

давлатеро бо номи Тоҷикистон сабт намудааст, кори сахлу осон нест. Зеро инъикоси симо ва корномаи шахсе, ки халқи бедавлатро соҳиби давлат карда, ба халқи ноумед умед оварда, ба ҷоқи кинаву адоват ваҳдату дӯстиро ҳокими сарзамин намудааст, аз ҳар шахси эҷодкор дидгоҳи васеи назариву амалиро тақозо дорад.

Роҷеъ ба он, ки Пешвои миллат - Эмомалӣ Раҳмон барои давлати муосири тоҷикон нақши бунёдгузорино дорад, хизматҳои наҷотдиҳанда ва созандаи ӯ дар соҳаи сиёсати давлатӣ, тархрезии низоми ҳуқуқӣ, шаклгирии иқтисодии миллӣ, таҳияи низоми адолати иҷтимоӣ, ҳифз ва рушди фарҳанги пурғановат ва дигар ҷанбаҳои нақши калидӣ дорад, барои гӯши шунавою ҷаҳми бино далелу бурҳони иловагиро талаб надорад.

Ташкили низоми дурусти идораи давлат, таъсиси мақомоти марказӣ ва маҳаллии низоми идоракунии, мақомоти ҳифзи ҳуқуқи ҳомии шаҳрвандон, роҳандозии низоми одилонаи судӣ, яъне бунёди як механизми муқаммалӣ низоми идораи давлат, ки тавонад халқро аз мушкилот наҷот дода тавонад, як амри зарурӣ буд. Яъне идоракунии давлатро бунёд кардан лозим буд, то ки ҷангиёро аз сахна дур андохта, ҷангро хотима бахшида, мардумро ба ваҳдат ва ҳамдигарфаҳмӣ расонад. Аз панҷ гурӯҳи асноди меъёрии ҳуқуқие, ки Шӯрои Олӣ дар Иҷлосияи шонздаҳум қабул кард[1], ду гурӯҳи аввал ба барқарорсозии ҷаҳолияти мақомоти давлатӣ, гурӯҳи сеюм барои хотима бахшидан ба ҷанги шаҳрвандӣ, гурӯҳи чорум барои ҳифзи истиқлолияти давлатӣ ва ҳуқуқи озодиҳои инсон ва гурӯҳи панҷум ба самти муносибатҳои байналмилалӣ равона шуда буданд.

Эмомалӣ Раҳмон баъдан дар Мурочиатнома ба халқи шарифи Тоҷикистон 12 декабри соли 1992 вобаста ба вазъияти баамаломата иҷроӣ чунин қорқоро дар мадди аввал гузошта буд:

« - ҳарчи зудтар дар тамоми гӯшаю қанори Тоҷикистон ҳокимият ва мақомоти идоракуниро барқарор карда, қори пурмасъулияти онқоро таъмин қунем;

- дар маҳалҳо сохтори мақомоти амалқунандаи муҳофизати ҳуқуқро барқарор карда, ба онҳо барои иҷрои вазифаҳои муқаддаси худ шароит фароҳам оварем...».[2,5]

Муҳимтарин далелҳои бунёди низоми идора ва ҳокимияти давлатӣ, ки бо номи асосгузори давлати тоҷикон вобастагӣ дорад, дар чунин нуқтаҳо:

- Пешвои миллат дар ҷойи ҳолӣ ва низоми фалаҷёфтаи мақомоти давлатӣ мақомоти давлатиро таъсис дода, низоми идоракунии кишварро роҳандозӣ намуд;

- маҳз таҳти роҳбарии Пешвои миллат низоми идоракунии давлат зина ба зина ба ислоҳот фаро гирифта шуда, ташкили идоракунии давлатӣ қомилан тағйир ёфт;

- низоми идоракунии имрӯз на танҳо аз замони шӯравӣ, балки аз рӯзҳои, ки Пешвои миллат ба сари қудрат омад ва дар ибтидо он низомро ташкил кард, ба қуллӣ фарқ меқунад. Ин гувоҳи он аст, ки бунёдгузори

давлати миллӣ на танҳо бунёди давлатро гузошт, балки онро дар масири истиқлолият рушд дода, то сатҳи давлати муосири ҷаҳонӣ расонид;

- Пешвои миллат дар баробари низоми идоракунии фаъолияти артиш, марзбонӣ ва низоми амниятиро таъсис дод;

- мақомоти ҳифзи ҳуқуқро таъсис дода, ҳимояи ҳуқуқи инсон, мавҷудияти шаклҳои гуногуни моликиятро қафолат дод ва таъмин кард.

Маҳз ба шарофати Пешвои миллат халқи Тоҷикистон ҳамчун қисми ҷудонашавандаи ҷомеаи ҷаҳонӣ, озодӣ ва ҳуқуқи шахсро муқаддас шумурда, таъмини соҳибхитӣрии давлати худро дарк намуда, баробарҳуқуқӣ ва дӯстии тамоми миллату халқиятҳоро эътироф карда, Конститутсияи нави мамлакатро қабул намуд.

Қабули Конститутсия, интихоби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, интихоби вакилони халқ ба Маҷлиси Олӣ ва маҷлисиҳои маҳаллӣ дар асоси Конститутсияи нав ва тасдиқи таъйини ҳамаи сохторҳои давлатӣ моро ба сӯйи таҳкими ҳокимияти давлатӣ, сохтмони ҷомеаи демократӣ ва ҳуқуқбунёд хидоят намуд. Конститутсияи соли 1994 сохти президентии идоракунии мамлакатро ба ҳукми қонун ворид сохта, мақоми парламентаро мушаххас ва ҳамаҷониба муқаррар кард. Конститутсияи ҷумҳурии соҳибистиқлоли Тоҷикистон қадами устувор ба самти инкишоф ва тақомули парламентаризми тоҷик гардид. Бо ифодаи ҳамфикрию пуштибонӣ аз сиёсати пешгирифтаи Пешвои миллат халқи покзамиру сулҳпарвари Тоҷикистон эътимоду боварии хешро рӯзи қабули нахустин Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз тариқи раёӣпурсии умумихалқӣ 6 ноябри соли 1994 изҳор дошта, Эмомалӣ Раҳмонро Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интихоб намуд.

Парламенти нав – Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, чун як мақоми қонунгузор, қонунҳоро таҳия кард, ки иҷрои онҳоро Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таъмин намуд. Парламенти Тоҷикистони соҳибхитӣр дар давраи фаъолияти худ зиёда аз 1000 қонунро баррасӣ ва қабул намуд, ки онҳо асоси ҳуқуқии таҳким ва рушди ҷомеа гардиданд ва заминаи ҳуқуқии таҷзияи ҳокимиятро дар ҷомеаи шахрвандӣ таҳия намуда, низоми мувозинаи ҳокимияти давлатиро ба манфиати инсон роҳандозӣ кард. Имрӯз, мувофиқи асли (принсипи) таҷзияи ҳокимият, ду палатаи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон бомуваффақият фаъолият мекунанд.

Бояд қайд кард, ки парламенти нави касбӣ аз имтиҳони ҷиддӣ гузаштааст. Қабули як силсила қонунҳои муҳим ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки аз ҷониби вакилон таҳия, баррасӣ ва қабул шудаанд, ба ин шаҳодат медиҳад. Парламенти кунунӣ намунаи волои демократия мебошад, ки дар он намояндагони ҳизбҳои сиёсии гуногун, фраксияҳо, кумитаҳо, комиссияҳо ва гурӯҳи вакилон амал мекунанд. Фаъолияти Маҷлиси Олӣ исбот кард, ки чунин сохтори ҳокимияти қонунгузорӣ ҷавобгӯи талаботи ҷомеаи кишвар аст ва метавонад заминаҳои густурдаи ҳуқуқиро барои қабули саривактӣи қонунҳо ва ворид кардани тағйироту иловаҳо ба қонунҳои амалкунанда муҳайё созад. Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон

ба сифати мақоми олии ҳокимияти намояндагиву қонунгузор тавонист такмили минбаъдаи асосҳои ҳуқуқии рушди ҷомеаро таъмин намояд. Қонунҳои қабулшуда муҳимтарин масъалаҳои ҳаёти ҷомеаро танзим мекунад ва барои пеш рафтани наздик шудан ба ҷомеаи муосири пешрафта мусоидат мекунад.

Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон сохтори давлатии Тоҷикистонро ҳамчун давлати ягона муайян намуд. Дар он тартиби нави муносибатҳои дутарафа байни мақомоти марказӣ ва маҳаллӣ ба назар гирифта шуд. Дар маҳалҳо мустақилияти маҳаллӣ ва роҳбарияти мутамарказ таъмин карда шуд. Бо дарназардошти воқеияти имрӯза, масъулияти ҳокимияти маҳаллӣ дар назди ҳокимияти марказӣ ба назар гирифта шуд. Инчунин, Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон» дар таҳрири нав қабул шуд, ки он асоси таҷдиди ташкили сохтори ҳокимияти иҷроия гардид. Сохторҳои ҳукумативу давлатӣ, низомҳои адлия ва ҳифзи тартиботи ҷамъиятӣ, амалан, аз нав таъсис дода шуданд.

Бо мақсади кафолатҳо дар бобати истифодаи меъёрҳои конститутсионӣ Суди конститутсионӣ ташкил ёфт, ки мувофиқати санадҳои меъёрии ҳуқуқиро бо Конститутсия муайян мекунад ва дар ҷаъолияти худ мустақил мебошад.

Бо мақсади таҳким ва поксозии мақомоти маҳалливу марказии ҳокимияти давлатӣ мақомоти судӣ, прокуратура, милитсия, гумрук, андоз ва ғайра аз қаллобон, ришвахорон ва дигар ашхосе, ки ҳокимиятро беобрӯ месозанд, як мақоми ваколатдор дар самти мубориза бар зидди коррупсия - Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсия таъсис дода шуд. Ҷаъолияти вазоратҳои умури дохила, амният, муҳофизат ва Прокуратураи генералӣ дар асоси талаботи конститутсия аз нав сохта, ба ин соҳа кадрҳои баландихтисос сафарбар шуданд. Вазъияти шадидаи Афғонистон, алалхусус қочоқи маводи мухаддир ва силоҳ, ҳамчунин воқеаҳои дигари нуговори сарҳадҳо, аз ҷумла убури ошӯбгарони мусаллаҳ ба марзи Тоҷикистон водор намуд, ки соли 1997 Кумитаи ҳифзи сарҳади давлатии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода шавад.

Дар Паёми солонаи худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Пешвои миллат - Эмомалӣ Раҳмон изҳор доштанд, ки нерӯҳои сарҳади Тоҷикистон чун рамзи соҳибхитиёрии давлат давра ба давра нигоҳбонии марзҳои кишварро дар ҳама қитъаҳо ба дасти худ хоҳанд гирифт. Дар тӯли солҳои истиқлолияти давлатӣ мақомоти амнияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз нав ташаккул ва такмил ёфта, дар ҷараёни барқарорсозии сулҳ, пойдор намудани соҳти давлат ва таъмини амнияти миллӣ нақши муҳим бозиданд.

Дар ин давра дар сохтори Вазорати корҳои дохилӣ низ як қатор корҳои такмилу навсозӣ анҷом дода шуданд, ки ин ҳама барои пешгирӣ ва паст намудани сатҳи ҷинояткорӣ, ҳар чи бештар ошкор намудани ҷиноятҳои содиршуда заминаи мусоид фароҳам оварда, дар амалӣ

гардидани чараёни халғи силоҳ ва ба эътидол омадани вазъи сиёсиву иҷтимоии ҷумҳурӣ нақши назаррас гузоштанд.

Бо дарназардошти ҳатари қиддие, ки вобаста ба гардиши қочоки маводи мухаддир аз ҳудуди Ҷумҳурии Исломии Афғонистон бармеояд, бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон моҳи март соли 2000-ум дар назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Агентии назорати маводи нашъаовар таъсис дода шуд.

Яке аз дастовардҳои бузурги Пешвои миллат дар замони муосир таъмини фазои озоди демократӣ, мавҷудияти гуногунандешии сиёсӣ, заминаҳои ҳуқуқии рушди ҷомеаи шахрвандӣ, эътирофи ҳуқуқи озодиҳои инсон ҳамчун арзиши олии ва рӯ овардан ба сиёсати таъмини шароити арзандаи зиндагӣ ба ҳар кас дар Ҷумҳурии Тоҷикистон буд. Фазои озоди демократӣ халқи тоҷикро ба чараёни анъанавии давлатдорӣ пешқадами ҷаҳонӣ шомил намуда, ба ҷаҳониён муаррифӣ намуд, ки миллати тоҷик қудрат дорад ва метавонад ҳастӣ ва рушди ҳаёти сиёсӣ ва иҷтимоии худро мисли дигар ҷомеаҳои пешрафта дар асоси дастовардҳои навин роҳандозӣ намояд. Дар ин замина Тоҷикистон тибқи Конститутсия ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ интиҳобот ва раёйпурсии умумихалқиро дар солҳои 1994, 1999, 2003, 2016 ва ғ. баргузор намуда, дар майдони сиёсат хизбу ҳаракатҳои сиёсиро тибқи стандартҳои байналмилалӣ ворид сохта, плюрализми сиёсиро таъмин кард. Маҳз тавассути дастури бевоситаи Пешвои миллат нисбат ба иҷроии ҳукми қатл дар кишвар мораторий эълон шуд.

Тоҷикистон таҳти роҳбарии ин шахсияти бузурги таърихӣ беш аз даҳҳо санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ бисёрҷонибаю дучониба ба имзо расонида, ба узвияти чандин ташкилот ва созмонҳои байналмилалӣ минтақавӣ шомил шуд. Маҳз тавассути талошҳо ва кӯшишҳои Пешвои миллат солҳои 2005-2015 дар арсаи байналмилалӣ «Даҳсолаи амалиёти об барои ҳаёт» аз ҷониби Созмони Миллали Муттаҳид эътироф гардид, ки иқдоми мазкур аз нишонаи ғамхорӣ, эҳсоси волоии инсондӯстии ин шахсият гувоҳӣ медиҳад.

Маҳз бо шарофати Пешвои муаззами миллат соли 2013 дар заминаи Донишкадаи тақмили ихтисоси хизматчиёни давлатӣ Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода шуд, ки самти асосии фаъолияти он тайёр намудани мутахассисони идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ мебошад. Донишкада маҳз ҳамон «Мактаби идоракунии Пешвои миллат» аст, ки тамоми таҷрибаҳо ва натиҷаҳои дар тӯли 25 соли истиқлолияти давлатӣ ба даст овардаи ин шахсияти бузурги таърихӣ бо тамоми бурду бохт ва дар асоси омӯзиш ва таҳлилҳои назаррас барои донишҷӯён, магистрон ва хизматчиёни давлатӣ омӯзонида мешавад.

Пешвои миллат ҳамчун сиёсатмадори тавоно, давлатмарди барҷаста ва шахсияти фавқулода аз нахустин рӯзҳои ба даст гирифтани зимомии идораи давлат на танҳо мушкилиҳои давравӣ ва масоили халталаби рӯзмарра ва

замонавии халқро сари вақт дарк карда, вобаста ба шароити таърихӣ ва имкониятҳои мавҷуда дар доираи манфиатҳои миллӣ, давлатӣ онҳоро ҳаллу фасл мекард, инчунин тавонист ба ҳайси як роҳбари стратег ва дурбин аз байни масъалаҳои ҳалталаб ва мушкилиҳои иҷтимоию иқтисодӣ ва фарҳангию маънавии мавҷуда се масъалаи тақдирсозро муайян намуда, сиёсат ва тамоюли рушди давлатдориро ҷиҳати ҳалли онҳо равона намуда, нерӯи зеҳнӣ ва ҷисмонии халқро ҷиҳати амалисозии онҳо, а) баромадан аз бунбасти коммуникатсионӣ; б) таъмини истиқлолияти озуқаворӣ ва в) таъмини истиқлолияти энергетикӣ буд.

Таҷрибаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар таҳкими ҳокимияти давлатӣ мактаби ҳақиқии ҳаёт ва дарси ибрати давлатдорӣ барои тамоми сиёсатмадорон ва роҳбарони азҳоби сиёсӣ, барои насли имрӯз ва фардои Тоҷикистон мебошад.

Барои ташаккул ва инкишоф додани мафкураи миллии идоракунии ҷавонон бояд дар сатҳи мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот бахши кор бо ҷавонон ташкил дода, ҷорабиниҳои идеологӣ ва заминаҳои омӯзиши «Мактаби идоракунии Пешвои миллат» вусъат дода шавад, зеро ки аксарияти аҳолиро мардуми деҳнишин ташкил мекунад. Таҳлилҳои омӯрӣ нишон медиҳанд, ки 80% аҳолии ҷумҳурӣ дар деҳот зиндагӣ мекунанд ва 70% аҳолии ҷумҳурӣ ва тақрибан 65% сокинони деҳотро ҷавонон ташкил медиҳанд. Ташкил намудани ин гуна иқдомҳо амри зарурӣ ва ҳақиқати бебаҳс аст.

Адабиёт:

1. Эмомалӣ Раҳмонов. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Ҷилди аввал. – Душанбе: «Ирфон», 2002. – С.5.
2. Шарифзода А. Эмомалӣ Раҳмон начотбахши миллат. Китоби 1. Душанбе: 2011
3. Раҳмонов Э. Ш. Независимость - великое благо для страны и народа//Экономика Таджикистана. Стратегия развития. 2004
4. Давлаталӣ Давлатзода. Вера в национальный прогресс. – Душанбе : «Эҷод», 2007. – 260 с.
5. Абдуфаттоҳ Шарифзода, Абдулло Давлатов. Начотбахши миллат. – Душанбе: «Ширкати алюминийи тоҷик», 2012. – 320с.
6. Владимир Сухомлинов, Геннадий Швалаев. Дорога к согласию , Эмомали Раҳман – человек и политик. – Москва: «Собеседник», 2002. – 158с.

**НАҚШИ ПЕШВОИ МИЛЛАТ ДАР ТАШАККУЛИ ИДОРАКУНИИ
ДАВЛАТӢ ВА ХИЗМАТИ ДАВЛАТӢ ДАР ДАВРОНИ
ИСТИҚЛОЛИЯТИ ДАВЛАТӢ**

Нодирова Рушангул Муҳибуллоевна – донишҷӯи курси 2-юми факултети идоракунии давлатии Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992) 908 44 25 54

Дар мақолаи мазкур нақши Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ташаққули идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ дар замони Истиқлолияти давлатӣ ба риштаи таҳқиқ ва таҳлил кашида шуда, дар бораи мавқеи идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ ҳамчун ниҳоди муассири давлатии таъсиррасони ҷомеа дар муқобили омилҳои манфии ҷаҳонишавӣ дар марҳилаи сифатан нави таърихӣ суҳан рафтааст.

Калидвожаҳо: идоракунии давлатӣ, хизмати давлатӣ, мансаби давлатӣ, истиқлолият, мақомоти маҳаллӣ, мақомоти марказӣ, таҳкими давлат, сохтори давлатӣ, хизматчи давлатӣ, ходими давлатӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, худидоракунии маҳаллӣ, ниҳоди идоракунии

**РОЛЬ ЛИДЕРА НАЦИИ В ФОРМИРОВАНИИ
ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ И ГОСУДАРСТВЕННОЙ
СЛУЖБЫ В ПЕРИОД ГОСУДАРСТВЕННОЙ НЕЗАВИСИМОСТИ**

Нодирова Рушангул Муҳибуллоевна – студентка 2-го курса факультета государственного управления Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира 33, тел.: (+992) 908 44 25 54

Автор в статье рассматривает роль Основателя мира и национального единства – Лидера нации, уважаемого Эмомали Рахмона в формировании государственного управления и государственной службы в период независимости страны. Подчеркивается, что данный государственный институт как эффективный фактор общественного влияния компенсирует отрицательное воздействие глобализации в качественно новом историческом этапе развития общественных отношений.

Ключевые слова: государственное управление, государственная служба, государственная должность, независимость, местные органы, центральные органы, укрепление государства, государственная структура,

государственный служащий, государственный деятель, нормативно-правовые документы, местное самоуправление, институт управления.

THE ROLE OF THE LEADER OF THE NATION IN THE FORMATION OF PUBLIC ADMINISTRATION AND CIVIL SERVICE IN THE PERIOD OF STATE INDEPENDENCE

Nodirova Rushangul Muhibulloevna – student of the second year of the faculty of public administration of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 908 44 25 54

The author in the article examines the role of the Founder of Peace and National Unity – the Leader of the Nation, Emomali Rahmon in the formation of public administration and civil service in the period of the country's independence. It is emphasized that this state institution as an effective factor of social influence compensates the negative impact of globalization in a qualitatively new historical stage of development of social relations.

Keywords: *public administration, civil service, public office, independence, local authorities, central bodies, state strengthening, state structure, civil servant, statesman, regulatory documents, local government, management institution.*

Мусаллам аст, ки на танҳо соҳаи хизмати давлатӣ, балки пояи эҳё ва таҳкими ҳамаи соҳаҳои ҳаёти иқтисодию сиёсӣ ва иҷтимоии Тоҷикистони соҳибистиклол ба а сиёсати беназир ва хирадмандонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон пайванди ногуфтастони дорад. Ногуфта намонад, ки Пешвои миллат эҳё ва таҳкими давлатдориро аз танзими соҳаи хизмати давлатӣ оғоз намуда, яке аз рукнҳои сулҳофаринӣ ва ваҳдатгароиро низ маҳз бар ҳамин асос эҷод намуд.

Дар даврони истиқлолияти давлатӣ Пешвои миллат тавонист, ки соҳаи хизмати давлатиро чиҳати самаранокии фаъолияти ҳокимияти давлатӣ ва идоракунии давлатӣ таҳким бахшад ва пояҳои завоҷифтаашро эҳё намояд. Пешвои миллат фармудааст, ки: “Таърих гувоҳ аст, ки дар тӯли ҳазосолаҳо оини давлату давлатдорӣ тоҷикон саҳтиҳои хорошикани таназзулу эҳё шуданро борҳо аз сар гузаронида, аз дунболи ҳар шикасту инқироз боз эҳёшавӣ ва камолоти афзунтарро ноил гардидааст” [1,23].

Таҳкими идоракунии давлатӣ ва ҳокимияти давлатӣ аз Иҷлосияи 16-уми Шӯроии Олии Тоҷикистон ва ба сари роҳбарият омадани Пешвои миллат оғоз гардид.

Дар ин марҳила ислохоти ҳуқуқӣ пояҳои давлатдориро мустаҳкам намуд[4,17-24].

Пешвои миллат дар сиёсати пешгирифтаи худ ташаккули мақоми худидораи шаҳрак ва деҳотро мақоми боло дода, мансабҳои муайяни худидораи маҳаллиро ба хизмати давлатӣ баробар намуд. Худидоракунии маҳаллӣ дар баробари идоракунии давлатӣ рушд кард ва дар се давраи ислоҳот принципҳои ва рӯкҳои фаъолияти он ба таври бесобиқа тақомул ёфтанд [7,68-80].

Аз ҷониби Президенти кишвар тарҳрезӣ гардидани ислоҳоти соҳаи хизмати давлатӣ ва дар ин замина, эҷод гардидани принципҳои муосир ва калидии соҳа, аз қабилӣ дасту дили пок, садоқат ба Ватан, хизмати софдилона ба халқ, арҷгузорӣ ба арзишҳои олии инсонӣ ва эҳтироми муқаддасоти миллии давлатӣ аз он шаҳодат меоданд, ки Тоҷикистони соҳибистиклол бо ҷунин Сарвари давлат дар муддати кӯтоҳ метавонад, ки на танҳо дар арсаи олам муаррифӣ гардад, балки ҳамчун узви қомилхуқуқи ҷомеаи ҷаҳонӣ ба рушду тақомули бемайлони сиёсӣ иқтисодӣ ва иҷтимоӣ фарҳангӣ мушарраф гардад.

Маҳз, бо ташаббус ва талошҳои пайгириҳои Пешвои миллат асосҳои ҳуқуқии идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ дар даврони истиқлолият ботадрич инкишоф ёфта, муносибатҳои давлатию хизматиро ба танзим дароварда шуданд.

Ҷавҳари ислоҳоти соҳаи хизмати давлатӣ дар он нуқта зӯҳур карда буд, ки принципҳои инкишофи онро Пешвои миллат дар шакли барномаҳои муқаммалу муназзам пешбинӣ менамуд. Муҳимтарин барномаи рушди ҳамаи соҳаҳои кишвар, бавежа соҳаи хизмати давлатӣ дар даврони муосир аз ҷониби Пешвои миллат дар шакли паём эҷод гардид, ки дар ин замина, ҳар як паёми Сарвари давлатро метавон ҳамчун консепсияи ташаккули Тоҷикистони соҳибистиклол маънидод намуд. Зеро дар ҳар як паём ҷараёни ташаккули соҳаҳо, баҳусус соҳаи хизмати давлатӣ таҳлил гардида, вазифаҳо ва роҳҳои густариши соҳаҳо, минҷумла эҷод гардидани асосҳои нави конституционии хизмати давлатӣ ба сифати механизми идоракунии давлатӣ, ташкили ниҳоди сифатан нави хизмати давлатӣ ва дар асоси он ҷобачогузориҳои кадрӣ дар соҳаи хизмати давлатӣ марҳила ба марҳила замина гузошта шудааст.

Воқеан, Пешвои миллат ниҳоди навин ва ҷавобгӯ ба талаботи муносибатҳои байналмилалӣ дар соҳаи хизмати давлатӣ, механизми муосир ва гуногунпаҳлуи идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатиро ба вучуд оварда, дар доираи ислоҳоти соҳаи хизмати давлатӣ хизмати давлатии касбиро таъсис дод.

Бо ибтиқори Сарвари давлат Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» қабул гардида, бо дарназардошти рушди соҳа ва пайдо гардидани принципҳои нави муносибатҳои хизмати давлатӣ ба қонуни мазкур як қатор тағйиру иловаҳо, аз ҷумла, мафҳумҳои нави ворид гардид, ки онҳо дар густариши хизмати давлатии кишвар яке аз нақшҳои асосиро доро мебошад.

Ҳамчунин, амсилаи нави идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ таҳия гардид, ки асосгузори он низ Пешвои миллат буда, ба тасвиб расидани фармону амрҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати пешбинӣ ва танзими муносибатҳои соҳаи хизмати давлатӣ аз як тараф, бозгӯи таъсири бевоситаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба раванди ташаккули хизмати давлатӣ ва амалишавии самараноки ислоҳоти соҳа ба шумор равад, аз ҷониби дигар, таҷассуми ҳокимияти халқӣ ва ифодаи татбиқи орзуо омоли чандинҳазорсолаи халқ дар марҳилаи сифатан ва таърихан нави давлатдорист. Зеро, Пешвои миллат бо муайян кардани самтҳои сиёсати кишвар ва таҳрезии онҳо ба се ҳадафи стратегӣ: истиқлолияти энергетикӣ, раҳой аз бунбасти коммуникатсионӣ ва таъмини амнияти озуқаворӣ кишвар на танҳо хатари танқисии озуқаворӣ, дар ихотаи коммуникатсияи бегона қарор додштан ва вобастагии энергетикиро аз байн бурд, балки ботадрич орзуи деринаи миллати тоҷикро амалӣ намуд ва, зиёда аз ин, ҳадафҳои мазкури стратегиро ба зинаҳои болотари дигар: дастрасии энергия аз ҷиҳати экологӣ тоза, коммуникатсияи муосири ҷаҳонӣ ва истифодаи озуқаи баландсифат тақмил дод.

Дар Конститутсия дарҷ гардидани ин нукта, ки “шаҳрвандон ба хидмати давлатӣ ҳуқуқи баробар доранд» ва дар заминаи он ба хизмати давлатӣ фаро гирифта шудани шаҳрвандони аз ҷиҳати баромади иҷтимоӣ мухталиф бори дигар шаҳодати халқӣ будани ниҳоди идоракунии дар Тоҷикистони маҳбуби мост.

Хизмати давлатӣ аз ҷониби шаҳрвандон дар Тоҷикистон дар мақомоти давлатӣ амалӣ гардид ва вазъи ҳуқуқии хизматчиҳои давлатӣ муайян карда шуд[2,19-24].

Дар хизмати давлатӣ баробари ташаккули соҳа омилҳои муҳим ва рушдкунандаи он, озмун, аттестатсия, феҳристи хизматчиёни давлатӣ, захираи кадрӣ, махзани маълумот, дастурамалҳои мансабӣ, забондонӣ (пеш аз ҳама, забони давлатӣ ва забонҳои русию англисӣ), кодекси одоби хизматчиҳои давлатӣ, ташаккули раванди бозомӯзӣ, тақмили ихтисос, таҷрибаомӯзӣ ва азнавтайёркунии ба вучуд омада, мақоми ваколатдори соҳаи хизмати давлатӣ – Агентии хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода шуд, ки дар давоми 16 соли фаъолият ҷиҳати ташкил, тақмил ва таҳкими заминаҳои ҳуқуқии хизмати давлатӣ нақши калидӣ дошта, дар доираи ваколатҳои худ дахҳо санадҳои меъёриро ҳуқуқиро ба хотири рушди соҳа ба тасвиб расонидааст.

Кодекси одоби хизматчиҳои давлатӣ меъёрҳои муоширати хизмати давлатиро ба танзим даровард. Пешвои миллат дар заминаи ҳидояти худ ҷиҳати риояи муошират ва одоби хизмати давлатӣ ҳамеша таъкид медорад, ки хизматчиҳои давлатӣ бояд Кодекси мазкурро дар фаъолияти касбӣ ба раҳнамоӣ гирад.

Дар муошират бо халқ аз арзишҳои ахлоқии мардуми соҳибтамаддунамон бояд истифода намуд[6,91-97].

Мавриди зикр аст, ки имрӯз бо дарназардошти дар марҳилаи сифатан нав қарор доштани соҳаи хизмати давлатӣ ва таҳдиди унсурҳои манфии ҷараёни ҷаҳонишавӣ дар назди хизматчиёни давлатӣ вазифаҳои нав ба нав қарор гирифтаанд, ки зиракии сиёсӣ, бологузори манфиатҳои давлатӣ аз манфиатҳои шахсӣ гурӯҳӣ, эҳсоси воқеии арзиши олий доштани ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд, арҷгузори муқаддасоти миллӣ, инсондӯстӣ ва адолати иҷтимоӣ аз муҳимтарини онҳо маҳсуб ёфта, албатта, ба касбият ва салоҳиятнокии хизматчиӣ давлатӣ саҳт марбутанд.

Имрӯз дар кишвари маҳбуи мо ба вучуд омадани мансабҳои нави хизмати давлатӣ ҳамзамон бо таъсиси мақомоти нави давлатӣ, аз қабилӣ Кумитаи оид ба қорҳои дин, танзими анъана ва ҷашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи рушди маҳали назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи рушди сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳким ва ташаккули онро ифода намуда, нақши Пешвои миллатро дар рушди соҳаи хизмати давлатӣ боз ҳам тобонтар гардониданд.

Дар шароити рушди ҷомеа яке аз омилҳои муҳими муқовимат бо омилҳои манфии ҷаҳонишавӣ тақмили донишу малакаи хизматчиёни давлатӣ аст, ки хушбахтона, дар кишвари мо ба ин масъала аз ҷониби Пешвои миллат диққати зиёд дода шуда, муассиси маҳсули идоракунии бо номи Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аст.

Азнавтайёркунӣ, тақмили ихтисос, таҷрибаомӯзӣ ва бозомӯзӣ аз талаботи ҳатмии соҳаи хизмати давлатӣ ба шумор рафта, дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи хизмати давлатӣ” пешбинӣ шудааст.

Дар баробари пош хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ мактабҳои ҳизбӣ низ аз байн рафта, имрӯз дар кишвари мо дар заминаи мактаби ҳизбӣ Донишқадаи мазкур ба вучуд омад[3,88-98].

Хулоса, нақши Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ташкил, рушду ташаккул ва таҳкими ҳокмияти давлатӣ ва хизмати давлатӣ дар замони истиқлолияти давлатӣ ниҳоят бузург буда, на танҳо ҳар як хизматчиӣ давлатӣ, балки ҳар як фарди ҷомеаро вазифадор менамояд, ки барои амниятӣ осудагии ҷомеа, осмони софи Ватан, пос доштани арзишҳои олии миллати маҳбубамон ба ҷон омода ва саҳмгузор бошанд.

Самаранокии равандҳои ташаккули идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ дар дарони истиқлолияти давлатӣ боис гардидааст, ки кишвари мо рӯз ба рӯз ба қомебиҳои беназир ноил гардида, ба марҳилаи нави давлатдорӣ ворид шудааст.

Хизмати давлатӣ дар кишвари мо як нави фаъолияти давлат аст, ки дастгоҳи давлатӣ онро тавассути иқтисодии кадрӣ роҳандозӣ намуда, танзими ҳуқуқи фаъолияти хизматчиӣ давлатиро муқаррар менамояд.

Идоракунии давлатӣ

Дар шароити кунунии бухрони молиявӣ, ки таҳкими идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ ба иқтисодиёт бисёр вобаста аст, дар қиболи хизматчиёни давлатӣ вазифаҳои сифатан навро гузоштааст.

Имрӯз, воқеан, идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ дар Тоҷикистон татбиқи сиёсати давлатиро пурра таъмин намуда, дар ин замина, болоравии сатҳи зиндагии ҷомеаро асос гузошта, иқтисоди иҷтимоии давлатро устувор гардониданд.

Адабиёт:

1. Эмомалӣ Раҳмон. Бунёди давлатдорӣ навин.-Москва: Радуница, 2002.-С.23.

2. Абдухолиқов А.М. Қонунгузори Чумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи хизмати давлатӣ ва низоми хизмати давлатӣ/мач.Паёми Донишкадаи тақмили ихтисоси хизматчиёни давлатии Чумҳурии Тоҷикистон. 2011, №1(21).-С.19-24.

3. Ализода Б.П. Эмомалӣ Раҳмон асосгузори низоми таҳсили хизматчиёни давлатӣ дар замони истиқлол/мач.Идоракунии давлатӣ. 2016, №1(29).-С.88-98.

4. Ализода Б.П.Рушду такомули идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ дар Тоҷикистони соҳибистиклол/мач.Паёми Донишкадаи тақмили ихтисоси хизматчиёни давлатии Чумҳурии Тоҷикистон. 2011, №3(23).-С.17-24.

5. Муллоев Д. Худидоракунии маҳаллӣ - зинаи аввали демократия/мач.Паёми Донишкадаи тақмили ихтисоси хизматчиёни давлатии Чумҳурии Тоҷикистон. 2011, №3(23).-С.25-31.

6. Мухторов З. Вижагиҳои муоширати касбӣ дар хизмати давлатӣ/мач.Идоракунии давлатӣ. 2016, №3(31).-С.91-97.

7. Мухторов К.Т. Масоили таҷдиди назари принципҳои худидоракунии маҳаллӣ дар Чумҳурии Тоҷикистон/мач.Идоракунии давлатӣ. 2014,№1-2(21-22).-С.68-80.

ТАҲИЯ, ТАТБИҚ ВА ИДОРАКУНИИ ЛОИҲАҲО ДАР ҲАЛЛИ МАСОИЛИ ИҶТИМОӢ

Мухторов Зайниддин Мухторович – д.и.ф., директори Пажӯҳишгоҳи идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатии Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992) 2 28 91 51, e-mail: pazhuhishgoh.did@mail.ru

Дар мақола яке аз масъалаҳои мубрами идоракунӣ, яъне таҳия, татбиқ ва мудирияти лоиҳаҳо мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтааст. Муаллиф бо тақия бар манобеи илмию амалӣ масъалаҳои мубрамеро аз қабилу роҳандозии мудирияти равандҳои иҷтимоию иқтисодӣ дар ҳаёти ҷомеа мавриди баҳсу баррасӣ қарор медиҳад. Дар мақола ҳамчунин ба омилҳои асосии самаранокии лоиҳа ва шартҳои интиҳоби масъалаҳои ҳалталаб, ки метавонад тавассути лоиҳа ҳалли худро ёбад, диққати ҷиддӣ дода, қайд шудааст, ки методҳо ва равишҳои зиёде мавҷуданд, ки писандидаву беҳтарини онҳоро метавон интиҳоб кард.

Калидвожаҳо: лоиҳа, мудирият, мақсад, муносибатҳои иҷтимоӣ, натиҷа, хизматрасонӣ, маҳсулоти камназир, вақт, захираҳо, арзиш, сарфаҷӯии вақт

РАЗРАБОТКА, РЕАЛИЗАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ ПРОЕКТАМИ В РЕШЕНИИ СОЦИАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ

Мухторов Зайниддин Мухторович – д.ф.н., директор научно-исследовательского института государственного управления и государственной службы Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира 33, тел.: (+992) 2 28 91 51. e-mail: pazhuhishgoh.did@mail.ru

В статье речь идет об одной из актуальных проблем управления в решении социальных и экономических проблем как разработка, реализация и управление проектами. На основе достоверных научных материалов и других фактов прикладного характера рассмотрены вопросы регулирования социальных и экономических проблем посредством разработки и реализации решения проблем. В статье также представлены основные факторы реализации успешных проектов и к таким факторам относятся такие понятия, как выявление проблемы, определение цели и постановка задач, мониторинг и оценка результатов и пошаговая реализация самого проекта. Наряду с этим рассматриваются определенные приемы и методы проектного решения социальных проблем.

Ключевые слова: проект, управление, цель, задачи, социальные отношения, результат, услуги, новая продукция, инновация, время, ресурсы, ценность.

DEVELOPMENT, IMPLEMENTATION AND PROJECT MANAGEMENT IN SOLUTION OF SOCIAL PROBLEMS

Mukhtorov Zayniddin Mukhtorovich - Doctor of Philology, Director of the Research Institute of Public Administration and Public Service of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 2 28 91 51. e-mail: pazhuhishgoh.did@mail.ru

The article deals with one of the topical management problems in solving social and economic problems, such as the development, implementation and management of projects. Based on reliable scientific materials and other applied facts, the issues of solving social and economic problems are considered through the development and implementation of problems. The article also presents the main factors for the implementation of successful projects, and such factors as the identification of problems, the definition of goals and objectives, the monitoring and evaluation of results, and the step by step implementation of the project itself. Along with this, certain techniques and methods for the design option of social problems are considered.

Keywords: *project, management, goal, tasks, social relations, result, services, new products, innovation, time, resources, value.*

Даврони муосир ва муносибатҳои нави иҷтимоӣ иқтисодӣ, раванди густардаи ҷаҳонишавӣ ва рушди технологияи муосир, зудтағйирёбии иттилоот ва вазъи ҳаёти ҷомеаи муосир дар назди насли нав матолиби навро пеш гузоштааст, ки он қабл аз ҳама ба касби камол дар риштаи иқтисосҳои замонавӣ ва касби малакаҳои зеҳнӣ иҷтимоӣ навро тақозо мекунад.

Яке аз аввалин тарзи лоиҳавӣ ҳалли проблема дар муассиса ва идораҳо маъмулан ба таърихи ташаккул ва таҳаввули метод бо унвони «Critical Path Method» (методи роҳи зудрас) мутааллиқ аст, ки дар самти истехсоли нахи сунъӣ (кимиявӣ) ҳанӯз солҳои 1957 – 1958 дар ИМА роҳандозӣ шуд [Ниг.: 12,19; 13, 21].

Натиҷаҳои пурсамари қор бо лоиҳаҳо дар солҳои ахир собит намуд, ки қор бо лоиҳаҳо аз самтҳои муҳим ва басо самарбахш дар соҳаҳои гуногуни ҳаёт, чи истехсолоти саноат ва чи илму фарҳанг ба шумор меравад ва таҷрибаи имрӯзаи ҷаҳон ин нуктаро қомилан собит сохт. Дар ин росто муҳим будани таҳия ва татбиқи лоиҳаҳо дар бахшҳои гуногун бар он оварда расонид, ки омӯзиши масъалаҳои лоиҳаҳо ба шакли қанни нав дар макотиби олии омӯхта мешавад ва дар қорҳои ин қорбасти ба таҳияву татбиқ ва идорақунии лоҳаҳо қажӯҳишҳои қолиби диққат низ қузаронида мешавад. Имрӯз дар қамони қишварҳои пешрафта идорақунии лоиҳаҳо қун методологияи самарбахш эътироф қардида, қори таълиму бозомӯзи ва омода намудани мутақассисони соҳибқасб ба сифати қанни асосӣ омӯхта

мешавад. Дар баробари ин идоракунии лоихаҳо на фақат барои мутахассисони соҳаи менеҷмент ва идоракунии, балки барои мутахассисони соҳаҳои гуногуни хоҷагии халқ тавассути семинарҳои сайёр, курсҳои кӯтоҳмуддат ва бозомӯзиҳо таълим дода мешавад. Дар сохтори бисёр идораву муассисаҳо ва ташкилотҳои давлативу ҷамъиятӣ воҳидҳои таркибии «Татбиқи лоихаҳо», «Департаменти лоихаҳо» ва ё «Шубъаи лоихаҳо» таъсис дода шудааст, ки вазифаи асосии ин воҳидҳои сохторӣ таҳия, татбиқ ва идоракунии лоихаҳо ба шумор меравад. Мавзӯи фанни идоракунии лоихаҳо бевосита ҳуди мафҳуми лоиха дониста мешавад ва объекти омӯзиши он қонуният, принсип ва меъёрҳои таҳия, татбиқ ва идоракунии лоиха ба шумор меравад.

Доир ба мафҳуми лоихаҳо ва таҳияву татбиқ ва идоракунии онҳо дар даврони муосир шарҳу тавзеҳот ва назарҳои гуногун мавҷуданд, ки баъзе аз он назарҳои илмиву амалӣ дар кишварҳои гуногун ба таври ҷудогона мавриди амал ва пайғирӣ қарор гирифтааст. Идоракунии лоихаҳо имкон медиҳанд, ки дақиқан муаммоҳо омӯхта, иҷрои онҳоро ба низом дароварда, сохтор ва моҳияти онҳо муайян карда шаванд. Бинобар ин, ба менеҷерон зарур аст, ки қоидаҳои асосии банақшагирӣ ва иҷрои онҳоро ҳаматарафа омӯхта, зери роҳбарии хеш қарор диҳанд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо дар солҳои ахир ба масъалаи таҳқиқ ва тадқиқи риштаи идоракунии лоихаҳо таваҷҷуҳ бештар гардида, доир ба аҳаммияти масъалаи мазкур профессор Т.Б. Ғаниев дар китоби худ нуктаҳои ҷудогоноро таъкид кардааст. Ҷунончи, муҳаққиқ менигорад: «Лоихаи мақсаднок гуфта, пайдарпайии фаъолиятро меноманд, ки барои ба даст овардани мақсади аниқ, натиҷаи самаранок, дар доираи вақт ва маблағи муайян равона карда шудааст» [3, 313].

Дар идомаи тавзеҳи худ муаллиф бар он назар аст, ки лоихаи нави мақсаднокро роҳбар бояд ҳамчун як имконоти амалигардонии навоарӣ дар фаъолияти хеш истифода барад. Барои ин роҳбари лоиха фаъолияти хешро пурра ва ҳаматарафа таҳлил карда, бояд пешниҳод намояд, ки кадом масоилро ҳамчун лоихаи мақсаднок пешниҳод намудан мумкин аст [3, 314 - 315].

Дар иттиҳодияҳо ва ташкилотҳову корхонаҳои гуногун роҳбари лоихаҳо ба тарзу тартиби махсус ва ҷиддияти том бо роҳи интиҳоб ва бо шартҳои озмоишӣ барои муҳлати муайян ба фаъолият ҷалб карда мешаванд [Ниг.: 1,38; 7;86; 12, 143].

Агар хоҳем, ки мол ва хизматрасонӣ сифати баланд дошта бошад ва ба қиммати камтару сарфакорона ва арзон амалӣ шавад, он гоҳ албатта фурсати мувофиқ ва замони муайян лозим аст, ки сифат таъмин шавад [Ниг.: 3, 316; 6, 83; 9, 96].

Бо ҳамин тартиб ба таври фаврӣ пешниҳод намудани натиҷаҳои лоиха, мол ва хизматрасонӣ низ маблағ ва истифодаи захираҳои ҷудогоноро тақозо мекунад, аз ин хотир он наметавонад арзон бошад.

Лоиха – амали аз нигоҳи имтидоди замон маҳдуд ва очилона аст, ки

барои расидан ба мақсад ва татбиқи вазифаҳои қаблан муқарраршуда иҷро мегардад ва натиҷаи он истифодаи молиёт, захираҳо ва гузашти марҳалаҳои махсус ба дигаргуниҳои сифативу миқдории ин ё он ҳолат ва равандҳо оварда мерасонад.

Дар коргоҳи идоракунии лоиҳаҳо басо муҳим аст, ки аломатҳои ҷавҳарии лоиҳаҳо ба таври мушаххас муқаррар шуда бошад ва корҳо комилан мувофиқи онҳо пеш бурда шаванд.

Мақсади лоиҳа – адами мақсад ин адами лоиҳа аст, яъне агар мақсад набошад, пасон лоиҳа низ буда наметавонад. Татбиқи муваффақонаи лоиҳа шартӣ расидан ба мақсади лоиҳавӣ аст. Мақсад натиҷаи ниҳии пешбинишуда дар лоиҳа мебошад.

Вазифаҳои лоиҳа – силсилаи амалкардҳои мушаххас, ки ба ҳалли муаммоҳои қаблан муайяншуда равона шудааст ва ҳалли пурраи онҳо шартӣ ниҳии расидан ба мақсад аст. Вазифаҳо бояд мушаххас, воқеӣ, дорои андозаву ченак ва ба ҳудуду низоми муайян марбуту вобаста бошанд.

Дигаргуниҳо дар лоиҳа – хусусияти муҳим ва назаррас дар раванди татбиқи идоракунии лоиҳаҳо ба миён омадани дигаргуниҳо, тағйирот дар макони татбиқи лоиҳа, дигаргунӣ дар тарзи коргузори ва иҷрои вазифаҳо, татбиқи хизматрасониҳо аз аломатҳои муҳими сифати лоиҳаҳо ба шумор меравад. Маҳсул ва натиҷаи лоиҳа ҳамеша барои дигаргун кардан ва тағйир додани раванди муайян, фазои муайян ва сифати маҳсулоту хизматрасонӣ аст. Аммо ҳеҷ як лоиҳаи ҷанбаи иҷтимоидошта набояд ба дигаргунии тарзи зиндагӣ ва тағйири арзишҳои иҷтимоӣ равона шуда бошад.

Тарроҳӣ ва танзими вақти иҷрои корҳо ва вазифаҳо дар лоиҳа – ҳар як лоиҳа марҳилаҳои мушаххас ва қаблан муайяншударо дар доираи замони муайян дорад, ки онро маъмулан ба се қисмат ҷудо кардан мумкин аст – оғоз, раванди татбиқ ва анҷом. Марҳалаи оғози лоиҳа аз марҳилаи водоркунӣ ба татбиқ ва ба ҳаракат овардани иқтисодии лоиҳавӣ шуруъ мешавад. Раванди татбиқ бошад, марҳалаи қадам ба қадам расидан ба ҳадафҳои асосӣ ва иҷрои вазифаҳои қаблан мушаххасшуда доништа мешавад. Марҳалаи анҷоми лоиҳа замоне мерасад, ки дар он вазифаҳо иҷро гардида, мо ба ҳадафҳои асосии қаблан мушаххасшудаи худ мерасем.

Навгонӣ ва навоарӣ дар лоиҳа – ба таври нотакрор иҷро гардидан ва ба даст омадани натиҷаҳои нодиру нотакрор ва камназир дар шакли маҳсулот, хизматрасонӣ ва ё ҳулосаҳои назариву илмӣ нав шартӣ муҳими татбиқ ва мудирияти лоиҳаҳо ба шумор меравад.

Маҳдудияти захираҳо дар лоиҳа – маҳдудияти захираҳо ва имкониятиҳои камтаринро дар татбиқ ва идоракунии лоиҳаҳо истифода бурдан аз муҳимтарин хусусияти кор бо лоиҳаҳо доништа мешавад. Дар ин маврид бештар истифода аз идеяҳо ва ғояҳои нав ба сифати истифодаи захираҳои камтарин муаррифӣ мешавад, ҳарчанд ки идеяҳо низ дар мавридҳои ҷудогона арзиши зиёд доштан метавонанд. Барои истифодаи захираҳои камтар дар татбиқи лоиҳаҳо роҳбарон ва иҷрокунандагони лоиҳа, таҳиягарону тарроҳони лоиҳа метавонанд якҷанд муодилҳои истифодаи захираҳоро омода

намоянд ва дар мавриди зарурӣ аз муодили беҳтарину самарабахштарин истифода намоянд. Истифодаи захираҳо дар лоиҳа ҳамеша бо бучети он вобастагӣ дорад ва дар марҳилаи аввал он метавонад ба таври қатъӣ меъёргузоришуда ва дорои лимитҳои муайян бошад ва танҳо дар марҳилаҳои баъдина вобаста ба иҷрои вазифаҳо ва натиҷаҳои бадастомада ба ҳадди муайян дигаргун шавад. Дар мавриди истифодаи захираҳои камтарин шартҳои дигари он истифодаи маҳдуди вақт ба шумор меравад, ки он низ баробари маблағу молиёт метавонад арзиш ва аҳамият дошта бошад.

Фаврият ва арзиши вақт - моро зарур аст, ки ҳамеша ақрабақҳои соати ботинии мо чарханда бошад, «эҳсоси вақт» дошта бошем, зарбони дили мо арзиши гарон дорад, бинобар ин ҳар як сонияро ба арзиши як зарбони дил эҳсос намоем ва бидонем, ки ин ҳама бебозгашт асту талош варзем, ки дар ҳар лаҳза як амали судманд дошта бошем. Дар баробари расидан ба қадри вақти худ шартҳои дигари муҳим ин аст, ки вақти дигаронро низ ба зоеъ набарем, ҳамеша эҳсос намоем, ки вақт ҳар қадар барои мо қиммат бошад, барои дигарон шояд боз ҳам қимматтар бошад.

Вақтро медон ғанимат ҳар нафас,
З-он ки вақти рафта н-ояд бозпас.

Бояд дар сиришти мо ҳамеша ҳамон соати ботинии мо дар ҳаракат бошад онро мунтазам эҳсос намоем, ҳамон соати ботинӣ моро нагузорад, ки ҳатто дақиқаеро беҳуда гузаронем, он соати ботинӣ моро ҳамеша аз раванди бебозгашт хушдор диҳад.

Бар лаби ҷӯй нишину гузари умр бубин,
К-ин ишорат зи ҷаҳони гузарон моро бас.

Яъне молу сармоя гоҳе аз даст меравад ва боз онро метавон баргардонд, аммо он чи ки билкулл бозпас намеояд, вақт аст ва вақт ба маънии дигар ҳамон зиндагист ва бебозгашт равон аст ва вақти зоеъгашта барқарор нахоҳад шуд. Гуфтан метавон, ки гоҳе камтарин лаҳза арзиши тӯлонитарин умрро дорад, гоҳе камтарин лаҳза арзиши гаронбаҳотарин сармояро дорад ва гоҳе камтарин лаҳза арзиши бузургтарин сарнавиштро дорад.

Мукаммалӣ ва ҳудудгузори дар татбиқ ва идоракунии лоиҳа – мукаммалии лоиҳа бар он далолат мекунад, ки мо ҳангоми таҳия ва татбиқи идоракунии лоиҳа бояд тамоми омилҳои дохиливу берунии вобаста ба амалиёти лоиҳавиро ба назар бигирем. Дар баробари ин омилҳои бавосита ва қисман таъсирбахшро низ дар назар дошта, оқибатҳои ҳам неқфарҷом ва ҳам ташвишовари онро пешбинӣ кардан тавонем. Дар баробари ин лоиҳа бояд доираи мушаххас ва дақиқи татбиқи худро дар ин ё он соҳаи муайян дошта бошад ва фарқияти он аз дигар муассиса ва аз лоиҳаҳои татбиқшаванда дар самти дахлдор нишон дода шавад. Иҷрои чунин талабот мукаммалӣ ва тамомияти лоиҳа ва вижагии татбиқи онро дар ин ё он соҳаи муайян нишон медиҳад [Ниг.: 1; 3; 7; 12].

Вижагии татбиқ ва идоракунии лоиҳа – бисёр лоиҳаҳо дар доираи фаъолият ва сохторҳои мавҷудаи анъанавию маъмулӣ наметавонанд бапуррагӣ роҳандозӣ шаванд ва ҳамеша дар ин маврид сохторҳои иловагӣ ва намудҳои мухталифи корхоро тақозо мекунанд. Бинобар ин, дар мавридҳои муайян ҳатто барои лоиҳаҳои хурдтарин ва ҷузъитарин низ корҳои фарқкунанда ва ё дастаҳо, шубҳо ва сохторҳои иловагӣ тақозо мешавад.

Мониторинг дар лоиҳа - раванди ҷамъоварии мавод вобаста ба тамоми самтҳои татбиқ ва дахлдори лоиҳа бо мақсади таҳлил ва хулосабарориҳои мушаххас оид ба сифати татбиқ ва роҳҳои расидан ба ҳадафҳои лоиҳавӣ доништа мешавад. Мониторинг имкониятҳои зеринро барои мудирияти лоиҳа фароҳам меорад:

- таҳлили вазъияти татбиқ ва роҳандозии лоиҳа;
 - мушаххас намудани мушкилиҳои лоиҳа ва коркарди роҳҳои ҳалли онҳо;
 - татбиқи саривақтӣ ва дақиқи нақшаҳои лоиҳавӣ;
 - андозагирӣ аз раванди иҷрои вазифаҳои лоиҳавӣ;
 - натиҷагирӣ ва мушаххас намудани ҳадафҳои ояндаи лоиҳавӣ;
 - натиҷагирӣ аз татбиқи нақшаҳои қаблан таҳияшуда;
 - натиҷагирӣ оид ба захираҳои инсонӣ, молиявӣ ва моддӣ.
- Мониторинг – раванди бардавом ва муназзам аст. Системаи мониторинг ҳанӯз қабл аз роҳандозии вазифаҳо ва корҳои лоиҳавӣ бояд тарроҳӣ шавад. Корҳои мушаххас вобаста ба мониторинг бояд ба нақшаи корҳои лоиҳавӣ ворид карда шавад ва қабл аз оғози корҳои он тасдиқи худро ёбад.

Мониторинг дар ду сатҳ гузаронида мешавад:

- Сатҳи якум – аз тарафи иҷрокунандагони лоиҳа;
- Сатҳи дуюм – аз тарафи маблағгузори лоиҳа.

Мониторинг низ мисли баҳодихӣ метавонад вобаста дар се марҳила гузаронида шавад:

- мониторинги муқаддамотӣ;
- мониторинги равандӣ;
- мониторинги ниҳой.

Бучети лоиҳа – бучети лоиҳа мутобиқан ба вазифаҳои лоиҳа таҳия ва коркард мешавад. Бучет тамоми нуктаҳои муҳими хароҷотро бо назардошти саҳми маблағгузор ва саҳми ташкилоти шумо ва дастаи лоиҳавии шуморо бояд фаро гирад. Шумо наметавонед, ки тамоми хароҷоти лоиҳаро ба донор вогузор намуда, саҳми худро камрангтар ва ё нопурра нишон диҳед. Саҳми худро дар баробари хароҷоти молиявии маблағгузор нишон дода тавонистан афзалияти шуморо дар мавридҳои муайян собит менамояд. Бучети лоиҳа аз категорияҳои муайян иборат аст, ки яке аз гунаҳои он ба таври зайл аст:

- ҳайати басти кории кормандон;
- мушовирон;
- сафарҳои хизматӣ;

- воситаи алоқа ва муҳобирот;
- харочоти мустақим (ичора, таҷҳизоти коргузорӣ ва ҳуҷҷатнигорӣ);
- таҷҳизот;
- харочоти интишорӣ (типографӣ);
- пардохтҳои ҳатмӣ (андозҳо);
- харочоти ғайримунтазира;
- хизматрасонии бонкӣ.

Шарти дигари комёбиҳо дар татбиқ ва мудирияти лоихаҳо, бегумон камназирии лоиха ва нодир будани натиҷагириҳо аз татбиқи лоиха аст. Камназирии лоиха яке аз шартҳои асосии татбиқи самаранок ва натиҷагирии дилхоҳ аст. Дар баробари ин мафҳуми “камназирӣ” маънои онро надорад, ки шумо аз таҷрибаи пешин истифода накунад. Аз таҷриба бояд чунон истифода намуд, ки он барои шумо ба мисли як зинаи оғозии рушду пешрафт хизмат кунад. Шарти дигари истифодаи таҷриба он аст, ки дар ҳолати сар задани вазъи ғайримунтазира ҳатман ҳамагон кӯшиш мекунад, ки ба таҷриба таъя кунад. Таҷриба бузургтарин сарвати иҷтимоӣ аст ва шарти асосии ба марҳилаи имрӯза расидани ҳаёти иҷтимоӣ низ аз он далолат мекунад, ки инсоният таҷрибаи талху гуворои таърихӣ худро то андозае бе мерос гирифта, аз он то ба ҳадди зарурат истифода кардааст. Аммо, мутаассифона таҷрибаи як ҳунарманд, як аллома ва ё як шахсияти нотақрору муваффақи таърих ба мерос гузошта намешавад, таҷриба тавассути ирсият ба насли баъдӣ интиқол намепазирад ва албатта дар ин ҷо баъзе ғаризаҳои истисно намудан мумкин аст.

Собит кардани он, ки лоихаи шумо камназир ва аз дигар усулҳои ҳалли масъалаи пешомада бартарӣ ва афзалият дорад, аз шумо малакаҳои махсуси касбиро тақозо менамояд ва чунин ибтиқори шумо баробари як эҷод ва як эҷоз аст. Нодир будани тарзи татбиқ ва ҳалли масъалаҳо тавассути лоихаи шумо шарти комёбиҳои шумо хоҳад буд ва ҳамеша бояд талош варзид, то дар ин ҷода як кори тозаву нотақрор, як андешаву амали нодир камназир ба даст орд ва ин бегумон нишони пешрафт аст ва дар ин бора аллома Иқболи Лоҳурӣ мефармояд:

Бикан бо тешаи худ ҷодаи хеш,
Ба роҳи дигарон рафта азоб аст.
Гар аз дасти ту кори нодир ояд,
Гуноҳе ҳам дар он бошад савоб аст.

Нотақрорӣ маҳсулот ва хизматрасониҳои лоиха ва умуман натиҷагирии нотақрор аз лоиха муддати бардавомро фаро намегирад. Ҳамеша маҳсулоти нодир ба маҳсулот ва меъёри маъмулӣ бадал мешавад. Бинобар ин, раванди мудирияти лоихаҳо ҳамеша ба навгонӣ ниёз дорад ва ин раванд марҳалаҳои тема-рематикӣ дошта, ҳар як марҳила ҳамдигарро тақвият медиҳад ва такмил месозад. Дар ин замина ҳар як маҳсулот ва хизматрасониву натиҷагирии нав дар давоми як рӯзи минбаъда ва ё як моҳу як соли минбаъда ба маводи маъмулӣ бадал мешавад ва моро ба сӯи навгонии дигар тақон медиҳад, яъне

маҳсулоти як замон наву тоза ва қобили тавачҷуху бозоргир бо гузашти вақт гоҳо ба муддати басо кӯтоҳ ба маҳсулоти маъмулу анъанавӣ ва ҳатто кухна мубаддал мешавад. Чунин раванди зина ба зина болораванда моро намегузорад, ки дар як пиллаи зина барқарор истем. Аммо бояд бар он тарафи масъала низ бештар тавачҷух намоем, ки на ҳар навгонӣ ва натиҷаи камназиру нодир ба манфиати мову ҷомеа хоҳад буд ва мабод, ки ташаббуси мо боиси ташвиши дигарону нокомиву шармзадагии мо гардад, чунон ки Мавлоно фармудааст:

Потихӣ гаштан бех аст аз кафши танг,
Дарди ғурбат бех, ки андар хона чанг.

Дар таҳия ва татбиқи лоиҳаҳо аз усул ва методҳои гуногун истифода мебаранд, ки ба таъбире теъдоди он усулу тадбир аз ҳисоб бурун шудааст, аммо дар ин миён метавон аз усулҳои нисбатан пешрафта ва эҷодкорона зикр кард. Дар ин росто ҳангоми таҳия ва татбиқи лоиҳаҳо дар бештари маворид аз усулҳои бо номи «Таҳлили SWOT» ва «Таҳлили SMART» ба таври самаранок истифода мебаранд, ки дар зер дар бораи ин ду усул ибрози андеша хоҳем кард [Ниг.: 2; 4].

Таҳлили SWOT як усули муфид барои фаҳмидани тавоноӣ ва камбудҳои худ ва инчунин барои муайян кардани имкониятҳои мавҷуда ва хатару таваккулҳои мебошад, ки шумо ба онҳо рӯбарӯ мешавед. SWOT махсусан барои он пуриқтидор аст, ки бо андаке заҳмати фикрронӣ он метавонад ба шумо кӯмак расонад, ки имконот ва инчунин истифодабарии пурраи онро фароҳам оваред. Бо дарки заъф ва сустии фаъолияти худ шумо метавонед идора ва аз байн бурдани таҳдиде, ки дар акси ҳол дорой ва иқтидори шуморо паст мекунад, бартараф намоед. Тавоноӣ ва заъфу камбуди, ки дар ташкилот ва ё коргоҳи шумо мавҷуд аст, маҳз тавассути ҷадвали SWOT мушаххас мешавад ва дар баробари ин, ҷадвали мазкур имкониятҳо ва хатару таваккул ва дигар омилҳои дохиливу берунаи ба фаъолияти шумо таъсирбахшро ташхис менамояд ва барои баҳодихии мувофиқ имконият фароҳам меорад. Аз ин сабаб, SWOT баъзан таҳлили дохилию берунии вазъ ва низоми фаъолият номида мешавад.

Ҳамин тавр, SWOT ихтисораест, ки аз забони англисӣ (strengths - тавоноҳо, weaknesses – заъф ва норасоӣҳо, opportunities - имкониятҳо, threats – хатар ва омилҳои ташвишвар) ба забонҳои дигар иқтибос шуда, ба таври зайл тавзеҳ меёбад:

Тавоноҳо

Дастаи лоиҳавӣ ва ё коргоҳи Шумо чи бартарихоро дорост?

Шумо чиро бехтар аз каси дигар иҷро мекунад?

Қадам захираҳои нодир ё арзишмандро Шумо метавонед пешниҳод кунеду дигарон не?

Чиро одамон дар бозор чун бартарӣ ва тавоноии Шумо мебинанд?

Қадам омилҳо метавонанд исбот кунанд, ки Шумо «дасти хуби фуруш ва хизматрасонӣ» доред?

Намунаи пешниҳоди нодирӣ фурӯш ва хизматрасонии ташкилоти Шумо чӣ аст?

Тавоноӣҳо худро ҳам аз назари дохилӣ ва аз нуқтаи назари муштариён дар бозори худ дида мебароем.

Инчунин, агар шумо дар муайян кардани тавоноӣҳо душворӣ кашед, кӯшиш кунед афзалиятҳои ташкилоти худро нависед. Баъзе аз онҳо умедворем, ки тавоноӣ хоҳад буд!

Ҳангоми аз назар гузарондани тавоноӣҳои худ дар бораи иқтисодии рақибони худ низ фикр кунед. Барои мисол, агар ҳамаи рақибони Шумо маҳсулоти аълосифат пешниҳод намоянд, он гоҳ раванди истеҳсоли маҳсулоти хушсифат ин тавонии Шумо нест, балки ин як зарурат аст.

Заъф ва норасоӣҳо

Чиро Шумо метавонед беҳтар гардонед?

Аз чӣ бояд дурӣ ҷӯед?

Чи чизро одамон дар бозори шумо эҳтимол чун норасоӣ мебинанд?

Қадам омилҳо ба Шумо беҳтар зиён мерасонанд?

Боз ҳам ин масъаларо аз мавқеи дохилӣ ва берунӣ дида мебароем: Оё одамони дигар камбудихое, ки Шумо намебинед, ба назар мегиранд? Оё рақибони Шумо кори худро беҳтар аз Шумо мекунанд?

Беҳтар мебуд, ки нисбатан воқеъбин бошед ва агар ба ягон мушкилӣ ва ё масъалаи ногувор рӯбарӯ шудед, пас талош кунед, ки онро бартараф кунед ва онро чун як таҷриба ва чун як сабақ баррасӣ кунед.

Имкониятҳо

Чӣ имкониятҳои хубро Шумо метавонед номбар кунед?

Қадам тамоюлҳои ҷолиб ҳастанд, ки Шумо медонед?

Имкониятҳои муфид аз инҳо вобаста аст:

Тағйирот дар технология ва бозор дар микёси васеъ ва маҳдуд.

Тағйирот дар сиёсати давлатӣ вобаста ба соҳаи Шумо.

Тағйирот дар ҷомеа, гурӯҳи аҳоли, тағйири тарзи ҳаёт ва ғайра.

Ҷамъовариҳои иттилоот оид ба тавоноӣ равиши муфиде барои баррасии имкониятҳо аст. Интиҳобан, ба камбудихои худ назар кунед ва аз худ бипурсед, ки оё Шумо метавонед имкониятҳои навро тавассути аз байн бурдани онҳо фароҳам оваред.

Ҳатарҳо

Бо чӣ гуна душвориҳо дучор мешавед?

Рақибони Шумо бо чи қорҳое машғуланд, ки натиҷаи он метавонад барои шумо баъзе муаммоҳоро пеш орад?

Оё стандартҳои сифат ё дигар хусусиятҳои қор, маҳсулот ва хизматрасонии худро тағйир медиҳед?

Оё тағйир додани технологияи муайян дар соҳаҳои ба фаъолияти шумо алоқаманд ба мавқеи Шумо таҳдид мекунад?

Оё эҳтимолияти мушкилоти қарз ё раванди мушкили пардохти мол ва хизматрасонӣ вучуд дорад?

Усули дигаре, ки аз он дар мавриди таҳияи мақсад дар лоиҳа ба таври самарбахш истифода мебаранд, «тахлили SMART» ном дорад. Агар Шумо лоиҳаи худро аллақай таҳия кардаед, пас бояд тавачҷуҳи худро ба рушди якҷанд самтҳои дигар, ки ба шумо имконияти нави комёбиҳоро медиҳад, равона созед. Маъмулан, ҳадафҳо бояд басо мушаххас, дақиқ, воқеӣ, андозапазир ва дар вақти муайян татбиқшаванда бошанд.

Барои бо чунин сифатҳо роҳандозӣ намудани лоиҳа Шуморо зарур аст, ки мутобиқи чадвали SMART ҳадафҳои худро мушаххас намоед.

SMART яке аз меъёрҳои басо ҷолиб ва самаранокӣ мушаххаскунандаи ҳадафҳои лоиҳавӣ аст. SMART аз нигоҳи муҳаққиқони гуногун якҷанд гунаҳои каме фарқкунандаро дорад, ки метавонад барои таҳияи ҳамаҷонибаи ҳадафҳои мо истифода шавад [Ниг.: 2; 4; 13].

SMART худ ихтисораи махсус аст, ки ҳар як ҳарфи он ба номи мафҳумҳои мушаххас далолат мекунад, ки ба таври зайл аст:

S - specific, significant, stretching – мушаххас, махсусгардонидашуда, назаррас;

M - measurable, meaningful, motivational – андозапазир, маънодор, ҳавасмандгардонанда;

A - assignable, achievable, acceptable, action-oriented – мувофиқабар, имконпазир, мақбул, натиҷаовар;

R - realistic, relevant, reasonable, results-oriented – воқеӣ, дахлдор, маъқул, натиҷаовар;

T - time-based, time-bound, timely, tangible, trackable - вақтасос, вақтбаста, саривақтӣ, даркшаванда, мутобиқ ба вақти муайян.

Вақте ки шумо ба таҳияи лоиҳа оғоз мекунед, ҳатман мувофиқи бандҳои SMART лоиҳаи худро аз санҷиш гузаронед, ки оё ба ҳамаи талаботи он комилан ҷавобгӯ ҳаст ё не. Усули мазкур барои мутамарказ кардани иқтидори зеҳнӣ ва тавачҷуҳи инсон барои ҳалли як муаммои мушаххас буда метавонад ва дар ин росто гуфтан мумкин аст, ки инсонҳо ҳама аз офариниш барои худ имконоти зеҳнии муайяноро гирифтаанд ва он барои ҳалли масоили рӯзмарра кофист. Шарти асосӣ дар ин росто он аст, ки мо на ҳамеша ҳамин имконоти зеҳнӣ тачрибавии худро мутамарказ ва ба сӯйи ҳадафи асосӣ равона кардан метавонем. Бандҳои асосии SMART ба таври зайл баррасӣ мешаванд:

Мушаххас, дақиқ:

Ҳадафи Шумо дар лоиҳа комилан мушаххас баён шудааст ва касе, ки донишҳои аввалияро дар бораи лоиҳа дорад, ҳадафи Шуморо ба осонӣ мефаҳмад.

Андозапазир, ченшаванда

Бидонед, ки ҳадафи Шумо дастрас аст ва ё расидан ба он имконпазир аст ва мушаххас кунед, ки ба кадом андоза ҳоло ҳадафи Шумо аз натиҷа дур аст. Агар ҳамин нуктаҳоро мушаххас карда тавониста бошед, пас ҳадафи шумо андозапазир аст. Мушаххас кунед, ки қай Шумо ба ҳадафи худ ноил мешавед.

Мувофиқашуда

Созишнома дар мувофиқа бо ҳамаи ҷонибҳои манфиатдор таҳия ва тасдиқ шудааст, тамоми тарафҳо дар шакли басо дақиқ ва шаффоф аз ҳадафҳои лоиҳа, тартиби татбиқи лоиҳа ва натиҷаҳои он бохабаранд.

Воқеъ

Шумо ҳадафу вазифаҳои лоиҳавиро дар доираи имкониятҳо ва захираҳои мавҷуд мушаххас ва таҳия намудаед.

Дар асоси вақт

Ҳадафҳои шумо дар ҷаҳорҷӯбаи вақт таҳия гардида, замони расидан ба мақсад мушаххас аст.

Ҳамин тавр, дар даврони муосир қорбурди лоиҳаҳо дар ҳалли муаммоҳои иҷтимоию иқтисодӣ яке аз имкониятҳои хуби расидан ба ҳадафҳо маҳсуб мегардад. Бинобар ин, таҳия, татбиқ ва мудирияти лоиҳаҳо бо мақсади ҳалли мушкилоти иҷтимоӣ ба сифати як воситаи самарбахш муаррифӣ мешавад.

Феҳристи маъхазҳо:

1. Аверченко Л.К. и др. Психология управления: курс лекций – Новосибирск. М., 1997. – 250 с.
2. Богданов, В. В. Управление проектами. Корпоративная система - шаг за шагом / Вадим Богданов. — М., 2012. - 248 с.
3. Ганиев Т.Б. Менечмент: Санъати роҳбарӣ. Қисми 3. – Душанбе, 2006. – 550 с.
4. Заренков, В. А. Управление проектами: учеб. пособие / В. А. Заренков. – 2 –е изд. – М.: АСВ, 2006.
5. Иолева Г.В. Феномен сознания. – М., 2003. – 632 с.
6. Каримов У. Андешаҳои иқтисодии бозаргонии Абуҳомиди Ғазолӣ. - Душанбе, 2001. - 127 с.
7. Классики менеджмента /Под ред. М. Уорнера. СПб.: Питер., 2001 – 1168 с.
8. Костенко, Е.П., Михалкина Е.В. История менеджмента: учебное пособие / Е.П. Костенко, Е.В. Михалкина. - Ростов-на-Дону: Издательство Южного федерального университета, 2014. - 606 с.
9. Морозов А.В. Управленческая психология. /Учебник. М.: Акад. проект. 2003. – 288 с.
10. Резник С.Д. Персональный менеджмент. Учебник. - М.: Инфра. 2004. – 622 с.
11. Травин В.В., Могура М.И. и др. Развитие управленческого потенциала. – М.: Дело. – 2005. – 128 с.
12. Gary R. Heerkens. Project Management. New York, 2002. – 266 p-s.
13. Russell W. Darnall, John M. Preston. Beginning Project Management. New York, 2015. -553 p-s. <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa>

МАРҲИЛАИ НАВИН ДАР РУШДИ ҲАМКОРИҶО МИЁНИ ТОҶИКИСТОН ВА УЗБЕКИСТОН

Бобозода Фаридун – н.и.т., декани факултети муносибатҳои байналмилалии Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел: (+992) 90 111 20 02, E-mail: bfarid@list.ru

Соли 1993 аз ҷониби Раиси Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон самтҳои асосии сиёсати хориҷии кишвар муайян гардида, аз рӯи маҳалли ҷуғрофӣ, мавқеи геополитикӣ ва манфеи иқтисодӣ он ба 5 ҳавзаи сиёсӣ тақсим ёфта буд, ки ба ҳавзаи дуюми он робитаҳои наздику манфиатбахш бо ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ шомил аст. Дар ин росто муносибатҳои Тоҷикистон бо кишварҳои ҳамсоя, аз ҷумла Ҷумҳурии Узбекистон аз аҳамияти махсус бархӯрдор буда, бо дарназардошти омилҳои ҳамҷаворӣ, муштарақоти тарзи зиндагӣ, ҳамзистии осоишта ва деринаи робитаҳои ҳасанаи ду халқу кишвар, робита бо Ўзбекистон яке аз самтҳои афзалиятдоштаи сиёсати хориҷии Тоҷикистон мебошад.

Калимаҳои калидӣ: Тоҷикистон, Ўзбекистон, робитаҳо, истиқлолият, иқтисодиёт, тиҷорат, фарҳанг.

НОВЫЙ ЭТАП В РАЗВИТИИ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ ТАДЖИКИСТАНОМ И УЗБЕКИСТАНОМ

Бобозода Фаридун – к.и.н., декан факультета международных отношений Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саид Носира 33, тел: (+992) 90 111 20 02, E-mail: bfarid@list.ru

В 1993 году Председатель Верховного Совета Республики Таджикистан Эмомали Раҳмон, определяя основные направления внешней политики страны, отметил что, Таджикистан по своему географическому расположению, геополитической позиции и экономическим интересам входит в пять политических субрегионов. Второй субрегион – Центральная Азия, дальнейший рост регионального сотрудничества и объединение экономических возможностей входит в сферу жизненно важных интересов Таджикистана и всех стран региона, в том числе Республики Узбекистан. Для Республики Таджикистан отношения с Узбекистаном, учитывая давние исторические, культурные, экономические факторы, дружбы и добрососедства, считаются приоритетными.

Ключевые слова: Таджикистан, Узбекистан, отношения, независимость, экономика, торговля, культура.

NEW STAGE IN DEVELOPMENT OF COOPERATION BETWEEN TAJIKISTAN AND UZBEKISTAN

Bobozoda Faridun – Candidate of History, Dean of the Faculty of International Relations, Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 90 111 20 02, E-mail: bfarid@list.ru

In 1993, the Chairman of the Supreme Council of the Republic of Tajikistan, Emomali Rahmon, while determining the main directions of the country's foreign policy, noted that Tajikistan, in its geographic location, geopolitical position and economic interests, is included in five political subregions. The second subregion is Central Asia, the further growth of regional cooperation and the unification of economic opportunities enters the sphere of vital interests of Tajikistan and all countries of the region, including the Republic of Uzbekistan. For the Republic of Tajikistan, relations with Uzbekistan, taking into account long-standing historical, cultural, economic factors, friendship and good-neighborliness are considered to be a priority.

Key words: *Tajikistan, Uzbekistan, relations, independence, economy, trade, culture.*

Чумхурии Тоҷикистон ба ҳайси субъекти муносибатҳои байналмилалӣ ва пешбарандаи сиёсати мустақили хориҷӣ баъд аз қабули Эълومия ва Изҳороти Шӯрои Олии Чумхурии Тоҷикистон «Дар бораи истиқлолияти давлатии Чумхурии Тоҷикистон» аз 24-уми августи соли 1990 ва 9-уми сентябри соли 1991 ба арсаи сиёсати ҷаҳонӣ шомил шуд.

Барои Тоҷикистон дар марҳилаи аввал идомаи муносибат бо кишварҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, алалхусус, давлатҳои ҳамсоя басо муҳим ва тақдирсоз ба шумор мерафт.

Яке аз вазифаҳои аввалиндараҷаи Ҳукумати Тоҷикистон дар чунин давраи ҳассос, пеш аз ҳама, дуруст ба роҳ мондани сиёсати хориҷии кишвар буд. Мутаассифона, мочароҳои сиёсӣ, ҷоҳу қудратҳои маҳалгарой ва иллатҳои дигар миллатро пароканда ва кишварро ба вартаи касодии иқтисодиву сиёсӣ гирифтور сохта, якпорчагӣ мавҷудияти Тоҷикистонро дар харитаи сиёсии ҷаҳон зерӣ хавфу хатар гузошт.

Хушбахтона, ба бахти миллату давлати Тоҷикистон инсонӣ ватандӯсту сулҳпарвар - Эмомалӣ Раҳмон дар чунин як давраи душвори

сиёсиву иқтисодӣ роҳбарии кишварро бар уҳда гирифт. Дар давоми 26 соли истиқлолияти давлатӣ сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти сарвари Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти кишвар, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон марҳилаҳои пайдоиш, ташаккул ва таҳаввулро сипарӣ намуда, давра ба давра фаъол, мутавозин, воқеъбинона, ҳадафмандона, босамар, фарогир ва бисёрсамтӣ шудааст. Ин сифатҳо аз фаро расидани марҳилаи сифатан нав дар сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон, яъне аз марҳилаи тақомули он дарак медиҳанд ва эътимоди шахрвандони кишварро ба он зиёд мекунад, ки дипломатияи тоҷик имрӯз ба иҷрои вазифаҳои муҳимтар ва бузургтар омода аст.

Сарвари давлат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон 28-уми декабри соли 1993 дар ҷаласаи Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба сиёсати хориҷии кишвар суҳан ронда, самтҳои асосии онро аз рӯи маҳалли ҷуғрофӣ, мавқеи геополитикӣ ва манофеи иқтисодӣ ба 5 ҳавзаи сиёсӣ тақсим намуд, ки ба ҳавзаи дуюми он робитаҳои зичу манфиатбахш бо ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ шомил мебошад.[2,79]

Тавре, ки аз сиёсати пешгирифтаи давлат ва Ҳукумати Тоҷикистон бармеояд, ҳамкорӣ бо кишварҳои Осиёи Марказӣ яке аз самтҳои асосии сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян гардидааст.

Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ибтидо сиёсати дохилию хориҷии худро ба ҳифзи истиқлолият ва тамомияти арзӣ, амният ва ваҳдати миллӣ, бунёди ҷомеаи демократӣ, рушди иқтисоди бозорӣ, эҷоди заминаҳои устувори ҳуқуқию байналмилалӣ ҳамкориҳо равона кард. Густариши ҳамкориҳои гунгунҷанбаи мутақобилан судманд бо кишварҳои ҷаҳон, созмонҳои гуногуни байналмилалӣ дарҳӯри манофеи миллии кишвар буда, роҳбарияти ҷумҳурӣ баҳри татбиқи амалии он пайваста саъю талошҳо меварзад.

Дар ин росто муносибатҳои Тоҷикистон бо кишварҳои ҳамсоя, аз ҷумла Ҷумҳурии Узбекистон аз аҳаммияти вижа бархӯрдор аст. Бо дарназардошти омилҳои ҳусни ҳамҷаворӣ, муштарақоти тарзи зиндагӣ, ҳамзистии осоишта ва деринаи робитаҳои ҳасанаи ду халқу кишвар, муносибат бо Узбекистон яке аз самтҳои афзалиятдоштаи сиёсати хориҷии Тоҷикистон мебошад.

Бояд қайд кард, ки Тоҷикистону Узбекистон дорои таърих ва фарҳанги муштарак буда, ин ду давлати ҳамҷаворро зиндагии якҷояи 70-сола дар ҳайати Иттиҳоди Шӯравӣ боз ҳам ба якдигар наздик намудааст.

Ҳамкориҳои дучонибаи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Узбекистон дар даврони мустақилият аз 22 октябри соли 1992 бо барқарор шудани муносибатҳои дипломатӣ оғоз гардида, имрӯз сафорати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Узбекистон ва сафорати Ҷумҳурии Узбекистон дар Тоҷикистон фаъолият менамоянд.

Пахлӯҳои гуногуни робитаҳои дучониба ҳамвора дар ҳоли густариш буда, дар инкишофи дӯстиву қаробати беш аз пеши тоҷикону ўзбекон ахиран, заминаҳои хуб роҳандозӣ мешаванд. Пешрафту комёбиҳои ин ду кишвар самтҳои нави ҳамкорихоро ба вучуд меоранд. Бо таваҷҷуҳ ба ин, зарурати омӯзишу баррасӣ ва дарёфти бархӯрду шеваҳои бехтари рушди ҳамкорихо ба миён меояд.

Миёни Тоҷикистону Узбекистон то имрӯз зиёда аз 100 созишномаҳои байниҳукумати ба имзо расидааст, ки миёни онҳо Созишнома оид ба дӯстӣ, ҳамсоиягии нек ва ҳамкориҳои дучониба аз 4-уми январи соли 1993 ва “Аҳдномаи дӯстии абадӣ” аз 15-уми июни соли 2000 мақоми хосро соҳиб мебошанд.

Солҳои аввали истиқлолият робитаҳои гуногунҷабҳаи ҳарду кишвар рушду тавсеа намуда, ба натиҷаҳои назаррас ноил гашта буд. Барои мисол, агар соли 1991 гардиши мол миёни Тоҷикистону Узбекистон ба 10,5 млн. доллари ИМА баробар бошад, соли 1997 он ба 434 млн. доллари ИМА расид. Соли 1998 дар Ҷумҳурии Узбекистон Рӯзҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо тантана ва дар сатҳи олии баргузор гардида буд.

Саҳифаи нав дар таърихи Тоҷикистони соҳибистиклол аз 27 июни соли 1997, яъне бо имзо шудани Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллии Тоҷикистон оғоз мешавад. Маҳз бо талошҳои сиёсати дурандешонаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар кишвари ҷангдида марҳилаи рушд ва устуворшавии иқтисодӣ, бахши иҷтимоӣ, сиёсати хориҷиву робитаҳои хориҷӣ ва ғайра оғоз гардид. Дар ҳамин замина, барои Тоҷикистон муносиботи хуби ҳамсоиягӣ бо Узбекистон мақоми хосро касб кард.

Пӯшида нест, ки Ҷумҳурии Узбекистон то замони ба даст омадани ваҳдати сартосарӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ифтитоҳи сафорат дар шаҳри Душанбе худдорӣ намуда, танҳо намоёндагии кишвари ҳамсоия ҳамчун миссия фаъолият мекард. Сафорати Ҷумҳурии Узбекистон дар шаҳри Душанбе 15 майи соли 1998 ба кори худ оғоз кардааст. Ин амал, албатта, аз эътимоди Ҳукумати Ислоҳ Каримов нисбат ба Ҳукумати Тоҷикистон бо сарвари сиёсатмадори ҷавон, вале матину қабирирода муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дарак дода буд.

Дар муносиботи байнидавлатии Тоҷикистону Узбекистон воқеаҳои муҳим, ин ташрифи Президенти Ҷумҳурии Узбекистон Ислоҳ Каримов ба Тоҷикистон 15 июни соли 2000 ва ташрифи ҷавобии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Узбекистон 27 декабри соли 2001 мебошанд.

Вале, мутаассифона, новобаста аз пешравии зикршуда, аз аввали солҳои 2000 ба баъд муносибати ду кишвари ба ҳам дӯсту бародар коста гардида, ҳатто миёни ду кишвар режими раводид қорӣ гардид. Гардиши мол то ба дараҷае поён рафт, ки он соли 2015 ба 9 млн. доллари ИМА расид. Кишвари ҳамсоия нисбат ба Тоҷикистон сиёсати ғайридӯстонаро

пеш гирифт, ки он боиси душвориҳо дар рафту омади шахрвандони ду кишвар гардид. Иштибоҳ нахоҳад шуд, агар гӯем, ки ҳамкориҳои олимону донишмандон, санъаткорону варзишгарони ду кишвари ҳамсоя тақрибан аз байн рафт.

Соли 2016 баъд аз иваз шудани роҳбарияти Ҳукумати Ҷумҳурии Узбекистон ва дар интиҳоботи президентии ин кишвар пирӯз гардидани Шавкат Мирамонович Мирзиёев дар як муддати кӯтоҳ муносиботи Тоҷикистону Узбекистон сифату суръати дилхоҳро гирифта истодааст.

Ногуфта намонад, ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти кишвар, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз аввалинҳо шуда Шавкат Мирзиёевро бо пирӯзиаш табрик гуфтанд. Мардуми Тоҷикистону Узбекистон бо як дили гарм интизори муътадил гардидани муносибати ду кишвар шуданд.

Имрӯзо бо саъю кӯшиши ҳукуматҳои Тоҷикистону Узбекистон чандин масъалаҳои баҳснок ҳалли хешро меёбанд. Хушбахтона, иртиботи ҳавоӣ миёни кишварҳо барқарор гардид, ки он рафту омади мардуми ҳар ду кишварро боз ҳам осон менамояд. Тибқи иттилои Вазорати қорҳои хориҷии Ҷумҳурии Узбекистон дар 9 моҳи аввали соли 2017 сафорати ин кишвар дар Душанбе нисбат ба ҳамин давраи соли 2016 21% бештар раводид додааст ва дар маҷмӯъ нисбат ба шахрвандони Тоҷикистон 55938 қорҳои консулӣ анҷом ёфтааст.[5]

Бояд хотирнишон намуд, ки як иқдоми шоистаи миёни ду кишвари ҳамсоя баргузори намоиши молу ашёҳои ширкатҳои истеҳсолию саноатии Узбекистон дар шаҳри Душанбе моҳи апрели соли 2017 мебошад. Дар қорҳои намоишгоҳ аз 160 қорхона 500 намоянда ширкат варзида, 1500 номгӯи маҳсулотро бо тамғаи молии Узбекистон муаррифӣ намуд. Чунин намоишгоҳро Тоҷикистон моҳи октябри соли 2017 дар Тошканд баргузор кард, ки дар он 120 ширкатҳои тоҷикистонӣ муаррифӣ шуданд.

Тайи як соли ахир гардиши мол байни ду давлат рӯ ба афзоиш ниҳода, аз рӯйи ҷамъбасти соли 2016 он то ба 197 млн. доллари ИМА(+17,8% нисбат ба ҳамин давраи соли 2015) расид. Дар 9 моҳи соли 2017 (январ-сентябр) гардиши моли байни ду давлат 178,2 млн. доллари ИМА-ро (+25,2% нисбат ба ҳамин давраи соли 2016) ташкил додааст. Айни замон дар Ҷумҳурии Узбекистон 24 қорхона бо сармояи тоҷикистонӣ ва дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 9 ширкати ўзбекистонӣ бо сармояи худ фаъолият доранд[5]. Моҳи майи соли 2017 Рӯзҳои фарҳангии Узбекистон дар Тоҷикистон баргузор гардида, ҷавобан моҳи октябри ҳамон сол Рӯзҳои фарҳангии Тоҷикистон дар Узбекистон доир карда шуд.

Хулоса, имрӯз мардуми ҳар ду кишвар шоҳиди тағйироту дигаргунӣҳо дар муносиботи Тоҷикистону Узбекистон буда, боварӣ доранд, ки дар муддати на он қадар зиёд ин муносибатҳо шакли сифатан навро касб хоҳанд намуд. Дар замон, ки бухрони молиявӣ

иқтисодӣ ба тамоми бахшҳои иқтисодиёту иҷтимоиёти мамлакатҳо таъсиргузори намуда, минтақаро гурӯҳҳои террористию экстремистӣ таҳдид менамоянд, роҳандозӣ намудани муносибатҳои хуби ҳамсоягӣ миёни Тоҷикистону Узбекистон бешубҳа ба нафъи мардумони ҳар ду кишвар хоҳад буд.

Адабиёт:

1. Дипломатияи Тоҷикистон: дирӯз ва имрӯз. Дар 3 ҷилд /зери наз. Ҳ.Зарифӣ – Душанбе, 2009. – Ҷ.1. – 296 с.
2. Раҳмонов Э.Ш. Тоҷикистон: Чаҳор соли истиқлолият ва худшиносӣ /Эмомалӣ Шарипович Раҳмонов. – Душанбе, 1995. –142 с.
3. Сиёсати хориҷии Тоҷикистон дар масири истиқлолият /зери наз. Ҳ.Зарифӣ – Душанбе, 2011. – 320 с.
4. Бобозода, Ф.Т. Независимость и этапы развития межгосударственных отношений между Таджикистаном и Узбекистаном в 1991-1997 гг. /Фаридун Толибджон Бобозода//Вестник Таджикского национального университета (научный журнал). №3/11(188), часть I. – Душанбе: Сино, 2015. – С.176-181.
5. www.avesta.tj
6. www.m.ru.sputnik-tj.com/asia

МАСЪАЛАҲОИ СИЁСӢ ВА АМНИЯТӢ ДАР РАВОБИТИ ИМА ВА ХИТОӢ

Шукурзода Абдулҳаким – докторанти (PhD) соли аввали кафедраи робитаҳои байналмилалии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, 734005, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 17, тел.: (+992 37) 2 21 47 96, e-mail: h.shakuri@mail.ru

Воҳидов Насридин Ҳизбуллоевич - ассистенти кафедраи муносибатҳои байналмилалӣ ва равандҳои сиёсии Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992) 555 555 147.

Равобити ИМА ва Хитой муҳимтарин робитаҳои дучонибаи таъсиргузор дар сиёсати ҷаҳонӣ ва низоми байналмилалии имрӯз мебошад. Муаллифон дар ин мақола ба масъалаҳои сиёсӣ – амниятии мавҷуд дар равобити ин ду кишвар дар минтақаи Осиёи Ҷануби Шарқӣ ба таври мухтасар мурур намуда, ба хулосае омадааст, ки дар масъалаҳои стратегӣ миёни ин кишварҳо рақобат ва дар масъалаҳои иқтисодӣ ҳамкорӣ вучуд дорад.

Вожаҳои калидӣ: Хитой, ИМА, амният, рақобат, ҳамкорӣ, суитафаҳум, таъсисоти дифоӣ, терроризми байналмилалӣ, сарҳади баҳрӣ, низои минтақавӣ, силоҳи қатли ом, талошҳои дучониба, мушаки ҷастаӣ

ВОПРОСЫ ПОЛИТИКИ И БЕЗОПАСНОСТИ В ОТНОШЕНИЯХ МЕЖДУ США И КИТАЕМ

Шукурзода Абдулҳаким - докторант (PhD) первого курса кафедры международных отношений Таджикского национального университета, г. Душанбе, проспект Рудаки 17, тел.: (+992 37) 2 21 47 96, e-mail: h.shakuri@mail.ru

Воҳидов Насридин Ҳизбуллоевич - ассистент кафедры международных отношений и политических процессов Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира 33, тел.: (+992) 55 55 55 147

Отношения США с Китаем на сегодняшний день являются важнейшими двусторонними отношениями оказывающие влияние на мировую политику и современное международное мироустройство. Автор в статье затрагивает вопросы политики и безопасности, имеющиеся в отношениях между двумя странами в регионе Юго

Восточной Азии и приходит к выводу, что по стратегическим вопросам они конкуренты друг другу, а в экономической сфере являются партнёрами.

Ключевые слова: *Китай, США, безопасность, конкуренция, сотрудничество, непонимание, оборонные объекты, международный терроризм, морская граница, региональный конфликт, оружие массового поражения, двусторонние усилия, ядерная ракета*

ISSUES OF POLITICS AND SECURITY IN RELATIONS BETWEEN THE US AND CHINA

Shukurzoda Abdulkhakim - doctoral student (PhD) of the first course of the Department of International Relations of the Tajik National University, Dushanbe, Rudaki Avenue 17, phone: (+992 37) 2 21 47 96, e-mail: h.shakuri@mail.ru

Vohidov Nasridin Hizbulloevich - Assistant of the Department of International Relations and Political Processes, Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 55 55 55 147

Nowadays, the US relations with China are the most important bilateral relations influencing world politics and the modern international world order. Authors touch upon the issues of politics and security existing in the relations between the two countries in the South-East Asia region and concludes that they are competitors to each other on strategic issues, and are partners in the economic sphere.

Keywords: *China, the United States, security, competition, cooperation, misunderstanding, defense facilities, international terrorism, maritime border, regional conflict, weapons of mass destruction, bilateral efforts, nuclear missile*

Аз миёнаҳои даҳаи 1990 муносибатҳои сиёсӣ ва амниятӣ миёни ИМА ва Хитой дар сатҳҳои гуногун рӯ ба афзоиш будааст. Дар ҳақиқат, ҳар ду кишвар ангезаҳои гуногуне барои барқарорӣи ҳамкориҳои сиёсӣ ва амниятӣ дар ҷиҳати расидан ба ҳадафҳои худ доштаанд. Як ду намунаро ки аз ҷумлаи муҳимтарини онҳо мебошанд, барои мисол ёдовар мешавем:

- тарс аз эҳтимоли бархӯрд намудани нерӯҳои ду кишвар бар асари ҳодиса ё нофаҳмӣ ва ё муҳосибаи нодуруст;

- тамоюл ба огоҳӣ аз ҷаҳолиятҳо ва таъсисоти мудофиавии яқдигар;

- талошҳои зиёд барои роҳандозии таҳаввулоти дилхоҳ дар муҳити амнияти Осиёи Ҷанубу Шарқӣ.

Дар ҳақиқат ҳодисаи 11- уми сентябри соли 2001 равобити ИМА ва Хитойро дучори дигаргунӣ кард. Баъд аз ин ҳамла Хитой хеле зуд тасмим гирифт, ки аз фурсати бавучудомада истифода барад. Бинобар ин, норизогии худро аз терроризми байналмилалӣ ба намоиш гузошт. Илова бар ин ҳимояти худро аз мардуми Амрико дар чаҳорҷӯбаи стратегияи амнияти худ эълон кард. Аз назари мақомоти амрикоӣ, Хитой метавонад бо тавачҷуҳ ба нақше, ки дар СММ дорад, аз тариқи талошҳои дучониба миёни ду кишвар (аз қабилӣ масъалаи Кореяи Шимолӣ), тавассути талошҳои чандҷониба ба мубориза бо терроризм ва густариши силоҳҳои қатли ом бо роҳбарии ИМА кумак кунад.

ИМА аз дер боз дар бораи мақсади асосии Хитой дар ҷиҳати навсозии артиши он кишвар дар ташвиш аст. Артиши Хитой бо номи Артиши озодибархши халқии Хитой бо тақя бар афзоиши пайвастиаи буҷети ҳарбӣ дар ду даҳаи гузашта ба суръат ба навсозии худ идома медиҳад. Тибқи гузориши Вазорати мудофияи ИМА ба Конгресс дар соли 2012 дар бораи таҳаввулоти амниятӣ ва ҳарбӣ (ки шомилӣ кишвари Хитой ҳам мешуд), буҷети ҳарбии эълоншудаи расмӣ Хитой бо дарназардошти таваррум, дар давраи солҳои 2000 – 2011 солоне ба ҳисоби миёна 11,8 % афзоиш доштааст. Дар моҳи марти 2012 Хитой эълон кард, ки буҷети ҳарбиаш дар ҳамон сол 106 млрд доллар хоҳад буд, ки 11,2 % нисбат ба соли 2011 афзоиш доштааст. Ин буҷет дар соли 2014 ба 130 млрд доллар расид. Пентагон бовар дорад, ки масрафҳои низомии “ҳақиқии” Хитой дар соли 2011 наздик ба 120-180 млрд доллар будааст.[1,6]

Пентагон дар гузориши соли 2012 ба Конгресс барномаҳои навсозии ҳарбии Хитойро бо номи “ Беҳбудӣ тавоноии Артиши озодибархши халқии Хитой барои идораи амалиёти низомии минтақавӣ, аз ҷумла амалиёти зидди мудохиларо ба унвони вазифаи муайяншудае, ки барои пешгирӣ аз қудратҳои низомии хоричӣ (ИМА) аз мудохила дар низоъҳо ва ҳамчунин пешгирӣ аз муқобилаи онҳо дар баробари сурат гирифтани ҳадафҳои низомии Хитой тарроҳӣ шудаанд”, тавсиф мекунад. Тибқи ин гузориш дигар афзалиятҳои Артиши озодибархши халқии Хитой иддаоҳои минтақавӣ ва рушди амалиёти ғайриҷангӣ (аз амалиёти зидди дуздӣ дарёӣ ва зидди терроризм, кумакҳои башардӯстона, ҳифзи сулҳи СММ, муҳофизати масирҳои баҳрӣ ва таъмини сармояҳои ҳавой ва фазой.

Аз ҷумла, дигар барномаҳои ҳарбии Хитой, ки сабаби ташвиши мақомоти Кохи Сафед шудааст, ин кӯшиши густариши мушакҳои балистикии зиддикиштии бо зарбаи кушанда аст, ки ба номи DF- 21D шинохта мешаванд. Гузориши Пентагон тавзеҳ медиҳад, ки ин мушак

бо мақсади “Қобилияти Артиши озодибархши халқии Хитой барои ҳамла ба киштиҳои бузург махсусан киштии ҳавопаймобар дар уқёнуси Ороми Ғарбӣ” фароҳам шудааст. Илова бар ин, Хитой насли нава аз ҳавопаймоҳои қирқунанда ба номи J-20-ро озмоиш кардааст. Киштиҳои зеробии шикории ғайриатомӣ аз Русия харида ва киштиҳои зеробии насли чаҳоруми худашро сохтааст. Ҳамчунин сохти ҳавопаймоҳои қирқунандаи навро афзоиш додааст. Аввалин озмоиши баҳрии киштии ҳавопаймобаре, ки дар соли 1998 аз Украина харидорӣ карда буд, амалӣ кардааст. Гузориши Пентагон ба Конгресс пешбинӣ мекард, ки аввалин киштии ҳавопаймобари сохти Хитой дар соли 2015 мавриди истифода қарор хоҳад гирифт. Ҳамчунин бо ташхиси эҳтимолии маркази амалиёти киберӣ, тавоноии ҳарбии Хитой барои ҳамла ва мудофияи шабакаҳои компютерӣ низ афзоиши ҷиддӣ доштааст. [1,8]

ИМА аз талошҳои Хитой барои нигоҳ доштани ҳавопаймо ва киштиҳои ҳарбии Амрико дар берун аз обҳо ва фазои ҳавоии минтақаи инҳисории иқтисодияш изҳори нигаронӣ кардааст. Махсусан, дар мавриди иддаои густардатари Хитой дар мавриди ҳокимияти қаламрави баҳри Хитой Шарқӣ ва Ҷанубӣ. Амалиёти баҳрии ИМА дар минтақаи инҳисории иқтисодии Хитой масъалае аст, ки метавонад бузургтарин таҳдиди эҳтимолии рӯёруи ҳарбии миёни ИМА ва Хитой шавад. Дар мавриди ихтилоф дидгоҳи Хитой ин аст, ки тибқи Конвенсияи СММ дар бораи ҳуқуқи баҳрҳо, анҷоми амалиёти ҳарбӣ дар минтақаи инҳисорӣ – иқтисодӣ ҳаққи қонуни Хитой аст. Дар ҳоле ки мақомоти амрикоӣ бар онанд, ки ҳуқуқи байналмилалӣ ба кишварҳои соҳилӣ ин ҳақро намендихад.

Низоҳои бар сари даъвоҳои марзӣ дар баҳри Хитой Ҷанубӣ ба як мавзӯи муҳимми амниятӣ барои ИМА дар минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ табдил шудааст. Дар ҳамин мавзӯ ҳукумати Хитой рақобати густардае дар мавриди моликияти баҳши зиёде аз сарҳадҳои баҳрии Хитой Ҷанубӣ бо кишварҳои Малайзия, Филипин ва махсусан Вьетнам дорад. Моҳи июли соли 2010 Котиби давлатии вақти ИМА Ҷиллари Клинтон возеҳу равшан ба манфиатҳои Амрико дар баҳри Хитой Ҷанубӣ ишора карда, ҳифозат аз онро аз сиёсатҳои аслии худ дар минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ донист. Дар ҳақиқат ин баҳр як роҳи обии стратегии муҳим барои неруҳои баҳрии ИМА ба ҳисоб меравад. Проблемаҳои марзии Хитой бо Япония, Филипин, Вьетнам ба дигар кишварҳои Осиёи Ҷануби Шарқӣ сабаби наздик шудани ин кишварҳо ба ИМА дар як рақобати стратегӣ мебошад.

Дар баҳри Хитой Шарқӣ, Хитой машғули низоҳои сарҳадӣ бо Тайван ва Япония барои ҳокимияти ҷазираи Сенкако мебошад. Дар сентябри 2010 бархӯрд миёни киштиҳои гвардияи соҳилии Япония ва

киштии моҳигирии хитой дар наздикии ин ҷазираҳо ва тасмиими Япония барои боздошти хадама ва капитани киштии Хитой (бар асоси қонунҳои Япония), низоъҳои сарҳадӣ миёни ин ду кишварро дар сатҳи бухрони минтақавӣ ва ҳатто байналмилалӣ боло бурд.

ИМА дар ин маврид ҳарчанд мавқеи расмӣ худро баён накард, аммо дар асоси паймони амниятие ки бо Япония дорад, ҳамаи минтақаҳои таҳти назорати Япония аз ҷумла Сенкакоро муҳофизат мекунад. Ин масъала эҳтимоли рӯерӯии ИМА ва Хитойро дар солҳои оянда бештар мегардонад. Дар посух ба ин рафторҳо вазири хоричии Хитой изҳор дошт, ки паймони амнатиҳои Япония ва ИМА як “муомилаи хусусӣ аз тарафи ИМА ва Япония” барои сарзаминҳои Хитой (ҷазираҳо) дар охири ҷанги дуҷуми ҷаҳонӣ будааст. Бинобар ин, ғайриқонунӣ ва безъитбор аст.[3,12]

Мавзӯи ҷосусии киберӣ ба унвони масъалае баҳсбарангез дар равобити ИМА ва Хитой мебошад, ки рӯз то рӯз бештар мешавад. Ин масъала мавриди диққати ҳарду кишвар мебошад. Пешбинӣ карда мешавад, ки ин ду абарқудрат дар солҳои оянда таваҷҷуҳи бештаре дар мавриди ташвишҳои ҳавоӣ ва киберӣ хоҳанд дошт. Дар иртибот ба ҳамин мавзӯ дар моҳи ноябри соли 2011 Созмони иттилоотии марказии Амрико (ЦРУ - CIA) дар гузорише ба Конгресс нисбат ба суистифодаи ҷосусони бегона аз фазои киберӣ ва дуздии иттилооти муҳим аз ширкатҳои амрикоӣ ҳушдор дод. Ин созмон эълон кард, ки ҷосусҳои чинӣ ва рус фаъолиятҳои худро дар ин замина афзоиш додаанд. Дар ин гузориш зикр шудааст, ки шиносӣ кардани кибер – ҷосусҳо хеле душвортар аз “ҷосусҳои инсонӣ” мебошад. Муассисаи Ҳеритейҷ (Heritage) дар як мақола, ки тавассути Димитрий Тедов, сарпарастии лоиҳаи Лидерҳои ҷавон (Yong leedears) дар ҳамин муассиса эълон кард: “Дар 3 октябри соли 2010 FBI аз кашфи шабакаи ҷосусии технологияҳои низомӣ дар Амрико ва дастгир намудани 11 нафари дигар (дар иртибот бо ин шабака) хабар дод. Ба гуфтаи мақомоти баландпояи истихборотии Амрико, кишвари Хитой фаъолияти ҷосусии худро дар саросари ҷаҳон густариш дода истодааст. Амрико ва кишварҳои Аврупои Ғарбӣ барои амалисозии ҳадафи ҷосусӣ қарор додани кибер – ҷосусҳои хитой дар авлавият мебошанд. Ҷосусон аз шабакаҳои компютерӣ бештарини истифодаро мекунанд. Дар чунин шароит ҳакерҳои хитой ки аз бештарин ҳакерҳои дунё ҳисоб мешаванд, метавонанд дар як замони бисёр кӯтоҳ ҳаҷми зиёди иттилоотро дуздӣ кунанд.

Дар тирамоҳи соли 2011 ҳукумати ИМА эълон кард, ки дар сурати оромтар шудани бухрон дар Ховари Миёна, ИМА таваҷҷуҳашро ба минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ бештар хоҳад кард. Ҳақиқатан ҳам, дар пешбурди стратегияи дифоии ИМА дар минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ

ҳамкориҳои стратегӣ бо Япония, Кореяи Ҷанубӣ, Австралия, Филиппин ва густардатар кардани ҳамкорӣ бо шарикҳои навзӯхур ба монанди Ҳиндустон дар ростои манофеи миллии Амрико бештар шудаанд. Ҳарчанд шароит дар Ховари Миёна бадтар шуда бошад ҳам, ИМА дар минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ дар як рақобати стратегии ҷиддӣ бо Хитой қарор дорад. Аз ҷониби дигар муовини раиси Ҷумҳури Хитой дар сафари расмӣ худ ба ИМА моҳи феввали соли 2012 изҳор дошт, ки “Хитой аз нақши судманди ИМА дар густариши сулҳу субот ва муваффақият дар минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ истиқбол мекунад. Айни ҳол, мо умедворем ИМА низ ба манофеъ ва хостаҳои Хитой ва дигар кишварҳои минтақа эҳтиром мегузорад. [6, 17]

Хулоса, пас аз хотимаёбии ҷанги сард то ҳол равобити ду кишвар дар як қолаби печидаи ҳамкорӣ ва рақобати стратегӣ қарор доштааст. Ба ибораи беҳтар метавон гуфт, ки ду кишвар аз намунаи ҳамкориҳои иқтисодӣ ва рақобати стратегӣ пайравӣ кардаанд. ИМА ва Хитой дар ҳавзаҳои васеи ҳамкорӣ дар масоили иқтисодӣ ҳамкорӣ намуда дар масъалаҳои амнияти байналмилалӣ рақобат мекунанд. Аммо дар мавзӯи таъмини амнияти энергетикӣ ба гунае амал мекунанд, ки дар он ҳам рақобат ва ҳам ҳамкорӣ вучуд дорад. Ҳамаи ин масъалаҳо дар якҷоягӣ дар равобити ду кишвар вобастагии мутақобилро ба вучуд овардааст. [1,10]

Стратегияи Амрико дар баробари Хитой чунин будааст:

- пешгирӣ аз густариши нуфузи ҳамаҷонибаи Хитой дар минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ, ИМА барои расидан ба ҳадаф бар пайвандҳои амнияти дучониба таъкид дорад. Илова бар ин, додугирифт бо Хитой ва беҳтар гардонидани равобити иқтисодии чандҷониба бо кишварҳои минтақаро дар дастури кори хеш қарор додааст. Аз назари Бжезинский мушкили сиёсати хориҷии ИМА дар минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ пардохтан ба миллигароии Хитой аст, ки дар сурати бисёр ҷиддӣ ва таҳдидомез шудан Амрико бояд қотеият нишон бидиҳад. [2,86];

- эҷоди эътимоди мутақобил дар равобити дучониба;
- иштироки фаъолонаи Хитой дар масъалаҳои глобалӣ.

Хитой дар навбати худ басо фаъол, вале ором барои рушди стратегияҳои худ дар даврони пас аз ҷанги сард талош кардааст. Дастгоҳи сиёсати хориҷии ин кишвар дар чандин соли охир ба гунае қор кардаанд, ки акнун тасаввури мусолимадомез ва мутафовит бо гузашта аз ин кишвар дар зеҳни дигар шарикон шакл гирифтааст. Бисёре аз кишварҳо аз Хитой ба унвони як кишвари дорой сиёсати хориҷии босубот ва сулҳҷӯ ёд мекунанд. Хитой барои пешгирӣ аз густариши бечунучарои ИМА дар минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ ва ҳамчунин барои рушди ҳамкорӣ ва субот дар минтақа стратегияи наво

барои худ муайян кард, ки аз он иборат буд: табдил додани шуморе аз кишварҳо (аз ҷумла ҳамсоягон) ба шарикҳои ояндаи Хитой.

Адабиёт:

1. Шариатиниё, Муҳсин, Таҳаввулоти ахир дар равобити Амрико ва Чин, Маркази тадқиқоти стратегӣ, соли 2010.

2. Gill Bates. Mathew Oresman and Zbigniew Brzezinski, China's New Journey to the West, CSIS press 2003.

3. Dutton, Peter 2010 Military Activities in the EEZ: U.S. China Dialogue on Security and International Law in the Maritime Commons, China Maritime Studies Institute U.S. Naval War College, Newport, Rhode Island.

4. Wortzel, Larry 2010 China's Approach to Cyber Operations: Implications for the United States, Rayburn House office Building.

5. Office of the Secretary of Defence (2011) Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2011.

6. Zhu, Zhiqun (2006) US - China Relations in the 21st Century, Routledge press.

БАЪЗЕ ЧАНБАҲОИ РАФТОРИ ОДАМОН ДАР РОБИТАҲОИ БАЙНИФАРҲАНҒӢ

Қобилов Муҳаббатшо Замирович – муаллими калони кафедраи муносибатҳои байналмилалӣ ва равандҳои сиёсии Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел: (+992) 933 011 513, E-mail: shohyon@mail.ru

Мақола ба яке аз масъалаи муҳими муосир – проблемаи марбут ба робитаи байни намояндагони фарҳангҳои гуногун бахшида шудааст. Дар зимни баррасии ин муносибатҳо рафтори фардии одамон ва сатҳи забондонии онҳо мавриди таваҷҷуҳи муаллиф қарор гирифтаанд. Муаллиф ҳулосаҳои ҷолиби худро дар боби нақши савияи ҷаҳонбинии шахс ва тарбияи ӯ дар муоширати байнифарҳангӣ пешкаши хонанда менамоянд.

Вожаҳои калидӣ: робитаҳои байнифарҳангӣ, рафтори шахсӣ, забондонӣ, мубодилаи афкор, ҳада, гурӯҳи иҷтимоӣ, ирсият, сатҳи таҳсилот, ҳамгироӣ, гузаит, муошират, таҳсилот, тарбия.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПОВЕДЕНИЯ ЛЮДЕЙ В МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Қобилов Муҳаббатшо Замирович – старший преподаватель кафедры международных отношений и политических процессов Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира 33, тел: (+992) 933 011 513, E-mail: shohyon@mail.ru

В статье речь идёт об актуальной проблеме современности – межкультурной коммуникации. При рассмотрении проблемы особое внимание уделяется личному поведению представителей разных культур, их уровень знания языка в процессе межкультурного общения. Автор анализирует также немаловажную роль воспитания и мировоззрения людей в межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: межкультурные отношения, личное поведение, знание языка, обмен мнениями, подарок, социальная группа, наследственность, уровень образования, интеграция, уступок, общение, воспитание.

SOME ASPECTS OF PEOPLE BEHAVIOR IN INTERCULTURAL COMMUNICATION

Qobilov Muhabbatsho Zamirovich – Senior Lecturer of the Department of International Relations and Political Processes, Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 933 011 513, E-mail: shohyon@mail.ru

The article deals with the actual problem of modernity - intercultural communication. When considering the problem, special attention is paid to personal behavior of representatives of different cultures, their level of language skills in the process of intercultural communication. The author also analyzes the important role of upbringing and world outlook of people in intercultural communication.

Key words: *intercultural relations, personal behavior, knowledge of the language, exchange of opinions, gift, social group, heredity, level of education, integration, concessions, communication, education.*

Рафтори инсонӣ дастоварди тамаддуни башар дар муддати баче тӯлонӣ буда, ҳам ба тариқи ирсӣ ва ҳам аз лиҳози мансубияти фард ба ин ё он гурӯҳи иҷтимоӣ, ҷинсият, синну сол, таҷрибаи шахсии ҳаётӣ, сатҳи таҳсилот ва дигар ҷиҳатҳо ташаккул меёбад. Сарфи назар аз гуногуниҳо одамон дар ҳамаи фарҳангҳо байни худ муносибатҳои гуногун доранд, дар ин равандҳо онҳо бо ҳам мулоқот мекунанд, мубодилаи афкор менамоянд, рафтору кирдорҳои гуногунро зоҳир менамоянд ва ғайра. Маънии ҳар гуна рафторро доништан зарур аст, зеро он на ҳама вақт падидаи сатҳӣ мебошад, балки дар бештар мавридҳо маънии он дар урфу одат нухуфта аст, яъне қазоват дар бораи он, ки кадом рафтор шоиставу кадоме зишт аст, дар фарҳангҳои мухталиф гуногун мебошанд. Ин гуногуниро дар мисоли дар бисёр фарҳангҳо роиҷ будани одати мубодилаи ҳадяҳо мушоҳида намудан мумкин аст.

Чунончи, аксари соҳибкорони олмонӣ ба ёд меоранд, ки дар нахустин робитаи онҳо бо ҳамкоронашон аз мамолики Осиё, ба онҳо ҳадяҳои гуногун тақдим намуданд, ки дар рӯйхат чун армуғон қайд гардиданд.[4.45] Соҳибкорони олмонӣ, чун қоида тайёр нестанд, ки дар мавриди муоширати аввалин, бар замми ин аз одамони тамоман ношинос, ҳадя қабул намоянд. Пеш аз ҳама, ин ҳадяҳо асос гардиданд, ки онҳо дар бораи одати мазкур чун рафтори ғаразнокӣ ҳамкорони осиеӣ худ андешаронӣ ва хулосабарорӣ намуданд. Масъалаи мавқеи ҳадяҳо барои намояндагони фарҳанги Осиё маънии тамоман дигар дошт. Мувофиқи фаҳмиши осиеӣҳо, робитаҳои корӣ бояд дар асоси робитаҳои шахсӣ роҳандозӣ карда шаванд. Бинобар ин, робитаҳои дар барномаҳои дурнамобуда бояд бо фароҳам овардани робитаҳои шахсии мукамал оғоз ёбанд. Барои ин кор аввалан ҳамкорони

худро ба таври амиқ, бо фаҳмишҳои арзиши худ, барои боварӣ ҳосил намудан месанҷанд. Вақте муайян гардид, ки ҳамкорон ба ҳамдигар эътимоду боварӣ ҳосил намуданд ва робитаҳои бисёрсола доранд, робитаи дар ибтидо барқароршударо ба воситаи мубодилаи доимии ба қавле сармояи худвижа, масалан, ҳадяю армуғон идома медиҳанд.

Мувофиқи тарзи рафтори осӣ, барқарор намудани робитаи шахсӣ дар муоширати корӣ чун шарт зарурӣ ҳисобида мешавад. Барои муваффақияти робитаҳои корӣ, дар шакли рафтори осӣ дар баробари робитаҳои шахсӣ сохтори уҳдадорихои байниҳамдигариро созмон додан зарур аст. Масалан, дар шакли ту ба ман, ман ба ту ва амсоли ин. Он барои ҳар як марҳалаи баъдии робитаҳо чун роҳкушо зарур аст. Чунин тарзи робитаҳоро бояд дар марҳилаи аввали робитаи корӣ роҳандозӣ намуд. Дар Ғарб кӯшиш менамоянд аз ҳар гуна рафторе, ки ба назар чун додани пораю ришва чилва мекунад, худдорӣ намоянд. Даъватҳо ва ҳадяҳо чун ҳодисаи номақбули таъсиррасонӣ ва ҳатто қасди хариди вичдон маънидод карда мешаванд. Шакли ғарбии рафтори ҳамкорӣ бар асоси усули қатъии қабулгардидаи муошират, ки ҳеҷ гуна истисноро наменпазирад, ба роҳ монда шудааст.[1.204]

Дар мисоли овардашуда ду гурӯҳи арзишҳои аз ҷиҳати сохтор ба ҳам зид дар муқобили ҳам қарор доранд - кӯшиши шакли ғарбӣ барои мухторият ва сабки осӣ барои алоқамандӣ бо ҳамдигар. Дар мавриде, ки дар фарҳанги Ғарб рафтори соҳибкорони дар муошират ширкаткунанда ба воситаи талаботу уҳдадорихои иқтисодии доимӣ муайян карда мешавад, дар Осӣ, баръакс, таваччуҳи асосӣ ба робитаи бо ҳам алоқамандии доимӣ ҷиҳатгирӣ шудааст. Ин мисол аз он шаҳодат медиҳад, ки рафтори ягона ва қобили қабули ҳамагон дар муошират вучуд надорад. Қоидаҳои фарҳанге, ки мо ба он тааллуқ дорем, низ нисбӣ буда, мазмуну мухтавои қонёқунандаи ҳамагонро надоранд. Барои он ки рафтори намояндагони фарҳанги дигарро дарк созем, пеш аз ҳама, бояд маълум намоем, ки одатан чи гуна вижагиҳои рафтор барои фарҳанги онҳо хос аст. Дар сурати тамоман мутафовит будани рафтори шахси дигар аз рафтори шумо, дар мувофиқа бояд ба роҳандозии қоидаҳои ягонаи рафтори қобили қабул ва писандидаи ҳар ду тараф иқдом намуд.

Таърих гувоҳ аст ва шумораи зиёди мисолҳо овардан мумкин аст, ки кӯшиши фарҳангҳои гуногун дар ҷиҳати роҳандозии муоширату робитаҳои алоқаманд барбод рафтаанд. Пеш аз ҳама, сабабҳои асосие, ки боиси ин ноқомиҳо гардидаанд, сабабҳои шахсӣ, камбудии яке аз тарафҳо, ё худ ба қадри лозим надониستاني забон маънидод шудаанд. Гуногунии фарҳанг чун сабаби асосии ноқомиҳои равобити ҳамкорӣ ками дар кам мушоҳида гардидааст. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки ин гуна сабабҳо одатан аз назари тарафҳои муоширатдошта ниҳон мемонанд. Гап дар он аст, ки рафтори одамон дар раванди муошират бо намунаҳои зиёди сатҳи таъсир ва муҳимияти масъалаҳо муайян мегардад.[3.87-88]

Дар мавриди аввал шиносӣ бо фарҳанги худ ба воситаи раванди муқаррарии маишӣ, тавассути таҳсилот ва тарбия ба вучуд меояд. Дар мавриди дуюм раванди идроки фарҳанги худ ба таври худбахудӣ таҳти таъсири муҳиту ҳаводиси зиндагӣ арзи вучуд менамояд. Лекин ин ҳиссаи фарҳанги инсонӣ тавре, ки таҳқиқоти махсус нишон додаанд, дар зиндагӣ ва рафтори шахс, муҳиму судмандтар мебошанд. Дар ин самт фарҳангро ба айсберг (кӯҳяҳ)-и калони дар укёнус шинокунандае, ки болои об қисми ночиз ва ҳиссаи асосиаш зери об ниҳон аст, ташбеҳ додан ҷои аст. Ва ин ҳиссаи ниҳонӣ фарҳанги мо, асосан, дар ботини мо нухуфтааст ва замоне ҳувайдо мегардад, ки ҳодисаҳои ғайриҷашмдошт хангоми робита бо намоёндагони фарҳангҳои дигар ба вуқӯъ меоянд. Қабули моҳияти фарҳангҳо барои робита бисёр муҳим мебошанд, чунки агар рафтори муошираткунандагон бар он асос ёфта бошад, он гоҳ дигар ҳудудҳои ҳамдигарфаҳмиро роҳандозӣ намудан мушкилтар мегардад. Чунки онҳо барои дарки раванди қабули дигар фарҳангҳо очиз мемонанд.

Тимсоли овардашудаи айсберг (кӯҳяҳ), барои мо имкон медиҳад, ки мо ба таври амалӣ шаклҳои рафтори худро, ки дастовардҳои фарҳангии мо ба таври худқору ғайриҷашмдошт қорбаст мешаванд, дарк намоем. Инчунин, ба таври ғайрӣ мо равандҳои фарҳанги дигарро қабул мекорем, дар ҳоле, ки мо ҳатто дар бораи тарзи даркашон андеша намекунем. Масалан, дар фарҳанги амрикоӣ занҳо нисбат ба мардон бештар механданд. Ин шакли рафтор барои амрикоӣҳо худ ба худ пайдо ва одати муқаррарӣ гардидааст. Ханӯз ҳам яҳудиҳо дар вақти хондани Таврот тани худро ба қафо алвонҷ медиҳанд ва бо ин онҳо ба шутурсавор тақлид менамоянд. Ин тарзи рафтор дар қаъри асрҳо ба вучуд омада, мазмуну маънии он муддатҳост, ки моҳияти худро аз даст дода бошад ҳам, лекин ин одат то кунун побарҷост ва аз насл ба насл чун ҷузъи фарҳанг идома дода мешавад. Шумораи зиёди чунин шаклҳои рафтор аз лиҳози пайдоиш ва шакли худ хусусиятҳои ғайри қобили идрокро доро мебошанд.

Ҷанбаи муҳими дигар, ки рафтори муоширати одамонро муайян менамояд, мавриде ба ҳисоб меравад, ки онро олими амрикоӣ Эдвард Холл чун “айнақҳои фарҳангӣ” таъриф ва номгузорӣ намудааст. Вай аз он иборат аст, ки бештари одамон фарҳанги худро чун амсила, намуна, марказ ва ченаки ҳама чиз мешуморанд. Одами солим, одатан ба он тавачҷух намекунад, ки намунаҳои рафтор ва тарзҳои ҷаҳонбинии ӯ дар асоси фарҳанги худӣ ташаккул ёфтаанд ва одамони мутааллиқи фарҳанги дигар, нуктаи назар, сохтори арзишҳо ва ҳудудҳои дигарро доро мебошанд.

Рафтори рӯзмарраи бештари одамон чун воқеияти сода ба назар мерасад. Онҳо тавре фикр мекунанд, ки ҷаҳон таврест, ки маҳз онҳо барои худ тасаввур менамоянд. Ва ҷаҳон дар тасаввури онҳо аз чизҳои беҳисоби худ ба худ пайдошуда, ашё, одамон, ҳодисаҳо, ки чун равандҳои қатъӣ ва зарурӣ пиндошта мешаванд, иборат аст. Чун қоида одамон нисбӣ будани ҷаҳонбинии худро эҳсос ва пайҳас намекунанд. Дар бисёр мавридҳо ин тарзи афкор ақидаеро дар шуури онҳо ба вучуд меорад, ки фарҳанги онҳо аз

фарҳангҳои дигар аз ҳама ҷиҳат беҳтар аст. Дар ин мавридҳо фарҳангҳои дигар дар муқоиса бо фарҳанги худӣ ба таври шоистаю муносиб арзёбӣ намешаванд. Ҳамаи он амалҳои, ки аз доираи ҳудуд, урфу одат ва шаклҳои рафтори фарҳангии хусусии онҳо берун аст, чун падидаҳо ва зухуроти номатлуб шумурда мешаванд. Ин гуна афкори андешаронии мабнӣ бар бартариталабии фарҳанги худӣ тарзи номақбули идрокӯ тасаввурро эҷод намуда, худписандӣ ва муносибати ғайриэҳтиёткорона ва муғризонаро нисбат ба фарҳангҳои дигар ба вучуд меоранд.

Дар мавриди сеюм рафтори одамон дар доираи робитаҳои алоқамандӣ ба воситаи муҳити фарогир ва мақсаду муҳтавои алоқамандӣ муайян мегарданд. Амалҳои мо дар мавридҳои гуногун яксон нестанд. Ҳар як мавқеъ ва ҷойгоҳи ҳузурӣ одамон, аз қабилӣ то ғайритабиӣ, тарабхона, корхона ва амсоли инҳо тарзҳои муайяни рафторро талаб менамоянд. Мо дар ҷаҳорҷӯбаи ҳудудҳои, ки табиатан ё ғайритабиӣ дар ин ё он фарҳанг таъин шудаанд, қарор дорем ва қоидаҳои пазируфтаи рафторро дар ҷойҳои гуногун содир менамоем. Масалан, тарзҳои рафтор дар амокини муқаддаси динии фарҳангҳои гуногун аз ҳамдигар ба қулӣ фарқ менамоянд. Дар Мексика мардон ва занҳо ҳамроҳ ба калисо мераванд ва оромона ҳангоми ибодат якҷо меистанд. Дар мамӯлики исломӣ ин раванд маносики дигарро касб намудааст. Масъалаҳои алоқамандӣ инчунин, талаботи вижаи худро барои рафтори ширкаткунандагон пешниҳод месозанд. Робитаҳои байни одамон мегардонанд бо сабабҳои гуногун ба вуқӯъ пайванданд ҳангоми муқофотсупорӣ, машваратҳои қорӣ, бозииҳои варзишӣ, рақсу бозииҳо ва амсоли инҳо. Масалан, барои як фарҳанг дар ҷашни арӯсӣ хомӯшӣ ва ғӯшанишинӣ чун ҳудуди рафтор хос аст, лекин дар фарҳанги яҳудӣ, русӣ ва бисёр фарҳангҳои дигар ин муҳит ба воситаи мусиқии шӯҳ танинандоз, рақсу бозии хушҳолӣ роҳандозӣ мегардад.

Мавриди чорум - рафтори алоқамандӣ ба воситаи вақти муайяни ҳиссаи шабонарӯз, ки дар он муошират дар назар дошта шудааст, муайян мегардад. Ҳангоми камбудии вақт одамон, чун қоида, кӯшиш менамоянд, ки муошират ва гуфтугӯро қатъ намоёнд, ки ба ин восита дигар қорҳои асосию муҳимро анҷом диҳанд. Дар фарҳанги амриқоӣ ба истифодаи вақт чун падидаи қиматбаҳо диққати махсус дода мешавад. Дар он ҷо вақту замони ҳар як рафтору амал ба таври қатъӣ муайян гардида, барои ҳар қадоме онҳо вақти муайян ҷудо мегардад. Тавре, ки Э. Холл мушоҳида намудааст, “Барои амриқоӣҳо ҷудо намудани вақт онро нишон медиҳад, ки одамон чи тавр бо ҳамдигар муносибат менамоянд, қорашон то чи андоза муҳим аст ва мавқеи онҳоро дар ҷомеа муайян месозад”. Ҳар як вуқӯи муоширати дар ин ё он ҳиссаи вақти шабонарӯз баргузоргардида, ба вижагии он таъсири муайяне мебахшад. Барои ин нуктаро эҳсос қардан кӯшиш намоед, ки ба саволи зерин ҷавоб диҳед; - худӣ шумо ба занги телефони соати 2-и нисфишабӣ ва 2-и рӯзона магар яксон воқуниш менамояд?

Алоқии байнифарҳангӣ, амалан, дар сатҳи хусусӣ бархӯрди ҷаҳонбинииҳои гуногун мебошад, ки дар натиҷаи он иштирокдорон вучуди

гуногунӣ дар нуктаи назархоро эҳсос намекунанд, ҷаҳонбинии худро лозиму зарур дониста, дунёро бо дидгоҳи худ мебинанд, пешниҳод месозад. Чун ин ҳодиса дар бештар мавридҳо ба вукӯъ меояд, сӯи тафохумҳои маълум ба мушоҳида мерасанд. Масалан, дарки он ки «дар ин ҷо чизе намерасад», яъне нуктаи назар ва фаҳмишҳо ба ҳам мувофиқату мутобиқат надоранд. Бо вучуди ин, дарки эҳтимолияти хато будани ақидаи «чизи одии як тараф» ба назар намерасад, ба ҷойи он раванди миллатгарой нисбат ба мусоҳиб пайдо шуда, ўро нофаҳм, беҳурмат ё дорои фикри бад мешуморад.[2.33]

Айни замон, ҳар як шахс шояд вазъиятеро аз зиндагии гузаштааш ба ёд оварда тавонад, ки муошират бо одамони дигар сахлу осон, ба таври фаҳмо ва дар сатҳи лозимӣ сурат гирифтааст. Ин муошират бо дӯстон, наздикон будааст, ки аз ҳар ҷиҳат бидуни фикру талоши зиёд худ аз худ дар доираи эҳтирому ҳамдигарфаҳмӣ сурат гирифта буд. Дар чунин мавридҳо хохишу кӯшиши идроки шахси дигар, наранҷонидани ў, худдорӣ аз ин ё он рафтори ношоиста ва амсоли инҳо худ аз худ арзи вучуд мекунанд. Дарки рафтори ношоиста, ба воситаи малакаи худро дар ҷойи шахси ранҷонидашуда тасаввур намудан, аз нуктаи назари ў тасаввур намудани ҳама чиз, фаҳмидани ҳолати ў ва ин ҳамаро дар рафтору кирдори худ эҳсос намудан ба вучуд меояд. Вай ҳиссиёти баланди дарки ҳолати равонии мусоҳибро аз шахс тақозо менамояд.

Ҳар як намуди муошират бо муносибатҳои махсуси ҳамкорон ва ҷозибай онҳо ба ҳамдигар хувайдо мегардад. Дар ин гуна муошират самти алоқай байни фарҳангҳо ба фаҳмидани мақсаду фикри тарафҳо, сабабҳои ташвиш, нуктаи назар ва тимсоли андешаи онҳоро дарк намудан равона гардидааст. Бинобар ин, дар раванди алоқай байни фарҳангҳо барои рафтори муоширати фарҳангҳои дигарро фаҳмидан, зарурати дар ҷаҳорҷӯбай фарҳанги онҳо, на фарҳанги худ ҷустани сабаб ба миён меояд, яъне дар ин ҷо гузашт, бештар лозим аст. Ҷозибай дар соҳаҳои гуногуни муошират бавучудномада маънии онро ифода менамояд, ки шахс ҳаёлан худро дар ҷойи шахси дигар бо тамоми буду набудаш пиндошта метавонад. Аммо дар вақти ҷозибай одамон тарзи тақлидии худии рафтори ашхоси дигарро истифода мекунанд. Мувофиқи назарияи олими амриқой Г.Беннет агар мо мутобиқи «қоидаи тиллоии маънавиёт» «тавре бо одамон муносибат намо, ки мехоҳӣ онҳо низ ҳамон тавр бо ту муносибат намоянд» ва маҳз бо ин тарзи муносибат дар раванди муошират бо дорандагони дигар фарҳанг муносибат намоем, мо падидаи бовариро зохир менамоем, барои он ки мо қобили қабул будани рафторашонро ба воситаи нуктаи назари пиндори худ эҳсос менамоем.

Хусусияти хоси робитаи байнифарҳангӣ аз он иборат аст, ки дар вай шохиси асосӣ падидаи гузашт дар муносибат, яъне вуруди идрокӣ, зехнӣ ва эҳсосотӣ ба ҷаҳони ботинии шахси дигар ба ҳиссиёти ў, афкор, пиндору ҷашмдошт ва кӯшиши ў мебошад. Падидаи гузашт дар асоси пиндори он, ки ҳамаи одамон дар вазъияту муҳити яксон, ҳиссиёт ва ташвиши яксон

доранд ва ин ба онҳо имконият медиҳад, ки дигар нуқтаи назар, фикр ва зухуроти гуногуни фарҳангхоро дарку қабул карда тавонанд. Дар асоси ин пиндор малакаи худро дар ҷойи шахси дигар тасаввур намудани одамон, қабули ҷаҳонбинии ӯ, фаҳмиши ҳиссиёти ӯ, хоҳиш ва рафтораш ташаккул меёбад. Дар ин ҷо ҳамаи зухурот на дар асоси таҷрибаи худӣ, балки дар асоси таҷрибаи шахси дигар ҳувайдо мегарданд. Беннет дар робита бо ин нуқта шакли дигари «қоидаи тиллоии маънавиёт»-ро «қоидаи плотинӣ» номгузорӣ кард ва он мақсади асосии падидаи гузаштро ифода менамояд, яъне бо одамон тавре муносибат бикун, ки онҳо мебоист бо ту маҳз чунин муносибат менамуданд. Ҳочат ба исботу тасдиқ нест, ки истифодаи боварӣ дар муошират бо намояндагони фарҳангҳои дигар ба суитафоҳумҳо боис мегардад. Ва баръакс, истифодаи падидаи гузашт бо кӯшишҳои он дар дарку қабули ботинии масъалаҳои гуногунии фарҳангҳо ва ёфтани роҳҳои шаклҳои зарурӣ барои ҳамдигарфаҳмию ҳамгирӣ, ҳамзамон имконияти аслии ҳамдигарфаҳмии байни ҳамкоронро хоҳад афзуд. Барои ин зарур аст, ки вижагии асосии падидаи гузаштро ҳамеша дар хотир дошт ва онро бамавқеъ корбаст намуд, яъне:

- ба он чи ки ба ту мегӯянд, бодикқат гӯш фаро дех;
- кӯшиш бикун, ки ҳолати рӯхию иҷтимоии дигар шахсонро дарк намой;
- ба он чи дигарон ба ту мегӯянд, беғаразона диққати лозим бидех;
- саъй бикун, ҳолати воқеиро бифаҳмӣ ва ба талаботи дигарон ҳамфикр бошӣ;
- малакаи эҳсос намудани нуқтаи назари дигаронро дошта бошӣ.[5.59-61]

Дар илми равоншиносӣ, дастурҳои махсуси таълимие мавҷуданд, ки бо ёрии онҳо ҳиссиёти одамонро барои дарки амиқтари ташвишу ғаму андуҳи одамони дигар фаъолтар месозанд. Яке аз онҳо худомодашавии идрокӣ аст, ки онро бисёр шахсон ба таври эҳтиросӣ истифода намуда, мекушанд ба шинохти ҳолати равонии шахси дигар дар ин ё он вазъият муваффақ гарданд.

Адабиёт:

1. Нуриддинов. Р.Ш., Демидов В.В., Нуриддинов П.Р. Фаъолияти иттилоотӣ-таҳлилий дар муносибатҳои байналхалқӣ. Душанбе -2016. 496 с.
2. Одинаев Ё. Асосҳои маданияти шахс. - Душанбе: Ирфон, 2005.
3. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество. - М., 1992.
4. Турсунов А. Теоретические проблемы взаимодействия культур и цивилизации. Народы Азии и Африки, 1989.- № 5.
5. Демьдова А. Основы межкультурной коммуникации. Учебник, М-2005, 426 с.

НАҚШИ ПЕШВОИ МИЛЛАТ ДАР ТАНЗИМИ СИЁСАТИ ОБИЮ ЭНЕРГЕТИКИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Толибов Исроил – магистранти Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел: (+992) 907 83 00 03, e-mail: isroiltolibov@hotmail.com

Муаллифи мақола қайд менамояд, ки маҳз бо ташаббус ва иқдоми хирадмандонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон чандин қатъномаҳои Маҷмаи Умумии Созмони Милали Муттаҳид дар соҳаи об ба тасвиб расида, дар кишвар низ ҷиҳати дастбӣ ба ҳадафи стратегияи истиқлолияти энергетикӣ дахҳо лоиҳаҳо ва иншооти гидроэнергетикӣ роҳандозӣ шудаанд.

Дар мақола маълумоти омории ҷолиб ва санадҳои қонунгузори танзимкунандаи сиёсати гидроэнергетикӣ оварда шудааст.

***Вожаҳои калидӣ:** иншооти тақдирсоз, зеристгоҳ, хатти интиқоли барқ, проблемаҳои глобалӣ, истифодаи ғайриоқилона, захираҳои табиӣ, оби нӯшоқӣ, рӯдҳои фаросарҳадӣ, дипломатияи об, ташаббуси ҷаҳонӣ, фаҳмиши анъанавӣ, иқтидорҳои гидроэнергетикӣ.*

РОЛЬ ЛИДЕРА НАЦИИ В РЕГУЛИРОВАНИИ ВОДНО- ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

Толибов Исроил – магистрант Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, улица Саида Носира 33, тел: (+992) 907 83 00 03, e-mail: isroiltolibov@hotmail.com

Автор статьи подчеркивает, что именно, по инициативе Основателя мира и национального единства – Лидера нации, Президента Республики Таджикистан, уважаемого Эмомали Рахмона были приняты четыре резолюции Организации Объединённой Нации по водным проблемам в международном масштабе, а также были осуществлены десятки гидроэнергетических проектов для достижения энергетической независимости Республики Таджикистан.

В статье приведены интересные статистические данные и перечислены законодательные акты, регулирующие гидроэнергетическую политику в стране.

***Ключевые слова:** судьбоносные сооружения, подстанция, линия электропередачи, глобальные проблемы, неразумное использование, природные*

ресурсы, питьевая вода, трансграничные реки, водная дипломатия, мировая инициатива, традиционное понимание, гидроэнергетические мощности.

THE ROLE OF THE LEADER OF THE NATION IN REGULATION OF HYDROPOWER POLICY OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Tolibov Isroil – Master's Degree student of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 907 83 00 03, e-mail: isroiltolibov@hotmail.com

The author of the article emphasizes that, on the initiative of the Founder of the Peace and National Unity, the Leader of the Nation, the President of the Republic of Tajikistan, Emomali Rahmon, four resolutions of the United Nations Organization on water issues were adopted on an international scale, and dozens of hydropower projects were implemented to achieve energy independence Republic of Tajikistan.

The article contains interesting statistical data and lists the legislative acts regulating hydropower policy in the country.

Key words: *fateful structures, substation, power transmission line, global problems, unreasonable use, natural resources, drinking water, transboundary rivers, water diplomacy, world initiative, traditional understanding, hydropower capacities.*

Боиси қаноатмандӣ ва ифтихори тамоми тоҷикистонӣ аст, ки тайи солҳои ахир Ҷумҳурии Тоҷикистон ба мақоми тавлиди ташаббусҳо ва иқдомоти наҷибу созанда ва ғахвораи қамолоти сиёсати бунёдқоронаи дохилию хориҷӣ дар рушди иқтисодиву иҷтимоӣ, беҳтаршавии сатҳи зиндагии мардум ва болоравии обрӯю мақоми байналмилалӣ он, ба қомебиҳои назаррас ноил гаштааст, ки ҳамаи ин ба фаъолияти ҳамаҷузӣ давлатии Пешвои миллат ва сиёсати бунёдқоронаи ӯ вобаста буда, шаҳодати он қадрдони халқи азизамон ва эҳтироми қомеаи ҷаҳонӣ нисбат ба ин шахсияти арзанда мебошад.

Боқад қайд намуд, ки маҳз бо талошҳои ҳамаҷузӣ Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва бо шарофати ваҳдату ягонагӣ ва истиқлолият, халқи тоҷик ба марҳилаи нави созандагӣ бунёдқорӣ қадам гузошт ва ба хоҳири пойдоии истиқлолияти воқеии мамлакат бунёди як силсила иншооти тақдирсоз ва соҳтмонҳои бузурги дорои аҳамияти умумидавлативу байналмилалиро идома дод, ки онҳо пешомади кишварро дар асри XXI муайян ва кишварро ба фардои шуқуфон роҳнамоӣ менамоянд. Ба даст овардани истиқлолияти давлатӣ муваффақияти бузург ва дар навбати худ ифтихори ҳар як шаҳрванди Тоҷикистон аст, зеро маҳз

дар даврони соҳибистиклолӣ Тоҷикистон ба муваффақиятҳои бузург дар соҳаҳои мухталиф, аз ҷумла обу энергетика ноил гардид.

Бо дарназардошти захираҳои табиӣ мавҷудбуда Тоҷикистон дорои дурнамои умедворкунандаи рушд мебошад. Чунончи, иқтисодии умумии гидроэнергетикии Тоҷикистон 527 млрд кВт/соат-ро ташкил медиҳад, ки нисбат ба талаботи кунунии кишварҳои Осиёи Марказӣ ба нерӯи барқ 3 маротиба зиёд мебошад. Хусусияти муҳими гидроэнергетика дар он аст, ки он энергияи потенциалии обро истифода намуда, ҳуди онро ҳамчун захираи масрафшаванда масраф намекунад. Ин амал ба ҳаҷм ва сифати табиӣ об таъсир намерасонад. Ҳамасола, ҳудуди 30-35 км³ об тавассути нерӯгоҳҳои барқии оби кишвар гузашта, дар маҷмӯъ 16-17 млрд. кВт/соат нерӯи барқ истеҳсол карда мешавад, ки ба 3-4% иқтисодии умумии билқувваи Ҷумҳурии Тоҷикистон баробар мебошад. Аз рӯи мавҷудияти захираҳои гидроэнергетикӣ Тоҷикистон дар ҷаҳон ҷойи 8-умро (пас аз Ҷумҳурии халқии Хитой, Россия, ИМА, Бразилия, Ҳиндустон ва Канада) ва аз лиҳози баробар тақсимшавии захираҳо дар саросари кишвар мақоми аввалро ишғол менамояд. Иқтисодии асосии гидроэнергетикии кишвар, асосан аз ҳисоби рӯдхонаҳои Вахш, Панҷ, Ому, Кофарниҳон ва Зарафшон сарчашма мегирад.

Дар соҳаи энергетика, ки соҳаи афзалиятноку муҳими иқтисодии кишвар ба шумор меравад, дар даврони соҳибистиклолӣ барои инкишофи он як қатор тадбирҳои муассир, аз қабилӣ: ба роҳ мондани ҳамкориҳои минтақавию умумиҷаҳонӣ, фазои мусоиди сармоягузорӣ, азнавсозиву барқароркунии иқтисодҳои истеҳсоли ва шабакаҳои интиқоли нерӯи барқ амалӣ карда шуданд, ки саҳми Пешвои миллат дар ин самт хеле бузург аст. Хусусан, ҷиҳати ҳалли норасоии нерӯи барқ ва бо ҳамин роҳ таъмин намудани рушди босуботи иқтисодӣ, баланд бардоштани сатҳи некуаҳолии мардум ва дар ин замина ноил гардидан ба истиқлолияти комили энергетикӣ, ки яке аз ҳадафҳои стратегии кишвар ба шумор меравад, қорҳои барқарорсозиву сохтмонӣ дар иншооти хурду азими тақдирсоз тибқи талаботҳои байналмилалӣ ба роҳ монда шуда, ҷараёни ҳамкориҳо дар ҳоли инкишоф мебошанд.

Дар партави сиёсати дурандешона ва бобарори Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон баҳри рушди низоми энергетикӣ дар мамлакат ҳамкориҳо бо кишварҳои хориҷӣ ва шарикони рушд муваффақона ба роҳ монда шудааст. Натиҷаи он татбиқи гардидани 17 лоиҳаи давлатии сармоягузорӣ бо ҷалби зиёда аз 1,8 млрд. доллари ИМА сармояи хориҷӣ мебошад. Дар кишвар иқтисодҳои нави истеҳсоли баҳрабардорӣ шудааст, ки тавоноии онҳо ба 1300 МВт баробар буда, дастовардҳои назарраси кишвар ба ҳисоб меравад.

Муҳимтарини лоиҳаҳои номбурда мавриди истифода қарор гирифтани иқтисодҳои нави истеҳсоли нерӯи барқ, аз қабилӣ нерӯгоҳҳои барқии оби Сангтӯда-1 (670 МВт), Сангтӯда-2 (220 МВт), Маркази барқу гармидиҳии Душанбе-2 (400 МВт), Помир-1 ва нерӯгоҳҳои барқии оби

хурд (30 МВт), сохтмони зеристгоҳҳои барқии 500 кВ «Душанбе-500», «Суғд-500», «Дастгоҳи тақсимкунандаи пӯшидаи элегазии 500 кВ дар НБО-и Норақ», зеристгоҳҳои барқии 220 кВ «Лолазор», «Хатлон», «Айнӣ», «Шахристон», «Шахринав», «Дастгоҳи тақсимкунандаи пӯшидаи элегазии 220 кВ дар НБО-и Норақ», хати интиқоли барқи 500 кВ «Чануб-Шимол», хатҳои интиқоли барқи 220 кВ «Лолазор-Хатлон», «Тоҷикистон-Афғонистон», «Хучанд-Айнӣ» ва «Қайроқум-Ашт» ба шумор мераванд.

Дар соли чорӣ ба роҳ мондани фаъолияти кори шабакаи энергетикӣ Тоҷикистон бо шабакаи ягонаи энергетикӣ кишварҳои Осӣи Марказӣ, ки норасоии мавсимии нерӯи барқро дар Тоҷикистон шиддат медиҳад ва имкониятҳои истифодаи иқтидори содиротии нерӯи барқро ба таври назаррас маҳдуд месозад, ба нақша гирифта шудааст, ки самарай талошҳои пайвастаи Роҳбари давлат мебошад. Мавриди зикр аст, ки фаъолияти шабакаи энергетикӣ Тоҷикистон бо сабаби хориҷ шудани баъзе кишварҳои минтақа аз ҳалқаи энергетикӣ, аз соли 2009 қатъ гардида буд.

Огози бунёди сарбанди нерӯгоҳи барқии обии Роғун рӯйдоди муҳимми таърихӣ дар ин самт мебошад, ки бо иштироки бевоситаи Пешвои миллат дар бастанӣ маҷроӣ рӯдхонаи Вахш ҷомаи амал пӯшид. Расидан ба ин рӯз ҳам меҳнати шабонарӯзии Президенти мамлакат буд, ки ба тариқи муқолама ё худ дипломатияи об бо кишварҳои поёноб барои амалӣ намудани ин лоиҳа сурат гирифт.

Ҳамчунин, мувофиқи нақша дар ояндаи наздик мавриди истифода қарор гирифтани дигар иншооти нави тавлиди нерӯ ва хатҳои интиқоли барқ ба монанди, НБО Себзор (10 МВт), таҷдиди нерӯгоҳҳои барқии обии Норақ, Сарбанд, Қайроқум, Оқ-су ва сохтмони хатти интиқоли барқи 500 кВ дар ноҳияҳои тобеи марказ, сохтмонҳои хатти интиқоли барқи 220 кВ «Айнӣ-Рӯдакӣ», 500 кВ «Қайроқум-Суғд», дастгоҳҳои кушода ва барқарорсозии зеристгоҳҳои барқии 220/500 кВ Равшан, Румӣ, Бойғозӣ, Регар, чорӣ намудани низомии худкори идорақунӣ ва назорати нерӯи барқ дар вилояти Суғд, Хатлон ва ноҳияҳои тобеи марказ, татбиқи лоиҳаи CASA-1000 ва ислоҳоти ШСХК «Барқи тоҷик» пешбинӣ гардидаанд.

Илова бар ин, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 ҷиҳати таъмини босуботи нерӯи барқ барои аҳоли ва иқтисодиёти кишвар татбиқи концепсияи 10/10/10/10-ро ба нақша гирифтааст, ки расидан ба ҳадафҳои зеринро пешбинӣ менамояд:

- баланд бардоштани иқтидори лоиҳавии низомии электроэнергетикӣ кишвар то ба 10 гВт,
- баланд бардоштани ҳаҷми содиротии нерӯи барқ ба кишварҳои минтақа то ба 10 млрд.кВт/соат,
- коҳиш додани талафоти нерӯи барқ дар ҷумҳурӣ то ба 10%,

- диверсификатсияи иқтидорҳои низоми электроэнергетикаи ҷумҳурӣ то ба 10% тавассути зиёд кардани иқтидори дигар манбаҳои энергия (ангишт, нафту газ ва манбаҳои барқароршавандаи энергия).

Дар мавриди самаранок амалӣ намудани консепсияи номбурда, имконияти таъмини минтақаи Осиёи Ҷанубӣ – кишварҳои Афғонистону Покистон ва қисмати Ҳиндустон бо нерӯи барқ дар назар аст. Дар ин ҷо қайд кардан зарур аст, ки ҳоли ҳозир инфрасохтори лозим барои содир намудани нерӯи барқ ба кишвари Афғонистон мавҷуд аст ва бо амалӣ шудани лоиҳаи CASA-1000 ва дигар лоиҳаҳо Тоҷикистон имконияти бештари интиқоли нерӯи барқи аз ҷиҳати экологӣ тозаро пайдо менамояд ва дар қатори кишварҳои бузурги содиркунанда дар бозори энергетикаи Осиёи Марказӣ ва Ҷанубӣ соҳиби мақом мегардад.

Саҳми Пешвои миллат дар пешбурди сиёсати обии кишвар низ басо ҷолибу назаррас мебошад. Нарасидани оби тозаи нушокӣ, афзоиши аҳоли дар ҷаҳон, равандҳои биёбоншавӣ, халалдоршавии суботи экологӣ, ба миён омадани низоҳои сиёсӣ вобаста ба истифодаи захираҳои обии фаромарзӣ мушкилоте мебошанд, ки ҳалли онҳо фаъолияти дастаҷамъонаи аҳли башарро тақозо менамояд. Маҳз ҳамин мушкилоти мавҷуда роҳбарияти кишвари моро водор намуд, то роҳбарони давлату халқоро ба сахнаи муколама даъват намояд.

Дар асоси чор ташаббуси аз ҷониби Сарвари хирадманди Тоҷикистон пешниҳодгардида, катъномаҳои марбути Маҷмаи Умумии СММ қабул гардид:

Эълон гардидани «Соли 2003 – соли оби тоза», «Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои ҳаёт, солҳои 2005-2015», «Соли 2013 – соли байналмилалӣ ҳамкорӣ дар соҳаи об» ва «Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор, солҳои 2018-2028» ташаббусҳои мебошанд, ки боиси баргузор гардидани чандин ҷамоишҳои байналмилалӣ, конфронсу симпозиум ва семинарҳо дар гӯшаю канори олам ва сахнаи муносиби муколама барои ҳалли мушкилоти об ба ҳисоб мераванд.

Дар доираи ташаббусу иқдомҳои Пешвои Миллат аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳамбастагӣ бо муассисаҳои Созмони Милали Муттаҳид ва дигар созмонҳо як қатор барномаҳои давлатӣ қабул гардианд, ки баҳри бехтар намудани ҳолати таъминоти аҳоли бо оби тозаи нӯшокӣ, вазъи мелиоративии заминҳои обёришавандаи кишоварзӣ, корҳои соҳилмустаҳкамкунӣ, азхудкунии заминҳои нави обёришаванда ва барқарорсозии заминҳои аз гардиши кишоварзӣ берунмонда, ки давраҳои гуногунро дар бар мегиранд, равона гардидаанд.

Инчунин, ба мақсади ҳалли саривақтии мушкилоти об дар кишвар «Барномаи ислоҳоти соҳаи оби Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2025» қабул карда шуд, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ гардидааст. Мақсади ислоҳоти мазкур тавассути гузариш аз идоракунии худудиву маъмурии захираҳои об ба идоракунии ҳавзавии захираҳои об баҳри банақшагирии истифодаи босубот ва оқилона,

истифодаи сарфакоронаи захираҳои об, ба назар гирифтани талабот ва афзалиятҳои ҷомеа ва амалисозии барномаҳои сиёсӣ ва иқтисодии рушди кишвар мебошад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон аз оғози асри XXI дар доираи ташаббусу иқдомҳои Пешвои миллат дар соҳаи дипломатияи об дар низоми муносибатҳои байналмилалӣ мақоми махсусро соҳиб гардида, айни замон ҳамчун як кишвари дорои захираҳои ғании об шинохта шудааст. Яъне, кишвари мо минбаъд низ дар тамоми нишасту ҷамоӣҳои байналмилалӣ, ки дар масъалаҳои об баргузор мегарданд, иштирок менамояд. Бо роҳи муколама тарҳҳои обӣ ва иқтидорҳои гидроэнергетикӣ худро бо истифода аз майдонҳои васеи байналмилалӣ ба иҷро расонда, дар ҳалли масоили ҷаҳонӣ нақши худро мегузорад ва ба ин васила мавқеи кишвар дар арсаи байналмилалӣ боз ҳам устувор мегардад. Инчунин, ин имконият медиҳад, ки диққати сармоягузoron бештар гардад.

Аз ин рӯ, зарур аст, ки дар ин самт корҳои зиёди дар пешистода дурбинона ва пай дар пай амалӣ карда шаванд. Бо дарназардошти мавҷуд будани кӯлу дарёҳо, чашмаҳои дорои хусусияти шифобахш ва обҳои зеризаминӣ, кишвари мо дар оянда метавонад содир намудани оби ошомиданиро дар минтақа ва ҷаҳон роҳандозӣ намояд ва ба яке аз давлатҳои содиркунандаи об табдил ёбад. Чи тавре, ки мушоҳидаҳои нишон медиҳанд, норасоии об сол то сол афзуда, ба яке аз мушкилоти глобалӣ табдил ёфтааст. Захираҳои кишвари мо, ба монанди кӯли Сарез бо захираи 17 км мурабаъ дар баландии қариб 3263 м аз сатҳи баҳр, ки яке аз нодиртарин кӯл дар ҷаҳон ба ҳисоб меравад, воситаи ҳалли мушкилоти зерин махсуб меёбад.

Хулоса, ҳамаи дастовардҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон на танҳо дар самти рушди соҳаи обу энергетикӣ, балки дар дигар соҳаҳои гуногуни ҳаёти мамлакат маҳз самарайи истиқлолият мебошанд, ки як қатор тағйироти бунёдиро дар тамоми соҳаҳои зиндагии кишвар ба бор оварданд ва миллати тоҷик дар фазои софу беғубори ваҳдати ягонагӣ таҳти раҳбарии хирадмандона ва бунёдкоронаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон рӯз то рӯз дар самти расидан ба истиқлолияти комили энергетикӣ ва дигар ҳадафҳои рушди ҳазорсолаи сеюм қадамҳои устувор мегузоранд. Ҳама ин дастовардҳо заминае барои дар даҳсолаи оянда табдил ёфтани кишвари кишоварзӣ-саноатии мо ба кишвари саноатӣ-кишоварзӣ мебошад.

Бо боварии комил метавон гуфт, ки ҳалқи заҳматқарини тоҷик минбаъд низ ҷиҳати ноил гардидан ба дастовардҳои нав ба нав дар ҳамаи соҳаҳо кӯшиш намуда, ба он муваффақ хоҳад шуд.

Адабиёт:

1. Барномаи ислоҳоти соҳаи оби Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2025, қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.12.2015., №791
2. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 22 декабри соли 2016. ш. Душанбе.
3. Гузориши ҷаласаи васеи Ҳайати мушовараи Вазорати энергетика ва захираҳои оби Ҷумҳурии Тоҷикистон, 01/2017.
4. 25 қадам дар паҳнои олам, Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон, - Душанбе: Ирфон, 2016.
5. Эмомалӣ Раҳмон - бунёдгузори сиёсати хориҷии Тоҷикистон, Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон, - Душанбе: Ирфон, 2012.
6. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030.

**ТАШАББУСҲОИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ДАР СОҲАИ ОБ -
МАРҲИЛАИ ТОЗА ДАР РУШДИ ДИПЛОМАТИЯИ ТОЧИК**

*Шухрат Саидзода – н.и.с., дотсенти кафедраи сиёсатиносии
Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон, 735700, шаҳри
Хучанд, микрорайони 17, бинои 1, тел.: (+992) 939 388 866, e-mail:
shuhratst@mail.ru*

Мақола ба яке аз масъалаҳои муҳими сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон — пешниҳод гардидани дипломатияи об, эътироф ва истиқболи он дар арсаи байналмилалӣ ва ташаббусҳои минбаъдаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба масъалаҳои об бахшида шудааст. Муаллиф қайд менамояд, ки тамоми ташаббусҳои байналмилалӣ Тоҷикистон оид ба масъалаҳои рушди иқтисодиёт ба ниёзҳои кишвар ва манфиатҳои ҷомеаи ҷаҳонӣ созгор мебошад.

***Вожаҳои калидӣ:** эътироф, истиқбол, ташаббуси байналмилалӣ, муносибатҳои дипломатӣ, ҳамкориҳои гуногунҷабҳа, тарҳҳои гидроэнергетикӣ, дарёи фаромарзӣ, поёноб, сармоягузори хориҷӣ, симои мусбат, истиқлолияти энергетикӣ, оби нӯшокӣ.*

**МЕЖДУНАРОДНЫЕ ИНИЦИАТИВЫ ПО ВОДНОМУ ВОПРОСУ -
НОВЫЙ ЭТАП В РАЗВИТИИ ТАДЖИКСКОЙ ДИПЛОМАТИИ**

*Шухрат Саидзода – к.п.н, доцент кафедры политологии Университета
права, бизнеса и политики Таджикистана, 735700, г.Худжанд, микр.17,
корпус 1, тел.: (+992)939 388 866, e-mail: shuhratst@mail.ru*

Статья посвящена одному из важных вопросов внешней политики Республики Таджикистан – водной дипломатии, ее признанию и подтверждению на международной арене и последующих инициатив Основателя мира и национального единства-Лидера нации Президента Республики Таджикистан, уважаемого Эмомали Рахмона по водному вопросу. Автор отмечает, что все международные инициативы Республики Таджикистан по вопросам развития экономики совпадают с интересами страны и мирового сообщества.

***Ключевые слова:** признание, приём, международная инициатива, международные отношения, многостороннее сотрудничество, гидроэнергетические проекты, трансграничная река, низовья, положительный образ, иностранные инвестиции, энергетическая независимость, питьевая вода.*

INTERNATIONAL INITIATIVES ON WATER ISSUE – A NEW STAGE
IN THE DEVELOPMENT OF TAJIK DIPLOMACY

Shuhrat Saidzoda – Candidate of Political Science, Associate Professor of the Department of Political Science, University of Law, Business and Politics of Tajikistan, 735700, Khujand, micr.17, building 1, phone: (+992) 939 388 866, e-mail: shuhratst@mail.ru

The article is devoted to one of the important issues of the foreign policy of the Republic of Tajikistan - water diplomacy, its recognition and confirmation in the international arena and subsequent initiatives of the Founder of Peace and National Unity-the Leader of the Nation the President of the Republic of Tajikistan, Emomali Rahmon on the water issue. The author notes that all international initiatives of the Republic of Tajikistan on issues of economic development coincide with the interests of the country and the world community.

Key words: *recognition, reception, international initiative, international relations, multilateral cooperation, hydropower projects, transboundary river, lower reaches, positive image, foreign investment, energy independence, drinking water.*

Ташаккул ва инкишофи сиёсати хориҷии кишвар бо амалишавии стратегияи дохилии давлат иртиботи бевосита дошта, маҳз равобити дипломатӣ бо давлатҳои пешрафта ва созмонҳои бонуфузи молиявӣ ва иқтисодӣ ба рушди ҳамачонибаи кишвар мусоидат менамояд. Аз ин лиҳоз, Ҷумҳурии Тоҷикистон аз замони соҳибистиклолии давлатӣ барои муаррифӣ ва рушди ҳамачонибаи худ муносибатҳои дипломатиро бо кишварҳо ва созмонҳои байналмилалӣ ба роҳ монда, ҳамкориҳои гуногунҷабҳаро роҳандозӣ намуд.

Дар ин марҳилаи таърихӣ, ки давлат тоза ба истиқлолияти сиёсӣ расида буд, муҳимтарин масъала эътироф гардидани Тоҷикистон аз ҷониби субъектҳои муносибатҳои байналмилалӣ ба ҳисоб мерафт. Бо ҳамин мақсад бо савбӯ кӯшиши роҳбарияти кишвар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба созмонҳои байналмилалӣ, пеш аз ҳама, ба созмонҳои бонуфуз, ба мисли Созмони Милали Муттаҳид ва Созмони конфронси исломӣ шомил гардид. Узвияти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар чанде аз созмонҳои имкон фароҳам овард, ки кишвар дар доираҳои гуногуни давлатҳои эътироф ва пазируфта шавад. Ҳарчанд ҷанги шаҳрвандӣ боиси ба таври манфӣ муаррифӣ шудани Тоҷикистон дар маҳофили байналмилалӣ гардид, вале он минбаъд имкон фароҳам овард, ки бо роҳбарии Президенти кишвар мактаби бузурги дипломатияи тоҷик ташаккул ва инкишоф биёбад. Маҳз аз замони ба вазифаи Раиси Шӯрои Олӣ интихоб шудан Эмомалӣ Раҳмон баробари ба масъалаҳои дохилӣ машғул шудан, дар самти сиёсати берунӣ низ қадамҳои назаррас гузошта, бо давлатҳои дуру наздик ва созмонҳои минтақавӣ байналмилалӣ ҳамкориҳои гунгунҷабҳаро ба роҳ монд.

Марҳилаи нави рушди сиёсати хориҷӣ, ки боиси боло рафтани эътибори Ҷумҳурии Тоҷикистон дар арсаи байналмилалӣ мегардад, маҳз бо пешниҳоди Президенти кишвар дар Иҷлосияи 54-уми Маҷмаи Умумии СММ (1 октябри 1999) ба ҳисоб меравад. Дар асоси ин ташаббус 20 сентябри соли 2000 дар Иҷлосияи 55-уми Маҷмаи Умумии СММ соли 2003 ҳамчун Соли байналмилалӣ оби тоза эълон карда шуд. Ҳамчунин пешниҳодҳои дигари Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ин аз тарафи СММ эълон шудани солҳои 2005-2015 ҳамчун Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои ҳаёт» ва соли 2013 – Соли байналмилалӣ ҳамкорӣ дар соҳаи об мебошад. Ҳамаи ин ташаббусҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ҷонибдорӣ аксарияти кишварҳои аъзои Созмони Миллалӣ Муттаҳид амалӣ гардиданд.

Ниҳоят яке аз ташаббусҳои навбатии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаи об аз ҷониби аксарияти аъзои Созмони Миллалӣ Муттаҳид пазируфта шуд, ки дар асоси он солҳои 2018-2028 даҳсолаи байналмилалӣ «Об барои рушди устувор» эълон гардид.

Воқеан, ҳамаи ташаббусҳои байналмилалӣ Тоҷикистон на танҳо ҷавобгӯ ба манфиатҳои миллии кишвар, ҳамчунин он барои кулли давлатҳои ҷаҳон аз аҳаммияти ҳаёти бархӯрдор мебошад. Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ҷунин иқдомҳои худ тавонист таваҷҷуҳи ҷомеаи ҷаҳониرو ба масъалаи оби тоза ҷалб намуда, ҳаллу фасли онро ба мавзӯи баррасии кишварҳои ҷаҳон табдил бидиҳад. Тавре ки дар ин бобат вазири қорҳои хориҷӣ Сирочиддин Аслов ибраз менамояд, «акнун бо роҳандозӣ шудани ташаббуси нави Президенти мо, яъне Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор», солҳои 2018-2028 ин раванд ҳамчунон идома ёфта, бо баргузори чандин нишастӣ ҷаҳонӣ ва амалӣ шудани даҳҳо лоиҳаву барномаҳои калонҳаҷм назари ҷаҳонӣ ба мавзӯи об бештар ҷалб хоҳад шуд. Айни ҳол, Тоҷикистон имкон пайдо мекунад, ки тарҳҳои обӣ ва гидроэнергетикии худро бо истифода аз майдонҳои васеи байналмилалӣ ба иҷро расонад ва дар ҳалли масоили ҷаҳонӣ нақши худро гузорад»[1].

Ба андешаи мо, тамоми ташаббусҳои байналмилалӣ Тоҷикистон ба ниёзҳои кишвар ва манфиатҳои ҷомеаи ҷаҳонӣ мувофиқ мебошад. Дар маҷмӯъ ташаббусҳои байналмилалӣ Тоҷикистон пайомадҳои зеринро ба дунбол доштааст:

1. Боз ҳам бештар муаррифӣ гардидани мақоми Тоҷикистон дар арсаи байналмилалӣ. Ба имзо расидани «Созишномаи истиқрори сулҳ ва ризоияти миллий» имкон фароҳам овард, ки симои нави Ҷумҳурии Тоҷикистон дар арсаи байналмилалӣ дубора ба таври мусбат муаррифӣ гардад. Гузашта аз ин, ба даст омадани сулҳи тоҷикон таҷрибаи басо нодири сулҳофаринӣ дар ҷаҳон доништа шуда, онро давлатҳои ҷаҳон ҳамчун таҷрибаи бузурги сулҳофаринӣ ва модели «Сулҳи тоҷикон» эътироф намуданд. Натиҷаи кӯшиш ва заҳматҳои мардуми тоҷик ва Роҳбари давлат буд, ки пойтахти Тоҷикистон – шаҳри Душанбе барои саҳми бузургаш дар эҷоди сулҳ ва сулҳоварӣ соҳиби ҷоидаи ЮНЕСКО ҳамчун «Душанбе – шаҳри сулҳ» гардид [4, 64]. Илова бар ин, чанд ташаббуси байналмилалӣ Тоҷикистон оид ба масъалаи об бори

дигар дар роҳи муаррифии симои мусбати давлат дар арсаи ҷаҳонӣ ба ҳайси давлати созанда ва бунёдкор хизмат кард. Ба таври кулӣ чунин муаррифии Тоҷикистон заминаи нави ҳамкориро бо субъектҳои дигар дар самтҳои афзалиятноки сиёсати хориҷӣ ба вуҷуд овард.

2. Равона намудани тавачҷуҳи давлатҳо ва созмонҳои минтақавию ҷаҳонӣ барои ҳаллу фасли мавзӯи об. Ташаббусҳои байналмилалӣ Тоҷикистон тавачҷуҳи давлатҳоро нисбат ба масъалаи об зиёд намуда, онро ба мавзӯи баррасии васеи давлатҳо табдил дод. Аз ҷумла, доираи васеи муахакқикон ва таҳлилгарон масъалаи обро мавриди омӯзиш қарор дода, хулосаву пешниҳодҳои хешро манзур намуданд. Ҳамчунин мавзӯи дарёҳои фаромарзӣ ва поёноб байни кишварҳо бахшҳои мавҷуданд, ки ба таври мусолиҳатомез ҳал шудани онҳо ба манфиати ҷомеаи ҷаҳонӣ мебошад. Аз ҷумла, масъалаи бунёди НОБ-и Роғун дар маҷрои дарёи Вахш чанд соли пеш баҳси байни ду давлат, яъне Тоҷикистон ва Ўзбекистонро ба миён оварда, то ба сатҳи байналмилалӣ кашида шуд. Хушбахтона, ин баҳс ба таври мусолиҳатомез ҳалли худро пайдо намуд.

Қобили зикр аст, ки барои иҷрои муваффақонаи Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор», солҳои 2018-2028 моҳи январи соли 2016 механизми нав - Панели сатҳи баланд доир ба масъалаҳои об таъсис ёфт, ки Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба ҳайси поягузори ҳамаи ташаббуси иқдомҳои байналмилалӣ дар соҳаи об ба узвияти он пазируфта шуданд. Панели сатҳи баланд доир ба масъалаҳои об бо ташаббуси Муншии умумии СММ ва Президенти Бонки ҷаҳонӣ таъсис шуда, 11 нафар сарони ҳукуматҳо ва кишварҳо аъзои он мебошанд. Дар доираи ин Панел тамоми масъалаҳои марбут ба об дар сатҳи байналмилалӣ мавриди баррасӣ ва пайгирӣ қарор мегиранд.

3. Муаррифӣ намудани лоиҳаҳои гидроэнергетикии Тоҷикистон дар арсаи байналмилалӣ. Барои кишваре чун Тоҷикистон истифодаи босамари захираҳои обӣ яке аз роҳҳои пешбурди соҳаи саноат ва бехтар намудани шароити иҷтимоиву иқтисодии аҳоли мебошад. Бо ҳамин мақсад Тоҷикистон зиёда аз даҳ сол аст, ки барои амалӣ намудани лоиҳаҳои гидроэнергетикӣ дар самти ҷалби сармояи созмонҳои молиявӣ ва давлатҳои ҷудогона талош дорад. Таъин чанд соли ахир баргузорию форуму конференсияҳои байналмилалӣ, чи дар дохил ва чи дар хориҷи кишвар, вобаста ба об имкон фароҳам овард, ки лоиҳаҳои гидроэнергетикӣ бештар муаррифӣ шаванд. Дар ин росто баъди дастгирӣ ёфтани ташаббуси Тоҷикистон оид ба эълон намудани солҳои 2018-2028 даҳсолаи байналмилалӣ «Об барои рушди устувор» ҷалби сармоягузорию хориҷӣ дар амалӣ сохтани лоиҳаҳои гидроэнергетикӣ имконияти нав ва марҳилаи тозаеро барои кишвар фароҳам намуд.

4. Ҷалби ширкату созмонҳои байналмилалӣ дар роҳи бунёди НБО-и хурду бузург ва қабл аз ҳама НБО-и Роғун. Бунёди НБО-и Роғун барои мардуми Тоҷикистон яке аз ҳадафҳои асосӣ ба ҳисоб рафта, маҳз оғози баҳрабардории

ин нуругоҳ имкони амалӣ гардидани стратегияи давлатии расидан ба истиқлолияти энергетикиро фароҳам оварда, талаботи пурраи кишварро ба нуруи барқ таъмин менамояд ва дар маҷмӯъ ба вазъи иқтисодии мамлакат таъсири назаррас мерасонад. Маҳз бо ҳамин мақсад дар охири солҳои 2000-ум Ҳукумати Тоҷикистон талош намуд, бо дастгирии мардуми шарифи кишвар ва ҷалби сармоягузори ширкатҳои хориҷӣ бунёди НБО-и Роғунро тақон бидиҳад. Хушбахтона, соли қабл ширкати итолавии «Салини Импрегило» (Salini Impregilo) бунёди нуругоҳро бар ӯҳда гирифта, корҳои сохтмониро оғоз намуд.

5. Мустақкам гардидани мавқеи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар арсаи байналмилалӣ. Тоҷикистон аз солҳои аввали соҳибистиклолии давлатӣ сиёсати сулҳхоҳонаро пеша намуда, бо созмону давлатҳои ҷаҳон муносибатҳои мутақобилан судмандро ба роҳ мондааст. Чуноне ки дар моддаи 11 Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон омадааст: «Тоҷикистон сиёсати сулҳҷӯнаро ба амал татбиқ намуда, соҳибхитиёрӣ ва истиқлолияти дигар давлатҳои ҷаҳонро эҳтиром менамояд ва муносибатҳои хориҷиро дар асоси меъёрҳои байналмилалӣ муайян мекунад»[3]. Пешвои миллат борҳо дар суҳанрониҳои худ ба масъалаи мубориза бо экстремизм, терроризм, барқарорӣ сулҳ дар Афғонистон, ҳаллу фасли масъалаи об дар ҷаҳон таваҷҷуҳ намуда, мавқеи Тоҷикистонро нисбат ба мавзӯҳои мазкур бо сароҳат баён доштааст.

6. Тақвияти равобити дипломатии Тоҷикистон бо дигар кишварҳои Осиёи Марказӣ, қабл аз ҳама, Ўзбекистон ва Қирғизистон. Аз аввалин рӯзҳои пайдо шудани масъалаи таҷдиди сохтмони НБО-и Роғун танҳо кишвари Ўзбекистон бевосита ба ин иқдом муҳолифат намуда, ба сохтани он бо як навъ ҳарос назар мекард, ки ҳатто борҳо роҳбарони баландпояи ин кишвар аз минбарҳои байналмилалӣ оид ба қатъ кардани раванди бунёди нуругоҳи мазкур изҳори назар карда буданд. Бонки ҷаҳонӣ барои ҳаматарафа омӯختани лоиҳаи НБО-и Роғун дар зарфи 2 сол бо ҷалби коршиносон мониторинг гузаронида, дар ниҳояти қор хулосаи мусбати худро барои бунёди нуругоҳ изҳор дошт[2] ва кишварҳои ҳамсоя, пеш аз ҳама, Ўзбекистонро бовар кунонд, ки бунёди НБО-и Роғун барои он кишвар хатар эҷод нахоҳад кард. Ҳатто Президенти кишвар борҳо, такрор ба такрор, изҳор намуд, ки бунёди нуругоҳ бар зарари ҳеч як кишвари ҳамсоя нахоҳад буд. Боиси хушнудист, ки имрӯзо муносибатҳои дипломатии Тоҷикистон бо Ўзбекистон торафт густариш меёбанд. Мисоли равшани он баргузориҳои намоиши маҳсулоти Ҷумҳурии Ўзбекистон дар пойтахти кишвар - шаҳри Душанбе дар моҳи апрели соли қабл ва аз сар гирифта шудани иртиботи ҳавоии байни ин ду кишвар мебошад.

7. Баргузор шудани ҷорабиниҳои сатҳи байналмилалӣ доир ба мавзӯи об ва боздиди намоёндагони давлатҳои созмонҳои байналмилалӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон. Яке аз пайомадҳои ташаббусҳои байналмилалӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ин баргузориҳои ҷорабиниҳои сатҳи минтақавию байналмилалӣ оид ба мавзӯи об мебошад. Чунин ҷорабиниҳо имконияти ташрифи намоёндагони давлатҳо ва

созмонҳои байналмилалиро ба Тоҷикистон фароҳам оварда, симои мусбати кишвар ва лоиҳаҳои давлатиро ба сармоягузoron муаррифӣ мекунад. Илова бар ин, ба намояндагони давлатҳои дигар имкониятҳои сайёҳии кишвар муаррифӣ гардиданд ва барои рушди ояндаи соҳаи туризм заминаи муосид фароҳам гардид. Зеро ҳар шаҳрванди хориҷие, ки воридаи Тоҷикистон мешавад, хоҳу нохоҳ хиссаи худро ба ғани гардонидани иқтисодиёти кишвар мегузорад. Дар доираи Даҳсолаи байналмилалии амал «Об барои рушди устувор», солҳои 2018-2028 чорабиниҳои зиёд дар назар аст, ки эҳтимол меравад яке аз ҳамоишҳо дар Тоҷикистон низ баргузор гардад.

9. Огози лоиҳаи бузурги иқтисодии CASA-1000. Дар асоси лоиҳаи мазкур минбаъд бо бунёд шудани НБО-и Роғун, неруи барқ аз ҷумҳуриҳои Тоҷикистон ва Қирғизистон ба кишварҳои ҳамсоия наздик Афғонистон ва Покистон интиқол дода мешавад. Лоиҳа имкон фароҳам меорад, ки Тоҷикистон ва Қирғизистон неруи барқи аз лиҳози экологӣ тозаии худро содир намуда, ба бучети давлатӣ даромади иловагӣ ворид намоянд ва аз тарафи дигар, талаботи дохилии кишварҳои ҳамсоия аз лиҳози неруи барқ қонеъ бишавад. Дар баробари ин, бо амалӣ гардидани ин лоиҳа хангоми бунёди зеристгоҳҳои барқӣ садҳо ҷойҳои корӣ таъсис дода мешаванд, ки ин, албатта, барои амалӣ гаштани сиёсати шуғли аҳоли дар Тоҷикистон ва баланд бардоштани сатҳи некуаҳволии мардум саҳми босазо хоҳад гузошт.

10. Муваффақиятҳои сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Ташаббусҳои мунтазами Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ва ҷонибдорӣ пайдо намудани онҳо аз тарафи аъзои Созмони Милали Муттаҳид барои ташаккулёбии мактаби дипломатияи тоҷик заминаи мусоид фароҳам овард. Ҳамчунин ин равандҳо ба инкишофи сиёсати хориҷии «дарҳои боз» таъсири назаррас расонид. Албатта, сиёсати хориҷии Тоҷикистон ханӯз марҳилаҳои ибтидоии худро тай менамояд ва дастгирии ташаббусҳои Роҳбари давлат ба инкишофи сиёсати хориҷӣ замина фароҳам овард, ки он дар оянда битавонад барои ҳарчи бештар тақвият додани ҳамкориҳои иқтисодии байнидавлатӣ мусоидат намоянд. Маҳз сиёсати «дарҳои боз»-и Пешвои миллат буд, ки ҳоло Ҷумҳурии Тоҷикистон аъзои фаъоли 51 созмонҳои байналмилалӣ, минтақавӣ ва ниҳодҳои байналмилалии молиявӣ мебошад [5, 376].

11. Пайдо намудани шарикони нави молиявӣ иқтисодӣ дар раванди татбиқи лоиҳаҳои гуногуни дохилӣ. Яке аз мушкилоти давлатҳои дар ҳоли рушд қарордошта ин норасоии молиявӣ ва кадрӣ дар амалисозии лоиҳаҳо ба шумор меравад. Бо ин мақсад, Пешвои миллат барои дар амал татбиқ намудани лоиҳаҳои хурду бузурги давлатӣ хангоми сафарҳои хориҷии худ рӯйи ин масъала талоши зиёд менамояд. Имрӯзҳо амалӣ шудани стратегияҳои давлатӣ, баромадан аз бунбасти коммуникатсионӣ, расидан ба истиклолияти энергетикӣ ва таъмини амнияти озуқаворӣ бо сармоягузории хориҷӣ алоқамандии зич дорад. Хушбахтона, дар амалисозии ҳар се ҳадафҳои стратегии давлат сармоягузориҳои назаррас ҷалб карда шудаанд, ки рафту омади беамониати шаҳрвандон дар дохили кишвар, сол то сол бештар шудани таъминоти аҳоли бо қувваи барқ самараи талошҳои Сарвари давлат

шуморидан мумкин аст. Дар самти амалӣ намудани стратегияҳои давлатӣ саҳми давлати Чин басо назаррас буда, ширкатҳои сохтмони ин давлат дар татбиқи лоиҳаҳои сохтмонӣ иштироки бевосита доранд.

12. Зарурати беш аз пеш омӯхтан ва мавриди амал қарор додани ғояҳои нав оид ба масъалаи об дар сатҳи давлатӣ, минтақавӣ ва байналмилалӣ. Имрӯз вақти он расидааст, ки пеш аз ҳама, ҷавонон ва кулли мардуми кишвар нисбат ба масъалаи об таваҷҷуҳи хоса намуда, ташаббусҳои Роҳбари давлат ва Ҳукумати Тоҷикистонро амалан пуштибонӣ намоянд. Дар сатҳи давлатӣ ҳаллу фасл шудани мушкилоти норасогии оби нӯшокӣ, бо обёрӣ таъмин намудани заминҳои нави кишт, ҳифзи муҳити зист аз муҳимтарин масъалаҳои марбут ба об доништа мешавад. Баргузор шудани конференсияҳои илмӣ-амалӣ ва таҳқиқу пешниҳодҳои муфиди олимон метавонанд барои боз ҳам муассир ҳаллу фасл шудани масъалаҳои оид ба об ва пуштибонии амалии ташаббусҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон мегарданд.

Бо мақсади дар оянда омода намудани мутахассисони варзида, омӯзиши амиқи масъалаи об дар Тоҷикистон таъсис додани Донишгоҳи давлатии гидроэнергетикӣ муҳим ба назар мерасад.

Имрӯз об баробари нафту газ гаронбаҳотарин захираҳои давлатӣ доништа мешавад ва сол аз сол арзиши он боло меравад. Аз ин рӯ, шинохти дуруст, ба кадрҳои захирҳои бузурги обии кишвар расидан, самаранок истифода бурдани он, коркард ва ба бозори беруна баровардани обҳои нӯшокӣ, (ба монанди ширкати RC/cola), ба шароити иҷтимоӣ ва иқтисодии мардуми кишвар таъсири мусбат расонида, дар пешравии Тоҷикистон мусоидат хоҳад намуд.

Адабиёт:

1. Аслов Сирочидин. Тоҷикистон ҳамчун ташаббускори ин Даҳсола на танҳо дар ҳалли масъалаҳои обии минтақавӣ, балки дар мушкилоти глобалии он низ пешсафӣ худро нишон хоҳад дод: <http://khovar.tj/2016/12/siro-idin-aslov-to-ikiston-amchun-tashabbuskori-in-da-sola-na-tan-o-dar-alli-masala-oi-obii-minta-av-balki-dar-mushkiloti-globalii-on-niz-peshsafii-hidro-nishon-ho-ad-dod/>.

2. Всемирный банк / Ключевые вопросы для дальнейшего рассмотрения предлагаемого проекта Рогунской ГЭС. От 1 сентября 2014 г.

3. Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2015.

4. Саидов Ш.Ш. Ҷавонон ва давлати миллӣ дар раванди ҷаҳонишавӣ. – Душанбе: Ирфон, 2015. – 156 саҳ.

5. Шарипов М. Сиёсати «Дарҳои боз» ва нақши Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон дар густариши равоҷоти байналмилалӣ / Эмомалӣ Раҳмон – Пешвои миллат. Душанбе: Маориф, 2016. – 414 с.

**АКИДАҲО ОИД БА ДАВЛАТ ВА ДАВЛАТДОРӢ
ДАР РИСОЛАИ «МУҚАДДИМА»-И ИБНИ ХАЛДУН**

Абилова Гуландом Сардоровна – н.и.ф., дотсент, мудири кафедраи илмҳои иҷтимоӣ-гуманитарии Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992) 918-79-08-87, e-mail: abilova.78@mail.ru

Мирзораҳимов Мирзоолим – магистранти Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992) 92 733 43 23, e-mail: donishvar@mail.ru

Дар мақола шохкори илмию таърихии муаррих, чомаешинос, ходими сиёсӣ, донишманд ва мутафаккири оламшумул Ибни Халдун - рисолаи «Муқаддима» ва ақидаҳои ӯ дар бораи давлат ва давлатдорӣ мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Муаллифон бо истифода аз маъхазҳои муътабари муҳаққиқони ватанӣ ва хориҷӣ саъй намудаанд, ки ба муҳимтарин паҳлуҳои масъалаи идоракунии давлатӣ дар рисолаи номбурда равшанӣ андозанд.

Вожаҳои калидӣ: муаррих, маъхази муътабар, давлат, давлатдорӣ, сарвар, подшоҳ, қудрат, инсон, иҷтимоӣ, фалсафаи машииоия, ормон, мақула, шукуфой, инҳитот, ашоир, умрон, қаробат, гаризаи табиӣ, фармонравой, ҷонсупорӣ.

**ВЗГЛЯД НА ГОСУДАРСТВО И УПРАВЛЕНИЕ ГОСУДАРСТВОМ В
ТРАКТАТЕ ИБН ХАЛДУН «МУКАДИМА»**

Абилова Гуландом Сардоровна – к.ф.н., доцент, заведующая кафедрой социально-гуманитарных наук Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира 33, тел.: (+992) 918-79-08-87, e-mail: abilova.78@mail.ru

Мирзораҳимов Мирзоолим – магистрант Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира 33, тел.: (+992) 92 733 43 23, e-mail: donishvar@mail.ru

В статье рассматривается научно-исторический трактат «Мукадима» - блестящий многотомный труд Ибн Халдуна - выдающегося историка, социолога, политического деятеля и всемирно известного мыслителя о государстве и государственном управлении. Авторы с использованием компетентных научных источников отечественных и зарубежных исследователей пытаются осветить важнейшие аспекты государственного управления изложенного в страницах указанного трактата.

Ключевые слова: историк, компетентный источник, государство, правление государства, лидер, государь, сила, человек, общественный, философия перепетиков, идеал, категория, расцвет, падение, племена, благоустройство, близость, естественный инстинкт, господство, самоотверженность.

VIEWS ON STATE AND GOVERNMENT OF THE STATE IN THE ESSAY BY IBN KHALDUN "MUKADIMA"

Abilova Gulandom Sardorovna - Candidate of Philosophy, Associate Professor, Head of the Department of Social and Humanitarian Sciences of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan. 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 918-79-08-87, e-mail: abilova.78@mail.ru

Mirzorahimov Mirzoolim – Master’s Degree student of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 92 733 43 23, e-mail: donishvar@mail.ru

The article deals with the scientific and historical essay "Mukadima" - the brilliant multi-volume work by Ibn Khaldun, an outstanding historian, sociologist, politician and world-famous thinker about the state and public administration. The authors, using competent scientific sources of domestic and foreign researchers, try to highlight the most important aspects of state administration outlined in the pages of this essay.

Key words: *historian, competent source, state, government of the state, leader, power, man, public, philosophy of interchanges, ideal, category, flourishing, falling, tribes, improvement, intimacy, natural instinct, domination, selflessness.*

Дар саҳифаҳои таърихи тамаддуни насли башар номи як зумра донишмандону мутафаккирон бо осори мондагори худ бо хуруфи заррин сабт шудаанд.

Олим, чомеашинос, муаррих, ходими сиёсӣ, донишманд ва мутафаккири оламшумул Валиюддин Абузайд Абдурахмон ибни Муҳаммад Халдуни Тунисӣ аз ҷумлаи чунин абармардони илму ҳикмат мебошад, ки бо асари шоҳкори худ «Муқаддима» номи хешро машҳур сохтааст. Асари мазкур саршори андешаҳои баланди иҷтимоӣ сиёсӣ ва таърихӣ фарҳангӣ аст.

Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон доир ба ҷойгоҳи илмӣ Ибни Халдун ва рисолаи «Муқаддима»-и ӯ андешаҳои судманди илмӣ баён кардааст. Ба андешаи Пешвои миллат дар таърихи башар «баҳси тамаддун – баҳси тӯлонӣ ва пурмочарост. Оғози ҷиддӣ ва амалии он – низоми ақоиди мутафаккири барҷаста Ибни Халдун ва баҳусус, шоҳкори чомеашиносии

таърихии ӯ «Муқаддима» аст. Маҳз Ибни Халдун тамаддунро чун низоми фарогири иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва сохтор, конструксияи муназзам, пешрафта ва меъёрии ҷомеа баррасии том ва қисман ҷомеъ намудааст» [1,19]. Гарчанде омӯзиши осору афкори илмии Ибни Халдун, аз ҷумла «Муқаддима»-и вай дар Аврупо аз асри XVII-уми мелодӣ оғоз гардида бошад ҳам, вале раванди халдуншиносии ғарбӣ аз нимаи дувуми асри XIX-ум вусъати тоза касб намудааст. Тавре муҳаққиқи эронӣ, муаллифи тарҷумаи форсии «Муқаддима»-и Ибни Халдун – Муҳаммад Парвини Гунободӣ таъкид мекунад, «Муқаддима»-и Ибни Халдун танҳо дар авоили қарни нуздаҳум мавриди таваҷҷуҳи ховаршиносон воқеъ гардид ва дар авоили ҳамон қарн аз ин марҳила даргузашт ва дигар донишмандони Аврупо низ онро мавриди таҳқиқ қарор доданд, зеро дар авохири қарни ҳафдаҳум Д. Хербелот ва дар авоили қарни нуздаҳум Де Саси бархе аз матолиб дар бораи Ибни Халдун навиштанд ва мунтахаботеро аз «Муқаддима»-и вай интишор доданд. Лекин номи Ибни Халдун аз миёни номҳои ҳазорон тан аз муаллифони кишварҳои исломӣ, ки мавриди таваҷҷуҳи ховаршиносон қарор нагирифта буд, ончунон ки бояд чилвагару намудор нашуда буд ва ҳам «Муқаддима»-и ӯ дар миёни ҳазорон таълифи арабӣ, ки мавриди мутолиаи таҳқиқи ховаршиносон буд, шухрати босазо наёфта буд, зеро мунтахаботу мақолоте, ки ду ховаршиноси ёдкарда интишор дода буданд, барои чилвагар сохтани аҳамияти «Муқаддима» ва намудор қардани абъоди фикрии Ибни Халдун кофӣ набуд. Бинобар ин, метавон гуфт, ҳангоме ба хубӣ аҳамияти Ибни Халдун ва асари нафиси вай дар назари ховаршиносон чилвагар шуд, ки Хаммер ва Шульц дар бораи Ибни Халдун рисолате интишор доданд».». [8,3]

Донишманди таърихшиноси тоҷик Амиршоҳӣ Н. аз соли 2003 инҷониб матни «Муқаддима»-и Ибни Халдунро аз рӯйи нашри тарҷумаи форсии анҷомдодаи Муҳаммад Парвини Гунободӣ ба хатти сриллики тоҷикӣ ва бо ҳавошию таълиқот таҳия ва дар саҳифаҳои маҷаллаи «Фарҳанг» ба нашр мерасонад.

Ибни Халдун – сиёсатмадор, ҷомеашинос, муаррих, фақеҳ, файласуф ва мутафаккири даврони асримиёнагии исломӣ ва олами араб аст, ки дар асри XIV зуҳур кардааст. Номи пуррааш Абузайд Абдурахмон ибни Абӯабдулло Муҳаммад ибни Абубакр Муҳаммад ибни Алҳусайн ибни Муҳаммад ибни Ҷобир ибни Муҳаммад ибни Иброҳим ибни Абдурахмон ибни Халдуни Тунисӣ мебошад, ки дар аввали моҳи рамазони соли 732-и ҳиҷрии қамарӣ мутобиқ ба 27-уми майи соли 1332 дар Тунис – шимоли Африқо дида ба ҷаҳон кушодааст. Соли вафоташ ба қавли муаррихон соли 808-и ҳиҷрии қамарӣ баробар ба 1406 мелодӣ мебошад.

Таълимот роҷеъ ба давлату давлатдорӣ дар замони зиндагии Ибни Халдун сарчашмаи чоруми фикрии ташаккули ҷаҳонбинии ӯро ташкил медиҳад, ки асосан дар партави андешаҳои сиёсии мутафаккирони пешини барҷастаи исломӣ ва арқони мазҳабӣ шакл гирифта буд. Дар ин замина бояд зикр намуд, ки вобаста ба таҳлили масоили давлат ва ҳуқуқ дар таълимоти ислом ду равия: меъёрӣ-ҳуқуқӣ ва ахлоқӣ-фалсафӣ ба назар мерасад. [7,56]

Агар таълимоти мазҳабии маъруфи ханафия, моликия, шофеия ва ханбалия бештар маҳсули равияи меъёрӣ-ҳуқуқӣ бошанд, пас андешаву орои мутафаккирони барҷастаи асримиёнагии олами ислом, ба мисли Абунасири Форобӣ, Абӯалӣ ибни Сино, Абуҳомид Муҳаммади Ғазолӣ, Ибни Рушд, Низомулмулки Тусӣ, Насириддини Тусӣ, Фаҳриддини Розӣ ва гурӯҳи «Ихвонуассафо» намояндагони барҷастаи равияи ахлоқӣ-фалсафӣ мебошанд.

Ба ақидаи файласуфи тоҷик Сирочов Ф. Ибни Халдун дар бархе аз масоили фалсафӣ низ аз мактаби фалсафаи Муҳаммади Ғазолӣ илҳом гирифтааст. Дар ин хусус ин муҳаққиқ зикр мекунад, ки: «Ибни Халдун перомунӣ ҷаҳонбинии фалсафию динӣ мавқеи махсус дошта, ақидаи ӯ зидди фалсафии машшӯӣ, аз ҷумла назарияи ҳақиқати дугонаи Ибни Рушд равона шудааст. Зеро ӯ кушоду равшан байни ақлу дин ҳад гузошта, дар ин боб ба равишҳои ғоявӣ фикрии мактаби Имом Ғазолӣ наздик мегардад. Ӯ файласуфонро боз барои он танқид мекунад, ки онҳо хангоми омӯзиши олами ҳиссӣ ва дарёфти моҳияту ҳақиқати ин олам онро ба олами маъқулот (идеяҳо) муқоиса карда, инсонро фалакро дорой ақлу нафсҳо донистаанд. Ин тарзи эътироз ва шеваи танқиди Ибни Халдун аз дарёи ғоявӣ «Таҳофут-ул-фалосифа»-и Имом Ғазолӣ сарчашма гирифтааст».[16]

Сарчашмаи панҷуми фикрии ташаккули ҷаҳонбинии сиёсии Ибни Халдун таърих ва осори таърихии мусалмонон мебошад. Таърих, нақши он ва осори таърихии мутафаккирони исломӣ барои Ибни Халдун муҳимтарин манбаи шинохти воқеияту ҳақиқати рӯзгор буда, дар рушди ҷаҳонбинии сиёсӣ ва ташаккули назарияи давлату давлатдорӣ вай нақши амиқу муассир дорад. Ибни Халдун дар сифати таърих мегӯяд, ки: «таърих аз фунуни мутадовил дар миёни ҳамаи миллату наҷодҳост, барои он сафарҳову ҷаҳонгардиҳо мекунад. Ҳам мардуми омиву беному нишон ба маърифати он иштиёқ доранд ва ҳам подшоҳону бузургон ба шинохтани он шефтагӣ нишон медиҳанд ва дар фаҳмидани он доноёну нодонон яксонанд, чи дар зоҳир ахборе беш нест, дар бораи рӯзгорҳову давлатҳои пешин ва саргузашти қуруни нахустин, ки гуфторҳо ба онҳо меороянд ва бад-онҳо масалҳо мезананд ва анҷуманҳои пурҷамъиятро ба онҳо ороиш медиҳанд».

Ба андешаи олими тоҷик - Сирочов Ф., «маълумоти таърихӣ ӯ боз аз он ҷиҳат ҷолибу арзишнок аст, ки бисёр ходисотро ҳамроҳӣ карда, ё дар онҳо иштирок намуда, аз асрори давлатҳо нағз воқиф аст ва дар мақоми баланди сиёсӣ низ қарор дорад. Аз ин ҷо маълумоти Ибни Халдун аниқу муътамад буда, ба ҳақиқати таърихӣ айният дорад».[17]

Сарчашмаи шашуме, ки боиси рушди ҷаҳонбинии сиёсии Ибни Халдун гардидааст, ин таълимоти илмию фалсафӣ ва ахлоқии олимони Юнони қадим, аз ҷумла Афлотун ва Арасту мебошад. Дар ин хусус, ҳамин ишораҳо кофист, ки таъсири Афлотун ва қору таълимоти ӯро дар хусуси масъалаҳои давлат ва сиёсат дар «Муқаддима»-и Ибни Халдун ба хубӣ пай бурдан мумкин аст. Аз он ҷумла, Ибни Халдун ба мисли Афлотун ба мавҷудияти «навъи идеалии ҷомеа» таъкид мекунад ва мисолро дар ин замина аз таърихи Хулафои рошидин - Абӯбақр, Умар, Усмон ва Алӣ меорад, ки ба

назари мутафаккир ин намуди беҳтарин давлат ва сиёсат дар даврони аввали ислом буд. Ӯ ки: «Ибни Халдун пайрави Арасту аст, ки мегӯяд: Инсон иҷтимоии «маданӣ» халқ шуда, магар ин ки бо тамоми қувои ақоиде, ки пешравони донишмандони сиёсат ва иҷтимоӣ, ки баъд аз онон дар қуруни вусто омаданд, рад мекунанд, ҳар гоҳ инсон иҷтимоӣ халқ ёфта, ин ҷиҳат хилқати руҳонӣ ва нафсонии ӯ нест, ки барои некбахтӣ ва баҳра бурдан дар рӯзе халқ шуда бошад, пас одамӣ метавонад дар касби маош нерӯ ва истеъдодҳои хоси худро ба кор барад». [18,139]

Ниҳоят сарчашмаи ҳафтуме, ки дар ташаккули ҷаҳонбинии сиёсии Ибни Халдун нақш дорад, ин донишҳо, қовишҳо ва андешаҳои ҷуғрофӣ ӯ мебошад. Ба андешаи вай омилҳои ҷуғрофӣ, муҳити зист, обу ҳаво, иқлим дар ташаккули миллату халқҳо таъсири фаровон дорад. Ба андешаи муҳаққиқони эронӣ – Мунфарид М. ва Даштакӣ С., “яке аз улуме, ки Ибни Халдун барои пай бурдани иллати (сабабҳои – М.М.) ҳаводис аз он истифода мекунад, ҷуғрофӣ аст”.

«Муқаддима»-и Ибни Халдун на танҳо шоҳасари илмию фалсафӣ ва таърихию ҷомеашиносӣ, балки инчунин қомуси андешаҳои сиёсӣ ва назарияти мутафаккир оид ба давлату давлатдорӣ низ мебошад. Дар ин асар муътабар ва эътирофшуда аз ҷониби беҳтарин ва номдортарин донишмандони ҷаҳон Ибни Халдун ғояҳои назариявӣ – иҷтимоии худро оид ба давлату давлатдорӣ, нақшу манзалаат, ҳадафу мақсад, вазифа, аркону нишон, омилҳои пайдоиш, иқтидор, рушду шуқуфӣ ва заволу инҳитоти давлат баён кардааст.

Андешаҳои давлату давлатдорӣ Ибни Халдун дар чилди якуми «Муқаддима» аз ҷузъи 13 то ҷузъи 52-ро фаро мегиранд. Дар маҷмуъ, ба қавли донишманди эронӣ Пажӯҳон М., «Ибни Халдун дар дидгоҳи худ ду калимаро зиёд ба кор мебарад, ки яке калимаи «давлат» аст, ки вай онро барои ашӯири [қабилҳои] ҷодарнишин, амирнишинҳои шимоли Африқо ва императории муғул яқсон ба кор бурдааст ва ба ҳамин далел бардошти ӯ аз калимаи «давлат» ба назар созмон ва ташкилот аст».

Нахустин ғояи назариявӣ – иҷтимоии Ибни Халдун дар хусуси давлату давлатдорӣ, ки таваҷҷуҳи ҳар хонандаро дар «Муқаддима»-и мутафаккир ба худ ҷалб мекунад, ин ғояи «иҷтимоӣ будани давлат» аст. Вобаста ба ин, Ибни Халдун ҷамъият ё худ иҷтимоӣро ба модда ва давлатро ба сурати он ташбеҳ менамояд ва мегӯяд, ки «давлат барои иҷтимоӣ ба манзалаи сурат аст, ки вақте моддаи он табоҳӣ пазирад, хоҳ ноҳоҳ сурат ҳам табоҳ мешавад» [3,238]. Ҷойи дигар Ибни Халдун ин маъниро ба таври густарда баён карда, мегӯяд, ки «давлат ва подшоҳӣ дар баробари умрон ба манзалаи сурат барои модда аст, ки шакл ниғаҳбони навъи худ барои модда мебошад ва дар улуми ҳикмат собит шудааст, ки инфикокӣ он ду аз якдигар имконнопазир аст. Бинобар ин, давлат бидуни умрон ба тасаввур наояд ва подшоҳӣ бе умрон мутаазир аст» [3,224]. Ба андешаи мутафаккир, моҳияти иҷтимоӣ будани давлат боз дар он ифода меёбад, ки ҷомеа барои ниғаҳ доштани ҳар як шахс ва ҳимояи дастае аз ғорати дастаи дигар ба ҳукумат

эҳтиёҷ пайдо мекунад. Сабаби пайдоиши давлат аз ҳамин иборат аст ва дар ин бора Ибни Халдун таъкид мекунад: «Ҳар гоҳ, ки иҷтимоъ барои башар ҳосил ояд ва ободии ҷаҳон ба василаи он анҷом гирад, ногузир бояд ҳокиме дар миёни онон бошад, ки аз таҷовузи дастае аз дастаи дигар дифоъ кунад, зеро таҷовузу ситам дар табоеи аҳли башар мухаммар [сиришташуда] аст ва силоҳе, ки башар ба василаи он аз таҷовузи ҷонварони бебабон аз худ дифоъ мекунад барои дифоъ аз таҷовузи худи афроди башар ба якдигар кофӣ нест, зеро ин абзор дар дасти ҳама ёфт намешавад. Пас, ночор василаи дигаре бояд биёбанд, ки аз таҳочуму таҷовузи онон ба якдигар пешӣ кунад ва мумкин нест, ки он васила ба ҷуз худи одамиён бошад, зеро куллияти ҷонварони дигар машоъир [қудрати дарк кардан] ва илҳомоти инсонро дарнамеёбанд ва бинобар ин, он ҳоким як фард аз худи онон хоҳад буд, ки бар онон ғалабаву тасаллут ва зӯрмандӣ дошта бошад, то ҳеҷ кас бар дигаре натавонад таҷовуз кунад ва маънии подшоҳ ҳам ҳамин аст».

Дар таквияти ин гуфтаҳо Ибни Халдун ҷойи дигар дар «Муқаддима» таъкид мекунад: «Ва аз ҷумлаи хӯҳое (хислатҳое), ки дар миён башар ривож дорад ситамгарӣ ва таҷовуз ба якдигар аст, чунон ки дидагони ҳар кас ба колои бародараш биафтад, бедаранг бад-он дастдарозӣ мекунад, то онро бирабояд, магар ин ки ҳоким ва родие вайро боз дорад... Ва аммо дар шаҳрҳои кӯчак ва бузург фармондорон ва давлат аз таҷовузи бархе ба дигаре пешгирӣ мекунанд ва аз роҳи вазъи муқаррарот чунон зердастони хешро мутеъ месозанд, ки наметавонанд ба якдигар дастдарозӣ кунанд ё ба ҳам таҷовуз намоянд ва ба василаи неруи иҷбор ва тасаллуту подшоҳӣ аз ситамгарӣ ба якдигар манъ мешаванд, магар он ки ситамгарӣ аз тарафи худи ҳоким оғоз гардад» [5,3-5]. Аз ин гуфтаҳо бармеояд, ки ба назари Ибни Халдун ташкили давлат, ҳукумат ва раёсату кишвардорӣ комилан хусусияти иҷтимоӣ дорад, он барои ҳифзи ҷомеаи инсонӣ амри зарурию ҳаётӣ буда, талаботи табиӣ одамон аст. Маънии сарварӣ, ки асоси онро ғалабаву тасаллут ташкил медиҳад, эмин доштани аҳли ҷомеа аз зулму ситам ва таадию таҷовуз мебошад.

Ба назари Ибни Халдун муҳимтарин ва асоситарин омили давлатсозӣ дар ҷомеаи инсонӣ ин нерӯи «асабият» аст. Бояд гуфт, ки мафҳуми «асабият» дар низоми андешаҳои сиёсии Ибни Халдун аз мафҳуми калидӣ ва бунёдист, ки дар шарҳи он халдуншиносони Шарқу Ғарб фикру ақидаҳои мухталифиро иброз дошта, аз он таърифоти гуногуне сохтаанд. Агар ба қавли худи мутафаккир назар афканем, «асабият ин гурури қавмӣ ва меҳре, ки Худованд дар дилҳои бандагони хеш нисбат ба хешовандон ва наздикон қарор дода, дар табоеи башарӣ вучуд дорад ва ҳамкорӣ ва ёригарӣ ба якдигар вобаста бад-он мебошад ва ба сабаби он шукӯҳ ва ниҳоятӣ эшон дар дили душман бузург мешавад ва дар ин бора аз он чи Қуръон дар хусуси бародарони Юсуф (ё) ҳикоят карда, метавон панд гирифт: ҳангоме, ки бародарон ба падари вай гуфтанд: агар гург ўро бихӯрд, бо ин ки мо гурӯҳи тавоноён ҳастем он гоҳ аз зиёнкорон хоҳем буд (Ин ҷо ишора ба ояти 14-и сураи 12-ум- сураи «Юсуф»-и Қуръони карим аст-М.М) ва маънии оят ин

аст, ки вақте гурӯҳе тавоноён аз як хонадон ёр ва ёвари касе бошанд, гумон наметавон бурд, ки касе бар ӯ ситам кунад ва аммо онон, ки дар хонадони хеш танҳо ва бекасанд ва дар миёни онон асабият нест, камтар мумкин аст...» [3,262]

Ибни Халдун ҳар масъалаеро, ки вобаста ба ташкилу таъсис ва фарозу фуруди давлат шарҳ медиҳад, ба масъалаи асабият ҳамчун шоҳкалиди назарияи давлату давлатдорӣ худ бозмегардад ва ба зарурати он таъкид меварзад. Вай инчунин як фасли махсус, фасли ҳаштуми муқаддимаи дуввуми «Муқаддима»-и худро ба асабият ихтисос дода, онро «Дар ин ки асабият аз роҳи пайванди насабӣ ва вобастагии хонадонҳо ба якдигар ё мафҳуми мушобеҳи он ҳосил мешавад» номгузорӣ намудааст. Дар оғози ин фасл мутафаккир зикр мекунад, ки: «зеро пайванди ҳешовандӣ ба чун дар мавориде андак дар башар табиӣ аст. Ва аз мавориди он нишон додани ғурури қавмӣ нисбат ба наздикон ва ҳешовандон аст, ки чун ситаме ба онон бирасад ё дар маърази хатар воқеъ шаванд. Зеро узви ҳар хонадоне вақте бубинад ба яке аз наздикони вай ситаме расида, ё нисбат ба ӯ душманӣ ва кинаварзӣ шудааст, дар худ як забунӣ ва хорӣ эҳсос мекунад ва онро ба худ тавҳин мешуморад ва орзуманд мешавад, ки кош метавонист монеи пешомадҳои андӯхбор ва муҳликаҳои вай шавад ва ин амр дар башар як отифаи табиӣ аст, аз ҳангоме, ки офарида шудааст» [3,263]. Аз ин гуфтаҳо бармеояд, ки ҳисси ҳешовандию пайванди ҳешутаборӣ аз ғаризаҳои табиӣ бани инсон буда, аз диди Ибни Халдун яке аз унсурҳои ташкилдихандаи нерӯи «асабият» аст.

Тазаккур додан лозим аст, ки асабият – мафҳуми аслии барои дарки андешаҳои сиёсии Ибни Халдун аст. Зеро вай муътақид аст, ки бунёдгузори ҳукумат ва давлат бидуни асабият мумкин нест. Зеро ҳоким ва раису роҳбари давлат дар партави асабият бар дигарон қудрати худро таъмин мекунад ва аз зулму истибдод ҷилавгирӣ менамояд. Аз дидгоҳи Ибни Халдун асабият аз ду тараф ё равиш ба даст меояд:

1) Бо роҳи ҳешовандӣ

Ҳешовандӣ ва қаробати насабии инсонҳо рӯкни табиӣ асабият аст. Зеро эҳсоси ҳешовандии инсонҳо дар мавриди ҳимояи ҳамдигар, ҳисси ифтихору сарфарозӣ аз ҷумлаи эҳсоси отифаҳои аслии онҳо махсуб меёбад. Бинобар ин, шартҳои ҳешовандӣ дар ташаккули асабияти қудратманд аз назари Ибни Халдун шартҳои лозим аст, аммо кофӣ нест. Зеро дар ин маврид унсури таъйинкунанда на хонадон ва наҷод, балки асабиятест, ки дар меҳвари он қарор дорад. Чунки рӯзгори башар ҷи басо қасонеро муаррифӣ кардааст, ки худро аз хонадони шариф ва боасабияте медонанд, аммо дар вучудашон хурдтарин зарраи асабият нест ва онро аз даст додаанд.

2) Бо роҳи ғайриҳешовандӣ

Ташаккули асабият бо роҳи ғайриҳешовандӣ низ аз назари Ибни Халдун ду навъ аст: а) Аз роҳи ҳампаймонӣ (вилӯъ). б) Аз роҳи ҳамсавгандӣ (халаф). Дар маҷмӯъ ба андешаи муҳаққиқон метавон асабиятро аз диди Ибни Халдун ба робитаи иҷтимоӣ - равоӣ, на сирфан равоӣ донист, ки

иртиботи афроди муайяне аз чамъияти инсониро ба асоси қаробат (моддию маънавӣ) таъмин карда, ба ҳам пайванд медиҳад. Аз ин ҷиҳат, асабият дорои сиришти табиист, ки аз ҳимояи хешовандӣ оғоз шуда, ниҳоят дар сурати вучуди шароити мусоид ба кишвардорӣ ва фармонравой хатм мешавад [3,265].

Нахустини усуле (принсипҳо), ки Ибни Халдун онро дар идоракунии давлатӣ муассир медонад, ин асли истифода аз равишҳои ахлоқӣ ба мисли меҳрварзӣ, лутфу эҳсон, бахшандагию латофат аст, ки он қудрати подшоҳро афзоиш медиҳад. Мутафаккир дар ин замина таъкид мекунад, ки «вале агар султон нисбат ба раоё бо меҳр ва мулофат рафтор кунад ва аз бадихо ва чароими эшон даргузарад, ҳамчунин мардум дар баробари вай ором мешаванд ва ўро паноҳгоҳи хеш месозанду меҳри вайро дар дил менишонанд ва хангоми пайкор бо душманони ў ҷонсупорӣ мекунанд ва дар натиҷа умури кишвар аз ҳар сӯй ба беҳбуд мегарояд» [3,264].

Ибни Халдун таъсирбахш будани истифодаи усули ахлокиро дар умури давлатдорӣ дар чандин ҷойи асари маъруфаш - «Муқаддима» баррасӣ мекунад. Усули ахлоқии идоракуние, ки Ибни Халдун баён мекунад, бар пояи начобат, шарафу ҳайсиати хонаводагӣ, фазилат, диёнат ва дониш устувор мебошад. Дар ин замина вай аз таҷрибаи давлатдорӣ эронии бостон ёдовар шуда, таъкид менамояд, ки «эронӣ [бостон] ҳеҷ касро ба пойгоҳи фармонравой бар ҳештан намегумоштанд, магар он ки аз дудмони подшоҳӣ бошад, сипас аз миёни онон касеро бармегузиданд, ки диндор ва доно ва фазилатманд ва тарбиятёфта ва саховатманд ва диловар ва некӯкор бошад ва онгоҳ фармонравоии ўро бад-он маршрут мекарданд, ки ба дод гарояд ва барои худ деҳ ва замин ва об ба даст наоварад, то мабодо мояи зиёни ҳамсоғони он деҳҳо ва сарзаминҳо шавад ва бозаргонӣ пеша накунад, то мабодо дӯстдори гаронии нархи колоҳо гардад ва бандагон ба корҳо нагузорад, чи онон ба хайр ва ё маслиҳате роизанӣ намекунанд».[3,388]

Вобаста ба корбурди усули ахлоқии идоракунии ибрази назар карда, Ибни Халдун дар иртибот ба он ахлоқи некӯи сарварон ва хислатҳои писандидаи онҳоро шартӣ муҳим мешуморад ва таъкид мекунад, ки «ин хисол иборатанд аз бахшиш ва бахшудани лағзишҳо ва чашмпӯшӣ аз нотавонон ва меҳмоннавозӣ ва ёрӣ расондан ба бечорагон ва ситамдидагон ва дастгирӣ аз бенавоён ва вафо ба аҳд ва бахшидани амвол дар роҳи ирз ва номус ва таъзими шариат ва бузургдошти уламо, ки ҳофиз ва ниғаҳбони шариатанд ва пайравӣ аз аҳком хангоме ки уламои шариат ононро ба амал ё тарки коре маҳдуд мекунанд ва гумони нек доштан бар олимони шариат ва эътиқод ба мардуми диндор ва парҳезгор ва баракат хоستان аз эшон...» [3,264].

Ба назари Ибни Халдун истифода аз усули иҷрои хайру саҳо, бахшандагӣ, лутфу эҳсон ва дар маҷмуъ усули иқтисодӣ дар идоракунии давлатӣ муассиру судманд хоҳад буд. Зеро, ба андешаи Ибни Халдун, «неъмат бахшидан ва эҳсони султон ба раоё аз ҷумлаи шароити рифқ ва

хамроҳӣ ба эшон ва мувофиқат дар умури маош (иктисод)-и мардум аст ва ин амр яке аз усули муҳими раиятнавозӣ ва дилчӯии онон аст» [3,264].

Аз дидгоҳи Ибни Халдун истифода аз усули ташкили сохтор, тақсими вазифаҳои мушаххасу дақиқ ва назорат аз болои иҷрои саривақтии онҳо аз ҷониби ходимони давлатӣ асли ниҳоят муҳими идоракунии мебошад. Аз ин ҷиҳат, мутафаккир мефармояд, ки: «ва дар ҳар ҳол кишвар ба ҳар шакле идора шавад, хоҳ ноҳақ бояд дорои ташкилоте бошад ва барои анҷом додани умури кишварӣ ва хидматгузoron таъйин гардад ва корҳо ва вазифаҳои давлатӣ миёни ричоли давлат тақсим шавад ва ин амр ба василаи подшоҳ, ки қудрати бартар аз ҳамаи ричол дорад ва бар тамоми умур мусаллат мебошад, анҷом мепазирад ва ҳар як аз хидматгузoronи давлатро ба вазифаи ҳосе, ки иқтисо мекунад, мегуморад ва бад-ин сон фармонравоии подшоҳ сураат мегирад ва ба ҳубӣ қудрати салтанати хешро ба кор мебандад» [3,264].

Дар маҷмӯъ усулҳои зикршуда ва дигар ҳислатҳои писандидаи подшоҳон, ки Ибни Халдун ёд кардааст, дар идоракунии давлатӣ муҳиму муфид ва самарабахш буда, истифодаи онҳо барои татбиқи вазифаҳои асосии давлат мусоидат мекунанд.

Адабиёт:

1. Раҳмон Э. Муҳити зиндагӣ ва олами андешаҳои Имоми Аъзам/ Эмомалӣ Раҳмон.- Душанбе: Шарқи Озод, 2009.-368 с.
2. Раҳмон Э. Мавлоно ва тамаддуни инсонӣ /Эмомалӣ Раҳмон.- Душанбе: Бухоро, 2012.-132 с.
3. Халдун А.И. Муқаддима. Ҷилди аввал.(мутарҷим Муҳаммад Парвини Гунободӣ) /Абдурахмон ибни Халдун.- Техрон,1336.- 568 с.
4. Халдун А.И. Муқаддима. Ҷилди дуввум. (мутарҷим Муҳаммад Парвини Гунободӣ) /Абдурахмон ибни Халдун.- Техрон,1336.-439 с.
5. Халдун И.Муқаддима/ Ибни Халдун //Маҷаллаи Фарҳанг,№7-9.- 2003.
6. Абдулхонов Ф. Муаммои инсон дар фалсафаи Ибни Халдун/ Ф. Абдулхонов// Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ.-№2,2005.-С. 51-55.
7. Буриев И.Б. Таърихи афкори сиёсӣ ҳуқуқӣ.(Курси лексияҳо).- Душанбе, 2002. -224 с.
8. Гунободӣ М.П. «Муқаддима»-и Ибни Халдун аз низари дигарон (Сарсухани мутарҷим)/Муҳаммад Парвини Гунободӣ// маҷаллаи «Фарҳанг».-№7-9, 2003.
9. Ғазолӣ М. Насихат-ул-мулук/Муҳаммади Ғазолӣ.-Душанбе: «Ирфон» 1993.
10. Диноршоев М. Ибни Халдун/М.Диноршоев//Энсиклопедияи советии тоҷик.ҷ. 2. – Душанбе: ЭСТ,1980.-589 с.
11. Зикиров Х.Х.Социально-политическая философия Ибн Халдуна. Афтореф.дисс. к.ф.н. Душанбе.-2009.

12. Исматов Б. Ибни Халдун оиди асосҳои иҷтимоӣ ва иқтисодии раҷнақи тамаддун./Б.Исмаов.-Душанбе,1999.-29 с.

13. Нуриодинова М.,Қодиоров К. Шарҳ ва тавзеҳоти ҳаёти иҷтимоӣ дар «Мукаддима»-и Ибни Халдун. Душанбе: Маориф, 2006, 32 с.

14. Пажӯҳон М. Баррасӣ ва таквину сайри таҳаввули шаҳр ва давлат дар андешаи Ибни Халдун/Мусли Пажӯҳон//Маҷаллаи Ормоншаҳр, №75.-1390.-С.91-101

15. Сирочов Ф. Муаррих, файласуф ва ҷомеашиноси бузург./Фатҳиддин Сирочов//Ҷумҳурият.-2003.-30 сентябр.

16. Сирочов Ф. Фалсафа дар низоми оламшиносии Ибни Халдун/Фатҳиддин Сирочов//Ҷумҳурият.-2003.-23 октябр,

17. Сирочов Ф. Ибни Халдун - муаррихи барҷаста/Фатҳиддин Сирочов //Ҷумҳурият.-2003.-18 декабр.

18. Чаҳордеҳӣ М.М. Ибни Халдун аз назари мушташриқи русӣ/М.М.Чаҳордеҳӣ//Маҷаллаи Ваҳид, №10,1374.-С. 139.

**ИДОРАКУНИИ ДАВЛАТӢ ВА НИЗОМИ
ҲУҚУҚИИ АФҒОНИСТОН ДАР МИЁНАҲОИ ҚАРНИ XVIII
ВА ОХИРИ ҚАРНИ XX**

Қодиров Довар Саидаллоевич – муаллими кафедраи идоракунии давлатии Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992) 987 103 625, e-mail: dovar.qodirov.88@mail.ru

Дар мақола муаллиф дар бораи идоракунии давлатӣ ва низоми ҳуқуқи Афғонистон дар миёнаҳои қарни XVIII ва охири қарни XX маълумоти фишурда медиҳад. Муаллифи мақола бо таъҷиб бар маъхазҳои гуногуни илмӣ кӯшиш намудааст, ки ба баъзе паҳлуҳои ин мавзӯ равшанӣ андозад.

Вожаҳои калидӣ: давлат, давлати унитарӣ, забони расмӣ, низоми судӣ, сохтори давлатӣ, ҳаракати толибон, ҳуқуқи қиноятӣ, шарият.

**ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ И ПРАВОВАЯ СИСТЕМА
АФГАНИСТАНА СЕРЕДИНЫ XVIII И КОНЦА XX ВЕКОВ**

Кодиров Довар Саидаллоевич – преподаватель кафедры государственного управления Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, г.Душанбе, ул.Саида Носира 33, тел.: (+992) 987103625, e-mail: dovar.qodirov.88@mail.ru

В статье автор вкратце анализирует государственное управление и правовую систему Афганистана в середине XVIII и конца XX веков. Автор статьи, опираясь на различные научные источники, стремится осветить некоторые аспекты рассматриваемой темы.

Ключевые слова: государство, унитарное государство, официальный язык, государственное устройство, правовая система, движение талибан, уголовное право, шарият.

**PUBLIC ADMINISTRATION AND LEGAL SYSTEM OF AFGHANISTAN
IN THE MIDDLE OF THE XVIII AND THE END OF THE XX CENTURIES**

Qodirov Dovar Saidallovich – lecturer of the Department of Public Administration of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 987103625, e-mail: dovar.qodirov.88@mail.ru

In the article the author briefly analyzes the public administration and the legal system of Afghanistan in the middle of the 18th and the end of the 20th centuries. The author of the article, basing on various scientific sources, seeks to highlight some aspects of the issue under consideration.

Key words: *state, unitary state, official language, state structure, legal system, Taliban movement, criminal law, shariat.*

Афғонистон давлатест, ки бо масоҳати 652,2 ҳазор километри мураббаъ дар ҷанубу ғарби Осиё ҷой гирифтааст. Пойтахти он шаҳри Кобул мебошад. Аҳолии кишвар дар соли 1999 25,82 млн нафарро ташкил меод. Дар Афғонистон паштунҳо, тоҷикҳо, ўзбекҳо, ҳазораҳо, қазокҳо, туркманҳо ва дигар халқу миллатҳо сукунат доранд. Забонҳои расмӣ пашту ва дарӣ мебошанд. Дини аксарияти аҳолии ин давлат ислом мебошад.

Нахустин давлати мутамарказ дар ҳудуди Афғонистон давлати Дурронӣ дар миёнаҳои қарни XVIII арзи вучуд намуд. Дар ҷараёни ҷангҳои англо-афғонӣ солҳои 1838-1842, 1878-1880 ва 1919 мардуми кишвар аз тамоми ҷиҳати арзии давлати худ дифоъ менамояд. Дар соли 1919 Афғонистон аз назорати Бритониёи Кабир раҳой ёфт ва истиқлолияти худро эълон намуд. Аз соли 1923 то соли 1973 шакли идоракунии ин давлат монархияи конституционӣ буд. Баъд аз сарнагун шудани Муҳаммад Зоҳиршоҳ дар соли 1973 Ҷумҳурии Афғонистон эълон гардид [5,52-65].

Дар моҳи апрели соли 1978 Ҳизби Халқӣ-Демократии Афғонистон (ХХДА), ки соли 1965 таъсис ёфта буд, табаддулоти инқилобиро («инқилоби апрелӣ») ро раҳбарӣ намуд, ки дар натиҷаи он нерӯҳои ҷағғарии коммунистӣ ба сари ҳокимият омаданд. Мамлакат номи Ҷумҳурии Демократии Афғонистонро (ҶДА) ба худ гирифт. Иқдом ба тағйироти бунёдӣ дар мароми сотсиалистӣ боиси ҷанги тӯлонии шаҳрвандӣ дар кишвар гардид. Солҳои 1979-1989 нерӯҳои мусаллаҳи Иттиҳоди Шӯравӣ, ки бо даъвати сарони ҶДА ба ҳоки ин давлат даромада буданд, бо нерӯҳои муҳолифи давлат мубориза бурданд. Моҳи апрели соли 1992 нерӯҳои муҳолифин Кобулро ба даст оварданд, ки маъно ба охир расидани низоми демократии халқиро дошт ва Давлати исломии Афғонистон (ДИА) эълон шуд. Ҳокимият ба дасти Шӯрои ҷағғарӣ (табдил ба Шӯрои муҳолидон) гузашт [4,59].

Гуруҳҳои муҳолифине, ки ба сари ҳокимият омада буданд, ба зудӣ байни худ барои мавқеи пешсафӣ дар давлат муборизаро оғоз намуданд. Дар моҳи августи соли 1992 ин муҳолифат ба амалиёти ҷарбии густарда мубаддал гардид. Соли 1994 дар Афғонистон қувваҳои нави ҷарбӣ-сиёсӣ - ҳаракати толибон зуҳур карданд. Ин ҳаракат дар маҷмӯъ ба исломикунонии тамоми мамлакат кӯшиш менамуд. Сентябри соли 1996 толибон Кобулро ба даст оварданд. Тирамоҳи соли 1998 қисмати зиёди вилоятҳои Афғонистон дар зери назорати толибон қарор дошт. Дар минтақаҳои бадастовардаи худ онҳо низоми ҷарбӣ-теократиро ҷорӣ намуданд. Вазъият тирамоҳи соли 2001,

пас аз оғози амалиёти ба ном зиддитеррористии ИМА дар Афғонистон, боз ҳам тағйир ёфт. Ноябри соли 2001 нерӯҳои ҳарбии эътилофи зиддитолибон («Эътилофи Шимол») Кобулро тасхир намуданд [4].

Сохтори давлатӣ

Афғонистон давлати ягона мебошад. Аз лиҳози маъмурӣ ин давлат ба 31 вилоят тақсим мешавад. Қаблан конститутсияҳои солҳои 1923, 1964, 1977, 1987 амал менамуданд. Дар давраи ҳукмронии худ толибон дар бораи коркарди конститутсияи нави Афғонистон ибрози андеша намуданд. Ин конститутсия бар асоси муқаррароти Куръон, суннат ва меъёрҳои мактаби ҳанафӣи ҳуқуқи мусулмонӣ бояд таҳия мешуд, аммо ин санад то ҳол таҳия нагардидааст.

Мақомоти ҳокимияти қонунгузор ва иҷроия дар замони толибон пурра шакл нагирифта буд. Интиҳоби пешвои маънавии толибон ба худ унвони «Фармондеҳи эътиқодмандон»-ро гирифт, ки тамоми ҳокимияти сиёсӣ, ҳарбӣ ва диниро дар ҳудуди тахти назорати худ ба даст мегирад. Онҳо функсияҳои идоракунии худро ба воситаи нашри фармонҳо иҷро менамуданд.

Дар ҳудуди назоратии эътилофи зиддитолибон сохтори доимии ҳокимият вучуд надошт. Дар чаҳорҷӯбаи мустақкамкунии назорати ҳарбӣ дар ҳудуди мамлакат тасмими даъвати иҷлосияи Луйи Ҷирга (Маҷлиси Умумимиллӣ) барои ҳалли масъалаҳои сохти давлатии Афғонистон ба роҳ монда мешавад.

Низомии ҳуқуқӣ. Хусусиятҳои умумӣ

Афғонистон ба доираи ҳуқуқи мусулмонӣ ворид мешавад. Низомии судии Афғонистон ибтидои соли 2000 дар ҳоли бесарусомонӣ қарор дошт. Дар ҳудуди зери назорати ҳаракати толибон амалан танҳо меъёрҳои шариат дар шакли анъанавӣ амал менамуданд. Дар дигар ноҳияҳои мамлакат ҳуқуқи мусулмонӣ нақши калидӣ доштанд. Меъёрҳои ҳуқуқи мусулмонӣ ҳама вақт дар байни ҷомеаи афғонӣ эътибори баландро соҳибанд, махсусан дар он ҳолате, ки ба анъана ва урфу одатҳои маҳаллӣ мувофиқ оянд.

Таърихан, шакли нахустини ҳуқуқи афғонӣ ҳуқуқи одатии қабिलाҳо маҳсуб меёфтанд, ки ба шакли шифоҳӣ интиқол мегардиданд. Аз ибтидои зуҳури ислом дар Афғонистон, асри VII, мавқеи ҳукмронро дар робита ба меъёрҳои ҳуқуқи одатӣ меъёрҳои ҳуқуқи мусулмонӣ ишғол намуданд. Аз соли 1747 замони таъсиси давлати мутамаркази Афғонистон нахустин санадҳои қонунгузории хусусияти дунявидошта, дар баробари меъёрҳои шариат пайдо шуданд ва амал менамуданд. Таърихи қонунгузории дунявӣ аз Маҷмӯаи қонунҳои Аҳмадшоҳ (1747), ки бо забони пашту нашр шудааст ва то солҳои 70-уми асри XX амал менамуд, оғоз ёфт. Ин Маҷмӯа амали меъёрҳои ҳуқуқи одатиро бо мақсади баланд бардоштани нуфузи ҳокимияти давлатии марказӣ ва бартараф намудани бесарусомонии ҳуқуқӣ дар мамлакат манъ менамуд[1,213].

Бо вучуди ин, то ибтидои асри XX ҳуқуқи мусулмонӣ ва одатӣ дар низомии ҳуқуқи Афғонистон ҳукмронии худро тавбаъм давом медоданд.

Худи Афғонистон як давлати қафомондаи феодалӣ-мутлақият бо муносибатҳои қабилавии боқимондаи замони гузашта маҳсуб меёфт.

Баъд аз эълони истиқлолияти пурраи мамлакат дар соли 1919 ва ба сари ҳокимият омадани унсурҳои мутараққии сармоядорони тучқор, помешикон ва шахсони мансабдор дар Афғонистон бо мақсади азнавсозии мамлакат як қатор ислоҳот ба роҳ монда шуд. Дар соли 1923 нахустин Конститутсияи Афғонистон (Қонуни асосии давлати олии Афғонистон) қабул шуд. Вай эълонияи ҳуқуқҳои афғонро ифода менамуд. Конститутсия баробарҳуқуқии ҳамаи шаҳрвандони афғонро дар назди қонун, қафолати озодии шахсӣ, озодии матбуот, махфияти мукотиба, озодии ташкили ширкатҳои тиҷоратӣ-саноатӣ (дар бораи ташкили озодии хизбҳои сиёсӣ, анҷуманҳо, созмонҳо ва маҷлисҳо дар он зикр наарафтааст), дахлнопазирии ҳуқуқи молиқият ва манзил, манъи ҳама гуна андози аз ҳад зиёд ва меҳнати маҷбурӣ, бекор кардани ғуломӣ ва шиканҷаро муқаррар менамуд. Моддаи 13 Конститутсияи соли 1923 муайян намуд, ки ҳамаи судҳо аз ҳар гуна даҳлат озод мебошанд. Ҳамчунин истехсолоти судии ошкоро ва ташкили судии навро таъмин менамуд[1,215].

Дар байни ислоҳоти муҳими иҷтимоӣ-иқтисодӣ муҳимтар аз ҳама бекор кардани андозҳои зиёди асримиенагӣ ва маҷбуркунӣ, эълони пурраи молиқияти хусусӣ ба замин ва хариду фурӯши озоди он (аз ҷумла заминҳои вақфӣ собиқ ва давлатӣ ба фурӯш гузошта шуда), бартараф намудани монеаҳои гумрукӣ дар байни вилоятҳои тиҷоратӣ ва дигар имтиёзҳои муқаррар намуд.

Ҳар як навоҳарии озодманишона (либералӣ) муқовимати шадид ва воқуниширо аз ҷониби руҳонӣ ва феодалҳо ба миён меовард. Аз ин лиҳоз, онҳо бекор намудани бисёр ислоҳотро талаб менамуданд. Соли 1928 эълони ботантанаи қабули қонуни шариат дар қонунгузорӣ, идоракунии ва судҳо ба миён омада, соли 1931 Конститутсияи нав дар асоси Конститутсияи соли 1923 бо тағйири иловаҳои солҳои 1924 ва 1928 вобаста ба дин ва шариат қабул шуд. Ҳамон вақт парламент иборат аз ду палата таъсис ёфт. Дар соли 1964 дар Афғонистон Конститутсияи охиринаи монархияи давлат қабул гардид. Ин Конститутсия ҳуқуқҳои васеи мақомоти интихобиро дар соҳаи ташаббуси қонунгузорӣ ва назорат аз болои ҳукумат, ташкили фаъолияти хизбҳои сиёсиро иҷозат дода буд[2,2].

Соли 1973 монархия сарнагун ва низоми ҷумҳурӣ барқарор шуд, ки як марҳилаи нави ислоҳоти буржуазиро асос гузошт. Дар соли 1977 Конститутсияи ҷумҳурӣ, соли 1975 Кодекси тиҷорат ва Қонун «Дар бораи ислоҳоти замин», соли 1976 Кодекси маданӣ ва ҷиноятӣ қабул шуданд. Ин санадҳо ҳамачониба ғояҳо ва ниҳодҳои низоми ҳуқуқии романӣ-олмониро танҳо ба андозае, ки онҳо хилофи принсипҳои шариат набошанд, истифода мебарданд.

Баъд аз ба сари ҳокимият омадани Ҳизби халқӣ-демократии Афғонистон моҳи апрели соли 1978 дар асл дар мамлакат кӯшиши низоми иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва сиёсиро наздик сохтан ба сохтори сотсиалистии

мавҷудбуда дар давлатҳои Иттиҳоди Шӯравӣ дар амал ташкил карда мешуд. Ба сифати самтҳои асосии низоми сиёсӣ дунявияти ҳама соҳаҳои ҳаёт, милликунонии саноат, ислоҳоти куллии замин, тақсими замин ба деҳқонон ба ҳисоб мерафтанд. Дар соҳаи сиёсӣ ҳукмронии якҷаҳзбӣи ХХДА шакл гирифт. Ҷавобан ба ин мафкура муқовимати мусаллаҳона дар таҳти шиори исломӣ оғоз ёфт [4,61].

Соли 1986 ҳукумати ХХДА сиёсати «оштии миллий»-ро амалан эълон намуд, ки дар асл бекор шудани сиёсати собиқ сотсиалистӣ ва зиддиисломиро ифода менамуд. Дар соли 1987 дар маҷлиси Луи Ҷирга Конститутсияи нав қабул гардид, ки нақши дини ислом ва меъёрҳои шариатро дар низоми давлатӣ-ҳуқуқӣ ва ҳаёти ҷамъиятӣ-сиёсии мамлакат мустаҳкам менамуд. Аммо ин тадбирҳо натавонистанд ҷанги шаҳрвандиро, ки моҳи апрели соли 1992 оғоз ёфта буд, боз дорад. Ин боиси он гардид, ки низоми халқӣ-демократӣ дар Қобул сарнагун шавад. Моҳи майи соли 1992 парламент пароканда шуд. Тамоми қонунҳое, ки хилофи шариат буданд, бекор карда шуданд [4].

Ба сари қудрат омадани ҳаракати толибон дар тамоми ноҳияҳои мамлакат (аз ҷумла пойтахт) боиси томғароии исломии пурраи низоми ҳуқуқӣ ва ҳамаи соҳаҳои ҳаёти шахсию ҷамъиятӣ шуд. Толибон дар ҳудуди зери тасарруфи худ қор кардани қонун, танҳо баромадан ба кӯчаву хиёбонҳо, пайдо шудан бо либоси аврупоӣ ва бидуни сатри исломиро манъ намуда буданд. Мувофиқи амри онҳо ҳамаи мардони қалонсол бояд риш дошта бошанд. Ҳамчунин манъи пурраи телевизион, несту нобудкунии расм, пайкара, сурат бо тасвири мавҷудоти зиндари пешниҳод намуданд. Садҳо намуни дигари мамнуъиятҳо пешбинӣ шуда буд. Департаменти махсус барои назорати риояи тарзи ҳаёти одилона ва мубориза бо бадӣ ташкил шуда буд. Дар ҳамин ҳол соли 1998 то ҳақде шиддати сиёсати мамнуъгароии толибон қоҳиш ёфта, нармтар шуд ва эътирофи ҳуқуқҳои қонун барои гирифтани маълумот ва пардохти музди меҳнат онҳоро машрӯъ эълон намуданд.

Ҳарчанд дар мамлакат то охири соли 2002 ба мисли пештара ҷанги шаҳрвандӣ идома дошт, аммо низоми ҳуқуқии ягона ва муътадил дар ҳудуди Афғонистон вучуд надошт. Сарчашмаи ягонаи ҳуқуқ бевосита аҳкоми ҳуқуқии равияи ҳанафӣи ислом махсуб меёфт. Бо вучуди ин, аксарияти қабिलाҳо дар баробари ҳуқуқи мусулмонӣ, меъёрҳои қадимаи ҳуқуқи одатиро ба роҳбарӣ мегирифтанд, ки партикуляризм (ҷудоихоҳӣ) низоми ҳуқуқии афғониро қувват мебахшад.

Ҳуқуқи маданӣ ва соҳаҳои ҳуқуқии муҷовир

Тарафҳои асоси муносибатҳои маданӣ-ҳуқуқӣ дар Афғонистон, пеш аз ҳама, вазъи шахсӣ, ҳуқуқи моликият, ки таърихан дар зери таъсири равияи ҳанафӣи ҳуқуқи исломӣ, махсусан, Маҷаллаи туркӣ (бузурғтарин кодификатсияи ҳуқуқи мусулмонӣ, ки аз ҷониби империяи Усмонӣ дар соли 1869-1876 омода карда шудааст) танзим карда мешуд. Як қисми муайяни муқаррароти ҳуқуқии исломӣ дар шакли маҷмӯаи ҳукнома барои судҳо бо

номи Тамасак ил Кудат маълум буд[3,563].

Дар соли 1976 Кодекси маданӣ қабул шуд. Ин Кодекс дар маҷмӯъ ба Кодекси маданияи мамлакатҳои араб (Миср, Алҷазоир, Сурия, Ироқ, Иордания) шабоҳат дошт. Аммо бар хилофи ин кодексҳо Кодекси маданияи Афғонистон муносибатҳои оилавӣ ва ақди никоҳ, масоили васоят ва меросро ҳам танзим менамуд.

Мувофиқи моддаи 1 Кодекси маданӣ дар ҳолати беамалии қонун суд бояд ҳуқуқи мусулмониро ба инобат гирад. Баъд аз ғалабаи инқилоб дар соли 1978 як қатор санадҳо барои бартараф намудани боқимондаҳои феодалӣ дар муносибатҳои ҳуқуқҳои ақди никоҳу оила, махсусан Декрет дар бораи манъи маҳри арӯс, қабул гардид. Бо сукути низоми халқӣ - демократӣ дар соли 1992 ҳамаи қонунгузориҳои никоҳу оила нуфузи худро аз даст доданд.

Танзими муносибатҳои тичоратӣ дар Афғонистон пеш аз ҷанги дуҷуми ҷаҳон асосан бо меъёрҳои иқтибос ва бартарияти низоми ҳуқуқи континенталӣ (романӣ-олмонӣ) асос ёфта буд. Дар соли 1955 Кодекси тичоратӣ қабул шуд. Ин кодекс дар асоси Кодекси тичоратии Туркияи соли 1926 таҳия гардида буд. Соли 1975 Кодекси тичоратии нав қабул шуд, ки кодекси пешинаро аз эътибор соқит намуд[3,565].

Дар соли 1943 Қонун «Дар бораи муфлисшавӣ», соли 1960 Қонун «Дар бораи тамғаҳои тичоратӣ», соли 1963 Қонун «Дар бораи ҳавасмандгардонии сармоягузориҳои хусусии хориҷӣ», соли 1963 Қонун «Дар бораи сармоягузориҳои хусусии хориҷӣ ва ватанӣ» қабул шуданд, ки бо тақозои замон аксари ин санадҳо қувваи юридикии худро аз даст додаанд.

Ҳуқуқи ҷиноятӣ

Ҳуқуқи ҷиноятӣ Афғонистон дар тӯли даҳсолаи охир борҳо самти рушди худро вобаста ба авзои низоми сиёсӣ дар кишвар тағйир медиҳад ва дар айни замон пурра дар асоси меъёрҳои шариат, яъне аҳкоми ҳуқуқи анъанавии мусулмонӣ шакл гирифтааст. Ҳамаи санадҳои қонунгузорӣ катъиян бояд ба муқаррароти шариат мувофиқ бошанд.

Дар давраи ислоҳоти буржуазӣ-демократӣ соли 1970 Кодекси ҷиноятӣ Афғонистон (соли 1976) ва як қонуни бунёдӣ (Қонун «Дар бораи ҷазо» аз соли 1976) қабул шуд. Ин санадҳои меъёрӣ дар асоси муқаррароти низоми континенталии ҳуқуқи ҷиноятӣ, пеш аз ҳама, фаронсавӣ асос ёфта буданд. Аммо дар мавридҳои алоҳида барои ҷиноятҳои одамқушӣ, роҳзанӣ, истеъмоли нӯшоқиҳои спиртӣ, дуздӣ, зинокорӣ ва ҳоказо ҷазо дар асоси равияи ҷанафӣ ҳуқуқи исломӣ сурат мегирифт (моддаи 1).

Аз рӯйи сохтори худ Кодекси ҷиноятӣ аз ду китоби аз қисмҳои умумӣ ва махсус, аз бобҳо, зербобҳо ва 523 модда иборат буд. Китоби нахустин 5 ҷаҳз дошта, қарори пешакӣ дар бораи ҷиноят, шахсони гунаҳкор, ҷазо, бекор кардани ҷазоро дар бар мегирифт. Китоби дуюм аз се ҷаҳз - ҷиноят ва кирдорҳои ношоам бар зидди манфиатҳои умумӣ, шахсони инфиродӣ, ҳуқуқвайронкунӣ иборат буд.

Кодекси ҷиноятӣ соли 1976 баҳодихии се ҷузъи ҷиноят (ҷиноят, ҷанҳо,

қабоҳат)-ро муайян намуда буд, ки дар асоси онҳо дараҷаи вазнинии ҷиноят муқаррар мешуд. Ҷиноят ин кирдоре, ки ба муҳлати дароз аз 5 то 15 сол ҷазо ё ҳукми қатл татбиқ карда мешавад. Ҷанҳо ин ҷинояте, ки гунаҳкор аз озодиҳои худ маҳрум ба муҳлати аз 3 моҳ то 5 сол ё ҷаримаи пулӣ ба андозаи 3 ҳазор афғони татбиқ мешавад. Қабоҳат ин ҷиноятҳои сабук (кирдорҳои ҷазои ҷиноятӣ) маҳрум сохтан ба муҳлати аз 24 соат то 3 моҳ ё ҷаримаи пулӣ ба андозаи 3 ҳазор афғонӣ татбиқ мешуд [4,62].

Ба ҷазоҳои асосӣ дар Кодекси ҷиноятӣ соли 1976 ҳукми қатл, маҳрум сохтан аз озодӣ ва ҷаримаи пулӣ дохил мешуданд. Ҷазоҳои иловагӣ маҳрум сохтан аз баъзе ҳуқуқҳо ва имтиёзҳо, мусодираи амвол, эълони ҳукм дохил мешуданд. Дар баробари ҷазо ҷораҳои бехатарӣ, ки аз ҷониби суд барои шахсони имконияти содир намудани ҷиноятҳои нав (фиристондани шахс аз рӯйи хулосаномаи пизишк ба муассисаҳои табобатии махсус-психиатрӣ, психоневрологӣ, манъи ишғоли мансабҳои муайян ва ҳоказо) пешбинӣ шуда буд.

Пас аз сукути низоми халқӣ-демократӣ дар соли 1992 ба сари ҳокимият эътилофи бо ном муҷоҳидин ба таври фаъол ба навсозии қонунгузори ҷиноятӣ дар асоси дини ислом шурӯъ намуданд. Ҳамаи санадҳои қонунгузорӣ бояд ба таври қатъӣ ба муқаррароти шариат мутобик мешуданд. Роҳи исломикунони ҳуқуқи ҷиноятӣ ба забти ҳамаи ҳудуди мамлакат аз ҷониби толибон имконият фароҳам овард, ки шариат (ҳуқуқи аҳкоми анъанавии мусулмонӣ) асоси ягонаи адолати судиро ташкил намояд. Шаклҳои асосии ҷазои исломӣ (ҳукми қатли умумӣ, шаллоқкорӣ, қамчинкорӣ, маъҷубкунӣ) ҳаматарафа истифода бурда мешуданд. Баъд аз сарнагун шудани нерӯҳои низоми толибон бо роҳбарии нерӯҳои Иттифоқи шимолӣ дар охири соли 2001 ҳокимияти нави Қобул амали қонунҳои шариатро ба сифати асоси адолати судии ҷиноятӣ тасдиқ менамуданд, аммо баён намуданд, ки низоми ҷазоро каме сабук менамоянд. Бо вучуди ин, сарнавишти чунин ҷазоҳо барои ҷиноятҳои дудӣ, роҳзанӣ ва сангсор барои зинокорӣ ҳанӯз ҳам халношуда монда буд [4,63].

Баъзе аз қаблаҳои афғон барои муайян намудани ҷазо ҳанӯз ҳам меъёрҳои ҳуқуқи одатиро ба роҳбарӣ мегиранд.

Низоми судӣ. Мақомоти назоратӣ

Низоми ягонаи судӣ дар давраи давлати исломии Афғонистон ва толибон вучуд надошт. Низоми судие, ки дар давраи низоми халқӣ-демократӣ солҳои 1978-1992 амал менамуд, барҳам дода шуд. Дар минтақаҳои зери назорати гурӯҳҳои ҳарбӣ-сиёсии гуногун низоми мақомоти судии махсус амал менамуданд. Асосан ин судҳои шариат ва трибунали ҳарбӣ буданд. Дар давраи ҳукумати толибон судҳои дунявӣ амал намекарданд. Ба истиснои қоидаҳои муурофиавии анъанавии исломӣ ҳеҷ як ҷаҳорҷӯбаи муайяни ҳуқуқи истехсолоти судӣ амал намекард.

Мақомоти олии судии толибон Суди Олӣ (Стра маҳкама) буд. Дар назди он «Шӯрои марказӣ оид ба эълони фатво» амал мекард, ки аз уламо ва муфтиёни бонуфуз иборат буд. Ин мақомот зинаи болоӣ махсуб меёфт, ки

қарорҳои қатъӣ дар бораи мувофиқат ё номувофиқати қарорҳои ҳамаи шохаҳои ҳокимият, аз ҷумла, «фармондеҳи эътиқодмандон»-ро бо шарият дида мебаромад[4,64].

Хулоса, идоракунии давлатӣ ва низоми ҳуқуқии Афғонистон дар миёнаҳои қарни XVIII ва охири қарни XX давраи дурахшон ва тирарро аз сар гузаронидааст. Ин давлат аз нахустин рӯзҳои таъсиси худ, махсусан, дар қарни XIX ва XX ҳамчун давлати «ҳоил» (буферӣ) шинохта шуда, зери таҳти фишори ду абарқудрат Британияи Кабир ва Ҳукумати подшоҳии Русия қарор гирифта буд. Идораи давлатӣ ва низоми ҳуқуқии он низ новобаста аз арзишҳои мавҷудаи худ дар ин давра аз таҷрибаи низоми идорӣ ва ҳуқуқии мамлакатҳои дар боло зикргардида ва дигар абарқудратҳо такмил дода мешуд. Аммо қисме аз гурӯҳҳои муҳолифини давлат татбиқи таҷрибаи идорӣ ва низоми ҳуқуқии ҷаҳониरो барои ҷомеаи Афғонистон қабул надоштанд.

Адабиёт:

1.Amin S. H. Law, Reform and Revolution in Afghanistan. Glasgow, 1993. . P.213-230.

2.Fazelly M. K. Afghanistan // International Encyclopedia of Comparative Law. Vol. 1. 1972. P. A1-6.

3.Sirat A. S. The Modern Legal System of Afghanistan // American Journal of Comparative Law. 1968. P.563-569.

4.Правовые системы стран мира: Энциклопедический справочник. М., 1998.-944с

5.Додыхудоев Р.Х., Назаров Х. Афғанистан сегодња: Справочник.– Душанбе,1988.–224 с.

**АҲАМИЯТИ ОМУЌИШИ ХИЗМАТИ ДАВЛАТИИ ФЕДЕРАТСИЯИ
РОССИЯ: ТАЪРИХИ ТАШАККУЛ ВА НИЗОМИ МУОСИР**

Бачамардов Абубакр Назришоевич – донишҷӯи курси 4-уми факултети идоракунии давлатии Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734000, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992) 931971253, e-mail: abubakr.did@gmail.com

Рушди ниҳоди хизмати давлатиро дар кишвари алохида бидуни истифодаи ҳамаҷонибаи таҷрибаи пурғановати ниҳоди мазкур дар кишварҳои хориҷӣ тасаввур намудан ғайриимкон аст. Омӯзиши роҳҳои беҳтарини таҷрибаи ин ниҳоди идоракунӣ барои рушди босуботи хизмати давлатӣ заминаи бозғитимод мегузорад.

Дар мақола муаллиф саъй намудааст, ки оид ба таърихи ташаккули низоми муосири хизмати давлатӣ дар Федератсияи Россия матолиберо ба таври мухтасар бозгӯ наояд.

Вожаҳои калидӣ: ниҳоди идоракунӣ, Федератсияи Россия, хизмати давлатӣ, функсияи давлат, низоми хизмати давлатӣ, ҷадвали мансабу рутба, ниҳоди иҷтимоӣ, муҷозоти сиёсӣ, ваколати мансабӣ, арзиши умуминсонӣ, савгандёдкунӣ.

**ЗНАЧЕНИЕ ИЗУЧЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ
РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ: ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ И
СОВРЕМЕННАЯ СИСТЕМА**

Бачамардов Абубакр Назришоевич – студент 4-го курса факультета государственного управления Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира, 33, тел.: (+992)931 971 253, e-mail: abubakr.did@gmail.com

Без всестороннего использования богатого зарубежного опыта в области государственной службы невозможно представить развитие института государственной службы в отдельном государстве. Изучение лучших подходов и опыта данного института управления заложит надёжное основание для устойчивого развития государственной службы.

В статье автор пытается раскрыть и вкратце изложить историю становления современной системы государственной службы в Российской Федерации.

Ключевые слова: государственная служба, Российская Федерация, система государственной службы, функция государства, таблица чинов и рангов, общественный институт, политическая санкция, должностное полномочие, общечеловеческая ценность, инаугурация.

IMPORTANCE OF STUDY OF CIVIL SERVICE OF THE RUSSIAN FEDERATION: HISTORY OF FORMATION AND MODERN SYSTEM

Bachamardov Abubakr Nazrishoevich – 4th-year student of the faculty of public administration of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 931 971 253, e-mail: abubakr.did@gmail.com

Without a comprehensive use of rich foreign experience in the field of civil service, it is impossible to imagine the development of the civil service institution in a separate state. Studying the best approaches and experience of this institution will lay a reliable foundation for the sustainable development of public service.

The author of the article tries to reveal and briefly outline the history of formation of a modern system of civil service in the Russian Federation.

Key words: *civil service, Russian Federation, civil service system, state function, rank and rank table, public institution, political sanction, official authority, universal value, inauguration.*

Чумхурии Тоҷикистон ҳамчун чузъи чудонашавандаи ҷомеаи ҷаҳонӣ дар роҳи эъмори ҷомеаи демократӣ ва ҳуқуқбунёд қадамҳои устувор мегузорад. Муваффақиятҳои назарраси он аз ҷаҳлияти самаранокӣ хизмати давлатӣ ва хизматчиёни давлатии он вобастагии амиқ дорад. Аз ин рӯ, вазифаи асосии давлат ин табдил додани хизмати давлатӣ ба вазифаи муҳими ташаккули давлати ҳуқуқбунёду демократӣ ва таъминкунондаи шароити зарурии алоқамандии он бо ҷомеа мебошад. Ҳалли ин масъала ва муваффақияти ислоҳоти идоракунии ӯ сохтмони давлатӣ аз ташаккули ҳатмии амалдорони касбии ба вазифа, мақсад, сохтори сиёсӣ ва функцияҳои давлат мутобик вобастагии ногӯсастанӣ дорад, зеро маҳз «хизматчиёни давлатӣ нерӯи пешбарандаю таҳкимбахши давлату давлатдорӣ мебошанд»[7,71]

Дар шароити демократикунонии ҷомеа ва бунёди низоми идоракунии самаранок омӯзиш ва таҳқиқи паҳлуҳои мухталифи хизмати давлатии кишварҳои пешрафтаи ҷаҳон ва истифодаи ҷанбаҳои татбиқшавандаи онҳо, бахусус дар сохтори идории чумхурии соҳибистиклоли мо аз аҳамияти калони илмию амалӣ бархурдор нест. Дар ҷомеаи демократӣ давлат дар муттаҳидкунии арзишҳои умумиисонӣ, инчунин арзишҳои миллию иҷтимоӣ ва ҳифзи манфиатҳои шаҳрвандон нақши асосиро мебозад. Мақсадҳои асосии худро давлат аз тариқи низоми идоракунии маъмурий ва хизмати давлатӣ амалӣ менамояд, ки он аз ниҳодҳои иҷтимоӣ иборат аст. Аз ин рӯ, омӯзиши хизмати давлатии дигар кишварҳо дар ташаккули хизмати давлатии ватанӣ нақши муайян мегузорад.

Мутахассиси маъруфи Федератсияи Россия дар соҳаи идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ Г.В. Атаманчук оид ба китоби худ «*Сущность государственной службы*» чунин менависад: «Ин китоб оид ба падидае мебошад, ки дар асри XXI метавонад давлати Россияро миёни ҷомеаи ҷаҳонӣ соҳибэътибор ва барои шахрвандони худ гулгулшукуфон намояд. Номи ин падида вирди забони ҷама аст, дар гӯши ҷама садо медиҳад, дар бораи он менависанд ва мегӯянд, аммо моҳияти он ҳатто барои донишмандон номаълум мондааст. Сухан дар бораи хизмати давлатии Федератсияи Россия мерavad» [2,3]. Таҳқиқоти муаллифи сатрҳо низ ба андешаи илмӣ ин олим пайвастагии зич дорад. Воқеан, нигоҳи илмӣ таҳлили муҳаққиқ далели худро ёфт. Новобаста ба мушкилоти печидани ҷаҳони муосир ва таҳримоту мучозоти сиёсии имрӯза бар алайҳи Россия низоми сиёсии устувор, дастгоҳи чандирӣ ва муқтадири он тавонист дар муқобили тазодҳои ҷомеаи муосири ҷаҳонӣ истодагарӣ кунад. Ва аз ҷама нақши муҳимро ниҳоди хизмати давлатӣ бозид, зеро ҷеҳраи давлатию ҳокимиятии мамлакат маҳз ҳамин ниҳоди идоракунии хаст.

Барои давлатдорӣ Тоҷикистон омӯзиши хизмати давлатии Федератсияи Россия як амри зарурӣ ва воқеист. Агар таърихан назар кунем, Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ин шарикӣ стратегӣ худ бисёр муштарақоти сиёсӣ, таърихӣ ва идорӣ давлатдорӣ дорад. Масалан, замони Иттиҳоди Шӯравӣ маркази идеологию маъмурии ин кишвари сотсиалистӣ давлати Россия буд. Тоҷикистон ҳамчун узви иттиҳод қабулқунандаи роҳи равиш ва умури давлатдорӣ буд. Муҳимтараш он аст, ки таърихи ташаккул ва шаклгирии хизмати давлатии Тоҷикистон бо Россия якрангу тавҷам аст. Баъди ба даст овардани истиқлоли комили сиёсӣ давлатҳои узви иттиҳод роҳи давлатдорӣ худро муайян намудаанд ва аксарият низоми якранги шакли идоракунии, соҳти давлатдорӣ ва режими сиёсиро пазируфтанд. Ҷумҳурии Тоҷикистон низ аз ин ҳолат истисно набуд. Ва яке аз самтҳои шарикӣ стратегӣ ва кишвари дӯст эътироф шудани Россия маҳз дар ҳамин унсурҳои идоракунии доништа мешавад. Ҳамзамон имрӯз аксарияти хизматчиёни давлатии мо барои таҳсилу тақмили касбияти худ шомили муассисаҳои олии касбии давлати Россия мешаванд. Бинобар ин, омӯзиш ва таҳқиқи масоили ниҳоди хизмати давлатии ин кишвар барои хизматчиёни давлатии ватанӣ бисёре аз гиреҳҳои таълимию касбиро кушода, роҳи таҳсилро ҳамвор месозад. Аҳамияти мавзӯ барои бисёр унсурҳои ҳаёти иҷтимоӣ, аз қабилӣ, муҳоҷирати меҳнатӣ, ҳамкорӣҳои иқтисодӣ, муштарақоти идоракунии, сиёсати хориҷӣ ва ғайра нақшгузор аст.

Чун аз хизмати давлатии Федератсияи Россия сухан рафт, зарур аст, ки таърихи ташаккулёбии ин ниҳодро омӯзем. Агар раванди таърихан шаклгирии ин ниҳодро мавриди омӯзишу таҳлил қарор надихем, барои идроки муосири он баҳои объективӣ дода наметавонем.

Хизмати давлатии Россия дар роҳи рушди худ чанд марҳиларо сипарӣ кардааст.

Давраи тоинқилобӣ. Таҷассуми қонунии хизмати давлатӣ ба давраи ислоҳоти Пётри I рост меояд. Шартан, санаи тавлиди хизмати давлатии Россия, ба вақте ки 24 январи соли 1722 аз тарафи Пётри I санади машҳури Табели мансабу рутба тасдиқ шуд, алоқаманд мебошад. Ин ҳуҷҷат барои ҳамон давра қадами бузурги инкишофро гузошт. Чунончи, бори аввал барои бунёди хизмати давлатии шаҳрвандӣ ва ҳарбии самаранок имкон даст дод. Дар асоси санад хизмати давлатӣ ба се намуд тақсим шуд: хизмати ҳарбӣ, шаҳрвандӣ ва назидарборӣ. Низоми ягонаи рутба, номгӯ ва иерархияи хизматӣ дар ҳар се намуд ворид шуд. Асоси воридшавӣ ва болоравии мансабӣ ин хизмати шоиста, ахлоқи ҳамида, қобилият, дониши касбӣ ва таҷрибаи амалдор буд. Шахси бори аввал воридшуда (ҳамзамон ҳангоми болоравии мансабӣ) барои хизмати садоқатмандона савганди вафодорӣ ёд мекард. Савганд ҳамчун воситаи муҳими ташкилию ҳуқуқӣ мутобиқи Фармони Петри I “Дар бораи савганди вафодории хизмат” (19. 06. 1719) ҳамчун падидаи хизмати давлатӣ қорӣ карда шуд. [8,80] Падидаи савгандёдкунӣ муносибати маънавий, руҳӣ, ботинӣ ва имонии хизматчиӣ давлатӣ доништа мешуд. Бинобар қорбурд аз ин падида хизматчиҳо гаштаю баргашта ба дуруст иҷро кардани вақолатҳои мансабӣ, волоияти қонун, инсондӯстӣ, афзалиятнокии манфиатҳои ҷамъиятӣ ҳидоят карда, дар ҳар болоравии мансабӣ аз истифодаи ин падида бовиҷдону босадоқат будан шиори ҳамешагии онҳо хоҳад гашт. Мақоми савгандёдкунӣ низ дар қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар шудааст. Чунончи, дар моддаи 15 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи хизмати давлатӣ” (аз 26.07.2014, №1128) чунин ишора шудааст: “Шаҳрванде, ки бори аввал ба мансаби маъмурии хизмати давлатӣ қабул мешавад, дар ҳузури қормандони мақомоти давлатӣ ботантана савганд ёд менамояд”. Аммо дар болоравии мансабӣ савганд ёд кардан танзими ҳуқуқӣ наёфтааст ё қорӣ нашудааст. Бо тақя ба ҳамин таҷрибаи таърихии Пётри I пешниҳод мешавад, ки сарҳати 1 моддаи 15 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи хизмати давлатӣ” дар чунин шакл навишта шавад: “ Шаҳрванде, ки бори аввал ба мансаби маъмурии хизмати давлатӣ қабул мешавад ва ҳангоми ҳар болоравии мансабӣ дар ҳузури қормандони мақомоти давлатӣ ботантана савганд ёд менамояд”. Дар ҳар болоравии мансабӣ истифодаи савганд хизматчиӣ давлатиро ба эҳсосоти ботинию виҷдонӣ, имонию динӣ талқин карда, дар ҳолати бархӯрди манфиатҳо эҳсоси виҷдонӣ боло гирифта, омилҳои номатлуберо чун қоррупсия, манфиатҳои шахсӣ аз миён хоҳад бардошт.

Дар давраи тоинқилобии Россия таваҷҷуҳи махсус ба масоили баланд бурдани самаранокии хизмати давлатӣ зоҳир мешуд. Соли 1846 ҳуқумат барои ба мақсад мувофиқ ва яқрангу тавъам намудани идоракунии хизмати давлатӣ бо маъмурияти давлат ҳамчун дорандаи ҳокимияти олий тадбирҳои заруриро андешид. Ҳамин тариқ Департаменти инспекторӣ ташкил шуд. Ин идора хоста ва ҷобачогузориҳои амалдоронро амалӣ карда, аз аъзои Шӯрои давлатӣ то роҳбарони шаҳр (шаҳрдорӣ) тамоми

хизматчиёро ба 6 дараҷа (синф) чудо кард. Департаменти инспекторӣ тамоми функция ва ваколатҳои ба хизмати давлатӣ тааллуқдоштаро бомаром иҷро мекард. Аз соли 1894 идоракунии хизмати давлатиро мақоми махсус - Кумитаи хизмати мансабдорони идораҳои шахрвандӣ ба уҳда гирифт [9, 97-98].

Давраи шӯравӣ. Ба қатори аввалин санадҳои шӯравӣ Декрети Комитети иҷроияи марказӣ (КИМ) “Дар бораи барҳам додани табақа ва мансабҳои шахрвандӣ”-ро (10.11.1917) метавон дохил кард. Мутобиқи ин санад тамоми унвону мансаб, рутбаву дараҷаҳои хизматӣ бекор карда шуд. Инчунин, амали қонунгузорӣ дар бораи хизмати давлатӣ пурра қатъ карда шуд. Бо вуҷуди ин қонунгузорию шӯравӣ дар бораи хизмати давлатӣ ба таъхир омода шуда, нуқсону муҳолифати зиёд ба қонунгузорию пештара дошт. Дар замони пайдории ҳокимияти шӯравӣ ҳатто қонуни алоҳида дар бораи хизмати давлатӣ қабул нашуда буд. Муносибатҳои хизматӣ тавассути асосҳои қонунгузорӣ дар бораи меҳнат, қарори Шӯрои Вазирон ва Шӯрои маҳаллӣ танзим карда мешуд. Ягона санадаи меъёрии ҳуқуқие, ки муносибатҳои давлатӣ-хизматиро дар сатҳи давлатӣ то пош хӯрдани ИЧШС танзим мекард, ин “Қоидаҳои муваққати хизматӣ дар муассисаҳои давлатӣ ва корхонаҳо” (1922) буд. Мутобиқи ин санад тамоми шахсоне, ки дар мақомоти давлатӣ ва муассисаҳо аз ҳисоби буҷет музди меҳнат мегирифтанд, хизматчию давлатӣ эътироф мешуд. Бар ивази Ҷадвали (Табели) мансабу рутбаи Пётри 1, ки бекор карда шуд, низоми номенклатурии хоста ва ҷобачогузорию кадрҳо ҷорӣ карда шуд. Ин низом дар худ чунин падидаҳоро, аз қабилу номгӯи мансабҳо дар дастгоҳи ҳизбӣ, давлатӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятии тамоми зинаву сатҳҳо, ки бар принсипи мансубияти ҳизбӣ ва садоқат бар ғояи коммунистӣ аз поён ба боло асос ёфта буд, таҷассум мекард. Ҳамин тавр, соли 1967 “Номенклатураи ягонаи мансабҳои хизматӣ” қабул шуд, ки хизматчиёни давлатиро ба се гурӯҳ: роҳбарон, мутахассисон ва ҳайати техникӣ чудо намуд. Чи хеле, ки Х.А.Валеев қайд мекунад, “табиати хизмати давлатии шӯравӣ аз рӯи сохтори ҷамъиятӣ-сиёсӣ ва идеологии доктринаи ҳизбӣ ҳукмрон муайян шуда буд” [4,41].

Ногуфта намонад, ки имрӯз яке аз амсилаҳои (моделҳои) хизмати давлатии ҷаҳонӣ, яъне модели меҳнатии хизмати давлатӣ аз ҳамин давраи ташаккули хизмати давлатии Федератсияи Россия сарманшаъ мегирад. Модели меҳнатии хизмати давлатии мамлакатҳои хориҷа дар қатори дигар низомҳои маъмурий-ҳуқуқӣ мақоми асосиро ишғол мекунад ва ба амсилаи (моделу) роман-олмонӣ наздикӣ дорад. Хизмати давлатии ин давлатҳо (Чин, Куба ва ғ.) ба принципҳои ҳизбӣ, силсиламаротиби (иерархияи) саҳти маъмурий, марказият ва номенклатура асос ёфтааст. Фаъолияти мансабдорон бо қарори ҳизбӣ ташкилу амалӣ мешавад ва фаъолияти маъмурий якҷанд зертобеиятро муттаҳид мекунад. Хизмати давлатӣ дар бисёр ҳолат ба фаъолияти умумии меҳнатӣ рост меояд. Ҳамин тавр, вазъи ҳуқуқии хизматчию давлатӣ ба хизматгор (корманди кироя)

монанд аст. [1] Марҳилаи ниҳоии рушди идеологияи коммунистӣ ба ҳокимияти шӯравӣ хос буд. Ва модели меҳнати имрӯза нусхае аз хизмати давлатии ИЧШС мебошад.

Давраи муосир. Ин давра чанд марҳилаи ислохотро дар бар мегирад.

Марҳилаи якум. Дар натиҷаи пош хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ фақат зинаи дуҷуми хизматчиёни давлатӣ (мутахассисон-фаёлияти худро дар ҳудуди ФР амалӣ мекарданд) боқӣ монда, сатҳи пасти касбияти хизматӣ мушоҳида мешуд. Ба ин вақт метавон таъсиси мақоми махсусгардонидашудаи мақомоти ҳокимияти давлатӣ оид ба масъалаҳои хизмати давлатӣ - Роскадри Россияро нисбат дод. Аввалин кӯшишҳои Роскадр ин аттестатсияи хизматчиёни давлатӣ буд. Дар доираи ислохот муайян шуд, ки зиёда аз 80%-и хизматчиёни давлатӣ талаботи касбиро қонеъ карда наметавонанд. Дар маҷмӯъ, Роскадр як ҷаҳишро ба роҳ монд. Гузашта аз ин, ба туфайли фаёлияти Роскадр аввалин муассисаи олии таълимӣ ташкил шуд, ки ба тайёр намудани донишҷӯён аз рӯйи ихтисоси “Идоракунии давлатӣ ва муниципалӣ” оғоз намуд. Натиҷаи дигари фаёлияти Роскадр ин қабули Қонуни федеролӣ “Дар бораи асосҳои хизмати давлатии Федератсияи Россия” аз 31 июли соли 1995 таҳти №119 мебошад. Мақсади асосии қонуни мазкур ин бунёди низоми ягонаи умумифедеролии заминаи ташкилӣ-ҳуқуқии хизмати давлатӣ ва додани характери касбӣ ба ин падидаи давлатӣ-ҳокимиятӣ буд. Қонун бори аввал дар таърихи навини Федератсияи Россия мафҳуми муайяни “хизмати давлатӣ”, категорияи мансабҳои давлатӣ, номгуи талаботи тахассусӣ барои кормандони дастгоҳи давлатӣ, вазъи ҳуқуқӣ, уҳдадорӣ ва маҳдудиятҳоро муқаррар кард. Хизматчиӣ давлатӣ шахсе эътироф мешуд, ки на дар ташкилотҳои давлатӣ, балки мансаби давлатии хизмати давлатиро дар мақомоти давлатӣ ишғол намуда буд.

Марҳилаи дуюм. Кӯшиши дуҷуми ислоҳоти хизмати давлатӣ ба солҳои 1997-1998 рост омад. Гурӯҳи кории таъсиснамудаи Б. Н. Елтсин бо роҳбарии М.А. Краснов дар доираи таҳияи Консепсияи ислоҳоти идоракунии давлатӣ барои ташккули хизмати давлатии ошкоро заминаи мусоид фароҳам сохт. Бунёди асли (принсипи) хизмати давлатии касбӣ таҳким бахшида шуда, дар асоси ин низоми хизмати шоиста ва ҷалби хизмат ба ҷамъият ба роҳ монда шуд. Аммо механизмҳои ташкилӣ-амалии чунин иқдомоти коркардшуда татбиқи худро наёфт.

Марҳилаи сеюм. Ин марҳилаи муосири ислоҳот ба тирамоҳи 1999 ва баҳори соли 2000 рост меояд, ки ба ғояи таҳияшудаи дар барномаи пешазинтиҳоботии номзад ба мансаби Президенти Россия В.В. Путин (Барномаи модернизатсияи хизмати давлатӣ, ки аз ҷониби Маркази тадқиқоти стратегӣ таҳия шуд) алоқамандии зич дорад. Амалӣ кунонидани нақша-чорабинӣҳои таҳияшудаи соҳаи хизмати давлатӣ то давраи пешазинтиҳоботӣ татбиқи худро наёфта буданд. Баъди интиҳоботи президентӣ, яъне аз тирамоҳи соли 2000 кӯшиши ислоҳоти хизмати

Таърихи идоракунии давлатӣ

давлатӣ татбиқи худро ёфт. Дар навбати аввал ба қатори онҳо чунин чорабиниҳо метавон дохил кард:

- Қабули Консепсияи ислоҳоти низоми хизмати давлатӣ аз 15-уми августи 2001, ки аз тарафи Президенти РФ тасдиқ шуд [3,24];

- Қабули Қонуни федеролӣ “Дар бораи низоми хизмати давлатии ФР” (27.06.2003, №58) ва “Дар бораи хизмати давлатии шаҳрвандии ФР” (27.07.2004, №79);

- Таҳия ва қабули Барномаи федеролии “Ислоҳоти хизмати давлатӣ дар ФР (2003-2005)” ҳамзамон барои дароз кардани муҳлати барнома Фармони Президенти РФ аз 12 декабри 2005 таҳти №1435 “Дар бораи дароз кардани муҳлати амалишавии барномаи федеролии “Ислоҳоти хизмати давлатӣ дар ФР “2003 -2005” то 2006- 2007”;

- Ба имзо расидани Фармони Президенти РФ “Дар бораи тадбирҳои гузаронидани ислоҳоти маъмурӣ дар солҳо 2003-2004 (23.07.2003, №824) [5,21].

Дар натиҷа асосҳои низоми ягонаи хизмати давлатӣ, усулҳои (принсипҳои ҳуқуқӣ), ташкилӣ ва иқтисодии амалишавии он, пайдоиши хизмати давлатии шаҳрвандӣ ҳамчун як навъи хизмати давлатӣ бунёд шуд. Зимнан, низоми федеролии хизмати давлатии шаҳрвандӣ ва хизмати давлатии шаҳрвандии субъектони (музофот) Федератсия ташкил шуда, принсипҳои мутақобилаи хизмати давлатии шаҳрвандӣ ва хизмати муниципалӣ таҳким ёфт. Таҳияи ва пешниҳоди ташаккули асосҳои ҳуқуқии хизмати мақомоти ҳифзи ҳуқуқ оғоз гардид. Бинобар ин, бо дарназардошти ислоҳоти хизмати давлатӣ ва маъмурӣ ихтисори хизматчиёни давлатӣ ва сифати қору самаранокӣ афзуда, тарзи нави қабули хизмат ба мақомоти навтаъсиси идоракунии давлатӣ амалӣ гардонда шуд.

Марҳилаи чоруми ислоҳоти хизмати давлатии муосири Россия бо қабули Барномаи федеролии “Ислоҳот ва рушди хизмати давлатии ФР барои солҳои 2009-2013”, ки бо Фармони Президенти ФР аз 10. 03.2009, №261 тасдиқ шуд, алоқамандӣ дорад. Ин марҳила барои ташкили низоми ҳамоҳангшудаи давлатии хизмати давлатӣ, ташаккули ҳайати баландихтисоси кадрӣ хизмати давлатӣ, таъмини самаранокии идоракунии давлатӣ, рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ ва иқтисодии инноватсионӣ асоси бунёди ро гузошт.

Таҳлили давраҳои таърихӣ рушди хизмати давлатии Россия имкон медиҳад, ки хулоса баровард, ки дар 20 соли ахир таҳқиқи ин ниҳоди ҳуқуқӣ дар ҳолати доимии ислоҳот қарор дорад. Дар ҳамин қарина (контекст) ба инобат гирифтани чунин андешаи олимони хориҷӣ бамаврид аст: “Қасе ё чизе, ки ба гирдобии ислоҳоти идоракунии давлатӣ афтод, ҳеҷ гоҳ аз он баромада наметавонад”. Воқеан ҳам ибрази ин андеша амри зарурист. Идоракунии давлатӣ ба таҳаввулоту тағйироти ҷомеа пайванди ҳамешагӣ дорад. Ислоҳоти он ҳамеша таҷассуми тарзи муносибати муосир бо ҷомеаро дар назар дорад.

Хизмати давлатии муосири ҶР фарогири фаҳмиши маҳдуди хизмати давлатӣ мебошад. Зимнан, дар қонунгузорӣ аз нигоҳи “пӯшида” [1] таҳким ёфтааст.

Конститутсияи ҶР принципҳои асосии танзими муносибатҳои давлатӣ-хизматиरो, аз қабилӣ таҷзияи ҳокимияти давлатӣ, федерализм (федералгарой), дастрасии баробар ба хизмати давлатӣ ва имконияти бевоситаи иштирок дар идоракунии давлатӣ ва ҳамзамон мавриди тобеияти байни иштирокчиёни раванди идоракунии – мавриди истисноии тобеияти ҶР, предмети тобеияти яқҷояи истисноии РФ ва субъектони Федератсия, мавриди тобеияти истисноии субъектони Федератсия ҳудудгузорӣ шудааст, муқаррар кардааст. Бисёре аз меъёрҳои конституционӣ бевосита принципҳои хизмати давлатӣ гаштаанд. Конституцияи ҶР дар моддаи 32 ҳуқуқи дастрасии баробари шаҳрвандони ҶР-ро ба хизмати давлатӣ муайян кардааст. Муқаррароти Конституция оид ба дастрасӣ ба хизмати давлатӣ (қ 4, м. 32) бе ягон ҳолат шакли амалишавии ҳуқуқҳои конституционии инсон ва шаҳрванд ба меҳнат намебошад. Чунки танзими муносибатҳои меҳнатӣ дар моддаи алоҳида (моддаи 37) асоси танзими ҳуқуқии худро ёфтааст.

Мутобиқи Қонуни федеролӣ “Дар бораи низоми хизмати давлатии ҶР” мафҳуми хизмати давлатӣ чунин шарҳ дода шудааст: “Хизмати давлатии ҶР – фаъолияти хизмати касбии шаҳрванди ҶР барои таъмини иҷрои салоҳияти:

- Федератсияи Россия;
- Мақомоти федеролии ҳокимияти давлатӣ ва дигар мақомоти федеролии давлатӣ;
- субъектони ҶР;
- мақомоти ҳокимияти давлатии субъектони ҶР ва дигар мақомоти давлатии субъектони ҶР;
- шахсони мансабдоре, ки Конституцияи ҶР ва дигар қонунҳои федеролӣ барои бевосита иҷро намудани салоҳияти мақомоти давлатии федеролӣ муқаррар кардааст;
- шахсони мансабдоре, ки Конституция, қонунҳо ва қарорҳои субъектони ҶР барои бевосита иҷро намудани салоҳияти мақомоти давлатии субъектони ҶР муқаррар кардааст.

Фаъолияти шахсони мансабдори давлатии ҶР ва шахсони мансабдори давлатии субъектони ҶР бо Қонуни мазкур танзим карда намешавад.

Хизмати давлатии муосири Россия бо гуногунрангӣ ва хусусиятҳои хоси соҳаҳои ҳаёти давлатӣ ташкил ва амалӣ мешавад. Дар зери мафҳуми намудҳои хизмати давлатӣ вежагӣҳое, ки аз сатҳ ва функцияи мутобиқшудаи мақомоти давлатӣ вобаста аст, фаҳмида мешавад. Қонуни федеролӣ “Дар бораи низоми хизмати давлатии ҶР” муқаррар кардааст, ки низоми хизмати давлатии ҶР чунин аст:

- хизмати давлатии шаҳрвандӣ;
- хизмати ҳарбӣ;

- хизмати мақомоти ҳифзи ҳуқуқ;

Мутобиқи қонун муқаррар шудааст, ки хизмати давлатии шаҳрвандии ҶР таъя ба принципи сохтори федеративии давлат ба хизмати давлатии шаҳрвандии федеролӣ ва хизмати давлатии шаҳрвандии субъектони ҶР чудо мешавад. [9, 2063]

Ҳамин тавр, се намуди хизмати давлатии федеролӣ (хизмати давлатии шаҳрвандӣ, хизмати ҳарбӣ, хизмати мақомоти ҳифзи ҳуқуқ) ва як намуди хизмати давлатии субъектони РҶ (хизмати давлатии шаҳрвандии субъектони РҶ) мавҷуд аст.

Чи тавре ки дар Қонуни федеролӣ “Дар бораи низоми хизмати давлатии ҶР” (27.06.2003, №58) дарҷ гардидааст, хизмати давлатии федеролӣ фаъолияти касбии хизмати шаҳрванд барои таъмини иҷрои салоҳияти ҶР, инчунин салоҳияти мақомоти давлатии федеролӣ ва шахсони мансабдори давлатии ҶР нигаронида мешавад. (м.4) [9, 2063]

Мувофиқи моддаи 5-и Қонуни мазкур чунин мафҳумҳо муайян шудааст: хизмати давлатии шаҳрвандӣ, хизмати давлатии федеролии шаҳрвандӣ, хизмати давлатии шаҳрвандии субъектони ҶР.

Хизмати давлатии шаҳрвандӣ - намуди хизмати давлатӣ, ки фаъолияти хизмати касбии шаҳрванд дар мансабҳои хизмати давлатии шаҳрвандӣ барои таъмини иҷрои салоҳияти мақомоти давлатии федеролӣ, мақомоти давлатии субъектони ҶР, шахсони мансабдори давлатии ҶР ва шахси мансабдори давлатии субъектони ҶР нигаронида мешавад. [9, 2063]

Хизмати давлатии шаҳрвандии федеролӣ - фаъолияти хизмати касбии шаҳрванд дар мансабҳои хизмати давлатии шаҳрвандӣ барои таъмини иҷрои салоҳияти мақомоти давлатии федеролӣ ва шахсони мансабдори давлатии ҶР нигаронида шудааст.

Хизмати давлатии шаҳрвандии субъектони ҶР - фаъолияти хизмати касбии шаҳрванд дар мансабҳои хизмати давлатии шаҳрвандии субъектони РҶ барои таъмини иҷрои салоҳияти субъектони ҶР ва шахсони мансабдори давлатии субъектони ҶР нигаронида шудааст.

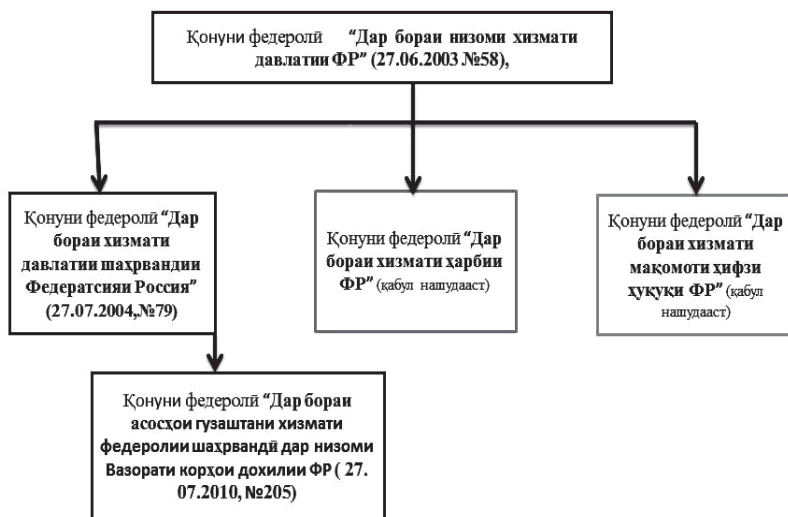
Қонун ҳамзамон хизмати ҳарбӣ ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқро чудо мекунад.

Хизмати ҳарбӣ – намуди хизмати давлатии федеролӣ, фаъолияти касбии хизмати шаҳрванд дар мансабҳои ҳарбии Қувваҳои мусаллаҳи ҶР, дигар қушунҳо ва сохторҳои ҳарбӣ буда ба таъмини мудофия ва амнияти давлат нигаронида мешавад. Ҳамин тавр ин шаҳрванд соҳиби унвонҳои ҳарбӣ мегардад.

Хизмати давлатии мақомоти ҳифзи ҳуқуқ - намуди хизмати давлатии федеролӣ, ки ба фаъолияти касбии хизмати шаҳрванд дар мансабҳои хизмати давлатии мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, хадамот ва муассисаҳо ба таъмини қонуният, амният, тартиботи ҳуқуқӣ, ҳифзи ҳуқуқ, озодихоии инсон ва шаҳрванд, инчунин мубориза бар зидди ҷинояткорӣ нигаронида мешавад. Ҳамин тавр шаҳрванд соҳиби унвони махсус ва рутбаҳои таҳассусӣ мегардад. [9, 2063]

Таърихи идоракунии давлатӣ

Тавре, ки дар боло ишора рафт, низоми хизмати давлатӣ бо Қонуни федеролӣ “Дар бораи низоми хизмати давлатии ФР” (27.06.2003, №58) танзими худро ёфтааст. Қонуни мазкур фақат асосҳо ё принципҳои умумии хизмати давлатиро нишон медиҳад, лекин дар он меъёрҳои танзимкунанда ҷой надоранд. Бо таъя ба ҳамин **Зенков Ю.** қайд мекунад, ки “Қонуни мазкур характери ташкилӣ-низоми ва дар як вақт ҳудудӣ дорад. Он фақат асосҳои ташкилӣ-ҳуқуқӣ ва асосҳои низоми хизмати давлатиро муайян карда, таснифи намудҳои хизмати давлатиро таҳким бахшидааст. Аксарияти меъёрҳои ҳамин қонун вобаста ба намудҳои хизмати давлатӣ, масъалаҳои алоҳидаи хизмати давлатӣ ишора ё ҳавола ба дигар қонунҳо мекунад”. Олими рус **Зенков М Ю.** вобаста ба низоми хизмати давлатӣ, намудҳои хизмати давлатӣ чунин ибраз меорад, ки дар баробари Қонуни Федеролӣ “Дар бораи низоми хизмати давлатии ФР” (27.06.2003 №58), Қонуни федеролӣ “Дар бораи хизмати давлатии шаҳрвандии Федератсияи Россия” (27.07.2004, №79) бояд, ки Қонуни федеролӣ “Дар бораи хизмати ҳарбии ФР” ва “Дар бораи хизмати мақомоти ҳифзи ҳуқуқи ФР” қабул шавад. Зеро намудҳои алоҳидаи хизмати давлатӣ бо вазъи хизматчиён, уҳдадорҳои мансабӣ, тартиби дохил шудан ба хизмат, болоравии мансабӣ, рутбаҳои таҳассусӣ, имтиёзҳои хизматӣ ва ғ. ба кулӣ фарқ мекунанд. Ва чунин таснифу санадҳои меъерии ҳуқуқии хизмати давлатиро мақбул донистааст: [6,45]

Бо дарназардошти таҷрибаи қонунгузории хизмати давлатии Федератсияи Россия метавон ёдрас шуд, ки ислоҳоти ҳуқуқӣ дар ин самт барои Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ҷоиз аст. Дар Тоҷикистон ҳам низоми ва ҳам намудҳои хизмати давлатӣ дар як санад, яъне Қонуни Ҷумҳурии

Тоҷикистон “Дар бораи хизмати давлатӣ” (аз 07.05.2007с, №288) муқаррар шудаанд. Ин дар ҳолат, ки ақсарияти меъёрҳои он нисбат ба хизматчиёни давлатии шаҳрвандӣ дахлдор буда, танзими ҳуқуқи хизмати давлатии ҳарбӣ ва хизмати давлатии мақомоти хифзи ҳуқуқ ба дигар қонунҳо ҳавола карда шудааст. Таснифе, ки Зенков М.Ю. пешниҳод кардааст, [6,45] барои шароити Тоҷикистон бо дарназардошти низоми идоракунии он як иқдоми таҷрибавӣ дар самти хизмати давлатӣ мебошад.

Адабиёт:

1. <http://ia-centr.ru/expert/10135/>
2. Атаманчук Г.В. Сущность государственной службы. -М, 2004. С.3
3. Барабашев А.Г., Страуссман Дж. Реформа государственной службы Российской Федерации в сравнительной перспективе // Вестник Московского университета. Сер 21. Управление (государство и общество). - 2005. - № 3. - С.24.
4. Валеев Х. А. Государственная гражданская служба как институт российского права: дисс. ...канд. юрид. наук. – М., 2006. – С. 41.
5. Жукова С. М. Государственная гражданская служба в Российской Федерации: монография / С. М. Жукова. – Оренбург: ООО ИПК «Университет», 2014. – 116 с. С. 21
6. Зенков М.Ю. Государственная и муниципальная служба : учеб. пособие. - Новосибирск : Изд-во СибАГС. 2012. – 352 с. С 45
7. Раҳмонов Э. Ответственность перед временем. Душанбе, 2002. С. 71
8. Стариков Ю.Н. Службное право. – М.: Логос, 1996. -120с
9. Федеральный закон от 27 мая 2003 г. № 58-ФЗ «О системе государственной службы Российской Федерации» // Собрание законодательства РФ. 2003. № 22. Ст. 2063.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ МОДЕРНИЗАЦИЯ ЯПОНИИ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВЕКА

Каримов Кадриддин Облобердиевич – ассистент кафедры международных отношений и политических процессов Института государственного управления при Президента Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира 33, тел.: (+992) 93 921 28 28

В работе анализируются применение основных политических модернизаций Японии во второй половине XIX – начале XX века. Основные события, которые являются объектом изучения охватывают эпоху императора Мэйдзи (1868–1912).

Автор пытается выявить политические особенности и методы модернизации Японии в XIX–XX вв.

Ключевые слова: Япония, модернизация, цивилизация, политика, государства, лавинообразный характер, сложная траектория, формальная реставрация, биполярный мир, социальная партия, традиционное общество, поступательное развитие, политическая система.

НАВСОЗИИ СИЁСИИ ЯПОНИЯ ДАР НИМАИ ДУВУМИ АСРИ XIX ВА ИБГИДОИ АСРИ XX

Каримов Қадриддин Облобердиевич – ассистенти кафедраи муносибатҳои байналмилалӣ ва равандҳои сиёсии Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992) 93 921 28 28

Вожаҳои калидӣ: Япония, навсозӣ, тамаддун, сиёсат, давлат, ҷанбаи баҳманосо, траекторияи мураккаб, таҷдиди расмӣ, ҷаҳони дуқутба, ҳизби иҷтимоӣ, ҷомеаи суннатӣ, руиҳи нешраванда, низоми сиёсӣ.

Дар мақола қорбурди навсозиҳои асосии сиёсии Япония дар нимаи дувуми асри XIX ва ибтидои асри XX мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Рӯйдодҳои асосӣ, ки мавриди баррасӣ мебошанд, давраи салтанати император Мэйдзи (1868–1912)-ро дар бар мегиранд.

Муаллиф сабӣ намудааст, ки вижагиҳои сиёсӣ ва методҳои навсозии Японияро дар асрҳои XIX–XX ошкор созад.

POLITICAL MODERNIZATION OF JAPAN IN THE LATTER HALF OF THE XIX – EARLY OF THE XX CENTURY

Karimov Qadriddin Obloberdievich – Assistant of the Department of International Relations and Political Processes, Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 93 921 28 28

The paper analyzes the application of the main political modernization of Japan in the latter half of the 19th - early of the 20th century. The main events, which are the object of study, cover the era of the Emperor Meiji (1868-1912).

The author aims to reveal the political features and methods of modernizing Japan in the 19th-20th centuries.

Key words: Japan, modernization, civilization, politics, states, avalanche nature, complex trajectory, formal restoration, bipolar world, social party, traditional society, progressive development, political system.

Если говорить о политической модернизации Японии, то политическая модернизация Японии на нынешнем этапе исторического развития, в отличие от предыдущих модернизаций, не носит лавинообразный характер. Это длительный, постепенный и достаточно противоречивый процесс, протекающий не в линейной форме, а в виде сложной траектории, с множеством откатов назад и даже возвращений на исходные позиции.

Примером успешной политической модернизации вот уже не одно десятилетие является Япония. В какой-то мере, даже появилась устойчивая ассоциация модернизации именно с Японией и это не случайно.

Под модернизацией можно понимать обновления объекта в соответствие новыми требованиями и нормами, в нашем случае политическая модернизация это обновления традиционных обществ к более новым моделям политической системы.

В эпоху Мэйдзи (1868–1912) Япония совершила такой быстрый прорыв во всех областях жизни общества, который, наверное, не знает ни одна иная цивилизация. Из державы, изолированной от иностранцев, живущей строго по соблюдаемым законам средневекового общества, она превратилась в демократическое, высокоразвитое государство, с жадностью впитывающее в себя все достижения передового мира. В исторической ретроспективе модернизация позволила Японии перейти от модели догоняющего развития к нормальному поступательному развитию и уже самой искать и предлагать миру пути дальнейшего усовершенствования, [1,104].

В 1868г. в Японии произошло событие, которое резко изменило ход исторического развития этой страны. Впервые после XII-в. была восстановлена императорская власть во всей полноте. Закончился не просто период сёгунат Токугава, рухнула вся система сёгуната, просуществовавшая в Японии почти семьсот лет [2, 5]. В 3 января 1868 г. был объявлен манифест о реставрации власти императора, 6 апреля провозглашена знаменитая Пятистатейная клятва, которая определила основные направления дальнейшей деятельности правительства, состоявшее из следующих пяти пунктов:

1. Будет создано широкое собрание, и все государственные дела будут решаться в соответствии с общественными мнением;

2. Все люди, как правители, так и управляемые, должны единодушно посвятить себя преуспеванию нации.

3. Всем военным и гражданским чинам и всему простому народу будет позволено осуществлять свои собственные стремления и развивать свою деятельность;

4. Все плохие обычаи прошлого будут упразднены; будут соблюдаться правосудие и беспристрастие, как они понимаются всеми;

5. Знания будут заимствоваться во всем мире, и таким путем основы империи будут упрочены.

Эти события привели к формальной реставрации императорской власти. Вместе с тем, по своим как ближайшим, так и отдаленным последствиям события в Японии 1868-1869 гг. имели поистине революционный характер. Они открыли путь капиталистического развития и ускоренной модернизации, радикально изменили структуру японского общества и определили дальнейший путь развития страны. Можно сказать, что основы процветания Японии в современном мире были заложены свержением сёгуната и последующими реформами, осуществленными новой властью [3].

Можно выделить следующие узловые моменты исторического процесса политической модернизации в период преобразований эпохи Мэйдзи. Сначала высшие и низшие слои были объединены общей целью – ликвидировать режим Токугава и преодолеть отсталость Японии, чтобы не допустить потери национальной независимости. После свержения власти Токугава и сохранения национальной независимости последовал этап проведения экономических реформ. Представители различных социальных слоев, опираясь на собственную материальную базу, создали общественно-политические организации, которые постепенно приобрели статус партий. Для сочетания в политической сфере интересов различных социальных слоев был необходим специальный механизм. Таким механизмом явилась партийно-политическая структура, нашедшая выражение в парламенте. Функции законодательного собрания и права политических партий были оформлены в конституции 1889 г [4, 87].

Появился парламент, но император сохранил в своих руках важнейшие рычаги управления: он стоял во главе армии, флота, исполнительной и законодательной власти. Однако основная политическая власть осталась в руках членов Гэнро, состоявшей из ближайших сподвижников императора - новых японских олигархов. Император Мэйдзи соглашался с большинством их действий. Политические партии пока не имели достаточного влияния, в первую очередь из-за постоянных внутренних раздоров.

Далее Япония решительно начала догонять в экономическом и военном отношениях западные государства. Глобальные реформы прошли по всей стране. Новое правительство поставило цель сделать Японию демократической страной всеобщего равенства. Границы между социальными классами, созданными сёгунатом Токугава, были стерты.

Для Японии было чрезвычайно важно сравняться в военном отношении с империалистическими государствами, дабы избавиться от навязываемых силой неравноправных соглашений. С этой целью была введена всеобщая воинская повинность, сухопутная армия была реорганизована по образцу

пруссских войск, а флот – по образцу британских военно-морских сил [5, 200]. Модернизация флота и армии по европейским образцам быстро стала приносить свои плоды. Конфликт между Китаем и Японией из-за раздела сфер влияния в Корее привел к Японо-китайской войне 1894-1895 годов. Японцы победили и захватили Тайвань, но западные государства вынудили их вернуть остальные завоеванные территории Китаю. Это заставило японское правительство ускорить перевооружение армии и флота.

Новый конфликт интересов в Китае и Манчжурии, на этот раз с Россией, привел к Русско-японской войне 1904-1905 годов. Япония выиграла и эту войну, увеличив свою территорию и приобретя международное уважение. Позднее Япония усилила свое влияние в Корее и присоединила ее в 1910 году. Эти военные успехи привели к небывалому подъему национализма.

Таким образом, политическая модернизация в эпоху Мэйдзи привела правительство Японии на путь реформ и преобразований, которые неузнаваемо изменили облик Японии. Из отсталой средневековой страны она превратилась в современную державу:

1) изменение международной обстановки ввиду распада биполярного мира, изменения в японо-американском альянсе и рост демократических тенденций во всем мире;

2) обострившаяся фракционная борьба;

3) финансовые скандалы, вспыхивавшие один за одним;

4) действия оппозиции.

Вероятно, ни один из них в отдельности не смог бы подорвать функционировавшую почти 40 лет «полуторапартийную систему». Это поистине революционное событие свершилось при жизни одного поколения, на глазах всего изумленного мира.

Литература:

1. Эйбус Х.Т. // История Японии с древнейших времен до наших дней: краткий очерк. М., Наука. 1968г- 223 с.

2. Молодякова Э. В., Маркарян С. Б. /Восточная аналитика Модернизация: японский феномен Выпуск №2. 2011. 13 с.

3. Мир истории Электронный ресурс // <http://knowhistory.ru/406-revoluciya-meydzi-v-yaponii.html>. (дата обращения 7.06.2013)

4. Овсянников В.И. // Новая история стран Азии (вторая половина XIX – начало XX вв.) Учебное пособие для самостоятельной работы студентов вузов. Москва.: 1995г- 324с.

5. Поляка Г.Б., Марковой А.Н. // Всемирная история: Учебник для вузов. М., Культура и спорт, ЮНИТИ. 1997 г.- 496 с.

ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ И СИСТЕМНО-ДЕЯТЕЛЬНОСТНЫЙ ПОДХОДЫ В МОДЕРНИЗИРОВАННОМ ОБРАЗОВАНИИ

Сафаров Даврон Джурахонович – начальник учебного отдела Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира, 33, тел.: (+992) 224 31 62, 918 909089, e-mail-sdj82@inbox.ru

Автор статьи на основе многолетнего опыта работы в направлении модернизации образования системы общеобразовательных школ выносит на обсуждение свои взгляды относительно лично-ориентированного и системно-деятельностного подходов в модернизированном образовании. По мнению исследователя, одной из главных стратегических линий модернизации образования РТ является ориентация образовательного процесса на личность ученика. При этом гуманистическая педагогика и психология учитывает уникальность личности учащегося, его индивидуальные способности и возможности. Среди основных качеств личности, выделяются следующие: - восприятие окружающей действительности посредством системы собственного отношения и понимания; - стремление к самопознанию, самореализации, внутренняя потребность к самосовершенствованию; - взаимопонимание как результат общения; - самосовершенствование как результат взаимодействия со средой и с другими людьми.

Ключевые слова: личность, уникальность, взаимодействие, среда, модернизация, самореализация, подход, ориентация, учащийся, образование, отношение, система, видение, самопознание, потребность.

МУНОСИБАТҶОИ ШАХСИЯТМЕҲВАРӢ ВА НИЗОМФАӢОЛИЯТӢ ДАР ТАҲСИЛОТИ НАВСОЗИШУДА

Сафаров Даврон Чурахонович – сардори шуъбаи таълими Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир, 33, тел.: (+992) 224 31 62, 918 909089, e-mail-sdj82@inbox.ru

Муаллифи мақола бар мабной таҷрибаи чандинсолаи фаъолияти худ дар самти навсозии таҳсилот дар низоми муассисаҳои таҳсилотии умумӣ дидгоҳҳои худро оид ба муносибатҳои ба шахсият самтгиришуда ва бонизом фаъолияткунанда дар таҳсилоти навсозишуда барои муҳокима ироа мекорад. Ба ақидаи пажӯҳишгар самтгирии раванди таҳсил ба шахсияти муҳассил яке аз самтҳои асосии стратегияи навсозии таҳсилот дар

Чумхурии Тоҷикистон ба шумор меравад. Дар зимн, педагогикаи инсонгаро ва равоншиносӣ беназирии шахсияти муҳассил, қобилиятҳо ва имкониятҳои ӯро ба ҳисоб меоварад. Дар байни сифатҳои асосии шахсият сифатҳои зерин мумтоз мебошанд: идроки воқияти муҳит аз тариқи низоми муносибатҳо ва шинохти худӣ; саъю талошҳо барои худшиносӣ, худнишондихӣ, ниёзи ботинӣ ба худтақомулӣ; хусни тафохум ҳамчун натиҷаи муошират; худтақомулӣ ҳамчун натиҷаи ҳамкорӣ бо муҳит ва одамони дигар.

Калидвожаҳо: шахсият, беназирӣ, ҳамкорӣ, муҳит, навсозӣ, худнишондихӣ, муносибат, самтгирӣ, муҳассил, таҳсилот, равобит, низом, дидгоҳ, худшиносӣ, ниёз.

STUDENT-CENTERED AND SYSTEM-ACTIVITY APPROACHES IN MODERNIZED EDUCATION

Safarov Davron Jurakhonovich – Head of the Educational Department of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 224 31 62, 918 909089, e-mail: sdj82@inbox.ru

The author of the article, on the basis of many years of experience in the field of modernization of education, the system of general education schools, discusses its views on student-centered and system-activity approaches in modernized education. According to the researcher, one of the main strategic lines of modernization education in the Republic of Tajikistan is the orientation of the educational process on the personality of the student. At the same time, humanistic pedagogy and psychology take into account the uniqueness of the personality of the student, his individual abilities and possibilities. Among the basic qualities of personality, the following are distinguished: - Perception of the surrounding reality through a system of one's own attitude and understanding; - striving for self-knowledge, self-realization, inner need for self-improvement; - mutual understanding as a result of communication; - self-improvement as a result of interaction with the environment and with other people.

Key words: personality, uniqueness, interaction, environment, modernization, self-realization, approach, orientation, student, education, attitude, system, vision, self-knowledge, need.

Одной из главных стратегических линий модернизации образования РТ является ориентация образовательного процесса на личность ученика. При этом гуманистическая педагогика и психология учитывает уникальность личности учащегося, его индивидуальные способности и возможности. Среди основных качеств личности, выделяются следующие:

- восприятие окружающей действительности посредством системы собственного отношения и понимания;
- стремление к самопознанию, самореализации, внутренняя потребность к самосовершенствованию;
- взаимопонимание как результат общения;
- самосовершенствование как результат взаимодействия со средой и с другими людьми.

Основные идеи личностно-ориентированного образования изложены в трудах Л.С. Выготского, А.Г. Асмолова, А.Н. Леонтьева, В.Д. Шадрикова, В.И. Слободчикова, И.С. Якиманской и других авторов. Ориентация на сотрудничество, диалог – наиболее важная черта, отличающая технологии личностно-ориентированного образования, которое базируется на следующих принципах:

- обеспечение целостного развития личности, поэтому результатом образования является развитие творческих, интеллектуальных, духовных и социальных качеств учащихся;
- вовлечение учащихся в самостоятельную образовательную деятельность, а не пассивное овладение знаниями, при этом важную роль играют не столько знания, сколько умение применить их на практике, т.е. чёткое осознание учащимися где, как и каким образом, полученные знания могут быть применены в той или иной области;
- использование активных методов обучения, позволяющих организовать учебный процесс для ребёнка как его личную деятельность;
- дифференциация обучения с учётом уровня подготовки по предмету, способностей, задатков, интереса в той или иной области, особенностей восприятия информации, с обязательной опорой на предшествующие знания и опыт;
- активность субъектов познания, связанную со способностью адекватно оценивать существующее положение дел, ответственностью за результат обучения;
- обучение в сотрудничестве, основанное на общении со сверстниками и учителями при решении разнообразных проблем, использование групповых, парных, коллективных форм работы, совместных размышлений и дискуссий, что способствует развитию коммуникативных качеств обучающихся.

При этом сторонники личностно-ориентированных подходов рассматривали знания не как главную цель образования, а средство развития личности.

В настоящее время развитие личностных качеств школьников является не только задачей содержания образования, но и деятельностных педагогических подходов.

Важным направлением модернизации образования системы общеобразовательных школ РТ является ориентация на результат как системообразующий компонент современной парадигмы образования. При

этом понятие «результат образования» с позиции деятельностного подхода, согласно которому психологические особенности человека, качества личности являются результатом преобразования внешней предметной деятельности во внутреннюю – психическую. От того, какими понятиями, операциями наполнено содержание обучения, зависит, в конечном счёте, успешность проектирования определённого типа мышления, способов восприятия окружающего мира, возможности самореализации личности ученика. В свою очередь, успешность личностного развития в логике деятельностного подхода обеспечивается тем, что цели общего образования раскрываются в виде системы ключевых задач, отражающих направления формирования качеств личности.

Системно-деятельностный подход находит своё выражение в таких различных направлениях психолого-педагогической науки и практики, как развивающее обучение (Д.Б. Эльконин, В.В. Давыдов), планомерно-поэтапное формирование умственных действий и понятий (П.Я. Гальперин, Н.Ф. Талызина), педагогика развития (Л.В. Занков), психопедагогика «живого знания» (В.П. Зинченко), культурно-историческая смысловая педагогика вариативного развивающего образования (А.Г. Асмолов, В.В. Рубцов, В.В. Ключко, Е.А. Ямбург), личностно-ориентированное образование (В.Д. Шадриков, В.И. Слободчиков, И.С. Якиманская, В.В. Сериков и др.), школа диалога культур (В.С. Библер) и др.

Реализация системно-деятельностного подхода повышает эффективность образования по следующим показателям:

- придание результатам образования социально и личностно-значимого характера;

-более глубокое и прочное усвоение знаний учащимися, возможность их самостоятельного развития в изучаемой области;

-возможность дифференцированного обучения с сохранением единой структуры теоретических знаний;

-повышение мотивации и интереса обучающихся к учению на всех ступенях обучения;

-обеспечение условий для общекультурного и личностного развития на основе формирования универсальных учебных действий, обеспечивающих не только успешное усвоение знаний, умений и навыков, но и формирование целостной картины мира и компетентностей в любой предметной области познания.

Таким образом, основу развития личности учащегося составляет умение учиться – познавать мир через освоение и преобразование в конструктивном сотрудничестве с другими. По сути, происходит переход от обучения как преподнесения системы знаний к работе (активной деятельности) над заданиями (проблемами) с целью выработки определённых решений; от освоения отдельных учебных предметов к полидисциплинарному изучению сложных жизненных ситуаций; к сотрудничеству учителя и учащихся в ходе овладения знаниями, к активному

участию последних в выборе содержания и методов обучения. Сегодня наиболее перспективным путём признано формирование у школьников общеучебных умений, призванных помочь решить задачи быстрого и качественного обучения.

Общеучебные умения, навыки, способы деятельности группируются в блоки соответствующих личностных качеств, подлежащих развитию (Хуторской, 2003):

1) когнитивные (познавательные) качества – умение понимать окружающий мир, задавать вопросы, отыскивать причины явлений, обозначать своё понимание или непонимание вопроса и др.;

2) креативные (творческие) качества – вдохновлённость, фантазия, гибкость ума, чуткость к противоречиям; раскованность мыслей, чувств, движений; прогностичность; критичность; наличие своего мнения и др.;

3) оргдеятельностные (методологические) качества – способность осознания целей учебной деятельности и умение их пояснить; умение поставить цель и организовать её достижение; способность к нормотворчеству; рефлексивное мышление, самоанализ и самооценка и др.;

4) коммуникативные качества, обусловленные необходимостью взаимодействовать с другими людьми, с объектами окружающего мира и его информационными потоками; умение отыскивать, преобразовывать и передавать информацию; выполнять различные социальные роли в группе и коллективе, использовать современные телекоммуникационные технологии (электронная почта, Интернет) и др.;

5) мировоззренческие качества, определяющие эмоционально-ценностные установки ученика, его способность к самопознанию и самодвижению, умение определять своё место и роль в окружающем мире, в семье, в коллективе, в природе, государстве, национальные и общечеловеческие устремления, патриотические и толерантные качества личности и т.п.

Основные результаты обучения и воспитания в отношении достижений личностного, социального, познавательного и коммуникативного развития обеспечивают широкие возможности учащихся для овладения знаниями, умениями, навыками, способностью и готовностью к познанию мира, обучению, сотрудничеству, самообразованию и саморазвитию. Важнейшей составляющей умения учиться, а также овладения различными видами образовательной деятельности является развитие рефлексивных способностей учащихся. Способность к рефлексии напрямую связана с умением отличать известное от неизвестного, адекватно оценивать собственные действия и действия других. В связи с этим важным является внедрение в практику приёмов самоанализа и самооценки учебной деятельности и достижений. Таким образом, деятельностный подход применим ко всем видам деятельности учащихся в средней школе.

Концепция развития универсальных учебных действий разработана на основе системно-деятельностного подхода (Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев,

П.Я. Гальперин, Д.Б. Эльконин, В.В. Давыдов) группой авторов: А.Г. Асмоловым, Г.В. Бурменской, И.А. Володарской, О.А. Карабановой, Н.Г. Салминой, С.В. Молчановым под руководством А.Г. Асмолова (Как проектировать универсальные учебные действия ..., 2008).

В широком значении термин «универсальные учебные действия» означает умение учиться, т.е. способность субъекта к саморазвитию и самосовершенствованию путём сознательного и активного присвоения нового социального опыта. И в более узком (психологическом) значении этот термин можно определить как совокупность способов действия учащегося (а также связанных с ними навыков учебной работы), обеспечивающих самостоятельное усвоение новых знаний, формирование умений, включая организацию этого процесса. Таким образом, достижение умения учиться предполагает полноценное освоение школьниками всех компонентов учебной деятельности, включая: 1) познавательные и учебные мотивы; 2) учебную цель; 3) учебную задачу; 4) учебные действия и операции (ориентировка, преобразование материала, контроль и оценка).

В составе основных видов универсальных учебных действий, соответствующих ключевым целям общего образования, можно выделить четыре блока: 1) личностный; 2) регулятивный (включающий также действия саморегуляции); 3) познавательный; 4) коммуникативный.

Личностные действия обеспечивают ценностно-смысловую ориентацию учащихся (знание моральных норм, умение соотносить поступки и события с принятыми этическими принципами, умение выделить нравственный аспект поведения) и ориентацию в социальных ролях и межличностных отношениях. Применительно к учебной деятельности выделяют три вида личностных действий: личностное, профессиональное, жизненное самоопределение; смыслообразование, нравственно-этическая ориентация.

Регулятивные действия обеспечивают учащимся организацию их учебной деятельности. К ним относятся: целеполагание, планирование, прогнозирование, контроль, коррекция, оценка результатов обучения, а также саморегуляция как способность к мобилизации сил для преодоления препятствий.

Познавательные универсальные действия включают: общеучебные, логические, а также постановку и решение проблемы.

Коммуникативные действия обеспечивают учёт позиции других людей, партнёров по общению; умение слушать и вступать в диалог; участвовать в коллективном обсуждении проблем; интегрироваться в группу сверстников и строить продуктивное взаимодействие и сотрудничество со сверстниками и взрослыми.

Развитие системы универсальных учебных действий в составе личностных, регулятивных, познавательных и коммуникативных действий, определяющих развитие психологических способностей личности, осуществляется в рамках нормативно-возрастного развития личностной и познавательной сфер ребенка. Процесс обучения задаёт содержание и

характеристики учебной деятельности ребёнка и тем самым определяет зону ближайшего развития указанных универсальных учебных действий (их уровень развития, соответствующий «высокой норме») и их свойства.

Тесно связанным с системно-деятельностным является компетентностный подход в образовании.

Литература:

1. Асмолов А.Г., Бурменская Г.В., Володарская И.А. и др. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе: от действия к мысли: пособие для учителя. / Под ред. А.Г. Асмолова. — М.: Просвещение, 2008. — 151 с.

2. Бабушкин Г. Д. Психологические основы формирования профессионального интереса к педагогической деятельности. — Омск: Омск., гос. ин-т. физ. культуры, 1990. - 186 с.

3. Багаева И. Д. Профессиональная и педагогическая деятельность и основы его формирования у будущего учителя: дис. ... д-ра. психол. наук. - Усть-Каменогорск, 1991. - 300 с.

4. Багаева И. Д. Формирование у будущего учителя основ профессиональной деятельности. - JL, 1990. - 212 с.

5. Громько Н.В. Способы обновления знаний. Эпистемотека: Руководство для управленцев и педагогов. — М.: Пушкинский институт, 2007. — 184 с.

6. Кан-Калик В. А. Педагогическое творчество / В. А. Кан-Калик, Н.Д. Никандров. -М.: Педагогика, 1990. - 144 с.

7. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении: кн. для учителя. — М.: Просвещение, 1987.-190 с.

8. Краева Л. И. Современные педагогические технологии: учеб. пособие / Л. И. Краева, Т. А.

АҚИДАҲОИ ПЕДАГОГИИ МУТАФАККИРОНИ ТОЧИКУ ФОРС ОИД БА ТАРБИЯИ НАВРАСОНУ ҶАВОНОН

Мавлоназаров Силмон Силтоназарович – мудири кафедраи технологияи иттилоотӣ ва илмҳои табиатишиносии Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992)2248393

Муаллиф дар мақола масъалаи тарбияи наврасону ҷавонон дар оиларо мавриди баррасӣ қарор додааст.

Ӯ қайд менамояд, ки пеш аз ҳама, барои чун инсонӣ комил ба воя расонидани фарзанд бояд волидайн ўро дар оила бо тарбияи хуб фаро гиранд ва барои ташаккули шахсияти ӯ фазои оромӣ осудаи оилавино фароҳам оваранд, то ки кӯдак дар муҳити эътимод ба нафс ва ҷасорат ба камол расад.

Вожаҳои калидӣ: маориф, муаллим, оила, фазои ором, эътимод ба нафс, волидайн

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ ТАДЖИКСКО-ПЕРСИДСКИХ МЫСЛИТЕЛЕЙ О ВОСПИТАНИИ ПОДРОСТКОВ И МОЛОДЁЖИ

Мавлоназаров Силмон Силтоназарович – заведующей кафедрой информационных технологий и естественных наук Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г Душанбе, ул. Саида Носира 33, тел.: (+992) 2248393

Автор статьи подробно рассматривает вопросы воспитания подростков и молодёжи в условиях семьи.

Отмечается, что прежде чем заняться вопросами воспитания своих детей, в условиях семьи родители должны создать благоприятную атмосферу, где ребёнок мог бы перенимать добрые нравы своих родителей. Важной особенностью благоприятной среды в семье автор считает формирования у детей чувства самоуверенности и доблести.

Ключевые слова: образование, учитель, семья, спокойная атмосфера, самоуверенность, родители.

PEDAGOGIC VIEWS OF TAJIK AND PERSIAN THINKERS ON EDUCATION OF ADOLESCENTS AND YOUTH

Mavlonazarov Silmon Siltonazarovich – Head of the Department of Information Technologies and Natural Sciences of the Institute of Public

Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 2248393

The author of the article considers in detail the issues of the education of adolescents and young people in the family.

It is noted that before engaging in the issues of educating their children, in a family environment parents should create a favorable atmosphere where the child can adopt the good mores of his parents. The author considers that an important feature of the favorable environment in the family is the formation of feelings of self-confidence and valor in children.

Key words: *education, teacher, family, calm atmosphere, self-confidence, parents.*

Айёми наврасию ҷавонӣ марҳилаи ташаккули ҷисмонӣ раванӣ ва ақлонии инсон буда, маҳз дар ҳамин давра барои пешрафти ҳаёти ояндаи шах замина гузошта мешавад. Тасмими дурусти инсон дар оянда барои пайдо кардани мавқеи муносиб дар ҷомеа ва муваффақиятҳо дар зиндагии минбаъда аз аҳаммияти вижа бархӯрдор аст.

Огози тарбияи кӯдак аз кӯдакистон ва минбаъд дар мактаб раванди хеле муҳим аст, зеро кӯдак аввалин бор маҳз дар кӯдакистон ва дар муҳити таълимгоҳ бо ҳаёти ҷамъиятӣ ва муносибатҳои байниҳамдигарӣ ошно мешавад ва ин барои дар оянда шахсияти бомаърифат шудани ӯ хеле муҳим хоҳад буд.

Пеш аз ҳама, барои ҳамчун инсонӣ комил ба воя расидани фарзанд бояд волидайн ӯро дар оила бо тарбияи хуб фаро гиранд ва барои ташаккули шахсияти ӯ фазои оромӣ осудаи хонаводагиро фароҳам оваранд, то ки кӯдак дар муҳити эътимод ба нафс ва ҷасрат ба камол расад.

Дар замони имрӯз, ки манбаъҳои гуногуни иттилоърасонӣ хеле зиёданд ва аксарият ба онҳо дастрасӣ доранд, ба роҳи дуруст ҳидоят кардани ҷавонон яке аз корҳои хеле муҳим ва дар айни замон душвор аст. Интернет, шабакаҳои иҷтимоӣ, телефонҳои ҳамроҳ (мобилӣ), доираи басо густардаи муошират ва омилҳои гуногуни дигаре ҳастанд, ки метавонанд наврасон ва ҷавонро ба самтҳои барояшон номатлуб ҷалб ва равона созанд. Ҳангоми истифодаи чунин дастовардҳои технологияҳои муҳобиротӣ ва мувосилотӣ ҳамагон ва махсусан, насли ҷавон бояд бомулоҳиза ва мушоҳидакор бошанд. Зеро ҳангоми ба интернет дохил шудан аз он маълумоти мухталифро ёфтани мумкин аст, ки ба осонӣ тафаккури инсон ва бавижа насли ҷавонро дигаргун созанд. Иттилооти гуногуни ба истилоҳ созандаву сӯзанда ба қадре зиёд аст ва ба гунае пешниҳод мегардад, ки фарди ноогоҳро метавонад ба доми худ бикашонад.

Бинобар ин, насли ҷавонро мебояд, ки аз пешрафтҳои илм ва технологияи муосир боҳабар бошад ва ҳангоми фарогирии ин ё он иттилоъ тасмими дурусту маъқул гирифта тавонанд. Омӯзгорони муассисаҳои

таълимӣ якҷо бо волидону аҳли чома бояд барои тарбияи насли донишманду хушахлоқ ва муваффақ худро масъул бидонанд ва рисолати аслии худро сарбаландона анҷом диҳанд. Зеро тарбия намудани ҷавонони соҳибназару дурандеш, ватандӯсту худшинос ва бедору хушманд тақозои замони истиқлолияти кишвар аст.

Мутафаккир ва файласуфи асримиёнагии тоҷик Муҳаммад Ғазолӣ дар мавриди аҳаммият ва рисолати волидайн ва омӯзгор чунин гуфтааст: «Фарзанд амонат аст дар дасти падару модар ва дили поки фарзанд нафис асту нақшпазир, ҳар нақше ба ӯ гузорӣ, чун мушк ба худ бигирад ва чун замин пок аст, ҳар тухме, ки дар вай бикорӣ, бирӯяд. Агар тухми хайру неки аст, ба саодати дину дунё расад ва падару модару муаллим дар он савоб шарик бошанд. Агар тухми бадӣ афканӣ ва ӯро ба ҳолаш гузорӣ, то ҳар чӣ хоҳад, кунад ва бо ҳар кӣ хоҳад нишинад, ҳаргиз аз вай умеди неки накунӣ».

Фарзанд ширинтарин меваи умри инсон буда, тарбияи ӯ кори сахл нест. Тарбия аз лиҳози мақсаду вазифа ва мазмуну мундариҷа нисбат ба таълим басо доманадор мебошад. Мусаллам аст, ки таълиму тарбия фақат дар пайвастагии зичи се ниҳод: оила, мактаб ва чома муяссар мегардад. Махсусан, оила ба ҳайси ҷузъи асосии чома дар тарбияи насли наврас нақши муҳим дорад, зеро фарзанд самараи умр ва идомаи насл барои падару модар буда, волидайн бояд барои аз ҳар ҷиҳат ба камол расидани он сармояи хешро дар парваришу омӯзиш дарег надоранд.

Мутаассифона, таҷрибаҳо нишон медиҳанд, ки дар замони ҳозира сатҳи тарбия хеле коста гардида ва баъзе волидайн ба ин масъалаи барои чома ва хонавода ҳаётан муҳим то андозае безътиной зоҳир менамоянд. Чунин бэътиной нишонаи бемасъулиятӣ, амали нобахшиданӣ ва бо оқибатҳои ҳузновар ва пушаймони деррас ва бесуд тавҷам мебошад.

Бо мақсади баланд бардоштани масъулияти волидайн дар таълиму тарбияи фарзанд соли 2010 лоиҳаи қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд» ба муҳокимаи умум пешниҳод гардида, баъди муҳокимаву баррасии ҳамаҷонибаи аҳли чома аз тарафи парламенти кишвар қабул карда шуд.

Дар моддаи 7-уми ин Қонун омадааст: «Падару модар ухдадоранд, ки донишандӯзӣ ва иштироки фарзандро дар раванди таълиму тарбия назорат карда, бо омӯзгорон, ҳайати кормандон ва роҳбарияти муассисаи таълимӣ оид ба таълиму тарбияи фарзанд мунтазам ҳамкорӣ намоянд. Пас ҳам омӯзгор ва ҳам волидайн дар тарбияи фарзанд бояд масъулиятро дарк намоянд. Барои ба камол расидани фарзанди солах ва шогирди муаддаб бо ҳамдигар ҳамкорӣ намуда, ба мақсади дар пеш гузошташуда ноил шаванд».

Аз қарори маълум, Унсурмаолии Кайковус Гелоншоҳ ном писаре доштааст. Ӯ бо мақсади тарбияи фарзанди гиромии худ ва ба роҳи неки зиндагӣ ҳидоят намудани вай дар синни 63-солагӣ ба навиштани насихатномае иқдом мекунад, ки дар таърихи адабиёти тоҷику форс бо номи «Қобуснома» машҳур аст. Кайковус насихатномаи худро барои адои «шарти падарӣ» бо мақсади тарбияи фарзандонаш таълиф кардааст, вале бо

мурури замон он ба дастури ахлоқиву тарбиявӣ ва китоби бадеиву хондании ҳазорон дилбохтағони адабиёт табдил ёфт ва номи муаллифашро дар таърихи адабиёту афкори педагогии халқҳои тоҷикӣ форс ҷовидонӣ сабт намуд.

Насри классикии тоҷикӣ форс ҳам ба мисли назми оламшумули он анъанаҳои шоистаеро дорост. «Қобуснома»-и Унсурмаолии Кайковус аз ҷумлаи он дурдонаҳост, ки зиёда аз 900 сол пеш эҷод гардида бошад ҳам, то имрӯз арзиши худро аз даст надодааст. Аз ин китоби оганда аз панду андарзҳои ҳақимонаву ҳикоёту саргузаштҳои ибратбахш, ки чандин насл сабақи зиндагӣ омӯхта, дарси ахлоқу одоби ҳамида гирифтаанд, ба тарзи рӯзгордорӣ гузаштагон шинос шуда, анъанаҳои неки онро идома медиҳанд.

Кайковус дар ин асари мондагори худ баёни матлабро аз моҳияти инсон оғоз бахшида, дар бобҳои гуногун дар бораи ташаккули шахсияти фарзанд аз овони кӯдакиву ҷавонӣ то айёми пирӣ ва аз омӯзиши илму пешаҳои гуногун, тадриҷан, то ба дараҷаи ҳукмронӣ мамлакат расидани ӯ сухан меронад.

Дар «Қобуснома» Кайковус, пеш аз ҳама, ба некиву нақдорӣ диққат медиҳад ва онро аз фазилатҳои асосии инсон доништа, дар ҳар маврид талқин мекунад: «Аммо неки аз сазовори неки дареғ мадор ва некиомӯз бош... Ва бар неки кардан пушаймон мабош...»

Дар бобҳои гуногуни «Қобуснома» муаллиф хислатҳои зишти инсонӣ аз қабилӣ ҷоҳилӣ, фиребкорӣ, худписандӣ, бадгӯӣ, кинагириву бахилӣ, риёкорӣ ва ситамгариро маҳкум намуда, дӯстию нақдорӣ, ростиву ҷавонмардӣ, саховатмандӣ, фурутанӣ, беозорӣ ва дигар фазилатҳои ҳамидаи инсониро ситоиш ва талқин мекунад. Инчунин, Кайковус ба аҳаммияти ақлу хирад дар ҳаёти инсон тавачҷуҳи ҷиддӣ дода, онро сарчашмаи ҳамаи хислатҳои ҳамида медонад ва нақши бузург доштани тарбияву меҳнатро дар тақомули ақлу хиради инсонӣ таъкид месозад.

Шайхурраис Абӯалӣ ибни Сино дар таърихи адабиёти классикии форсӣ тоҷикӣ ва дар таърихи тамаддуни умумибашарӣ ҳамчун файласуф, риёзидон, олими илмҳои табиӣ, ситорашинос ва табиби ҳозиқ маълуму машҳур гардидааст.

Мероси илмӣ шоир рангин мебошад. Тибқи маълумоти сарчашмаҳои Абӯалӣ ибни Сино зиёда аз 400 асар офаридааст, ки бузургтарини онҳо «Қонуни тиб», «Донишнома», «Китоб-ун-наҷот», «Китоб-уш-шифо» ба шумор мераванд. Китобҳои ба мавзӯи тиб, фалсафа ва мантиқ бахшидаи ӯ «Қонуни тиб», «Китоб-уш-шифо» ва «Донишнома» дар мамлакатҳои Шарқ ва Ғарб муддатҳои кӯтоҳ, ки ҳамчун китоби дарсӣ ба донишҷӯён таълим дода мешаванд.

Аз ҳаёт ва рӯзгори ин марди хирадманд қиссаву ривоятҳои аҷиб то ба замони мо расидааст, ки аз бузургии ин ҳақими донишманд гувоҳӣ

медиханд. Худи шоир дар кишварҳои Ғарб бо номи Авитсенна маълуму машхур гаштааст.

Абӯалӣ ибни Синоро ҳамчун шоири рубоисаро низ мешиносанд. Ҳарчанд аз Абӯалӣ ибни Сино ба ғайр аз рубоӣ асарҳои дигари насрӣ низ бо забонҳои форсӣ ва арабӣ мерос мондааст, мавқеи рубоӣ дар эҷодиёти бадеии ӯ бузургтар буда, моҳияти тарбиявӣ дорад.

Дар бораи дӯстиву рафоқат фикру андешаҳои ҷолиб дорад. Масалан, ӯ таъкид менамояд, ки дар шиноخت ва интиҳоби дӯст хеле эҳтиёткор будан лозим аст:

Бо душмани ман чу дӯст бисёр нишаст,
Бо дӯст набоядам дигар бор нишаст.
Парҳез, аз он шакар, ки бо заҳр омехт,
Бигрез, аз он магас, ки бар мор нишаст.

Чунин рубоӣҳое, ки мазмуни панду ахлоқӣ доранд, дар эҷодиёти шоир кам нестанд. Ақидаҳои панду ахлоқии шоир аҳамияти тарбиявӣ дошта, барои тарбияи насли имрӯза басо муҳим мебошанд.

Носири Хусрав дар таърихи адабиёти форсу тоҷик ва аҳли илму адаби Машриқзамин яке аз адибони шаҳирест, ки дар давоми умри бобаракати худ бо назму наср асарҳои зиёде эҷод намудааст.

Фаъолияти адабӣ ва шоирии ӯ, асосан, дар 25-солагии шурӯъ шудааст. Муваофиқи ишораи Давлатшоҳи Самарқандӣ, аз Носири Хусрав девони бузург боқӣ мондааст.

Маснавии «Саодатнома» яке аз асарҳои дигари шоир буда, дорои 300 байт аст. Мавзӯҳои асосии «Саодатнома»-ро масъалаҳои панду ахлоқ, некӣ, бурдборӣ, эҳсон, ҷавонмардӣ, меҳру вафо дар бар мегирад.

Умуман, дар осори шоир тамоми паҳлуҳои зиндагии ҷомеа мавриди омӯзиш қарор дода шудааст. Носири Хусрав ба ҳамаи ин масъалаҳо аз диду назари инсондӯстӣ назар афкандааст. Фикру ақидаҳои пешқадами шоир то ба имрӯз низ дар байни мардум мавриди истифода қарор дода шудаанд, ки аз аҳамият ҳолӣ набудаанд.

Абулқосим Фирдавсӣ соли 934 дар деҳаи хушманзараи Божи вилояти Тӯси Хуросон ба дунё омадааст. Мероси адабии шоир «Шоҳнома»-и безавол буда, дostonҳои зиёдеро фаро гирифтааст.

Асари бузурги ӯ - «Шоҳнома» дорои 60 ҳазор байт буда, дар давоми 30-35 соли ҳаёти ӯ эҷод карда шудааст. Шухрату эътибори Фирдавсӣ ва «Шоҳнома»-и ӯ хеле бузург буда, дар таърихи адабиёти ҷаҳон ҳамчун асари қаҳрамониву ҳамоси шухрати ҷовидонӣ касб намудааст. Фирдавсӣ дар «Шоҳнома»-и худ ба мавзӯҳои пандуахлоқӣ, ватандӯстӣ, инсондӯстӣ, некиву накӯкорӣ, ростиву ростгӯйӣ, донишу хирад, танқиди ҷаҳолат ва ситамкорӣ, ҳифзи ватан ва муҳаббат ба он аҳамияти бузург будааст.

Ба ақидаи Фирдавсӣ, некиву накӯкорӣ яке аз хислатҳои наҷиби неки инсонӣ ба шумор меравад. Ӯ ба аҳли башар тавсия медихад, ки ба ҳамдигар

Таҳсилот ва тарбия

меҳрубон бошанд ва ба якдигар танҳо некӣ кунанд, зеро амали неки ҳар як шахс ҷовидонӣ аст:

Биё, то ҷаҳонро ба бад наспарем,
Ба кӯшиш ҳама дасти некӣ барем.

Некиву накӯкорӣ, ба ақидаи шоир, аз бехтарин хулқу атвори инсонӣ ба шумор меравад:

Набошад ҳаме неку бад пойдор,
Ҳамон беҳ, ки некӣ бувад ёдгор.

Аз эҷод намудани дostonҳои «Шоҳнома» муддати зиёде гузашта бошад ҳам, то имрӯз ин асари бузург аҳамияти тарбиявию ахлоқии худро гум накардааст. Ҳаминро бояд таъкид намуд, ки «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ дар рӯзгори мо барои тарбияи насли имрӯза, бахусус ҷавонон, аз аҳамият ҳолӣ нест:

Хирадманд бошу беозор бош,
Ҳамеша забонро ниғаҳдор бош.

Агар волидайн дар оила, омӯзгорон дар мактаб ва умуман, ҷамъият ба насли ҷавон дар баробари додани донишҳои илмӣ эшонро чун инсонии комил, шахрванди шоистаи Ватан тарбия намоянд, ба мақсади дар пеши худ гузоштамон ҳамеша ноил шуда метавонем.

Адабиёт:

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф». – Душанбе: Шарқи озод, 2004.-С. 34.
2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд” – Душанбе: Шарқи озод, 2011.- С. 5.
3. Лутфуллоев М. Концепсия ва андешаи миллии тарбият// Паёми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон.-Душанбе, 2012, №4 (11).-С.48-60.
4. Сулаймонӣ С. Таҷрибаи ташаккули ҳамкориҳо оид ба тарбияи инсонии мутахассис дар низоми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон// Паёми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон.-Душанбе, 2012, №4 (11).-С.30-24.
5. Шарифзода Ф., Каримова И. Педагогика: курс лекций.-Душанбе: Ирфон, 2008.-284 с.

**ТИББИ МАРДУМӢ ДАР МИНТАҚАИ КӢЛОБ
(аз замонҳои қадим то инқилоби Октябр)**

Махмадов Иброҳим – муаллими калони кафедраи илмҳои иҷтимоӣ-гуманитарии Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел: (+992) 935 929 878

Мақола баррасии мухтасари ҳолати хадамоти тиббии минтақаи Кӯлобро аз давраҳои қадим то инқилоби Октябр дар бар мегирад. Муаллиф қайд менамояд, ки бо сабаби набудани муассисаҳои тиббӣ таъбаоти муосир, пизишкон ва докторони мутахассис вазъи хизматрасонии тиббӣ ба аҳоли асафбор буда, дар ҳоли табоҳ қарор дошт. Тӯли асрҳо ба мардуми қорафта аз тарафи табибони халқӣ ва аз охири асри XIX ва ибтидои асри XX пизишкони воҳидҳои низомии Русияи подшоҳӣ ёрии тиббӣ расонида мешуд.

Калидвожа: ҳаёати илмӣ кишваршиносӣ, ёрии тиббӣ, тибби халқӣ, пешгирии бемориҳои сироятӣ, гиёҳҳои шиқобаҳи, лавозими таъбаотӣ, баландкӯҳ, пизишқи мутахассис.

**НАРОДНАЯ МЕДИЦИНА В КУЛЯБСКОМ РЕГИОНЕ
(от древних времён до Октябрьской революции)**

Махмадов Иброҳим – старший преподаватель кафедры общественно-гуманитарных наук Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира 33, тел: (+992) 935 929 878

Статья посвящена состоянию медицинского обслуживания в Кулябском регионе с древних времён до Октябрьской революции. Автор отмечает, что в связи с отсутствием медицинских учреждений, квалифицированных врачей медицинское обслуживание населения было в плачевном состоянии. На протяжении веков медицинскую помощь оказывали народные целители и, начиная с конца второй половины XIX-го и начала XX-го века помощь оказывалась военными врачами царской России.

Ключевые слова: краеведческая экспедиция, медицинская помощь, народная медицина, профилактика инфекционных болезней, лекарственные растения, медицинские принадлежности, высокогорье, врач-специалист.

**FOLK-MEDICINE IN KULOB REGION
(from ancient times to the October Revolution)**

Mahmadov Ibrohim - senior lecturer of the Department of Social Sciences and Humanitarian of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 935 929 878, 987 929 878

The article is devoted to the state of medical care in the Kulob region from ancient times to the October Revolution. The author notes that due to the lack of medical facilities, qualified doctors, the medical care of the population was in a deplorable state. For centuries, medical help was provided by traditional healers and, starting from the end of the second half of the 19th and the beginning of the 20th century, the aid turned out to be military doctors of tsarist Russia.

Key words: local lore expedition, medical aid, folk medicine, prevention of infectious diseases, medicinal plants, medical supplies, highlands, doctor.

Аз таърихномаҳо чунин бармеояд, ки миёни мардуми минтақаи Кӯлоб тиббу табобати мардумӣ аз замонҳои қадим ривоч дошта, мардум бо сабаби набудани табибони касбӣ ва нуктаҳои муолиҷавӣ зимни мурочиат ба табибони мардумӣ бо тарзи муолиҷаҳои хоси маҳаллӣ ба дарди хеш даво мебахшиданд. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар баробари пешаҳои кишоварзӣ, молдорӣ, бофандагӣ, кулолгарӣ, заргарӣ ва монанди инҳо касби муолиҷаи беморон низ ривочу равнақ ёфта будааст. Бозёфти боқимондаҳои асбобу афзори шикастабандии табибони асрҳои 9-10, ки аз қалъаи Чармгари Поён ёфт шуданд, тасдиқи нуктаҳои зикршуда мебошанд. [7,6]

Табибон дар замонҳои қадим дар вучуди шахси бемор равандҳои тағйироти биологӣ ва физиологиро мушоҳида карда, дар омӯзиши чараёни равандҳои номуътадили қисми беморон кашфиётҳои назаррас намуданд.

Бостоншиносон дар натиҷаи таҳқиқот ва омӯзиши бозёфтҳои дар чараёни ҳафриёт бадастомада ба хулосае омаданд, ки дар замонҳои қадим дар ҳар бошишгоҳ як гурӯҳи одамон ба табобати беморон ва осебдидагон машғул буданд. Дар чараёни ковишҳои худ дар чанд нуктаи шаҳри Кӯлоб ва деҳаҳои атрофу акнофи он боқимондаҳои афзору лавозими табобатии одамони қадимро кашф намуданд.

Дар Кӯлоби бостонӣ аз замонҳои қадим тибби халқӣ роиҷ буд ва табибони шикастабанд, рағмол, ноғбанд, ғукакмол, сафедмол, дамгар, эмгар, хунгир, момодоя ва монанди инҳо бо муолиҷа ва дармони мардуми қорафтода машғул буданд. Табибони мардумӣ дар дарбори давлати Хуталшоҳиён низ хизмат менамуданд. Онҳо дар қори табобату муолиҷаи дарбориён аз асарҳои тиббии Закариёи Розӣ, Абӯалӣ ибни Сино ва дигар донишмандон истифода мекарданд. Беморонро бештар бо доруҳои аз гиёҳҳои шифобахш омодакарда табобат менамуданд.

Азбаски Кӯлоб дар минтақаи баландкӯҳ воқеъ гардидааст, дар ин сарзамин гиёҳҳои доруӣ, аз қабилӣ қоқу, пупанӯх, пудина, чамилак, чокла, ширинбуя, кокутӣ, чукрӣ, шаматулоқ, тхач, ачик ва ғ. мерӯянд.

Воситаи дигари дармони баъзе беморон оби чашмаҳои шифобахши маъданӣ, маҳалҳои гармчашмаҳо ва реги тафсон буданд, ки аз онҳо барои табобати безуретӣ, миёндард, бугумдард, бемориҳои пӯст ва ғ. васеъ истифода мебуданд. Бо вучуди ин, табибони мардумӣ аз пешгирии ва табобати бемориҳои воғире аз қабилӣ вабо, табларза, домана очиз буданд. [6,60]

Гиёҳҳои табобати ро шахсони гиёҳшинос аз талу тепаҳои гирду атрофи макони зисти худ чамъоварӣ мекарданд. Табибон шифобахшии воситаҳои табобати ро дар чараёни муолича муайян карда, бо ин роҳ маърифат ва малакаи дониши худро афзун мекарданд. Ба сабаби хеле кам будани шахсони бохатту савод табибон усулҳои табобати беморонро аз рӯи таҷриба дар чараёни табобат меомӯхтанд.

Дар минтақаи Кӯлоб ба табобати беморон шахсоне машғул буданд, ки тарзу роҳи табобати баъзе бемориҳо аз падару модар ва ё аз табибони маҳаллии бо таҷриба ба тариқи устод-шогирд аз худ карда буданд. Ҳоло ба шарҳу тафсири баъзе намӯҳҳои муоличаи бемориҳо мепардозем.

Бугумкашӣ. Хангоми бечо шудан ва баромадани мафсалҳо(бугумҳо)-и дасту пой табибони маҳаллӣ бо усули масҳ кардан(молиш додан) дар вақти гармии бадан ва баъд аз гузаштани вақт, ки инсон, маъмулан, дар ҳолати гармии бадани хеш дардро ҳис накарда, баъдан аз шиддати дард ҷойи нишастан пайдо намекунад, бугуми бечошуда ё зарбхӯрдари барои беҳтар муолича кардан дар оби гарм монда, гарму нарм карда, сипас ҷобачо мекарданд. Баъд аз он зардии тухми мурғ ва қиёми зелолро бо ҳам омехта марҳами онро ба болои маҳалли осебдида мемолиданд ва бо карбос ё докаи обнорасида мустаҳкам баста, муддати 3 то 10 рӯз нигоҳ медошанд. Дар ҳолати ба таври ҷиддӣ лат хӯрдани дасту пой аз марҳами тухму зелол ва аъзои дигари бадан пахтаи кӯҳна (ғайба)-ро, дар оби ҷӯшонидашудаи намакдор тар карда, ё ба баёни дигар шӯрпахта омода намуда, болои маҳалли осебдида гузошта, бо докаи мебастанд, [3,62] то ки узви бечошуда ҷойи худро гирифта, шифо ёбад.

Шикастабандӣ. Дар ҳолати шикастани яке аз узвҳои бадани инсон табиии халқӣ (шикастабанд) аввалан, узви осебдидаро бо дастонаш ба нармӣ молиш дода, ҷойи шикастаи онро муайян мекунад. Устухонҳои шикастаро бо ҳам баробар ва мувофиқ мегузорад ва барои бечо нашудани аз якҷанд дона ғараб ё ки круш ном буттаеро, ки он дар доманакӯҳҳои Шӯрообод, Даштиҷум, Муъминобод, Ховалинг рӯида, мисли шоҳаҳои дарахти бед, вале дарунсӯроҳ гирифта, онро се - чор қисм карда, ба болои даст ё пойи шикаста гузошта, баъдан хаамири бенамак ва пашми гӯсфандро бо ҳам омехта карда, мебанданд. Ин марҳамро мустаҳкам ва гарм нигоҳ дошта, ҷойи шикастаро бо карбос ё докаи обназада маҳкам мебандад. Дар

баъзе ҳолатҳо марҳами омодашуда аз омехтаи тухми мурғ ва зелол мемолиданд. Дар ҳоле, ки ислоҳи ҷойи шикаста дуруст намеомад, барои нарм шудан дар оби гарм 25-30 дақиқа нигоҳ медошанд, ки решаи юнучкаи лалмиро кӯбида, мисли хамир дар ҷойи устухони бечошуда (баромада) ё шикаста баста, 10-12 соат нигоҳ медоранд, то ки нарм шуда аз ҳам ҷудо шавад. [3,62] Дар ин ҳолат устухонро дубора шикаста, бо усули зикршуда, мустаҳкам мебастанд. Мутобиқи гуфтаи табибон шахсе, ки даст ё пояш шикастааст вобаста ба синнусолаш сиҳат мешавад, ё ки ҳар қадар ҷавон бошад, ҳамон қадар зудтар шифо меёбад. Барои сари вақт ва мустаҳкам пайваст шудани устухони шикаста қиёми зелолро истеъмол мекунанд, ё ки аз гиёҳе ки дар гӯиши мардуми маҳал рафидахорак ном дорад, хорҳояшро чида, дар соя хушк намуда, мекӯбанд, баъдан онро дар элак бехта, се рӯз хангоми субҳ пеш аз наҳорӣ ба бемор пеш аз хӯрок медиҳанд ва ӯ пурра шифо меёбад. *(Аз мусоҳиба бо табиби мардумӣ Одинаев Назаралӣ, ноҳияи Кӯлоб, ҷд Кӯлоб, деҳаи Лағмон, 16.04.2017)*

Рагмол бемориест, ки дар ноҳияҳои камар, китфу бозу, пой, даст, гардан хангоми шамол хӯрдан узви осебдидаро карахт аз ҳаракат монда, кашиш ва хала медиҳад. Тарзи муолиҷаи он чунин сурат мегирад. Табибе, ки ба истилоҳ дасти меросӣ дорад, яъне гузаштагони ӯ ба табобати ин гуна бемориҳо машғул буданд ё шогирди табиби ботачриба, аввалан ба узви осебдида ин ё он марҳам ё равған молида, нуктаи дардманди онро муайян мекунад ва бо ангуштонаш дуру дароз масҳ мекунад. Чунин амал метавонад, ки то 3-5 рӯз идома ёбад. Ба табиби рагмол барои сиҳат шуданаш сафедии даст (музди кор) ҳада мекунанд. *(Аз мусоҳиба бо табиби марҳум бобои Холмурод, н. Фарҳор, деҳаи Нурбахш, 25.12.2016)*

Нофбанд (нофкашӣ) беморие мебошад, ки мардҳо ва занҳо ба он гирифтор мешаванд, вале бештар дар миёни занҳо ба назар расида, мардум онро «бардоштани сари дил» низ мегӯянд. Ин беморӣ хангоми бардоштани бори вазнин ё ки аз меъёр зиёд ба ҷо овардани кори ҷисмонӣ ё ин ё он ҳаракати ноҷо дар баъзе ҳолатҳо руҳ медиҳад. Бемор беҳаракатӣ, дарди сар, заъфи аъзои бадан ва бемаҷолиро ҳис мекунад ва иштиҳои ӯ коста мегардад. Дар чунин ҳолатҳо табиб беморро дар ҷойи ҳамвори нисбатан саҳти фарши хона бо пушт хобонда, ангушти дуҷумро бо доқа печонида ба нофи бемор мегузорад. Аз Яздони пок ва пирони гузашта ёд карда, гирдогирди бемор оҳиста-оҳиста се маротиба давр мезанад, то ки ангушт болои ноф давр занад. Дар ҳолати фуру бурдани ангушт ба шиками бемор онро боло ва поён ҳаракат дода, дар ҳолати ба истилоҳ ба сари дил рафтани ангуштро бо ҳамин усул аз боло каме ба қисмати поён кашол дода, мебардорад. Баъдан камари беморро бо камарбанд маҳкам баста, ба бемор мефармояд, ки се маротиба дар ҷояш бичаҳад. Ин амал дар муддати се рӯз хангоми бомдод пеш аз баромадани офтоб ва қабл аз истеъмоли хӯроки субҳона идома дода мешавад.

Сафедмол. Миёни мардум сафедмол (гӯшсафедкунӣ) маъмул аст. Ин

бемории ба истилоҳ дарди гулӯ буда, ҳангоми ба миён омадани диққи нафас, таби баланд, бемадорӣ табиб ду ангушти дасташро ба сиёҳии дег молида, бо ангуштонаш ин сиёҳиро аз қисмати дарун ба ду тарафи чоғи инсон мемолад ва варам ё омоси он маҳалро бо ангуштон мекафонад. Баъдан, аз қисмати беруни чоғи инсон ба ду тараф се маротиба масҳ мекунад ва ба бемор шири гарми гов ё буз дода мешавад ва ба ҳамин минвол бемор ба зудӣ шифо меёбад. *(Аз мусоҳиба бо табиби марҳум момаи Илолбӣ н. Фархор деҳаи «Якуми май» 10.03.2015)*

Фукакмол. Ин намуди беморӣ асосан дар тифлони навзоди аз 40-рӯза то 3-моҳа маъмул аст. Дар атрофи шонаҳо, тахтапушт обилаҳои нисбатан саҳт пайдо шуда, боиси дарди саҳт, нооромӣ ва аз хобу хӯрок мондани куҷа мегардад. Кӯдакро табиб дар дасти чапаш хобонда, тахтапушташро бо ангушти калони дасти рост оҳиста-оҳиста молиш медиҳад. Ин амал се рӯз идома ёфта, маъмулан, дар ин муддат кӯдаки бемор шифо меёбад. *(Аз мусоҳиба бо момаи Зебонисо, н. Фархор, кӯчаи Умарӣ Хайём, хонаи №57, 24.03.2017)*

Эмгарӣ - тарзи муолиҷаи ин беморӣ чунин аст, ки беморро дар хона ё ки дар назди оби равон (соҳили дарё ё лаби чӯйбор) муолиҷа мекунанд. Табиб 7-гор ресмони сафед гирифта бо қироати оёте аз Куръони мачид ба ресмон ва болои бемор куфу суф мекунад. Ба бадани бемор табарро мерасонад, (яъне тақлиди бо табар заданро намоиш медиҳад), пахта, равғани пахта ё зағир ва чор дона чӯбча гирифта, нукча омода мекунад. Дар ҳолати набудани пахта, 7 латапора гирифта, 21-бандча мекунад. Баъди хатми дуохонӣ нукчаҳоро дар равған тар карда оташ мегиронад ва нукчаҳои фурузонро ба гирди бемор се бор мегардонад. Пас аз анҷоми ин амал мурғи сиёҳро забҳ карда, хуни гарми онро ба пешонӣ, болои шикам ё тахтапушт молида, ба рӯйи бемор об мепошад. Ин амал се рӯз аз сари субҳ идома ёфта, бемор бо эҳсоси оромӣ тадричан шифо меёбад. *(Аз мусоҳиба бо табиби мардумӣ Ҳоҷи Миралӣ н. Кӯлоб, ҷ/д Кӯлоб деҳаи Лағмон. 16.04.2017)*

Дамгарӣ - ин амал аз ҷониби мардҳо ва занҳо анҷом дода мешавад. Дам як навъи беморие мебошад, ки дар рӯй, забон, даст, пой, гулӯ, узвҳои даруна обилаҳое ба мисли донаҳо баромада, сӯзиш мекунад. Дамгар оятеро аз Куръони мачид чун дуо қироат карда, ба болои бемор куфу суф мекунад. Дар ҳолати вучуди обиладонаҳо дар узвҳои дохилӣ бо истифода аз оби чӯшонидашуда, чойи хушк, поруи сангпушт дамгарӣ мекунанд. Ин амал се рӯз идома ёфта, ба бемор дар се рӯз нух дамгирӣ карда мешавад, ки дар ҳар як дамгарӣ ҳафт маротиба дуохонӣ карда мешавад. Бо ҳамин минвол, шахси бемор аз ҳолати ногувор раҳой ёфта, шифо меёбад. *(Аз мусоҳиба бо табиб бобои Умаршо писари мулло Забири дамгар, н. Фархор, деҳаи «Якуми май»)*

Ҳамин тавр, табобати беморон бо тарзу роҳҳои гуногун амалӣ мешуд. Дар Кӯлоб гурӯҳи табибоне низ буданд, ки саводи динӣ доштанду беморонро ба воситаи хондани оятҳои Куръон ва ҳар гуна дуо ба истилоҳ

бо даму нафас табобат мекарданд. Гурӯҳи дигари табибон муолиҷаи беморонро ба воситаи ҳар гуна гиёҳ ва растаниҳо ба роҳ монда буданд. Онҳо таҷрибаи гиёҳдармонӣ ва роҳҳои истифодаи онро аз авлодашон аз падару бобоёни худ меомӯхтанд. Баъзан чунин табобат натиҷаи мусбат меод ва ин гуна табибон дар байни мардум сазовори хурмату эҳтироми баланд буданд. Тибқи ривоятҳои муаррихон дар ибтидои асри XIX дар бозори шаҳри Кӯлоб дар якҷанд дӯкон гиёҳ ва растаниҳои доруворӣ мефурӯхтанд. Маводи ин дӯконҳоро мардуми шаҳр ва деҳаҳои атрофи меҳариданд ва табибон онҳоро дар муолиҷаи беморон истифода мебарданд.

Дар байни мардуми ин диёр қасидаҳону фолбинҳо, духону бинақҳо (бо истифодаи китоб) соҳибмартабаву машҳур буданд.

Аз оромгоҳи шахсиятҳои бузург, авлиёҳо ва шахидон низ дар табобати беморон истифода мекарданд. Мардуми қорафта ба назрҷойҳо назр бурда, садақаву қурбониро ба одамони камбизоату мискинон ҳам тақсим мекарданд. Дар ин ҷойҳои муқаддас қурбонӣ намудани қорво низ расм шуда буд. Онҳо боварӣ доштанд, ки арвоҳи муътабарӣ ин оромгоҳ баъди садақа дар роҳи Худо, дар шифо ёфтани бемор мадад мерасонад. [2,10-11]

Барҳам хӯрдани низоми крепостной дар Русия соли 1861 барои инкишофи илму фарҳанг, саноат, қорводорӣ, кишоварзӣ ва дигар соҳаҳои хоҷагии халқ тақони бузурге буд, ки тамоми соҳаҳои иқтисодӣ ва илму фарҳанги давлати Русияро дар пояи устувор гузошт. Дар ин замина Русия роҳи тараққиёти соҳти капиталистиро пеш гирифт. Азбаски ба Русия ҳамроҳ кардани Осиёи Миёна ба мақсад мувофиқ буд, то охири асри XIX қариб тамоми сарзамини Осиёи Миёнаро ба тасарруфи худ даровард. [5,12-13]

25 феввали соли 1895 дар байни Русия ва Англия шартномаи муайянкунандаи сарҳади сарзаминҳои таҳти нуфузи ин давлатҳо ба имзо расид. Мувофиқи ин шартнома хатти ҷудокунандаи сарҳади ин ду давлат дарёи Панҷ буд. То охири асри XIX артиши Русия барои муҳофизати сарҳад, дар соҳили ростӣ дарёи Панҷ гарнизонҳои сарҳадӣ ташкил намуд. Чунин гарнизонҳои сарҳадиро артиши Русия дар бекигарии Кӯлобу Балҷувон соли 1905 ташкил карда буд. Қормандони тиб дар назди ин гарнизонҳо барои хизматрасонии тиббии ҳайати аскарону афсарони марзбони Русия бунгоҳҳои тиббиро созмон додаанд. Дар ҳолатҳои зарурӣ дар шаҳру деҳоти Бухорои Шарқӣ, аз ҷумла, дар шаҳри Кӯлоб ба табобати аскарону сарбозони маҷруҳ ва дигар беморон машғул мешуданд. Пизишкони ҳарбии рус дар бунгоҳҳои худ ба мардуми маҳаллӣ низ дар табобати бемориҳои тропикии сирояткунанда ва бемориҳои чашм инчунин бемориҳои трахома, домана ва исҳоли хунин, ки бештар паҳн шуда буд, ёрии беғаразонаи роӣгон мерасонданд. Ёдовар мешавем, ки аввалин пизишкони касбӣ ба сарзамини Тоҷикистон, аз ҷумла ба бекигарии Кӯлобу Балҷувон дар ҳайати ҷузъутомҳои неруҳои ҳарбии марзбони Русия омада буданд. [5,38-39]

Соли 1908 дар шаҳри Кӯлоб, яке аз полкҳои неруҳои сарҳадии артиши Русия мустақар гардид. Дар ин ҷо пизишкон ва мутахассисони соҳаи тиб, ки

аз Русия омада буданд, як бунгоҳи тиббиро бо тамоми таҷҳизоти лозимӣ ташкил намуданд, ки дар он як нафар пизишки ҳарбии рус ба ҳайати шахсии қисми ҳарбӣ хизмат мерасонд.

Дар он замон, дар бекигарихои Кӯлобу Балҷувон бемориҳои чашм, вараҷа ва бемориҳои сирояткунанда қариб тамоми шаҳру деҳотро фаро гирифта буд. Аксарияти аҳолии маҳаллӣ ба бемории вараҷа гирифтोर мешуданд, чунки дар ин минтақа заминҳои ботлоқзор ниҳоят зиёд буд. Баъд аз пурра барқарор шудани ҳокимияти Русия дар Осиёи Миёна дар баробари дигар олимону мутахассисон, коршиносони соҳаи тиб низ барои омӯхтани шароити зист ва ҳолати санитарии бекигарихои Кӯлобу Балҷувон омаданд. Онҳо ҳолати санитариро беҳдошти ин минтақаро омӯхта, барангезандаҳои бемориҳои сироятиро муайян намуда, табобати беморони сирояткунандаро ба роҳ монданд ва аксарияти беморонро аз офати касалиҳои вараҷа, исҳоли хунин, домана ва дигар бемориҳои воғир начот доданд.

Соли 1908 бо фармони императори Русия аз ҳисоби олимону мутахассисони варзидаи соҳаҳои гуногун ҳайати илмӣ-таҳқиқотӣ барои омӯхтани вазъияти иқтисодиву иҷтимоӣ, иқлим, кишоварзӣ ва вазъи тиббиву эпидемиологии Осиёи Миёна таъсис ва ба ин сарзамин эъзом гардид. Муҳаққиқони рус ба тамоми шаҳру ноҳияҳои Тоҷикистон сафар карда, фикру мулоҳизаҳои худро оид ба тамоми ҷабҳаҳои ҳаёти мардуми ин сарзамин сабт намуданд. Дар давраи Чанги якуми ҷаҳон бо дастури фармондеҳи полки марзбонони Русия В. И. Волков бо мақсади паҳн нагардидани бемории воғири вабо дар байни сокинони шаҳри Кӯлоб эмкуниро роҳандозӣ намуд, ки ин иқдом боиси норозигии руҳонӣ гардид.[6,60-61]

Ба минтақаи Кӯлоб донишманд ва кишваршиноси маъруфи рус М.А. Варыгин омада буд. Тибқи нақша, ӯ бояд аз соли 1908 то соли 1914 дар ин минтақа иқомат карда, тамоми нуқтаҳои аҳолинишинро пиёда тай карда, харитаи муфассали ин сарзаминро тартиб меод. Илова бар ин, ӯ мебоист ба ҳолати иқтисодиву иҷтимоӣ, сатҳи инкишофи маорифу маданият ва ҳолати эпидемиологии ин минтақа аз наздик шинос мешуд. Ӯ дар маҷаллаи илмӣ даврии «Известия императорского географического общества» соли 1916 дар бораи иқлими тоқатфарсо ва зисту зиндагонии мардуми ин диёр чунин навиштааст: «Табиат умуман носолим аст. Бухор ва бӯйи занандаи водиҳо ба баландиҳо мебарояд. Ҳолати зиддисанитарии халқи маҳаллӣ, сохтмонҳои бо ҳам пайваста ва ҳавливу аспхонаҳоро агар илова намоем, заминаи ниҳоят мусоиди инкишофи микробҳо ва бемориҳои гуногун мебошад. Вараҷа бо ҳарорати баланду ҳолати вазнин худро ошкор карда, беморон ба халаи рӯдаҳо, қайқунӣ ва диққи нафас гирифтोर шуда, дар ҳолати беҳушӣ дучори марг мешаванд, ки начот аз ин ҳолат агар аз ёрии таъҷилӣ огоҳ бошед, содаву оддӣ мебошад, лекин мардуми маҳаллиро дар ин ҳолат ҳеч гуна ёрӣ муяссар намегардад. Онҳо мувофиқи ҷаҳонбиниашон тамоми амалиёту ҳолати инсонро ба иродаи Худо вобаста медонанд. Бемориро онҳо чун санҷиши инсон ва мавриди гувоҳи оромӣ, мавриди

начот аз беморию маънии «авфи гуноҳҳо» ва марг умеди чаннату лаззат бо Куръон аст, ки дар бораи онҳо Муҳаммад фаровону дилфиребона навиштааст.

Дар байни мардуми маҳаллӣ бемориҳои пӯст - вараҷаи сар ниҳоят пахншуда мебошад, ки баъзан ҷароҳати фасоди тамоми сарро ба хотир меорад». [1,780-799]

Табибони маҳаллӣ, ки аз растаниҳову гиёҳҳо дору тайёр мекарданд, дар табобати беморони шаҳру деҳот низ саҳмгузор буданд. Соли 1905 дар бозори ш. Кӯлоб ҳафт дукони рустаниҳои доруй ва як дукони доруҳои гиёҳӣ (дар маҳаллаи Тебалай) мавҷуд буд, ки табибони маҳаллӣ дар мавриди табобати беморон аз онҳо истифода мебуданд.

Чунин нуктаро низ қайд кардан зарур аст, ки таъйиноти ходимони тиббӣ ҳарбии Русия, пешгирии бемориҳои сироятӣ ва табобати афсарону сарбозони артиши Русия буд. Лекин онҳо ҳолати табоҳ ва шароити ногувори мардуми маҳаллиро мушоҳида намуда, ба онҳо аз рӯи инсоф вақтҳои зарурӣ ёрии тиббӣ мерасонанд.

Дар ин минтақа ва шаҳри Кӯлоб аз ҳисоби мардуми маҳаллӣ тақрибан табибон ва пизишкони касбӣ набуданд. Зеро барои омӯзондани табибони касбӣ на ҳокимони маҳаллӣ ва на соҳибмансабони ҳукумати Русияи подшоҳӣ тавачҷуҳе намекарданд. Дар минтақа ҳеҷ як муассисаи табобатӣ ва муолиҷавии хизматрасон барои аҳолии маҳаллӣ мавҷуд набуда, то замони барқарор ва пойдор шудани Ҳокимияти Шӯравӣ ёрии тиббӣ ба мардум бо ҳамин минвол боқӣ монд.

Адабиёт:

1. Варигын М.А. Опыт описания Кулябского бекства. (Известия Императорского русского географического общества) том – 2., 1916 г.
2. И.Раҳматзода, А. Раҳматов. Таърихи тиб ва табибони маъруфи минтақаи Кӯлоб. Душанбе. 2010
3. Ершова Н.Н., Кампанцев Н.Н. О табибской медицине и на Памире. Бюл. Дарвазский дневник за 1954 г., с. 62
4. Рӯзнамаи «Чумхурият», №63, 25 майи 2006
5. Ҳотамов Н. Таърихи халқи тоҷик., Душанбе, 2007
6. Энциклопедияи Кӯлоб., Душанбе, 2006.
7. Яқубов Ю., Довудӣ Д., Зардиев А. Кӯлоб шаҳри қадиму шухратманд., Душанбе: -2006

Аз мусоҳиба бо табибони халқии минтақаи Кӯлоб. (Одинаев Назаралӣ, Эмомов Холмурод, Каримова Илолбӣ, Зебонисо Қ., Ҳочи Миралӣ, Забиров Умаршо).

ҚОИДАҲОИ ҚАБУЛИ МАВОД

«Идоракунии давлатӣ» - маҷаллаи илмӣ – сиёсии Донишкадаи идоракуни давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, дар он маводи илмӣ, илмӣ – методӣ, таълимӣ доир ба соҳаи хизмати давлатӣ, идоракунии давлатӣ ва масоили марбут ба тақмили ихтисоси хизматчиёни давлатӣ интишор мешаванд.

Ба маҷалла мавод ба забони тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ қабул карда мешавад. Муаллифон бояд қоидаҳои муайянро риоя намоянд. Маводи пешниҳодшаванда бояд нав ва пеш аз ин дар дигар нашрияҳо чоп нашуда бошад. Ҳаҷми маводи чопӣ бояд аз 1500 аломати чопӣ зиёд набошад. Маводи ба маҷалла пешниҳодшаванда бояд пурра тахриршуда ва он аз хатогиҳои имлоию грамматикӣ ва услубӣ орӣ бошад.

Талабот ба маводи пешниҳодшаванда

1. Матни мақола дар шакли чопӣ ва электронӣ бошад. Дар саҳифаи охири мақола муаллиф бояд имзо гузошта, нишони ҷойи қор ва манзили худро (бо рақами телефон ва e-mail) нишон диҳад. Матни электронӣ бояд дар муҳити Word-2007 ё баъдӣ (шрифти Times New Roman Tj, андозаи 14, фосилаи 1,0; хати сурх 0,5 см.) хуруфчинӣ шуда бошад. Дар зери сарлавҳаи мақола ному насаб, дараҷа ва унвони илмӣ, мансаб (вазифа), мақомот (ҷойи қор), нишонӣ ва рақами телефон барои иртибот нишон дода шуда, инчунин овардани аннотатсия ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ, англисӣ ва вожаҳои калидӣ ҳатмист. Дар матн ҷадвал ё расмро бо риояи шартҳои зерин ҷой додан мумкин аст: ҷадвал бояд бе автоформат хуруфчинӣ шуда бошад (на ин ки ҳамчун тасвир, масалан, тавассути сканнер). Рақамҳои даҳӣ бояд бо вергул, бефосила навишта шаванд. Масалан, 19,6 на ин ки 19.6. Расмҳо бояд андозаи то 12x20 см, сиёҳ-сафед, дар қолаби *.jpg ё *.gif бошанд. Харита ва ё расмҳои мураккаб дар формати CorelDraw низ қобили қабуланд. Расмҳои қолаби дигардошта қобили қабул нестанд.

Рӯихати адабиёт дар охири матн аз рӯйи алифбо, бо рақами тартибӣ оварда шуда, ишораҳо ба сарчашма дар дохили матн дар қавсӣ чоркунҷа [5,34] нишон дода мешаванд.

Қарор оид ба чопи мавод аз ҷониби ҳайати таҳририя қабул карда мешавад. Матни барои чоп тавсияшуда ба муаллиф барои мувофиқа ирсол карда мешавад. Маводи ба маҷалла пешниҳодгардида ба муаллифон баргардонида намешаванд.

**ИДОРАКУНИИ
ДАВЛАТӢ**

**МАҶАЛЛАИ ИЛМӢ – СИЁСИИ ДОНИШКАДАИ ИДОРАКУНИИ
ДАВЛАТИИ НАЗДИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

(№ 4) 2017

Нишонӣ:
734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33.
Email: info@did.tj
Тел.: 224-83-93, 224-17-86 (факс)

Ба матбаа 6.11.2017 супурда шуд. Ба чоп 26.02.2017 имзо шуд.
Андозаи 70x100 1/16. Чопи офсетӣ. Ҷузъи чопии шартӣ 10.0.
Супориши № 157. Адади нашр 500 нусха

734018, ш. Душанбе, хиёбони Саъдии Шерозӣ, 16
КВД КТН "Шарқи озод"-и Дастгоҳи иҷроияи
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон